

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ:
ZEKÂT FONU ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Niyazi GÜMÜŞ

Enstitü Anabilim Dalı : İktisat

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK

ARALIK – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

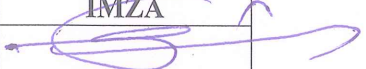
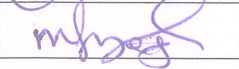
**YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ:
ZEKÂT FONU ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Niyazi GÜMÜŞ

Enstitü Anabilim Dalı : İktisat

“Bu tez/..../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK	Basarılı	
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM	Basarılı	
Prof. Dr. Recep TARI	Basarılı	
Doç. Dr. Ömer KARAOĞLU	Basarılı	
Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU	Basarılı	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
--	---	-------------

Öğrenci Adı Soyadı	:	Niyazi GÜMÜŞ
Enstitü Anabilim Dalı	:	İktisat
Enstitü Bilim Dalı	:	İktisat
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Yoksulluğun Azaltılmasında Bir Çözüm Önerisi: Zekât Fonu Örneği
Benzerlik Oranı	:	11%

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Niyazi GÜMÜŞ

☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda verilen öğrenci bilgilerinin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda bilgileri verilen tezin jüri karşısında savunulabilir olduğunu bilgilerinize arz ederim.

Danışman
Unvanı / Adı Soyadı: Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK

Tarih: 27/12/2019

İmza:

.....// 20..... tarih vesayılı EYK kararı ile tez savunma jürisine TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK RAPORUNUN gönderilmesine OYBİRLİĞİ/OYÇOKLU ile karar verilmiştir.

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Öncelikle anne ve babam olmak üzere, Yoksulluğun Azaltılmasında Bir Çözüm Önerisi: Zekât Fonu Örneği adlı çalışmamın ortaya çıkmasında beni teşvik eden ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK'e, Tez izleme jürimde yer alan ve tezimin şekillenmesine yardımcı olan Doç. Dr. Ömer KARAOĞLU ve Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU'na, lisansüstü eğitime başlamama vesile olan ve teşvik eden değerli arkadaşım Prof. Dr. Mustafa AKAL'a, iktisat anabilim dalındaki hocalarıma, çalışmalarımda birçok yardımını gördüğüm öğretim üyesi Dr. Nurullah ALTINTAŞ'a, iktisat bölümü araştırma görevlileri Dr. Ahmet Gökçe AKPOLAT ve Mustafa ÇALIŞKAN'a Maliye bölümü araştırma görevlileri Dr. Gonca GÜNGÖR GÖKSU ve Dr. Kadriye İZGİ ŞAHPAZ'a, tezimin dizayn edilmesine yardımcı olan Osman ŞAHPAZ'a, desteğini esirgemeyen ailem ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Niyazi GÜMÜŞ

27.12.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	V
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
GRAFİK LİSTESİ.....	xiv
ÖZET	xv
ABSTRACT	xvi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1: YOKSULLUK	9
1.1. Yoksulluk Kavramı ve Çeşitleri	9
1.1.1. Yoksulluğun Tanımı ve Tarihçesi	9
1.1.2. Yoksulluk Çeşitleri	11
1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk	12
1.1.2.2. Göreli Yoksulluk.....	14
1.1.2.3. Kronik Yoksulluk.....	15
1.1.2.4. Kırsal Yoksulluk	16
1.1.2.5. Kentsel Yoksulluk.....	18
1.1.2.6. Objektif Ve Sübjektif Yoksulluk	19
1.1.2.7. İnsani Yoksulluk	20
1.2. İktisat Ekollerinde Yoksulluk.....	21
1.2.1. Klasik İktisatta Yoksulluk	21
1.2.2. Neo-Klasik İktisatta Yoksulluk	22
1.2.3. Keynesyen İktisatta Yoksulluk.....	24
1.2.4. Marksist İktisatta Yoksulluk.....	24
1.2.5. İslam’da Yoksulluk	25
1.3. Dünyada Yoksulluk ve Nedenleri.....	28
1.3.1. Dünyada Yoksulluk	28
1.3.2. Dünyada Yoksulluğun Nedenleri	36
1.3.2.1. Küreselleşme	36
1.3.2.2. Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri	39
1.3.2.3. AGÜ'lere Uygulanan İstikrar Politikaları.....	41

1.3.2.4. Hızlı Nüfus Artışı.....	41
1.3.2.5. Aile Yapısı	41
1.3.2.6. Eğitim Durumu	42
1.3.2.7. İstihdam Yetersizliği	42
1.3.2.8. Savaşlar ve Terör.....	43
1.3.3. İslam Ülkelerinde Yoksulluk.....	44
1.3.4. İslam Ülkelerinde Yoksulluğun Nedenleri	48
1.4. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri.....	50
1.4.1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım.....	50
1.4.2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım.....	51
BÖLÜM 2: TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE ZEKÂT UYGULAMALARI.....	52
2.1. Zekâtın Tanımı ve Tarihçesi.....	52
2.2. Zekâtın Önemi	54
2.2.1. Zekâtın Veren Açısından Önemi	55
2.2.2. Zekâtın Alan Açısında Önemi	56
2.2.3. Zekâtın Toplum Açısından Önemi	56
2.3. Tarihte Zekât Uygulamaları.....	59
2.3.1. Peygamberimiz Döneminde Zekât Uygulamaları	59
2.3.1.1. Fakirler	63
2.3.1.2. Miskinler	64
2.3.1.3. Amiller (Zekât İşlerinde Çalışanlar)	64
2.3.1.4. Müellefe-i Kulub	65
2.3.1.5. Köleler.....	66
2.3.1.6. Borçlular.....	67
2.3.1.7. Allah Yolunda Hizmet Edenler	68
2.3.1.8. Yolcular	69
2.3.2. Hulefa-i Raşidin Döneminde Zekât Uygulamaları.....	69
2.3.3. Emeviler Döneminde Zekât Uygulamaları.....	74
2.3.4. Abbasiler Döneminde Zekât uygulamaları.....	76
2.3.5. Osmanlı Döneminde Zekât Uygulamaları.....	78
2.4. Günümüzde Zekât Uygulamaları.....	80

2.4.1. Endonezya’da Zekât Uygulamaları	80
2.4.2. Malezya’da Zekât Uygulamaları	84
2.4.2.1. Pusat Pungutan Zakat (PPZ)	93
2.4.2.2. Lembaga Zakat Selangor (LZS).....	97
2.4.3. Pakistan’da Zekât Uygulamaları	100
2.4.3.1. Merkezi Zekât Kurulu (Central Zakat Council- CZC).....	102
2.4.3.2. Vilayet Zekât Kurulu (Provincial Zakat Council-PZC).....	103
2.4.3.3. İlçe Zekât Komisyonu (District Zakat Committee-DZC)	103
2.4.3.4. Mahalli Zekât Komisyonu (Local Zakat Committee-LZC).....	104
2.4.4. Bangladeş Zekât Uygulamaları	105
2.4.5. Suudi Arabistan’da Zekât Uygulamaları	108
2.4.6. Kuveyt’te Zekât Uygulamaları	109
2.4.7. Ürdün’de Zekât Uygulamaları.....	111
2.4.8. Sudan’da Zekât Uygulamaları.....	112
2.4.9. Yemen’de Zekât Uygulamaları	115
2.4.10. Libya’da Zekât Uygulamaları.....	116
2.4.11. Mısır’da Zekât Uygulamaları	117
2.4.12. Nijerya’da Zekât Uygulamaları.....	119
2.5. Günümüzde Zekât Uygulamalarına Genel Bir Değerlendirme	121

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE ZEKÂT UYGULAMALARI İLE ZEKÂT FONU UYGULANABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI126

3.1. Türkiye’de Yoksulluk.....	126
3.1.1. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü	126
3.1.2. Türkiye’de Yoksulluğun Nedenleri.....	138
3.1.2.1. Gelir Dağılımı Eşitsizliği	138
3.1.2.2. Ekonomik Krizler.....	144
3.1.2.3. Doğal Afetler.....	145
3.1.2.4. Terör.....	146
3.1.3. Türkiye’de Yoksulluğu Azaltma Politikaları	147
3.2. Türkiye’de Zekât	150
3.2.1. Türkiye’de Zekât Uygulamaları	150

3.2.2. Türkiye'nin Zekât Potansiyeli	153
3.2.2.1. GSYH Üzerinden Zekât Potansiyeli Hesaplaması	154
3.2.2.2. Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna Göre Zekât Potansiyeli	155
3.2.2.3. Forbes Dergisi En Zengin 100 Kişinin Zekât Potansiyeli.....	156
3.2.3. Türkiye'de Zekât Fonu Çalışmaları.....	157
3.3. Türkiye'de Kurulacak Zekât Fonu Nasıl Olmalı	158
3.3.1. Türkiye'de Kurulacak Zekât Fonu Teşkilatı	159
3.4. Türkiye'de Zekâtın Toplanması ve Dağıtılması	163
3.4.1. Türkiye'de Zekâtın Toplanması	163
3.4.2. Türkiye'de Zekâtın Dağıtımı	165
3.5. Türkiye'de Zekât Fonu Uygulanabilirliğinin Araştırılmasına Yönelik Anket Çalışması	170
3.5.1. Literatür Taraması	170
3.5.2. Araştırmanın Amacı	172
3.5.3. Araştırmanın Yöntemi	173
3.5.4. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kütlesi	174
3.5.4.1. Ana Kütle	174
3.5.4.2. Örnek Kitle.....	174
3.5.5. Sakarya İlinde Yapılan Anket Çalışması.....	175
3.5.5.1. Ankete Katılanlar İle İlgili Demografik Bilgiler.....	175
3.5.5.2. Demografik Faktörler ile Zekât İlişkisi.....	179
3.5.5.3. Zekât Bilinci.....	186
3.5.5.4. Zekât Fonu Algısı ve Güvenilirlik Analizi.....	189
3.5.5.5. Zekât - Yoksulluk İlişkisi Algısı ve Güvenilirlik Analizi.....	199
SONUÇ VE ÖNERİLER	216
KAYNAKÇA.....	222
ÖZGEÇMİŞ	243

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
BAZ	: Badan Amil Zakat
BAZNAS	: Badan Amil Zakat Nasional
BM	: Birleşmiş Milletler
cc	: Celle Celalühü
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DB	: Dünya Bankası
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GDP	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
GYKA	: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
HBA	: Hane halkı Bütçe Anketi
Hz	: Hazreti

IMF	: Uluslararası Para Fonu
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İHH	: İnsani Yardım Vakfı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KTO	: Konya Ticaret Odası
KTSO	: Konya Ticaret ve Sanayi Odası
LAZ	: Lembaga Amil Zakat
LZS	: Lembaga Zakat Selangor
MAIN	: Majlis Agama Islam Negeri (Devlet Dini Meclisi)
MAIWP	: Federal Bölge İslam Konseyi (Malezya)
MDG	: Millennium Development Goals (Binyıl Kalkınma Hedefleri)
MG	: Milli Gelir
PPP	: Satın alma Gücü Paritesi
PPZ	: Pusat Pungutan Zakat
sav	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
SGP	: Satın alma Gücü Paritesi
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
STDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
THK	: Türk Hava Kurumu
TODAİE	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
UN	: Birleşmiş Milletler
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vb	: Ve Benzeri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Kişi Başı GSYH Bakımından Dünyanın En Zengin 10 Ülkesi.....	30
Tablo 2 : Satın Alma Gücü Paritesine Göre (SGP) Dünyanın Kişi Başı GSYH Bakımından En Zengin 10 Ülkesi.....	31
Tablo 3 : Kişi Başı GSYH Bakımından Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi.....	32
Tablo 4 : Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) Göre Dünyanın Kişi Başı GSYH Bakımından En Yoksul 10 Ülkesi	32
Tablo 5 : Dünyada Günlük 1,9 \$ Altı Gelirle Yaşayan Nüfus Oranı (%).....	33
Tablo 6 : Dünyada Günlük 1,9 \$ Altı Gelirle Yaşayan İnsan Sayısı (Milyon).....	34
Tablo 7 : İslam Ülkelerinin İnsani Gelişme Düzeyleri	46
Tablo 8 : İslam Ülkelerinin Ekonomik Durumu	47
Tablo 9 : Hayvanların Zekât Nisapları.....	61
Tablo 10 : Endonezya’da Yıllara Göre Toplanan Zekât Miktarı.....	82
Tablo 11 : Endonezya’da 2015 Yılında Zekât Fonlarının Dağıtımı (Milyon Rupiah) ..	84
Tablo 12 : Malezya’da Eyaletlere Göre Toplanan ve Dağıtılan Zekât Miktarı (Milyon Ringit).....	90
Tablo 13 : Malezya’da 2009 Yılında Eyaletlerde Zekâtın Belirlenen Gruplara Dağılımı (Bin Ringit).....	92
Tablo 14 : Malezya Federal Bölgede 2008-2013 Yılları Arası Zekâtın Gruplara Dağıtımı (Milyon RM)	96
Tablo 15 : LZS’un 2010-2015 Yılları Arası Topladığı ve Dağıttığı Zekât Miktarı (Ringit).....	97
Tablo 16 : Sudan’da 2008-2012 yılları Arasında Toplanan ve Dağıtılan Zekât Miktarı (Bin SDG).....	114

Tablo 17 : Yemen’de 2009- 2012 Yılları Arasında Toplanan Zekât Miktarı (Milyon \$)	116
Tablo 18 : İncelenen Ülkelerde Zekât Uygulamaları.....	121
Tablo 19 : Bazı İslam Ülkelerinde Zekât Uygulamaları	124
Tablo 20 : Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Fert Yoksulluk Oranları.....	128
Tablo 21 : Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Türkiye’de 2010-2015 Yılları Arasında Fert Yoksulluk Oranı (%).....	130
Tablo 22 : Türkiye’de Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirine Göre 2006 - 2017 Yılları Arası Yoksulluk	132
Tablo 23 : SGP Kullanılarak Türkiye’nin Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı ve Fert Medyan Gelirinin %50’sine Göre Bölgesel Yoksulluk Oranı %.....	133
Tablo 24 : SGP Kullanılarak Türkiye’nin Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı ve Fert Medyan Gelirinin %50’sine Göre Yoksul Sayısının Bölgesel Dağılımı (Bin Kişi)	134
Tablo 25 : Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları.....	136
Tablo 26 : Türkiye’de Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%).....	137
Tablo 27 : Türkiye’de % 20’lik Nüfus Dilimlerine Göre Gelir Dağılımı	140
Tablo 28 : Türkiye’de Gelirin % 5’lik Dilimlere Göre Dağılımı.....	142
Tablo 29 : Türkiye’de 2013-2016 Yılları Arası Sosyal Yardımlar	150
Tablo 30 : İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Türkiye’nin GSYH’sı. (Milyon TL).....	154
Tablo 31 : Türkiye’nin GSYH’sı Üzerinden Zekât Potansiyelinin Hesaplanması (Milyon TL).....	155

Tablo 32 : Küresel Zenginlik Raporuna Göre Türkiye'nin 2015 Yılı Zekât Potansiyeli	155
Tablo 33 : Forbes Dergisine Göre En Zengin 100 Türkün Servetleri ve Zekât Potansiyeli.....	156
Tablo 34 : Katılımcıların Yaş Ortalaması	175
Tablo 35 : Gelir ve Giderlerinizi Dikkate Aldığınızda Zekât Vermeniz Gerekliyor mu?	180
Tablo 36 : Zekât Verecek Mala Sahipseniz Zekâtınızı Düzenli Veriyor musunuz?... ..	180
Tablo 37 : Zekât Gelir İlişkisi	181
Tablo 38 : Gelir Dilimi - Zekât İlişkisi	183
Tablo 39 : Zekât, Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Azaltır.....	184
Tablo 40 : Zekât Cinsiyet İlişkisi.....	185
Tablo 41 : Zekât Vermiyorsanız Sebebi Nedir?.....	186
Tablo 42 : İslam'da Zekât Müessesesi Hakkındaki Bilginiz Nedir?.....	187
Tablo 43 : Türkiye'de İnsanlar Zekât Konusunda Bilinçlidir.....	187
Tablo 44 : Zekât Konusu TV Programları, Sosyal Medya vb. Platformlarda İyi Anlatılırsa Türkiye'de Zekât Verme Oranı Artar.	189
Tablo 45 : Crombach Alpha Yöntemiyle Zekât Fonu Algısı Güvenirlilik Analizi.....	190
Tablo 46 : Türkiye'de Devlet Denetimi ve Gözetimi Altında Resmi Bir Zekât Fonu Kurulmalıdır.	191
Tablo 47 : Zekât Fonu Hangi Kuruma Bağlanmalı.....	192
Tablo 48 : İl Zekât Komisyonu Vali Yardımcısı Başkanlığında Kurulmalıdır.....	193
Tablo 49 : İlçe Zekât Komisyonu Kaymakam Başkanlığında Kurulmalıdır.	193
Tablo 50 : İl ve İlçelerdeki Zekât Komisyonlarında Müftülerin Görüşleri Dikkate Alınmalıdır.....	194

Tablo 51 : Türkiye’de Zekât Yönetimi ve Denetimi Açısından Sadece Devletin Kuracağı Zekât Fonu Olmalıdır.....	195
Tablo 52 : Türkiye’de Özel Vakıf ve Cemaatler de Zekât Toplayabilmelidir.	196
Tablo 53 : Türkiye’de Devletin Kurmuş Olduğu Zekât Fonuna Zekâtımı Vermek İsterim.	197
Tablo 54 : Zekâtımı Şahıslara Vermek İsterim.	197
Tablo 55 : Türkiye’de Özel Vakıflara da Zekâtımı Vermek İsterim.	198
Tablo 56 : Özel Vakıf ve Cemaatler Topladıkları Zekâtı Uygun Yerlere Harcamaktadır.	199
Tablo 57 : Zekât Yoksulluk İlişkisi Algısı için Güvenilirlik Analizi.....	200
Tablo 58 : Zekât Gelirlerinin İyi Bir Şekilde Yönetilmesi ve Zekâtın Yoksul İnsanlara Ulaştırılması Durumunda Zekât Yoksulluğun Azaltılmasına Katkı Sağlar	202
Tablo 59 : Zekât Toplumda Orta Sınıfın Büyümesine Katkı Sağlar.....	203
Tablo 60 : Zekât, Yoksulların Alım Gücünü Artırır.	204
Tablo 61 : Zekât Sosyal Bir Adalet Vergisidir.	205
Tablo 62 : Zekât, Tüketim Artışına ve Buna Bağlı Olarak da İstihdamın ve Üretimin Artmasına ve Böylece Yoksulluğun Azalmasına Katkı Sağlar.	206
Tablo 63 : Zekât, Sosyal Barışa Katkı Sağlar.	207
Tablo 64 : Zekât, Zenginle Fakir Arasında Köprüdür.....	208
Tablo 65 : Zekât, Rekabet Eşitliğinin Sağlanması Açısında Vergi Matrahından Düşürülmelidir.	209
Tablo 66 : Zekât Almak İçin Müracaat Edenlerin Muhtaç Olup Olmadıkları İyi Tetkik Edilmelidir.	209
Tablo 67 : Devletin Zekât Fonuna Zekât verme ile Muhtaçların iyi Tetkik Edilmesi İlişkisi	210

Tablo 68 : Türkiye’de Devletin Gözetiminde Resmi Bir Zekât Fonu Kurulması ile Bu Fona Zekâtı Verme İlişkisi	211
Tablo 69 : Aylık Toplam Gelir ile Zekât Gelirleri Yoksullara Ulaştırılırsa Yoksulluğu Azaltır Arasındaki İlişkisi.....	212
Tablo 70 : Meslek İle Zekât Vergi Matrahından Düşürülmelidir İlişkisi	213
Tablo 71 : Zekât Bilinci İle Zekât TV programlarında İyi Anlatılırsa Zekât Verme Oranı Arasındaki İlişki	214
Tablo 72 : Zekât Fonu ile Zekât Verilecek Yerlerin Tetkiki Arasındaki İlişki.....	215

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Malezya’da Zekât Organizasyonu	87
Şekil 2: Pakistan Zekât Sistemi	102
Şekil 3: Pakistan Merkezi Zekât Birimi Organizasyon Şeması	102
Şekil 4: Türkiye Zekât Fonu Yapısal Şeması.....	160
Şekil 5: Türkiye’de Zekâtın Toplanıp Dağıtılması.....	168
Şekil 6: Türkiye Zekât Fonu Zekât Dağıtım Şekli	169

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	176
Grafik 2: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	176
Grafik 3: Katılımcıların Mesleki Dağılımı.....	178
Grafik 4: Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı.....	179

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: Yoksulluğun Azaltılmasında Bir Çözüm Önerisi: Zekât Fonu Örneği			
Tezin Yazarı: Niyazi GÜMÜŞ		Danışman: Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK	
Kabul Tarihi: 27.12.2019		Sayfa Sayısı: xvi (ön kısım) + 221 (tez)	
Anabilim Dalı: İktisat			
Yoksulluk dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de önemli sorunlarından birisidir. Ülkeler yoksullukla mücadelede etmekte ve bu mücadelelerinde de çeşitli araçlar kullanmaktadırlar. Bu çalışmamızda yoksulluğun tanımı yapılmış olup, iktisadi ekollerde ve İslamda yoksulluk konusu incelenmiştir. Yoksulluk çeşitleri, dünyada, İslam ülkelerinde ve Türkiye'de yoksulluk ve nedenleri ele alınmıştır. Günümüzde İslam ülkelerinde yoksulluğun önemli bir sorun olduğu ve İslam ülkelerinin yoksullukla mücadelede en büyük eksikliklerinden birinin zekât müessesesini çalıştırmamak olduğu belirtilmiştir. İslam'ın yoksullukla mücadelede en temel enstrümanı zekât olmasına rağmen İslam ülkeleri bundan gerektiği gibi istifade edememektedir. Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. Yoksulluğun azaltılmasında bir çözüm önerisi: Zekât fonu örneği adlı çalışmamızda bu eksikliğin giderilmesine çalışılmaktadır. Türkiye'de yoksulluk sorunu mevcut olup devlet bu sorunla mücadele etmektedir. Devlet yoksulluğu azaltmak için bazı çalışmalar yapmaktadır. Yoksullukla mücadele için SYDGM (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü) ve diğer bazı kamu ve özel kuruluşlar aracılığıyla yoksullara çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Fakat İslam'ın yoksullukla mücadelede en etkili aracı olan zekât müessesesinden istifade edilememektedir. Çalışmamızda Türkiye'de devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulması ve bu fon aracılığıyla zekâtların toplanıp, zekât gelirlerinin yoksulluğun azaltılmasında kullanılmasının önemi ele alınmıştır. İslam dininde zekâtın önemi anlatılıp, tarihte ve günümüzde zekât uygulamaları incelenmiş, bilhassa Hz. Ömer ve Emeviler dönemi halifesi Ömer b. Abdülaziz döneminde zekâtın toplanması ve dağıtılması esasları incelenerek o dönemlerde zekâtla yoksulluğun yok denecek derecede azaldığından hareketle aynı uygulamaların günümüzde de tatbik edilmesi durumunda İslam ülkelerinde ve Türkiye'de yoksulluğun azaltılacağına vurgu yapılmıştır. Türkiye'de insanların zekât bilincini ölçmek, devletin kuracağı zekât fonu hakkındaki görüşlerinden istifade etmek amacıyla Sakarya ili genelinde anket çalışması yapılmıştır. Ankette kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış olup, katılımcılarla yüz yüze görüşülmüş ve anket sonuçları yorumlanmıştır.			
Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Yoksulluğun Azaltılması, Zekât, Zekât Fonu			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☒	
Title of Thesis: A Solution for Poverty Alleviation: Example of Zakat Fund				
Author of Thesis: Niyazi GÜMÜŞ Supervisor: Professor Salih ŞİMŞEK				
Accepted Date: 27.12.2019		Number of Pages: xvi (pretext) + 221 (main body)		
Department: Economy				
Poverty is one of Turkey's most important problem as in the world. Countries struggle with poverty and use various tools in their struggle. In this study, the definition of poverty was made and the issue of poverty in economic schools and Islam was examined. Poverty types, poverty and causes of poverty in the world, in Turkey and in Islamic countries are discussed. It was stated that poverty is an important problem in the Islamic countries and that one of the biggest deficiencies of Islamic countries in struggle against poverty is not to run the institution of zakat. Although Islam is the most basic instrument in struggle against poverty, Islamic countries cannot benefit from it as much as they can. The same is true for Turkey. In our study named “A Solution for Poverty Alleviation: Example of Zakat Fund”, this deficiency is tried to be eliminated. There is the problem of poverty in Turkey and the state is struggling with this problem. The state is doing some work to reduce poverty. A variety of assistance is provided to the poor through GDSAS(General Directorate of Social Assistance and Solidarity) and some other public and private organizations to struggle poverty. But the most effective means of fighting against poverty in Islam is the use of intelligence. In our study, the establishment of an official charity fund in the state's surveillance and control in Turkey and the zakats collected through this fund, charity, the importance of using the revenues for poverty reduction were discussed. The importance of zakat in Islamic religion, zakat applications in history and today, especially the principles of collection and distribution of zakat in period the Hz. Ömer and of the Caliph of the Umayyad Ömer b. Abdülaziz were examined and thus if the application is made the same applies today in Turkey and in Islamic countries emphasized how to reduce poverty. To measure people's awareness of zakat in Turkey, to take respondents' opinions of about the zakat fund established by the state was conducted a survey in Sakarya. Easy sampling method was used in the survey, face to face meeting with the participants and and the survey results were interpreted.				
Keywords: Poverty, Struggle Against Poverty, Poverty Reduction, Zakat, Zakat Fund				

GİRİŞ

Yoksulluk, insanların yeme, içme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur. Dünyada yoksulluk insanlık tarihiyle beraber var olan bir olgu olup belki de insanlar yaşadığı sürece de devam edecek bir olaydır. Dünyada çeşitli dönemlerde insanlar yoksulluk olgusuyla karşı karşıya kalmışlar, yoksulluktan kurtulmak ve en azından temel gıda ihtiyaçlarını gidermek için mücadele etmişlerdir (Bozan, 2010: 36). İnsanlar yoksullukla mücadele etmelerine rağmen bazı insanlar yaşamları için zorunlu olan ihtiyaçlarını karşılamada başarılı olurken, bazıları da başarısız olmuşlardır. Bazı insanlar yoksulluktan kurtulmak için çabalayıp yoksulluktan kurtulurken, bazıları gayret göstermelerine rağmen yoksulluktan kurtulamamaktadır. Bu insanların yoksulluktan kurtulmaları için bir desteğe ihtiyaçları vardır. Belki de küçük bir destekleme onların yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olacaktır.

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar geçmişi olan bir olgudur. Milattan önce iki binli yıllara ait Hammurabi kanunları, Budizm, eski yunan felsefesi ve ilahi dinlerde muhtaç olan insanların ihtiyaçlarının giderilmesi önerilmektedir. İlahi dinlerin sonuncusu olan İslam dini de yoksullara yardımcı olunması ve onların ihtiyaçlarının giderilmesini tavsiye etmektedir.

Yoksulluğun azaltılmasında bir çözüm önerisi: Zekât fonu örneği adlı tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yoksulluk üzerinde durulmuştur. Yoksulluğun tanımı yapılmış olup iktisadi ekollerin yoksulluğa bakışı ele alınmıştır. Klasik iktisat ekolünde yoksulluk sorunu ve nedenleri anlatılıp, klasik doktrine göre insanların yoksulluktan kurtulmaları için neler yapılması gerektiği anlatılmıştır. Neo-klasik iktisat, Keynesyen iktisat, Marksist iktisat ve İslam'ın yoksulluğa bakışı ele alınmıştır. Yoksulluk çeşitleri tanımlanmış, günümüzde de gündemden düşmeyen mutlak yoksulluk ve açlık sınırı tanımları yapılmıştır. İnsanların hayatta kalabilmeleri için asgari düzeyde temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumu olan mutlak yoksulluk (Taş ve Özcan, 2012: 424) ve açlık sınırı altında yaşayan insanların hayatta kalabilmeleri için minimum düzeyde almaları gereken besin miktarı belirtilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve diğer bazı kuruluşların mutlak yoksullukla ilgili bazı oran ve tanımlarına yer verilmiştir. Bu tanımlardan birisi de mutlak yoksullar için alınması gereken kalori miktarının azami %80'inin alınması durumu olan ultra

yoksulluktur (Coşkun ve Tireli, 2008: 23-24). Diğer yoksulluk çeşitleri olan görel yoksulluk, kronik yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, objektif ve sübjektif yoksulluk ve insani yoksulluk konuları ele alınmıştır.

Ayrıca bu bölümde dünyada yoksulluk ve nedenleri ile İslam ülkelerinde yoksulluk ve nedenleri ele alınmıştır. Yoksulluğun günümüzde de önemini devam ettirdiği, dünya gündeminden düşmediği aşikârdır. Dünyanın bazı bölgelerinde ve ülkelerinde insanlar lüks içinde yaşarken, bazı bölgelerinde insanlar sefalet içinde yaşamakta, açlıktan ölümler sık sık dünya gündemine gelmektedir. Gelişmiş ülkeler sömürülen bu yoksul ülkeleri seyretmekte, göz göre göre ölüme terk etmektedir. Dünyanın kişi başı GSYH bakımından geri kalmış ülkeleri içinde İslam ülkeleri de mevcuttur. Bu nedenle İslam ülkelerinde de yoksulluk sorunu incelenmiştir.

Dünyada ve islam ülkelerinde yoksulluğun nedenleri de bu bölümde ele alınmıştır. Bunların başında da küreselleşme gelmektedir. Küreselleşme, yoksul ülkelerin gelişmiş ülkelerle rekabet gücünü kaybetmesine, gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerin iç pazarlarını elde etmelerine ve bu ülkelerde üretimin azalarak yoksulluğun artmasına ve bu ülkelerin doğal kaynaklarının sömürülmesine neden olmuştur.

Bir diğer neden de gelir dağılımı eşitsizliğidir. Dünyada gelir dağılımı eşitsizliği her geçen gün daha da artmaktadır. Bu da yoksul ülkelerin daha da yoksul, zengin ülkelerin ise daha da zengin olmalarına neden olmaktadır. Ayrıca ülke içindeki gelir dağılımı eşitsizlikleri de o ülkede yoksulluğun nedenlerindendir.

Gelişmemiş ülkelerde yoksulluğun nedenlerinden birisi de bu ülkelerdeki hızlı nüfus artışıdır. Yoksulluğun yüksek olduğu Sahra Altı Afrika ülkelerinde nüfus artış hızı yüksektir. Nüfus artış hızının yüksekliği ve artan bu nüfusa yeterli istihdam yaratma imkânı da olmadığından dolayı GSYH'nın daha çok kişiye bölünmesi kişi başı MG'in azalmasına ve yoksulluğa neden olmaktadır. Bu bölümde bunlar incelenmiştir.

İslam ülkelerinde yoksulluğun nedenlerinden birisi de savaşlar ve terör olaylarıdır. Bazı ülkelerin desteklediği terör olayları ve savaşlar islam ülkelerinde yoksulluğun sebeplerindendir.

İkinci bölümde ise zekâtın tanımı, zekâtla ilgili kavramlar anlatılarak öncelikle zekât

konusu incelenmiştir. Daha sonra tarihte ve günümüzde zekât uygulamaları başlığı altında öncelikle Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) döneminde zekât uygulamaları ele alınmıştır. İslam'ın ilk dönemi olan Mekke döneminde zekât konusunda inen ayetlerin ışığında Müslümanların yoksulları korumak için neler yaptığı ve Hz. Muhammed (sav)'in Mekke dönemi zekât uygulamaları anlatılmıştır. Peygamberimiz ve Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretiyle beraber İslam devlet olma kimliğini kazanınca Medine'de zekât uygulamaları daha düzenli hale gelmiştir. Zekât mükellefi olan Müslümanlar zekâtlarını muhtaç olanlara kendileri vermişlerdir. Hicretin 8. yılında “Onların mallarında zekât al” ayet-i kerimesi nazil olunca Peygamberimiz (sav) Müslümanlara zekâtlarını kendisine teslim etmelerini söylemiş ve civardaki Müslüman kabilelere zekât toplamak ve topladıkları zekâtı o bölgenin yoksullarına dağıtmak üzere memurlar (amiller) göndermiştir. Görevlendirdiği kişilere zekâtın hangi mallardan ne şekilde alınacağı ve nerelere verilebileceği şeklinde talimatları da vermiştir. Amillerin de Peygamberimiz (sav)'in belirttiği şekilde zekâtı toplayıp dağıtmalarıyla zekât kurumsallaşmıştır. Bizim için en önemli örnek olan Peygamberimiz (sav)'in bu uygulamaları Peygamberimiz dönemi zekât uygulamaları başlığı altında açıklanmıştır.

Yine bizim için en önemli uygulama Hulefa-i Raşidin dönemi uygulamalarıdır. Peygamberimizin vefatından sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemine Hulefa-i Raşidin dönemi denmektedir. Bizim için en önemli uygulama bu döneme ait olan uygulamalardır. Bu bölümde Hulefa-i Raşidin dönemi zekât uygulamaları ele alınarak onların takip ettiği yol açıklanmaya çalışılmıştır. Halifeler Peygamberimiz (sav)'in yolunu harfiyyen takip eden insanlardır. Ayrıca bu dönemde sahabelerin yaşaması nedeniyle peygamberimizin uygulamalarının canlı tanıkları mevcut olduğundan dolayı bu dönem uygulamaları önem arz etmektedir. Bu dönemde bilhassa Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer dönemi uygulamaları önem arz etmektedir.

İslam tarihinde Hulefa-i Raşidin döneminden sonra gelen Emeviler, Abbasiler ve Osmanlı döneminde zekât uygulamaları yine ikinci bölümde incelenerek tarihte zekât uygulamaları ele alınmaya çalışılmıştır. Emeviler dönemi bazı sahabelerin hayatta olduğu, Abbasiler dönemi ise fıkıh ve diğer islami bilimlerin olgunlaştığı dönemdir. Dolayısıyla bu dönem uygulamaları da önem arz etmektedir. Bu dönemde de özellikle Ömer b. Abdülaziz dönemi zekât uygulamaları incelenmiştir.

Aynı bölümde “Günümüzde zekât uygulamaları” başlığı altında Endonezya, Malezya, Bangladeş, Pakistan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Ürdün, Sudan, Yemen, Libya, Mısır ve Nijerya’da zekât uygulamaları incelenmiştir. Bu ülkelerdeki zekât uygulamalarından da faydalanarak Türkiye’de zekât uygulamalarının alt yapısı oluşturulmak istenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’de yoksulluk ve nedenleri ile zekât uygulamaları ve Türkiye’de zekât fonu uygulanabilirliğinin araştırılması yapılmıştır. Bu bölümde öncelikle Türkiye’de yoksulluğun tarihi seyri ve yoksulluk sorununu azaltmaya yönelik yapılan çalışmalar incelenmiştir. Yoksulluğun bölgesel görünümü çerçevesinde Türkiye; İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere 12 bölgeye ayrılarak bölgesel yoksulluk oranları ve her bir bölgede yaşayan yoksul sayısı incelenmiştir. Türkiye’de kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayanlarda yoksulluk oranları ele alınmıştır. Kullanılabilir fert medyan gelirine göre göreceli yoksulluk oranları ve göreceli yoksulluğun da bölgesel dağılımı 2006-2016 yılları arasında göreceli yoksulluk sınırına göre Türkiye’de bölgesel ve ülke geneli yoksul sayısı TÜİK verilerine göre ele alınmıştır. Eğitim durumu-yoksulluk ilişkisi, ailede yaşayan fert sayısı-yoksulluk ilişkisi de incelenmiştir.

Türkiye’de yoksulluğun nedenleri başlığı altında da yoksulluğun nedenleri incelenmiştir. Yoksulluğun nedenlerinden birinin gelir dağılımı eşitsizliği olduğu belirtilmiş olup Türkiye’nin 1963 yılından 2016 yılına kadar %20’lik dilimler halinde her bir dilimin GSYH’den aldığı pay ve Türkiye’nin gini katsayısı gösterilmiştir. Gelir dağılımı eşitliğini gösteren gini katsayısında önceki yıllara göre biraz azalma olsa da Türkiye’nin gini katsayısının hala yüksek olduğu, bunun da Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek olduğuna işaret ettiği vurgulanmıştır.

Türkiye’nin gelir dağılımı %5’lik dilimler halinde de ele alınmış olup, 2016 yılında TÜİK’in belirlediği her bir dilime karşılık gelen kişi başı yıllık geliri ele alınarak Türkiye’de insanları yoksulluktan kurtarmak için gereken kaynak miktarı hesaplanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de yoksulluğun nedenlerinden biri de ekonomik krizlerdir. Ekonomik krizlerin alt gelir grubundaki insanları olumsuz etkileyerek yoksulluğu ve gelir dağılımı

eşitsizliğini artırdığı belirtilmiştir.

Doğal afetler ve terörün de Türkiye’de yoksulluğun nedenlerinden olduğuna vurgu yapılmış, terör nedeniyle insanların evlerini ve arazilerini bırakarak göç etmek zorunda kaldığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde tarım ve hayvancılığın terörden olumsuz etkilendiği, kamu kaynaklarının bir kısmının yatırım yerine savunma harcamalarına aktarıldığı belirtilmiştir.

Türkiye’de yoksulluğun azaltılması için yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu başlık altında özellikle de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının çalışmaları anlatılmıştır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları ve bazı dernekler tarafından yoksul ve muhtaçları korumaya yönelik yapılan çalışmalara değinilmiştir.

Ayrıca Türkiye’de zekât uygulamaları ele alınmış olup, günümüzde Türkiye’de zekât fonu benzeri kuruluşların olmadığı, insanların zekâtlarını geleneksel metot dediğimiz metotla kendileri bizzat ihtiyaç sahiplerine verdiği, bunun yanında Türk Hava Kurumu, Kızılay ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi bazı kamu kuruluşları ile bazı özel vakıf ve cemaatlerin de Türkiye’de zekât topladığı belirtilmiştir.

Bu bölümde “Türkiye’nin Zekât Potansiyeli” başlığı altında Türkiye’nin zekât potansiyeli Gayri Safi Yurtiçi Hasıla yöntemi, Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporu ve Forbes Dergisi en zengin 100 kişinin zekât potansiyeli hesaplamalarına göre hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de zekât fonu çalışmaları incelenmiştir.

Aynı bölümde Türkiye’de bir zekât fonunun kurulmasının elzem olduğu, kurulacak bu zekât fonunun nasıl olması gerektiği, Peygamberimiz ve tarihte zekât uygulamalarının ışığı altında ve günümüzde bazı İslam ülkelerinde zekât uygulamalarından da istifade edilerek zekâtın toplanması ve dağıtımında nasıl bir yol takip edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu bölümde ayrıca Türkiye’de olası bir zekât fonu için bir teşkilat yapısı da belirtilerek kurulacak zekât fonu konusunda fikir verilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de insanların zekât algısını, olası bir zekât fonuna bakış açılarını ve zekât bilinci ile zekâtın yoksullukla ilişkisini ölçmeye yönelik anket çalışmasını yapılmıştır.

Bu bölümde Türkiye’de insanların zekât algısını ve zekât yoksulluk ilişkisi hakkındaki görüşlerini ölçmek için Sakarya ilinin çeşitli bölgelerinde 512 kişiyle yapılan anket çalışması ve bu çalışmanın sonuçları ele alınmıştır. Türkiye’de insanların zekât konusunda bilinçlerini ölçmek ve insanlarda zekât bilincinin artırılması için neler yapılabileceği anlatılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de eğer bir zekât fonu kurulursa insanların buna bakışı ve bu fona zekâtlarını vermek isteyenlerin oranı belirtilmeye çalışılıp böyle bir fonun kurulmasının önemi belirtilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde ayrıca zekât yoksulluk ilişkisi ele alınmış, Türkiye’de yoksulluğun zekâtla azaltılmasının mümkün olduğu, Türkiyenin zekât potansiyelinin yoksulluğu azaltmak için yeterli olduğu, bunun için de zekât fonunun kurulmasının elzem olduğu belirtilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise çalışmanın bir değerlendirilmesi yapıp bazı önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Hz. Muhammed (sav), Hulefa-i Raşidin ve sonraki dönemlerde zekât uygulamaları ile günümüzde bazı İslam ülkelerindeki zekât uygulamalarını inceleyip, Türkiye’de günümüz koşullarına uygun, devletin gözetiminde resmi bir zekât fonu kurulması durumunda bu fonda toplanacak zekât gelirleriyle tarihte örnek verilen bazı dönemlerde olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluğun azaltılmasının mümkün olabileceğinin araştırılmasıdır.

Çalışmanın Önemi

İslam’ın beş temel esasından biri zekâttır. Malî bir ibadet olan zekâtın İslam’da yoksulluğun azaltılmasında etkili bir araç olduğu bilinmektedir. Birçok İslam ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk sorunu önemli sorunlardan birisidir. Eğer Türkiye’de zekât ibadeti etkin bir şekilde ifa edilirse günümüzde yoksulluk sorunun azaltılması veya ortadan kaldırılması mümkün görülmektedir. Aynı durum İslam ülkeleri için de geçerlidir. Bu nedenle yoksulluğun azaltılmasında İslam’ın önemli bir entrümanı olan zekât gelirlerinden faydalanmak ve bu gelirlerin etkin kullanımı için bir zekât fonunun kurulması önem arz etmektedir. Bu çalışma literatüre Türkiye’de zekât

fonu kurulup, bu fon aracılığıyla zekâtın toplanması ve yoksullara planlı bir şekilde dağıtılarak devletin bütçe olanakları dışında yoksulluğun çözümüne alternatif çözüm olanakları sunması açısından önem arz etmektedir. Zekât fonu adıyla resmi bir kurumun oluşturulması ve bu kurum aracılığıyla zekât faaliyetlerinin yürütülmesi ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olunması nedeniyle literatüre katkı sağlayıp, literatürdeki bu boşluğu dolduracaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında tarihte ve günümüzde bazı İslam ülkelerinde zekât uygulamaları incelenmiş olup, uygulamalar ışığında Türkiye’de zekât müessesesinin nasıl oluşturulması gerektiğine çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye’de zekât bilincini ölçme ve insanların zekât-yoksulluk ilişkilerindeki görüşlerinden istifade etmek amacıyla anket çalışması yapılmıştır.

İnsanların zekât bilinci ve algısı ile, kurulması arzu edilen zekât fonuna bakışlarını ölçmeye yönelik olarak hazırladığımız ankette, anketin amacına uygun ve anketin yapılma amacını en iyi şekilde yansıtacak sorulara yer verilmeye çalışılmıştır. Anket öncesi 30 kişi ile pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulaması neticesinde yapılan gözlemler neticesinde bazı düzeltmeler yapılmış ve anket formuna son şekli verilmiştir. Anket formunda katılımcılara demografik özelliklerini yansıtan 6 soru yöneltilmiştir. Daha sonra katılımcıların zekât verip vermedikleri, veriyorlarsa nerelere veya kimlere verdikleri, vermiyorlarsa nedeni ve Türkiyede kurulacak bir zekât fonu hangi kuruma bağlı olarak kurulmasıyla ilgili 6 soru yer almaktadır. Ayrıca, anket formunda Rennis Likert tarafından geliştirilen 5’li Likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmış 25 soru yer almaktadır.

Anket çalışmamızı Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde yapmanın zaman ve ekonomik zorluklarından dolayı anket çalışmamız Sakarya ili genelinde 512 kişiyle yapılmıştır. Anket çalışmamızda “kolayda örnekleme” yöntemi uygulanmış olup, uygulama sonucu elde edilen veriler SPSS 22 Wind 64 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın Kısıtları

Günümüzde bazı İslam ülkelerindeki zekât uygulamalarını incelemeye kalktığımızda ve

bu ülkelerdeki zekât uygulamalarında yeterli düzeyde bilgiye ulaşmada bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bu ülkelerin birçoğunda zekât uygulamalarıyla ilgili yeterli bilgiye ulaşamamıştır. Ayrıca yapılan anket çalışmasının Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yapmanın maliyeti ve uzun zaman gerektirmesi nedeniyle Sakarya ili genelinde yapılması çalışmanın kısıtlarındandır.

BÖLÜM 1: YOKSULLUK

Bu bölümde yoksullukla ilgili kavramlar ve tanımlara yer verilmiş, yoksulluk çeşitleri anlatılıp, iktisadi ekollerin yoksulluğa bakışına yer verilmiştir. Dünya’da yoksulluk ve nedenleri ile İslam ülkelerinde yoksulluk ve nedenleri incelenmiştir.

1.1. Yoksulluk Kavramı ve Çeşitleri

Dünyadaki farklı görüşlerin yoksulluk kavramına bakışları da farklıdır. Yoksulluk kavramıyla ilgili literatürde farklı görüşler olsa da yoksulluk kavramı ve türleriyle ilgili bazı ortak noktalara ulaşmak mümkündür (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61). Yoksullukla ilgili ortak noktalar bulunsa da yoksulluk ve zenginlik kavramları kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişiklik arz etmektedir. Kişilere, zamana ve mekâna göre farklılık arz eden bu kavramı ölçmek, ülkelere göre farklılık arz eden parametrelerle ortak bir yoksulluk tanımı yapmak zordur (Öztürk ve Çetin: 2664; Gül ve Ergun, 2003: 389). Bu başlık altında yoksulluğun tanımı, tarihçesi ve çeşitleri incelenmiştir.

1.1.1. Yoksulluğun Tanımı ve Tarihçesi

İnsanların hayatını ve neslini devam ettirebilmesi için yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Bu temel ihtiyaçları toplumun bir kesimi karşılarken, bir kesimi de karşılayamamaktadır. Hayatını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekenler yoksul olarak nitelendirilmektedir. Yoksulluk insanlık tarihiyle birlikte var olan sosyolojik bir olaydır (Bozan, 2010: 36).

Yoksulluğun ilk tanımı 1901 yılında Seeböhm Roventree tarafından yapılmıştır. Roventree’nin yaptığı tanıma göre yoksulluk, toplam gelirin insanların biyolojik varlığını sürdürebilmeleri için gerekli olan yiyecek, giyecek vb. asgari düzeydeki fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi durumu olarak tanımlanmıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60).

Yoksulluğu dar anlamda, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama, İslami literatürde ise miskinlik durumu olarak tanımlarken, geniş anlamda ise; gıda, giyim ve barınma imkânına sahip olmasına rağmen yaşam standardının toplum seviyesinin altında kalması durumu olarak da tanımlayabiliriz (TÜİK: 2008).

Yoksulluğun tanımı net olmayıp, tanımlanmasında iki tür yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar, belirli bir dönem için geliri veya harcamaları belli bir miktarın altında olanların yoksul sayıldığı mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımı ve yoksul olanlarla olmayanları ayıran sınır değerini ifade eden yoksulluk çizgisinin, gelir dağılımının belli bir oranı olarak saptaması gerektiğini ifade eden göreceli yoksulluk yaklaşımıdır (Önder ve Şenses, 2006: 4).

Dünyadaki farklı görüşlerin yoksulluk kavramına bakış açıları da farklıdır. Yoksullukla ilgili ortak noktalar bulunsa da yoksulluk ve zenginlik kavramları kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişiklik arz etmektedir. Kişilere, zamana ve mekâna göre farklılık arz eden bu kavramı ölçmek, ülkelere göre farklılık arz eden parametrelerle ortak bir yoksulluk tanımı yapmak zordur. Buna rağmen yoksulluğu, insanların beslenme, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılama imkânına sahip olmaması, insanların minimum yaşam standardının altında yaşamlarını sürdürmek zorunda olması şeklinde de tanımlayabiliriz (Öztürk ve Çetin: 2664; Gül ve Ergun, 2003: 389).

Yoksulluğun tarihçesine baktığımızda milattan önceki yıllara kadar dayandığını görmekteyiz. Milattan önce iki binli yıllara ait Hammurabi kanunları, Budizm, eski Yunan felsefesi ve ilahi dinlerde muhtaçlara yardım edilmesi, yoksul insanların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması önerilmektedir. İlahi dinlerin sonuncusu olan İslam dini de yoksulluk konusuna değinmiştir. İslam dini dünya malı edinmeyi eğer o malın yükümlülükleri yerine getirilecekse teşvik etmektedir. Peygamberimiz (sav) “fakirlik neredeyse küfür olacaktı” ve “Allah’ım, fakirlikten ve kafirlikten sana sığınırım” sözleriyle fakirliğin insan hayatında yapabileceği tahrifatlara değinmiştir (Güner, 2002: 109). Allah (cc) da muhtaç olanları yoksulluktan kurtarmak için zekâtı farz kılmıştır. İslam toplumlarında zekât ibadeti sayesinde toplumda yoksullukta azalma görülmüştür. İslam tarihinde bunun örnekleri mevcuttur.

Çağdaş anlamda ise yoksullukla ilgili ilk düzenlemeler 16. Yüzyılın sonları ile 17. Yüzyılın başlarında çıkarılan ve Elizabeth’in yoksulluk yasası olarak bilinen düzenlemelerdir (Gül ve Gül, 1997: 3). Dünyada fakir insanlar olduğu gibi zengin insanların da olması doğaldır. Ancak zenginlerle fakirler arasındaki gelir dağılımı farkının aşırı olmaması gerekir. Günümüzde ise zenginlerle fakirler arasındaki farkın giderek arttığı gözlemlenmektedir. Zenginlerin daha zengin, yoksulların da daha yoksul

olduğu, zenginlerle yoksullar arasındaki makasın açıldığı gör÷lmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek artmaktadır.

Son elli yılda dünyada büyük bir gelir artışı olmasına rağmen yoksulluk günümüzün önemli problemlerinden biri olmaya devam etmektedir. Yoksulluğun giderilmesine yönelik çalışmalar Birleşmiş Milletler Bin Yıl Kalkınma Hedefleri arasında yer almış ve akademik çalışmalarda da konu ele alınmıştır. 2005 yılı BM tarafından “Dünya Mikro Kredi Yılı” olarak ilan edilmiş olup, 2015 yılına kadar yoksulluğun %50 oranında azaltılması hedeflenmiştir. Son dönemlerde Asya ve Latin Amerika’da uygulanan bazı programlar mikro finansın yoksulluğun azaltılmasında etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Yoksul insanların çoğunlukla toplumun kırsal kesimlerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaları ve eğitim seviyelerinin düşük olmasından dolayı bu kişilerin ihtiyaçları olan finans sistemine ulaşmaları ve gerekli sermayeyi elde etmeleri zor gör÷lmektedir. Ayrıca bu kişiler kaynakları elde etme ve kaynak kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarından dolayı yoksulluktan kurtulmaları zorlaşmaktadır (Parlakkaya ve Çürük, 2015: 63).

Dünya Bankası 2010 yılı verilerine göre 6 milyarlık dünya nüfusunun %46’sı günlük 2 \$ olan yoksulluk sınırı altında yaşarken, 1,2 milyarı ise günlük 1 \$ açlık sınırı altında yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Her gün 50 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden hayatını kaybetmekte olup bunun 34 milyonunu 5 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Yoksulluk, sadece geri kalmış veya gelişmekte olan ÷lkelerin değil, gelişmiş ÷lkelerin de önemli sorunlarından biridir (Taş ve Özcan, 2012: 423).

İslam’a göre ise nisap miktarı mala sahip olmayan kişi fakir sayılmaktadır. Ev, ev eşyası gibi asli ihtiyaçlarını karşılayacak malı olsa da, gelirleri giderlerini karşılayamayan kişi yoksul kabul edilmektedir. Hiçbir şeye sahip olmayan, gıda ihtiyacı için dilenmek zorunda olan kişi ise miskin, ekonomik deyimle açlık sınırı altında yaşayan insan olarak kabul edilmektedir (Bilmen, ty: 358).

1.1.2. Yoksulluk Çeşitleri

Yoksulluk, görünüş şekline göre mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, kronik yoksulluk, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, objektif ve sübjektif yoksulluk ve insani yoksulluk gibi bazı kısımlara ayrılmaktadır.

1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, insanların hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari düzeyde temel ihtiyaç maddelerini sağlayamaması durumudur (Bozan, 2010: 38;). Asgari yaşam standardını yakalayamayanların toplam nüfusa oranına ise mutlak yoksulluk oranı denilmektedir (Çilingiroğlu, 2009: 24; Tireli, 2009: 33).

Mutlak yoksullukta bireylerin eğitim, sağlık, barınma gibi diğer ihtiyaçları hesaplanmaz. Sadece en temel ihtiyaç olan beslenme ihtiyacı dikkate alınır. BM hesaplarına göre mutlak yoksulluk durumu 1985 yılı için kişi başı yıllık gelirin yaklaşık 370 \$'ın altında olması durumudur. Bu da günlük 1 \$ gelirle hayatta kalmaya çalışmak demek olup, dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Hindistan'daki yaşam standartlarına göre hesaplanmıştır (Gönel, 2010: 29).

Mutlak yoksulluk, hayatta kalabilmek için asgari düzeyde fiziksel ihtiyaçların karşılanamamasıdır. Hane halkı veya bireylerin asgari düzeyde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en temel ihtiyaçları bile karşılayamaması durumudur. Birinci dereceden yardıma muhtaç kişiler olarak zikredilen bu kişiler temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamamakta, dışarıdan yardım edilmediği takdirde ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Mutlak yoksulluk dünyanın her yerinde görülmesine rağmen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla görülmektedir (Taş ve Özcan, 2012: 424).

Mutlak yoksulluk gıda ve gıda dışı bileşenler dikkate alınarak ayrı ayrı belirlenmektedir. Sadece gıda harcamaları dikkate alınarak belirlenen mutlak yoksulluk bir kişinin günlük alması gereken kalori miktarından az kalori alması durumu olarak belirtilmektedir. Buna aynı zamanda açlık sınırı da denilmektedir. Açlık sınırı minimum temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyetinin hesaplanmasıyla bulunur. Dünya Bankasının 1990 yılı çalışmalarına göre bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli olan minimum besin miktarı 2400 k/cal dir. TÜİK ise 2008 yılı yoksulluk çalışmasında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yetişkin bir kişinin alması gereken minimum kalori miktarının 2100 k/cal olarak belirlendiğini bildirmektedir (Taş ve Özcan; 2012: 424). Bu oranda besin almayan insanlar açlık sınırı altında yaşayan insanlar olarak tanımlanmaktadır. Buna ilaveten Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım

Örgütü (FAO) ve Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (WHO) mutlak yoksulluğa Ultra Yoksulluk adında yeni bir kavram getirmiştir.

Ultra yoksulluk, mutlak yoksullukta belirtilen asgari kalori miktarının azami %80'inin karşılanması durumudur (Coşkun ve Tireli, 2008: 23-24). Dünya Bankasının belirlediği minimum besin miktarına göre hesapladığımızda günlük 1920 k/cal besin değerinden az besin alanlar ultra yoksul olarak adlandırılmaktadır. TÜİK'in yoksulluk çalışmalarına göre ise bu miktar 1680 k/cal dir. Mutlak yoksulluk hesaplanırken öncelikle insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari kalori ihtiyacını karşılayacak gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin fiyatı dikkate alınarak yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre günlük 1 ile 4 \$ arasında değişmektedir (Bozan, 2010: 38).

Dünya İzleme Enstitüsünün 1990 yılında yayımladığı dünyanın durumu adlı raporuna göre dünya nüfusunun %23'ünün mutlak yoksulluk içinde olduğu belirtilmektedir (Kuyurtar,2003: 111).

DB 2000 yılı raporuna göre ise Dünyada 6 milyar insan yaşamaktadır. Bunun 2,8 milyarı, yaklaşık yarıya yakını günlük 2 \$'ın altında, 1,2 milyarı da günlük 1 \$'ın altında bir gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu da dünya nüfusunun beşte birine tekabül etmektedir (World Development Report, 2000: 3). Mutlak yoksulluğun sınırının hesaplanmasındaki bir diğer yaklaşım ise temel ihtiyaçlar yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre kişinin alması gereken minimum gıda harcamalarına ek olarak eğitim, sağlık, barınma ve giyim harcamalarının da göz önüne alınması gerekmektedir. Günümüzde AGÜ'lerde yoksulluk sınırı temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre hesaplanmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 62).

Mutlak yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde fiyatlar önemlidir. Ülkelerdeki fiyat farklılıkları nedeniyle ülkelerin yoksulluk çizgileri de farklı olmaktadır. Hatta yoksulluk çizgisi aynı ülkedeki bölgeler, kent ve kırsal kesim için farklı olabilmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günlük 1 \$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için 2 \$, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4,3 \$ ve gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,4 \$ olarak tespit edilmiştir (Tireli, 2009: 33).

1.1.2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı, gelir dağılımı ile ilgili bir kavram olup, tüm ülkelerde kullanılmakla birlikte daha çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülür (Tatlı, 2013: 10). Bireylerin gelir düzeyinin toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Bu oran genellikle %50 olarak kabul edilmektedir. OECD ülkeleri kullandıkları yoksulluk karşılaştırmalarında yoksulluk çizgisini belirlerken ortalama refah düzeyi oranını %50 olarak kabul etmişlerdir. Bireylerin gelirleri en düşükten en yükseğe doğru sıralanıp ortadaki geliri yoksulluk sınırı olarak kabul edilir. Toplam geliri bu oranın altında olan bireyler yoksul olarak tanımlanır (TÜSİAD, 2000: 98; Gönel, 2010: 33).

Görelî yoksulluk oranı ise, kişi başı tüketim harcaması fert medyan gelirine göre yoksulluk sınırı altında olanların toplam nüfusa oranıdır (Ensari, 2010: 10). Görelî yoksullukta bir kişinin yoksul olup olmaması sadece kişinin kendi gelirine bağlı olmayıp aynı zamanda toplumdaki diğer insanların gelirine de bağlıdır (Wagle, 2002: 156).

Görelî yoksulluk hesaplamalarında bireyin insanca yaşamını sürdürebilmesi için yaşadığı toplumdaki temel, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ele alınır. İnsanlar belli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürebilmeleri için gerekli olan ulaşım, eğitim, sağlık, içme suyu ve kültürel etkinlikler gibi ihtiyaçları karşılayacak gelir düzeyine ulaşamaması durumunda yoksul olarak kabul edilir (Gül, 2002: 109; Ak, 2016: 302).

Görelî yoksulluk, insanın toplumsal bir varlık olduğundan yola çıkıp, gelir ve refah dağılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Toplumun refah düzeyine göre belli bir gelir ve harcama düzeyinin altında olanlar yoksul olarak kabul edilir. Görelî yoksulluk, insanların kaynaklara erişememe ve yaşamlarını sürdürememe durumu olmayıp, kişilerin yaşadıkları toplum tarafından kabul edilen asgari yaşam standardına erişememesi durumudur. Bu durumda insanlar yaşamını sürdürmek için temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, ancak eğitim, sağlık, barınma ve sosyo-kültürel hizmetlerden gelir düzeyinin yetersiz olması nedeniyle toplumun ekonomik düzeyi düşük olanlarının ekonomik olarak iyi durumda olanlara göre daha az faydalanması durumudur (Aktan, 2002b: 43; Kunduracı, 2009: 20).

Görelî yoksulluk ile mutlak yoksulluk arasındaki önemli fark, mutlak yoksulluk sınırı sabit olup, görelî yoksulluk sınırının ülkenin ortalama gelir ve harcama seviyelerine göre değişmesidir. Ortalama harcama seviyesi ne kadar yüksekse, görelî yoksulluk oranı da o kadar yüksek olacaktır. Dolayısıyla mutlak yoksulluk tanımına göre toplumda yoksul insanların olmaması mümkün iken görelî yoksulluk kavramı gelir dağılımını esas aldığından bu kavramına göre toplumda her zaman yoksul bir kesim olacaktır. Görelî yoksulların sayısını azaltmak için gelir artışı yeterli olmayıp gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Mutlak yoksullukta yoksulluğun boyutu hesaplanırken, görelî yoksullukta ise toplumda yoksulluğun olduğu varsayılmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008: 25; Şenses, 2009).

1.1.2.3. Kronik Yoksulluk

Kronik yoksulluk yoksul kalınan sürenin uzunluğu ile ilgili bir kavramdır. Bu yoksulluk sınıflandırması yoksulluğun süresine göre yapılmaktadır. Bir insanın geliri bazen yoksulluk sınırının üzerine çıkıp bazen de altına iniyorsa bu kişi geçici yoksul olarak kabul edilir. Bir insanın geliri her zaman yoksulluk sınırının altında kalıyorsa bu kişi kronik yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu kişinin gelirinin ara sıra kısa süreliğine yoksulluk sınırının üzerine çıkması onun kronik yoksul olduğu gerçeğini değiştirmez. Kronik yoksullar arasında yoksulluğun derinliğine göre aşırı yoksullar bulanabileceği gibi ılımlı yoksullarda bulunabilir (Kabaş, 2014: 3). Dünya Sağlık Örgütü'nün tespitine göre insanların yoksulluk durumlarının beş yıldan fazla devam etmesi ve durumlarını düzeltmesinin imkânsız olduğu yoksulluk türü kronik yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Avcı, 2003: 125; Ak, 2016: 303).

Kronik yoksulluğun insanlar üzerindeki etkileri uzun süre devam etmekte ve hatta çocuklarına da intikal etmektedir ve ondan kurtulmaları da zordur (Barrientos ve Shepherd, 2003: 3). Kronik yoksullar yoksulluktan kurtulmak ve yaşam standartlarını iyileştirmek için ne kadar çabalarlarsa çabalasınlar bu durumdan kurtulamazlar. Bunlar, genellikle vasıflı kişiler olmadığından kazançları da düşük olmaktadır. Küçük piyasalarda fırsatların sınırlı olması ücretlerin düşük olmasına yol açmakta ve yoksullara gelirlerini artırma fırsatı vermemektedir. Dışa açık ekonomilerde ise işletmeler vasıflı işçi çalıştırdığından işletmelerin aradığı vasıflara sahip olmayan vasıfsız işçiler istihdam edilememektedir. Bu durumda ekonomi büyümesine rağmen

birçok insan kronik yoksul olarak yaşamaya devam etmektedir (Kabaş, 2014: 6).

1.1.2.4. Kırsal Yoksulluk

Kırsal ve kentsel alanlar nüfus büyüklüğü, mesken yoğunluğu ve tarım dışı işlerde çalışanların nüfus içindeki payı gibi çeşitli kriterlere göre belirlenmektedir. Kırsal alan, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, iktisadi hayatın çoğunlukla tarıma dayalı, hayatın şekillenmesinde geleneksel yapı ve doğa koşullarının egemen olduğu, sağlık hizmetleri ve eğitim seviyesinin düşük olduğu ve sosyo-kültürel imkânların yeterince gelişmediği yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır (Örnek, 2010: 275). Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe çalışanların çözülerek gizli işsizlerin açık işsizliğe dönüşmesi temeline dayanır (Yücel, 2011: 62).

Dünyada birçok ülkede yoksulluk daha çok kırsal kesimde görülmektedir. Kişisel tüketim düzeyinin yetersizliği, eğitim eksikliği, temiz su, konut, ulaşım ve sağlık gibi alanlardaki eksiklikler kırsal yoksulluğun bariz örnekleridir. Ayrıca kırsal yoksulluk kentlere göçü artırmaktadır. Kırsal alanda yaygın olan tarım sektöründe istihdamın azalışı, alternatif iş imkânlarının kısıtlılığı ve eğitim, sağlık gibi hizmetlere ulaşımında yaşanan güçlükler, kırsal alanda yaşayan nüfusun yoksullaşmasına ve bir kısmının kentlere göçmesine sebep olmaktadır (DPT,2007: 223; Aktan, 2002: 48). Gelişmekte Olan Ülkelerde (GOÜ) yoksulların %77'si kırsal kesimde yaşamaktadır (Avcı, 203: 126). Kırsal yoksulluk dünyadaki yoksulluğun yaklaşık %63'ünü oluşturmaktadır. Çin, Bangladeş gibi ülkelerde %90, Sahra Afrika'sında ise % 65–90 arasında görülür (Khan, 2000: 6).

Kırsal yoksulluk çoğunlukla çalışacak toprağı olmayan köylüler, tarım işçileri veya küçük toprak sahibi köylüler arasında görülmektedir. Kırsal kesimde yaşayıp da mülkiyeti olmayan, başkalarına ait işlerde çalışan yoksulların düzenli bir gelirleri de olmamaktadır. Kendilerini bağlayan bir mülkiyeti olmayan bu kişilerin kentlere göçmeleri daha kolay olmakta ve bu kişiler iş umuduyla kentlere göç etmektedirler (Kartal ve Demirhan, 2014: 142).

Kırsal kesimdeki yoksulları tarımla uğraşanlar ve tarım dışı faaliyette bulunanlar olarak iki gruba ayırabiliriz. Tarımla uğraşan yoksullar genellikle kendi toprağını işleyen küçük toprak sahipleri, kendi arazileri yeterli olmadığından başkalarına ait arazileri

ortağına ekerek elde edilen ürünü paylaşmak zorunda kalan yarılıkçılar ve topraklarını kiralayan toprak sahipleridirler. Tarım dışı faaliyette bulunanlar ise, gündelik yevmiye ve çobanlıkla hayatlarını sürdürmeye çalışanlardır.

Kırsal yoksulluk problemlerinin temelinde, kırsal alanda temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık sektöründe yaşanan sorunlar ile kırsal kesimde kalifiye olmayan iş gücünü istihdam edecek sanayinin önündeki sorunlar yatmaktadır (Kartal ve Demirhan, 2014:144). Kamusal desteklerin yetersizliği, çiftçileri eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yetersizliği, doğrudan üreticiden tüketiciye ürünün erişim olanaklarının sınırlı olması nedeniyle üreticinin yeterince kazanamaması, tüketicinin de pahalı tüketmesi nedeniyle tüketimde azalma, toprak analizleri ve tarımda planlamanın yapılmaması kırsal yoksulluğun nedenleri arasındadır (Avcı, 2003:130).

Ekonomik büyümeye sekte vuran siyasi istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar da kırsal yoksulluğun artma sebeplerindendir. Ayrıca kırsal alanda büyük toprak sahipleri ve ticari üretim sistemleri ile küçük toprak sahiplerinin yan yana oluşu gelir dağılımı eşitsizliğine ve kırsal yoksulluğa neden olmaktadır. Bürokrasinin ağır işleme kırsal kesimdeki üreticilerin maliyetlerini artırmakta olup eksik ve kalitesiz hizmet sunumları da kırsal kesimin yaşam standardını düşürmektedir. Kırsal kesimi dışlayan ithalatın sübvansiyonu, sermaye yoğun teknolojilerin emek yoğun teknolojilere tercih edilmesi ve altyapı yatırımlarında kentlere öncelik verilip kırsal kesimin ikinci plana atılması da kırsal yoksulluğu artıran sebeplerdendir (Aktan, 2002: 48-49; Öztürk, 2008: 274-275).

Kırsal yoksulluğun azaltılmasında teknolojik ilerleme ve değişikliklerin kullanılması yoluyla tarım kesiminde büyüme ve verimin artırılması en etkili yollardan biridir. Tarım kesiminde üretimin artması yoksulların sayısının ve yoksulluğun şiddetinin azalmasına katkı sağlayacaktır.

Tarım kesimindeki büyüme bu alanda çalışan kalifiye olmayan iş gücünün reel ücretleri arttığından kentlere göçü azaltacak ve kentsel alanlardaki kalifiye iş gücünün reel ücretlerinde artış olacak, tarımsal sanayiye ilave iş olanakları sağlayacak, gıda ve yiyecek fiyatlarında azalma olacaktır. Ayrıca kırsal kesimde tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine paralel olarak tarım ürünleri ve bölgenin şartlarına uygun sanayinin gelişmesi de kırsal yoksulluğun azaltılması bakımından önem arz etmektedir.

Günümüzde Türkiye’de bu bağlamda tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), kırsal kesime hayvan desteği projesi vb. projelerle kırsal kesimin gelir seviyesi yükseltilmeye, yoksulluk oranı azaltılmaya çalışılmaktadır (Aktan, 2002: 5; Kartal ve Demirhan, 2014: 144).

1.1.2.5. Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk kavramı, 1996 Birleşmiş Milletler (BM) habitat raporunda kentlerde yaşayan nüfusun asgari geçim standardını sağlayacak yeterli kaynak ve konuta ulaşamaması ve yaşadıkları olumsuz koşullar karşısında kendilerine yeterli destek olabilecek mercilerin yetersizliği durumu olarak tanımlanmıştır. Yetersiz gelir, yetersiz barınma, kamusal altyapı hizmetlerindeki yetersizlik, sosyal güvenlikten mahrumiyet, gecekondulaşma gibi durumlar kentsel yoksulluğun göstergeleridir (Batal, 2016: 307; Akıllı ve Dirikoç, 2017: 201). Bu kişilerin düzenli veya hiç işleri yoktur. Devletin finans desteğine bağlı olup, suç işleme potansiyelleri yüksektir ve barınma yerleri oldukça kötüdür (Bıçkıcı ve Özgökçeler, 2010: 395).

Serbest piyasa rekabetinin artan baskılarına maruz kalan ve gelirlerinde ciddi azalmalar meydana gelen kırsal nüfus hayatlarını idame ettirebilmek için kentlere göç etmek durumunda kalmaktadır. Tarımdan kopan ve kalifiye olmayan bu insanların kentlerde sanayi ve hizmet sektöründe iş bulma olanaklarının kısıtlılığı kentsel yoksulluğu derinleştirmektedir (Akıllı ve Dirikoç, 2017: 200). Sanayileşme ve diğer bazı nedenlerle kırsal kesimden kentlere göç nedeniyle kent nüfusundaki artış barınma, iş güvenliği, sağlık hizmetleri, kamusal hizmetlere ulaşma, çevresel koşullar, temel ihtiyaç maddelerini elde edecek gelir yetersizliği kentsel yoksulluğun göstergeleridir (Akıllı ve Dirikoç, 2017: 202).

Türkiye’de 1980’li yıllara kadar kırsal bölgeden kentlere olan göçler, gecekondulaşmayı artırmıştır. Gecekondularda kendi evlerinde akraba veya köylüleriyle aynı çevrede dayanışma içinde yaşayan, devlet dairesi veya düşük ücretli işte çalışan kent yoksulları 1980’lerden itibaren devletin küçülmesine bağlı olarak kamu sektöründe istihdamın azalması, reel ücretlerin düşmesi ve ekonomik krizler nedeniyle iş piyasalarının durgunlaşması neticesinde daha da yoksullaşmışlardır. Kentlerde görünen suç ve şiddet

olaylarının temelinde işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi bazı ekonomik sebepler vardır (Kartal ve Demirhan, 2014: 146).

Kentsel yoksulluğun nedenlerinden biri de kırsal yoksulluktur. Kırsal alanda yoksul olanlar iş umuduyla kentlere göç etmekte, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma umuduyla kentlere gelmektedirler. Kırsal yoksulluk ve yoksunluk göçe, göç de kentsel yoksulluğa sebep olmaktadır. Kentin barındırdığı zenginlikler kırsal yoksulları kentlere çekmekte, kentlerdeki sosyal yardım ağları da yoksulları bir anlamda kentlere bağlamaktadır (Kartal ve Demirhan, 2014: 147; Önder ve Şenses,). Ancak kırsal kesimden kentlere göç edenlerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve kalifiye eleman olmamaları nedeniyle bu kişiler düşük ücretli işlerde çalışmakta ve geçimini sürdürebilmek için gecekondu bölgelerinde daha düşük kira ile oturmaktadırlar. Yaşam şartlarının zorluğu nedeniyle çocuklarının eğitimine yeterli kaynak ayıramamakta ve çocuklar da küçük yaşlardan itibaren çalışarak ailenin bütçesine katkı yapmak suretiyle aile ayakta durmaya çalışmaktadır.

Kentle bütünleşmesini sağlayamayan, haklarından yeterince yararlanamayan, geçerli bir mesleği ve becerileri olmayan bu insanlar kentlerde ekonomik, barınma ve beslenme gibi birçok sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Akıllı ve Dirikoç, 2017: 202).

1.1.2.6. Objektif Ve Sübjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk, yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve insanları yoksulluktan kurtarmak için nelerin yapılması gerektiği konusundaki değerlendirmeleri içeren refah yaklaşımıyla alakalıdır (Aktan ve Vural, 2002: 6). Yoksul olarak nitelendirilen kişiler belirli kriterler ile belirlenmektedir. Bunlar, bireyin yoksulluktan kurtulması için gerekli olan günlük kalori miktarı, tüketim harcamaları gibi değerlerle tespit edilmektedir.

Adam Smith tarafından geliştirildiği söylenen Sübjektif yoksulluk ise, kişilerin kendilerini yoksul olarak görüp görmedikleri tercihlerine önem verir. Bu yaklaşımda, kişilerin elde ettiği toplam faydanın hesaplanmasında büyük zorlukların çıkması ve yanılgılara açık olması nedeniyle yoksulluk araştırmalarında bu yöntem pek kullanılmamakta, daha çok objektif yöntem kullanılmaktadır (Kunduracı, 2009: 21).

1.1.2.7. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı ilk defa 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin İnsani Gelişme Raporunda ortaya atılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilmiş bir yoksulluk ölçütü olup, bireylerin insanca yaşam imkânına sahip olmaması durumudur (Aktan, 2002: 1). Gelir yoksulluğu ile ilişkili olmasına rağmen ondan farklıdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak yoksulluk üzerine odaklanırken insani yoksulluk kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, yaşam süresinin kısa olması, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanma gibi temel insani yeteneklerden yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre insanın temel yeteneklerini sürdürebilecek mal, hizmet, altyapı, enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu kıtlığı, insani yoksulluk olarak nitelendirilir (Taş ve Özcan, 2012: 425).

Ekonomik gelişme, insanların satın alma gücünü artırarak mutluluklarını artırmaya çalışmasına rağmen insanları her açıdan mutlu edememektedir. Gelir artışı birçok sosyal sorunun ortadan kaldırılmasında etkili olamamaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014: 100).

İnsani yoksulluğu ölçmek amacıyla İnsani Yoksulluk Endeksi geliştirilmiştir. İnsani gelişme endeksi 1990 yılından itibaren gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmaktadır (Doğan, 2014: 18). Bu endekse göre GOÜ'de insani yoksulluğun ölçülmesinde üç kriter dikkate alınmaktadır.

Bunların ilki yaşamdan yoksun olma kriteri olup UNDP'na göre 40 yaş esas alınmaktadır. 40 yaşın altında yaşam süresini insani yoksulluk olarak kabul etmektedir.

İkincisi eğitim kriteri olup okur-yazarlık esas alınmaktadır. Yetişkinler arasında okur-yazar olmayanların toplam nüfusa oranı bu kriteri belirlemektedir.

Üçüncü kriter ise bireyin sosyal ve ekonomik imkânlarla sahip olmaması durumudur. Ekonomik ve sosyal imkânı sahip olma düzeyini belirlerken sağlıklı içme suyuna ulaşamayan nüfusun yüzdesi, temel sağlık olanaklarından yoksun nüfusun yüzdesi ve 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfusun yüzdesi ortalamaları alınarak insani gelişme endeksi değeri tespit edilmektedir (Aksan, 2012: 5; Taş ve Özcan, 2012: 425; Aktan, 2002: 1).

İnsani yoksulluk sorunu sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sorunu değildir. Gelişmiş ülkelerde de insani yoksulluk sorunu mevcuttur. UNDP, 1998 yılında yayınladığı insani gelişme raporunda gelişmiş ülkeler için ayrı bir insani yoksulluk endeksi geliştirmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki insani gelişme endeksi kriterlerine göre, 60 yaşından fazla yaşam imkânına sahip olmayan nüfusun oranı, yeterli ölçüde okuma-yazma imkânına sahip olmayan nüfus oranı ve kullanılabilir kişisel gelirin %50'sinden daha az gelire sahip olan nüfus oranı ve uzun dönem işsizlik oranları dikkate alınarak insani yoksulluk oranı belirlenmektedir (Aktan, 2002: 2).

1.2. İktisat Ekollerinde Yoksulluk

Bu başlık altında, klasik, neo-klasik, keynesyen ve Marksist iktisatta yoksulluk ile İslam'da yoksulluk konuları incelenmiştir.

1.2.1. Klasik İktisatta Yoksulluk

Klasik iktisat ekolü Adam Smith'in 1776 yılında "Milletlerin Refahı" adlı kitabının basılmasıyla başlayıp, John Stuart Mill'in 1873'de ölümüyle sona eren yaklaşık yüz yıl devam eden bir dönemdir (Turanlı, 2000: 64, Kazgan, 1999: 61).

Klasik ekolün temeli İngiltere'de atılmıştır. Merkantilizmin etkisiyle İngiltere'de ticaret gelişmiş ve endüstride ilerlemeler olmuştur. Sanayideki ilerlemeler işgücü talebini artırmış ve köylerden şehirlere doğru göç akımı başlamıştır. Kentlere göç eden insanlar kentlerin kenar mahallelerinde yaşamaya başlamışlardır. Savaşlar nedeniyle fiyatların artması ve işçi sınıfının sömürülmesi neticesinde şehirlerin kenar mahallelerinde yaşayan insanlar sefalet içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. İngiltere'de ortaya çıkan klasik ekol toplumda oluşan ekonomik uçurumun daha da derinleşmesini engellemek amacıyla ortaya çıkmış ve iktisat bilimine katkıda bulunmuştur (Turanlı, 2000: 63-64).

Klasik ekolün temsilcilerinden olan Thomas Malthus, yoksulluk sorununun ahlaki bir sorun olduğunu ve yoksulluk ve sefalet insanların kendilerinin neden olduğunu belirtmiştir. Nüfus artış hızının gıda maddelerine oranla daha yüksek olmasından dolayı insanların sefalet çektiklerini ve nüfusun sefalet sınırına varıncaya kadar artma eğiliminde olacağını belirtmiştir. Ayrıca Malthus yoksullara yardım yapılmasına da

karşı çıkmıştır. Ona göre yoksullara yapılan yardımlar onların çalışma azimlerini zayıflatacak ve yardım alan kişilerin gelirlerinde olan artış daha fazla çocuk dünyaya getirmelerine sebep olacaktır. Nüfus artışı gıda üretimi artışından fazla olduğundan dolayı gıda üretimi yetersiz kalacak ve tekrar yoksulluğa neden olacaktır. Devlet yardımlarının çalışabilecek durumda olanlara yapılmamasını, fiziken çalışamayacak durumda olanlara devletin yardım etmesini söylemiştir (Barber, 1999: 97-98). Klasik ekolün iktisatçılarından olan John Stuart Mill de yoksullara yapılan yardımlara karşı çıkmış ve eleştirmiştir (Barber, 1999: 141).

Malthus'a göre insanların yoksulluktan kurtulmaları için yapacakları şey daha az çocuk sahibi olmalarıdır. İyi bir yaşam standardı için nüfus artışının üretimdeki artıştan daha az olması gerekmektedir (Fusfeld, 1988: 50-53). Malthus, yoksulluğun nüfusun gıda maddelerine oranla daha hızlı artmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Günümüzde az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda en önemli sorununun yüksek nüfus artış hızı olduğu gözlemlenmektedir. Nüfusun önemli bir kısmı gıda maddelerine ulaşımında zorluklar yaşamasına rağmen nüfus çoğalma eğilimindedir (Turanlı, 2000: 76). Buna örnek olarak Sahra Altı Afrika'sını verebiliriz. Sahra Altı Afrika'sında son yıllarda yoksulluk oranında azalma olmasına rağmen, nüfus artış hızının yüksek olmasından dolayı yoksul sayısında artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum da Malthus'un tezine uygunluk arz etmektedir.

Klasik iktisat ekolünün diğer üyeleri David Ricardo ve Smith de yoksullara yapılan yardımların azaltılarak kesilmesini önermişlerdir. Yoksulların dostu olan herkesin yoksullukla ilgili yasaların yürürlükten kaldırılmasını şiddetle istemeleri gerektiğini savunmuşlardır (Barber, 1999: 120). Kısacası klasik iktisat ekolünde yoksulların yoksulluktan kurtulmaları için onlara yardım yapılması ilkesi kabul görmemiştir.

1.2.2. Neo-Klasik İktisatta Yoksulluk

Neo-klasik iktisat ekolü 1870'lerden itibaren gelişmeye başlamış ve 1960'lara kadar sürmüştür. Bu ekolün temsilcilerinden Pigou, eşitsizliğin olduğu bir ekonomide zenginlerden fakirlere yapılan para transferinde zengin kesimin uğrayacağı kaybın, fakirlerin elde edeceği kazançtan küçük olması nedeniyle genel refahı artıracığını söylemiştir (Uyanık, 2017: 49).

Neo-klasik iktisatçılar toplumdaki eşitsizliği özgür bir toplumda yaşamamanın sonucu olarak görmüşlerdir. Toplumdaki işsizlik, yoksulluk ve evsizlik gibi sorunlarla yaşamayı insanların öğrenmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Toplumdaki yoksulluğu çözenin mümkün olduğunu, ancak bu sorunu çözenin pahalı olması nedeniyle politikacıların sorunu çözmek veya sorunla yaşamak konusunda tercih yapmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Neo-klasiklere göre sakatların haricinde toplumda muhtaç olan gruplara ve yoksullara yardım yapmak ve onların durumlarını düzeltmeye çalışmak yanlıştır. Neo-klasikler ayrıca artan oranlı vergilere de karşı çıkmışlardır (Gül ve Gül,1997: 8-9).

Neo-klasikler, sosyal refah devlet programlarının insanları yoksulluk içinde yaşamaya özendirdiğini, ülke kalkınmasına engel teşkil ettiğini, devletin yoksullara yaptığı transfer harcamalarının kaynak israfına yol açtığını savunmuşlardır (Solmaz, 2008: 9). Devletin yoksulları destek politikaların azaltılması gerektiğini belirtip, bu politikaları yoksulluğun en önemli nedeni olarak görmüşlerdir. Neo-klasik ekolün önde gelen temsilcilerinden Charles Murray devletlerin yoksulluğu azaltmak için yaptığı sosyal yardım programlarının yoksulluğu azaltmayıp artırdığını söylemiştir. Ona göre yoksullara yapılan yardımlar yoksulları tembelliğe ve yapılan yardımlarla yaşamlarını sürdürmeye sevk etmekte olup, bunun da yoksulluğun kronikleşmesine sebep olduğunu ileri sürmektedir. Aynı şekilde Kaus da sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadığını, toplumda ırk, etnik ve sınıf çatışmalarını artırdığını ifade etmiştir. Neo-klasik görüşe göre toplumdaki yoksulluğun çözümü sorunu sosyal devletin yerine yardım kuruluşlarına, dini kurumlara, aile yakınlarına veya zengin kişilerin vicdanına bırakılmalıdır (Gül ve Gül, 1997: 10, Solmaz, 2008: 9).

Neo-klasikler serbest piyasa sisteminin yoksulluk sorununu çözeceğine inanmış, devletin eylemlerini ise yoksulluğun ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri olarak görmüşlerdir. Yoksulların yerine girişimcilerin desteklenmesinin ekonomik canlılığı ve istihdamı artıracığı, buna bağlı olarak da yoksullar için iş olanağı doğuracağından yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunacağını belirtmişlerdir. Friedman ekonomik gücü olmayan yoksulları desteklemek için kamu fonlarının kullanılmasını, yoksullara harcama kuponları verilerek bu kişilerin serbest piyasadan ihtiyaçlarını temin etmelerine olanak tanınmasını söylemiştir (Gül ve Gül, 1997: 11).

1.2.3. Keynesyen İktisatta Yoksulluk

Keynes, piyasaların kendiliğinden otomatik olarak kendini düzenleyemeyeceğini, ekonominin tam istihdam seviyesinde kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini, devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. Keynesyen iktisat gelir dağılımı ve yoksulluk sorunlarıyla ilgili bir teori sunmayıp, kriz üzerine odaklanmıştır. Keynes, klasiklerin krizin temel sebebinin reel ücretlerin yüksekliği olduğunu ve ücretlerin düşürülmesi gerektiği önerilerine karşı çıkmıştır. Kriz ve artan işsizliğin nedeninin reel ücretlerin yüksekliği olmadığı, tam aksine ücretlerin düşürülmesi insanların harcanabilir gelirlerinde azalma meydana getireceğinden krizin daha da derinleşmesine yol açacağını belirtmiştir. Kriz ve işsizliğin talep yetersizliğinden kaynaklandığından krizlerin aşılması ve işsizliğin azaltılması için talebin artırılması gerektiğini savunmuştur (Altıok, 2009: 79).

Ekonomideki dengesizliğin piyasalardaki yatırım düzeyinin istikrarsızlığından kaynaklandığını belirtmiştir. Devlet, ekonomiyi durgunluktan çıkarmak için yatırımlara müdahale etmeli, özel sektöre yön gösterip, vergi indirimi gibi uygulamalarla yatırımları teşvik etmelidir (Altıok, 2009: 81).

Keynes'e göre gelir dağılımındaki çarpıklıklar vergiler yoluyla giderilir. Gelir dağılımını düzenlerken zenginlerden alınan vergiler yüksek gelirleri azaltmakta ve düşük gelirlilere yapılan transferler tüketim talebini ve buna bağlı olarak da istihdamı artırmaktadır (Uyanık, 2017: 52).

1.2.4. Marksist İktisatta Yoksulluk

Karl Marx ve onun düşüncelerini benimseyen iktisatçıların çoğu kapitalist sistemin analiziyle ilgilenmeyip, kapitalist sistemin yerine ikame edilmek istenen sosyalist ekonomik sistemin nasıl çalışması gerektiği konusuyla ilgilenmişlerdir. Marksist ekonomik düşünce eşitlik, adalet ve paylaşım gibi konulara öncelik vermiştir (Solmaz, 2008: 7). Yoksulluğu tamamen ortadan kaldırarak eşitlik ve adaletin sağlanmasını savunmuştur (Gül ve Gül;1997: 13). Marx, burjuvazinin işçi sınıfını sömürdüğünü, servetten sadece kendisinin faydalandığını belirtmiştir. Ona göre burjuvazi gittikçe küçülürken, yoksulluk ve sefalet içinde yaşayan işçi sınıfı büyümektedir (Turanlı, 2000: 142). Bu sistemde yoksulluk üst veya yöneten grubun sömürsü olarak görülmekte olup

bu sınıfların ihtiyaçlarının tatmini için gerekli varsayılmaktadır. Harvey, kıtlık ve yoksulluğun piyasa fiyatlarını ayarlamak için toplum tarafından yaratılan bir olgu olduğunu söylemiştir. Galbraith'e göre de, toplumda normal şekilde yaşamlarını sürdüren insanların yapmak istemeyeceği gerilimli ve zor işleri yaptırmak için yoksul insanlara ihtiyaç olduğu, bu nedenle de toplumda yoksul sınıfının bulunması gerektiğinin önemine değinilmektedir (Gl ve Gl, 1997: 7). Kapitalizmin insanları sömüren bir sistem olduğunu ve sömürüye dayanan bu sistemin çökmeye mahkm olduğunu, yerini başka toplum düzenine bırakacağını söylemiştir. Aşırı nüfus artışını kapitalizmin ürettiğini ve çalışanların yüksek ücret talebine onları işten atıp yerine yedekler ordusundan işçi olarak karşılık verdiğini, bu ortamda yoksulların durumunda iyileşme beklemenin mümkün olmadığını söylemiştir (Barber, 1999: 193).

Marksist iktisada göre yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomideki mevcut çelişkileri ve sömürü düzenini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Geçici tedbirlerle yoksulluğu ortadan kaldırmak mümkün değildir. Piyasa ekonomisinden kaynaklanan eşiitsizlik ve adaletsizliklerin ortadan kaldırılması ve gelir dağılımının adil hale getirilmesi gerekmektedir. Toplumdaki yoksulların insanca yaşamaları için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir (Solmaz, 2008: 8).

Marx, yoksulluğun gelir dağılımı bozukluğundan kaynaklandığını, gelirin dengeli dağıldığı toplumlarda yoksulluk oranının azalacağını belirtmiştir. Gelir dağılımı eşiitliğinin sağlanması için de üretim araçları mülkiyetinin devlete ait olması gerektiğini söylemiştir (Solmaz, 2008:8).

1.2.5. İşlam'da Yoksulluk

İşlam'da yoksullar fakir ve miskin diye iki gruba ayrılmaktadır. Hanefi ve maliki mezhebine göre fakir; yiyecek, giyecek, barınma, ev eşiyası, binek gibi asli ihtiyaçlarını karşılamış olmasına rağmen nisap miktarından (80,18 gr altın) az malı olan kimseye denilmektedir. Asli ihtiyaçlarının haricinde bu miktarın altında serveti olanlar fakir olarak kabul edilmektedir. Fakirliği günümüzdeki görelili yoksulluk olarak da görebiliriz.

Miskin ise hiçbir şeyi olmayıp yiyecek ve giyecek gibi zorunlu ihtiyaçlarını temin etmek için dilenmek zorunda olan kimse olarak tanımlanmaktadır. Miskinliği de günümüzde mutlak yoksulluk olarak algılayabiliriz. Bu tanımlara göre miskin yaşam

koşulları bakımından daha zor durumdadır. Kur'an-ı Kerim'de zekât verilecek yerler sayılırken ilk sırada fakir ve miskinlerin zikredilmesi İslam'ın yoksulluk sorununa verdiği önemi göstermektedir (Akar ve Eser, 2012: 77; Erkal, 2007. 477).

Fakirlik kelimesi Arapça “fakr” kelimesinden türetilmiş bir kelimedir. Zenginlik anlamına gelen “ğîna” kelimesinin zıddıdır. Arapçada “fakr” kelimesi belkemiği kırılan insan anlamına gelmektedir. İhtiyaçlarını karşılayamayan insan belkemiği kırılan insan gibi çaresizlik içinde olduğundan onlara bu isim verilmiştir (Beşer, 2016: 36).

Fakirlik sorunu, toplumda insanların karşılaştığı ekonomik sorunlardan biridir. Fakirlik, ihtiyaçlarını gidermek için maddi olanaklardan yoksun olma, ihtiyaçlarını giderecek maddi güce sahip olamama durumudur (El-Karadavi, 2017: 24). İslam'ın anlayışına göre insanların güçleri, kuvvetleri ve yetenekleri farklı olduğundan dolayı servetlerinin de farklı olması doğaldır. Önemli olan toplumda zenginlerle fakirlerin kutuplaşıp bir birine düşman gruplar haline gelmemesidir. Çünkü toplumda zenginlerle yoksullar arasında bir kutuplaşma, yoksullarda zenginlere karşı bir kıskançlık ve servete düşmanlık vardır. İslam dini servetin sadece zenginlerin elinde toplanan bir araç olmasına karşı çıkmış olup, daha adaletli bir gelir dağılımını benimsemiştir (Mannan, 1973: 139). Bunu sağlamak için zenginlerden yoksullara zekât gibi transferlerle toplumda zengin-fakir kutuplaşmasını önlemeye, sosyal barışı sağlamaya çalışmıştır. Müslümanların zenginlerine zekâtı farz kılarak fakirlerle zenginler arasında sevgi ve saygı köprüsü kurmuştur.

İslam, yoksul insanların sefalet içinde kalmalarına razı olmamaktadır. Toplumda yaşlı, hasta ve tedavi olamayan insanların asgari düzeyde yaşamalarını sürdürebilmelerini sağlamaları için onlara yardımcı olunmasını istemiştir (Naqvi ve diğerleri, 1984: 33). İslam dini, insanlara, gücünün yettiği kadarıyla akrabalarına, yoksullara, korunmaya muhtaç olanlara yardım etmelerini emretmektedir. Bu uğurda yapılan harcamaları Allah yolunda yapılan harcamalar olarak görüp teşvik etmektedir (Mevdudi, 1968: 105). İslam'a göre yeryüzünün en mükemmel varlığı insandır. Allah (cc), “İnsanı kendisine halife kıldığını ve göklerde ve yerde olanları insanların emrine verdiğini”(Bakara, 29-30) belirtmektedir. Bu ayet-i kerimeler bize, İslam Dinine göre insanın üstün bir varlık olduğunu ve insanların hayatının önemli olduğunu belirtmektedir. Zariyat suresinin 19. ayetinde “Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır” buyrulur.

zenginlerin mallarının bir kısmını yoksullara vermeleri gerektiği belirtilmektedir. Böylece İslam dini toplumda sosyal dayanışmayı oluşturmuştur. Yoksulları kendi kaderlerine terk etmemiştir. Peygamberimiz (sav): “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” (El-Heytemi, 1986: 755) buyurarak yoksul insanlara yardımcı olmamız gerektiğini belirtmiştir. Rabbimiz Duha suresi 8-10. Ayetlerinde Peygamberimiz (sav)’e hitaben: “Seni fakir bulup zengin etmedi mi? Öyleyse yetimi sakın ezme. El açıp isteyen de sakın azarlama” buyurarak yoksulların azarlanmaması emredilmiştir. Bu ayet-i kerimeler bize İslam’a göre yoksul insanlara yardımcı olmamız gerektiğini belirtmektedir. İslam, yoksul insanların ihtiyaçlarının karşılanmasını zenginlere bir görev olarak vermektedir. Toplumda insanların birbirlerine karşı duyarsız kalamayacağını bildirmektedir. İslam’ın bu anlayışının sonucu olarak İslam toplumlarında fakir ve muhtaç insanlar gözetilmiş, kimsesizlere, yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olunmuştur. Bunun sonucu olarak da toplumda servet düşmanlığının önüne geçilmiş, zenginlerle fakirler arasında diyalog sağlanmıştır. Toplumda açlık çeken insanlara yardımcı olunması emredilmiştir.

İslam’ın anlayışına göre zenginlik de fakirlik de Allah’tandır. Allah dilerse kullarını zengin eder, dilerse de yoksul eder. Ancak islam dini, insanların çalışmadan, çabalamadan Allah dilerse zengin eder deyip tembellik etmelerini de tasvip etmemektedir. Ali-İmran suresi 159. ayetinde ise ”öncelikle azmedilmesi, gayret gösterilmesi ve bunun sonunda Allah’a güvenilmesi” gerektiği belirtilmektedir. Necm suresi 39. Ayetinde de: “İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur” buyrulmaktadır. Bu ayetler bize Müslümanların ailelerinin geçimlerini sağlamak için çalışması gerektiğini, tembelliğin Müslüman’a yakışır bir davranış olmadığını bildirmektedir. “İnsanların en helal kazançlarının kendi el emeklerinin kazancı olduğu” (Zebidi, 1982: 369) hadis-i şerifte vurgulanmış olup, tembellik yerilmiş ve insanlar çalışmaya teşvik edilmiştir. İnsanların, çalışıp üretime katkıda bulunmaları tavsiye edilmiştir. Ayrıca zengin olan insanların Allah’ın kendilerine verdiği maldan Allah yolunda harcamaları, ekonomik olarak güçsüz oldukları dönemleri unutmamaları ve Allah’a verdiği nimetlerinden dolayı şükretmeleri gerektiği bildirilmektedir. İslam dini, fakirlere de sabrı tavsiye etmiş, Allah’a yaşadıkları yoksulluktan dolayı isyan etmemeleri gerektiğini bildirmiştir.

Peygamberimiz (sav) hadis-i şeriflerinde “Fakirlik neredeyse küfürdür”, “Allah’ım, fakirlikten ve miskinlikten sana sığınırım” (Beşer, 2016: 107) buyurmuşlardır. İslam fakirliği insanların İslam’ı yaşamalarına engel olacak derecede tehlikeli görmüştür. Çünkü fakirlik insanı yalan söylemeye ve sözünü yerine getirememeye, dahası Allah’ı unutturacak ve insanların çaresizlikten dini inançlarını değiştirecek dereceye kadar varan İslam’ın hoş karşılamadığı davranışlara sürükleyebilir. Bunun için de Peygamberimiz (sav) “Allah’ım fakirlikten sana sığınırım”(El-Hazimi, 2006: 849) diye duada bulunmuştur.

İslam dini insanları yoksullarla ilgilenmeye, onların ihtiyaçlarını gidermeye teşvik etmiştir. Yoksulların korunması ve gözetilmesini tavsiye etmiştir. Maun suresinde “yoksulları doyurmayanlar kınanmıştır” (Kardavi, 1984: 66-67).

1.3. Dünyada Yoksulluk ve Nedenleri

Yoksulluk günümüzde dünyanın önemli sorunlarından biri olup sadece az gelişmiş ülkelerinin ve bölgelerinin sorunu olmayıp, gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Bu başlık altında dünyada yoksulluk ve nedenleri incelenmiştir.

1.3.1.Dünyada Yoksulluk

Dünyada 1820’de 1,1 milyar insan yaşamakta olup bunun 1 milyardan fazlası aşırı yoksulluk içinde yaşamaktaydı. 1970 yılına kadarki 150 yıl içinde yoksul olanların sayısında artış olurken, yoksulların sayısında oransal olarak düşme görüldü. 1970 yılında 3,7 milyar olan dünya nüfusunun yaklaşık %60’ını oluşturan 2,2 milyar insan aşırı yoksulluk içinde yaşamaktaydı (Roser ve Ortiz-Ospina, 2017: 4). Yoksulluk sadece dünyanın azgelişmiş ülkeleri veya bölgelerinin sorunu değildir. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde de yoksulluktan söz etmek mümkündür. Pek çok sanayileşmiş ülke yoksullukla mücadele için programlar geliştirmektedir (Dumanlı, 2002: 319). Yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de önemli bir sorunudur. Dünyada gelişmekte olan ülkelerdeki kanıtlar ekonomik büyüme ve yoksulluk oranları arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. 1970’lerde gelir büyürken, yoksulluk yavaşlamaya başlamıştır (Iceland, 2006: 71). Günümüzde dünya nüfusunun %10’u toplam dünya gelirinin %70’den fazlasına sahip olmaktadır. Bu da bize dünyada yoksulluğun önemli nedenlerinden birinin servet dağılımındaki adaletsizliğin olduğunu

göstermektedir. Altı milyarı aşan dünya nüfusunun yaklaşık %45'ini teşkil eden 2,5 milyar insan günlük 2 \$ yoksulluk sınırının altında bir gelirle, 1 milyar insan da günlük 1 \$ açlık sınırının altında bir gelirle hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Dünyada zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki gelir farkı giderek artmaktadır. Yoksul ülkelerdeki büyüme zengin ülkelere daha yavaş olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek büyümektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinin 18 katı iken, 1995'te bu oran 37 katı olmuştur (Arpacı ve Yıldırım, 2011: 5; World Bank).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) verilerine göre küreselleşme sürecinde dünyanın kuzeyi ile güneyi arasındaki gelir farkı da giderek artmaktadır. 1965 yılında dünyanın en zengin %20'sinin dünya gelirinden aldığı pay en yoksul %20'sinin aldığı payın 30 katı iken, 1990 yılında ikiye katlanarak 60 katına çıkmıştır. Dünyada yaşayan insanların %40'ı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Dünyada yoksulluk bakımından en kötü durumda olan Afrika kıtasında 1981 yılında %41,6 olan yoksulluk oranı, 1987 yılında %46,6, 2001 yılında da %46,9'a yükselmiştir. Sahra altı Afrika'da yaşayan yoksulların sayısı 1987 yılında 217,2 milyon iken bu sayı 2001 yılında 313 milyona ulaşmıştır. Kıtada nüfus artış hızının da yüksek olduğunu dikkate aldığımızda yoksul insanların sayısının katlanarak arttığı tahmin edilmektedir (Gedikli, 2010: 337; DPT, 2007: 8).

Dünyada aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı 1990 yılında 1,810 milyar iken, 2005 yılında 1,370 milyara gerilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulların toplam nüfusa oranı 1990 yılında %45,7 iken, bu oran 2005 yılına gelindiğinde %26,6'ya düşmüş durumdadır. Fakat bölgesel olarak baktığımızda bazı bölgeler yoksulluğu azaltmada başarılı olurken, bazı bölgeler başarısız olmuştur. Yoksulluğun toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu bölge %50 ile Sahra Altı Afrika olurken, yoksulların sayısının en fazla olduğu yer ise Güney Asya'dır. 1990–2005 döneminde Asya ve Pasifik yoksullukla mücadelede en iyi performansı sergilemiş olup, bölgede yoksulluk oranı %54,7' den %16,8'e düşmüştür (Hussain, 2010: 352). Bölgede yoksulluk oranında ciddi bir azalma olmuştur.

Dünya Bankası 2008 yılı verilerine göre ise dünyanın en yoksul 10 ülkesinde kişi başı

MG ortalaması 618 \$ iken, en zengin 10 ülkesinde kişi başı MG ortalaması 42.692 \$'dır. En zengin 10 ülkedeki kişi başı MG en yoksul 10 ülkedeki kişi başı MG'in 69 katıdır. Ayrıca dünyanın en yoksul ülkesi 290 \$ kişi başı MG ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti olurken, en zengin ülkesi ise; 58.500 \$ kişi başı MG ile Norveç'dir. Dünyanın en zengin ülkesi olan Norveç'te kişi başı MG en yoksul ülke olan Kongo Demokratik Cumhuriyetindeki kişi başı MG'in 201 katıdır. Bu da bize dünyadaki gelir dağılımının ne denli bozuk olduğunu göstermektedir. Ayrıca 2002 yılı verilerine göre dünyanın en zengin %5'i dünya gelirinin 1/3'üne, %10'u ise dünya gelirinin %50'sine sahip olurken, dünya nüfusunun %50'nin ise dünya gelirinden aldığı pay %8,5'dir (Taş ve Özcan, 2012: 426).

Tablo 1: Kişi Başı GSYH Bakımından Dünyanın En Zengin 10 Ülkesi

Dünyanın En Zengin 10 Ülkesi	2017 Yılı Kişi Başı GSYH \$	2022Yılı Tahmini Kişi başı GSYH \$
Lüksemburg	101.715	114.642
İsviçre	78.245	82.477
Norveç	73.450	79.098
Macao SAR	68.401	76.950
İzlanda	67.570	84.282
Katar	64.447	85.365
İrlanda	62.085	73.610
ABD	59.609	70.204
Avustralya	55.215	64.705
Danimarka	52.871	60.842

Kaynak: International Monetary Fund World Economic Outlook, April-2017.

Uluslararası Para Fonu 2017 yılı dünya ekonomik görünümü raporuna göre 2016 yılı kişi başı GSYH bakımından dünyanın en zengin 10 ülkesinin ortalama kişi başı GSYH'sı 68.360 \$'dır.2020 yılında bu ortalama 79.217 \$ olarak tahmin edilmektedir. Kişi başı GSYH bakımından dünyanın en zengin ülkesi 101.715 \$ kişi başı GSYH ile Lüksemburg'dur. Onu 78.245 \$ ile İsviçre ve 73.450 \$ ile Norveç izlemektedir. Tablo 3'ü incelediğimizde dünyanın en yoksul 10 ülkesinin ise 2016 yılı ortalama kişi başı GSYH'sı 408 \$'dır. Bu ortalamanın 2020 yılında 520 \$ olacağı tahmin edilmektedir. Dünyada kişi başı GSYH bakımından ilk sırada yer alan 10 ülkenin kişi başı GSYH ortalaması sıralamanın sonunda yer alan 10 ülkenin kişi başı GSYH ortalamasının 167

katıdır. Tablolara baktığımızda ilk sırada 101.715 \$ kişi başı GSYH ile Lüksemburg'u, son sırada ise 322 \$ GSYH ile Malavi'yi görmekteyiz. Kişi başı GSYH bakımından dünyanın en zengin ülkesi olan Lüksemburg'da kişi başı GSYH en yoksul ülke olan Malavi'deki kişi başı GSYH'nın 315 katıdır. Bu bize dünyada gelir dağılımı bozukluğunun boyutunu göstermektedir.

Tablo 2: Satın Alma Gücü Paritesine Göre (SGP) Dünyanın Kişi Başı GSYH Bakımından En Zengin 10 Ülkesi

Dünyanın En Zengin 10 Ülkesi	2017 Yılı SGP' ne Göre Kişi Başı GSYH \$	2022 Yılı SGP'ne Göre Kişi Başı GSYH
Katar	129.112	154.293 (1)
Lüksemburg	107.737	124.535 (2)
Makoa SAR	98.323	115.380 (3)
Singapur	90.724	109.472 (5)
Brunei Darusselam	76.568	112.650 (4)
İrlanda	72.529	89.183 (6)
Kuveyt	71.307	81.267 (8)
Norveç	70.666	82.206 (7)
Birleşik Arap Emirlikleri	68.425	77.803 (9)
İsviçre	61.014	69.357 (13)

Kaynak: International Monetary Fund World Economic Outlook (April 2017).

Tablo 2'de SGP'ne göre dünyanın kişi başı GSYH bakımından en zengin 10 ülkesi yer almaktadır. Tabloyu incelediğimizde SGP'ne göre dünyada kişi başı GSYH'nın en yüksek olduğu ülke 129.112 \$ ile Katar'dır. Onu 107.737 \$ ile Lüksemburg ve 98.323 \$ ile Makoa SAR izlemektedir. SGP'ne göre listenin başında yer alan 10 ülkenin kişi başı GSYH ortalaması 84.640 \$'dır. Tablo 4'de ise SGP'ne göre kişi başı GSYH bakımından dünyanın en yoksul 10 ülkesi yer almaktadır. SGP'ne göre listenin sonunda yer alan ülkeler; 812 \$ ile Burundi, 789 \$ ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve 685 \$ ile Orta Afrika Cumhuriyeti'dir. SGP'ne göre ise dünyanın en yoksul 10 ülkesinin kişi başı GSYH ortalaması 1.107 \$'dır. SGP'ne göre dünyanın en zengin 10 ülkesindeki kişi başı GSYH en yoksul 10 ülkesindeki kişi başı GSYH'nın 76 katıdır.

Tablo 3'de IMF 2017 yılı verilerine göre dünyanın en yoksul 10 ülkesinin yer aldığı tablonun başında 492 \$ ile Liberya yer alırken sonunda ise 322 \$ ile Malawi bulunmaktadır.

Tablo 3: Kişi Başı GSYH Bakımından Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi

Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi	2017 Yılı Kişi Başı GSYH \$	2022 Yılı Tahmini Kişi Başı GSYH \$
Liberya	492	637
Gambiya	490	568
Demokratik Kongo Cum.	474	525
Nijer	409	523
Madagaskar	405	496
Orta Afrika Cumhuriyeti	400	617
Mozambik	378	545
Güney Sudan	366	356
Burundi	343	538
Malavi	322	392

Kaynak: International Monetary Fund World Economic Outlook (April-2017).

Dünyanın en yoksul 10 ülkenin kişi başı GSYH ortalamaları ise 408 \$'dır. Ayrıca kişi başı GSYH bakımından dünyanın en yoksul 10 ülkesi de Afrika kıtasında bulunmaktadır. Gelişmemiş ülkelerdeki yoksulluğun nedenlerinden birisi de dünyada zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğidir (Aktan ve Vural, 2002c: 19).

Tablo 4: Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) Göre Dünyanın Kişi Başı GSYH Bakımından En Yoksul 10 Ülkesi

Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi	2017 Yılı SGP'ne Göre Kişi Başı GSYH \$	2022 Yılı SGP'ne Göre Kişi başı GSYH (Tahmini)
Güney Sudan	1.555	1.584
Eritre	1.441	1.637
Gine	1.315	1.631
Mozambik	1.264	1.790
Malavi	1.178	1.476
Nijer	1.154	1.498
Liberya	879	1.170
Burundi	812	818
Demokratik Kongo Cum.	789	925
Orta Afrika Cumhuriyeti	685	897

Kaynak: International Monetary Fund World Economic Outlook, April-2017.

Tablo 4'de ise 190 ülkenin yer aldığı listede SGP'ne göre dünyanın kişi başı GSYH

bakımından en yoksul 10 ülkesi yer almaktadır. Listede Güney Sudan dünya sıralamasında 181'inci sırada yer alırken Orta Afrika Cumhuriyeti 190'ıncı sırada dünyanın en yoksul ülkesi olarak yer almaktadır. Listedeki 10 ülke de Afrika kıtasında bulunmakta olup, en yoksul 10 ülkesindeki kişi başı GSYH ortalaması 1.107 \$'dır.

Dünyada 2000 yılında 36 milyon kişi açlık ve buna bağlı sebeplerden yaşamını yitirmiştir. Bu bize göstermektedir ki günde yaklaşık 100 bin kişi açlık ve buna bağlı sebeplerden dolayı yaşamını yitirmiştir. Dünyada yaşayan 6,2 milyar insandan 826 milyonu sürekli yetersiz beslenme ve kronik açlık çekmektedir. BM verilerine göre aşırı yoksulluk oranları gelişmekte olan bütün bölgelerde düşmüş durumdadır. Sahra Altı Afrika'da insanların yarısından fazlası günlük 1,25 \$'dan az bir gelirle yaşamaktadır. Sahra Altı Afrika dünyada aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların arttığı tek bölgedir. 1990'da 290 milyon olan aşırı yoksul insanların sayısı 2010 yılında 414 milyona yükselmiştir. Bu da dünyadaki yoksul insanların 1/3'ünü oluşturmaktadır. Dünya Bankası tahminlerine göre 2015 yılında 970 milyon insan günlük 1,25 \$'ın altında gelirle yaşayacaktır ve bunun %40'ı Sahra Afrika ve Güney Asya'da yaşamaktadır (UNDR, 2013: 7).

Tablo 5: Dünyada Günlük 1,9 \$ Altı Gelirle Yaşayan Nüfus Oranı (%)

Bölge	1990	1999	2011	2012	2015
Doğu Asya ve Pasifik	60,6	37,5	8,5	7,2	4,1
Avrupa ve Orta Asya	1,9	7,8	2,4	2,1	1,7
Latin Amerika ve Karaibler	17,8	13,9	5,9	5,6	5,6
Güney Asya	50,6	41,8	22,2	18,8	13,5
Sahra Altı Afrika	56,8	58	44,4	42,7	35,2
Gelişen Dünya	44,4	34,3	16,5	14,9	11,9
Dünya	37,1	29,1	14,1	12,7	9,6

Kaynak: Global Monitoring Report 2015/2016: 32

Tablo 5 bize dünyada günlük 1,9 \$ altında bir gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışanların dünya nüfusuna oranını vermektedir. Dünya Bankası 2012 yılında yoksulluk çizgisini 2011 yılı satın alma gücü paritesine (PPP) göre günlük 1,9 \$ olarak revize etmiştir. DB verilerine göre 1990 yılında dünyada yoksulluk oranı %37,1 iken bu oran giderek gerilemiş, 1999 yılında %29,1'e, 2012 yılında %12,7'ye düşmüş olup, 2015 yılında ise %9,6'ya düşmesi tahmin edilmektedir. 1990 yılında yoksulluk oranı en

yüksek bölge %60,6 ile Doğu Asya ve Pasifik olurken, bu bölge 2015 yılında %4,1 ile Avrupa ve Orta Asya bölgesi hariç en düşük bölge olmuştur. Doğu Asya ve Pasifik bölgesi yoksulluğun en hızlı azaldığı bölgedir. Avrupa ve Orta Asya’da yoksulluk 1990 yılında %1,9 iken, 1999 yılında %7,8’e yükselmiş olup, 2015 yılında %1,7 ile tekrar 1990 seviyelerine gerilemiştir. Latin Amerika ve Karayipler’de yoksulluk oranları 1990 yılında %17,8 iken, 1999 yılında %13,9’a, 2012 yılında %5,6’ya düşmüş olup 2015 yılında da %5,6 olarak tahmin edilmektedir. Güney Asya da yoksulluğun Doğu Asya kadar olmasa da hızlı düştüğü bölgelerdendir. Bölgede yoksulluk oranı 1990 yılında %50,6 iken, 1999 yılında %41,8’e, 2011 yılında %22,2’ye, 2012 yılında %18,8’e düştüğü ve 2015 yılında da %13,5’e düşmesi beklenmektedir. Sahra Altı Afrika ise günümüzde yoksulluğun en yoğun olduğu bölge olarak hâlâ önemini korumaktadır. Bölgede yoksulluk oranı 1990 yılında %56,8 iken, 1999 yılında %58’e yükselmiştir. Düşüşe geçen yoksulluk oranı 2011 yılında %44,4 iken, 2012 yılında %42,7’ye gerilemiştir. 2015 yılında ise bu oranın %35,2 olması tahmin edilmektedir. Sahra Altı Afrika yoksulluk oranının en az düştüğü ve günümüzde yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgedir.

Tablo 6: Dünyada Günlük 1,9 \$ Altı Gelirle Yaşayan İnsan Sayısı (Milyon)

Yıllar	1990	1999	2011	2012	2015
Doğu Asya ve Pasifik	995,5	689,4	173,1	147,2	82,6
Avrupa ve Orta Asya	8,8	36,8	11,4	10,1	4,4
Latin Amerika ve Karaibler	78,2	71,1	35,3	33,7	29,7
Güney Asya	574,6	568	361,7	309,2	231,3
Sahra Altı Afrika	287,6	374,6	393,6	388,8	347,1
Dünya	1.958,6	1.751,5	983,3	896,7	702,1

Kaynak: Global Monitoring Report, 2015/2016:32.

Tablo 6 bize dünyada günlük 1,9 \$ altında bir gelirle hayatlarını sürdürmeye çalışanların sayısını vermektedir. 1990 yılında dünyadaki yoksulların sayısı 1.958,6 milyon iken bu sayı 1999 yılında 1.751,5 milyona, 2011 yılında 983,3 milyona, 2012 yılında 896,7 milyona düşmüştür. 2015 yılında ise dünyadaki yoksulların sayısı 702,1 milyon olarak tahmin edilmektedir. Son 25 yılda yoksul sayısında 1.256,5 milyon azalma olmuştur. Yoksul sayısında azalmanın en çok olduğu bölge Doğu Asya ve Pasifik bölgesidir. Yoksul sayısı 1990 yılında 995,5 milyondan 2015’ de 82,6 milyona inmiş olup 25 yılda

yaklaşık 913 milyon azalma olmuştur. Güney Asya’da yoksul sayısı aynı dönemde 574,6 milyondan 231,3 milyona düşerek yaklaşık 343 milyon azalmıştır. Bu iki bölgede yoksulluğun azalmasında bölgenin nüfus bakımından kalabalık iki büyük ülkesi olan, Doğu Asya bölgesinde Çin ve Güney Asya bölgesinde ise Hindistan’ın 1990’lı yıllardan itibaren yüksek büyüme hızına sahip olmasının etkisi büyüktür. Yüksek büyüme hızı bölgede yoksulluğun azalmasında etkili olmuştur. Sahra Altı Afrika hariç diğer bölgelerde de yoksul sayısında azalma olmuştur. Sahra Altı Afrika’da yoksul sayısı 1990 yılında 287,6 milyon iken 1999 yılında 374,6 milyona, 2011 yılında ise 393,6 milyona yükselerek yüzde olarak azalsa da nüfus olarak artış göstermiştir. Bunda bölgedeki hızlı nüfus artışının da payı olmuştur. 2012 yılında ise yoksul sayısında çok az bir azalma görülmüş olup, 2015 yılında ise yoksul insanların sayısı 347,1 milyon olarak tahmin edilmektedir. Son 25 yılda bölgedeki yoksul sayısı 59,5 milyon artmıştır. Dünyadaki yoksulların yaklaşık yarısı Sahra Altı Afrika’da, 1/3’ü de Güney Asya’da yaşamaktadır. İki bölgede yaşayan yoksulların dünyadaki yoksullara oranı ise %82’dir. Yoksulluğun en yoğun olduğu ülkeler ise denize kıyısı olmayan Sahra Altı Afrika bölgesindeki ülkelerdir (Emin, 2016: 5).

Yoksulluk dünyada az gelişmiş ülkelerde daha çok olmakla beraber gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Örneğin AB ve ABD’de göreceli yoksulluk görülmektedir. AB’de 72 milyon kişi yoksulluk riski altında yaşamaktadır. ABD’de ise 2008 yılı verilerine göre 37 milyon yoksul bulunmaktadır. Yoksulluk oranı ise %12,6’dır. ABD’de yoksulluk oranı beyazlarda %10,3 olup, siyahilerde ise %24,2’dir. Resmi açıklamalarda her ne kadar 37 milyon yoksul gösterilse de yoksulların sayısının 50 milyon ve yoksulluk oranının da %17 olduğu belirtilmektedir (Dye, 2011: 91; Gündoğan, 2008: 45). BM 2014 yılı MDG (Millennium Development Goals Report)’a göre 2013 yılında dünya nüfusunun 1/8’ini teşkil eden 842 milyon insan kronik açlıkla karşı karşıya olup bunun 827 milyonu gelişen bölgelerdedir (UN, 2014: 12). 2000 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk oranlarında azalma meydana gelirken, gelişmiş ülkelerde bu oranda artış görülmektedir (Emin, 2016: 5). OECD ülkelerinde medyan gelirin %50’sine göre yoksulluk oranı 1980’lerde %9,4 iken bu oran 1990’ların ortalarında %10’a, 2000 yılında ise %10,6’ya yükselmiştir (DPT, 2007: 16). OECD ülkelerinde mutlak yoksulluk oranında ise azalma görülmektedir. OECD ülkelerinde 1980’li yıllarda mutlak yoksulluk oranında %30, 1990-2000 arasında da %25 oranında düşüş

yaşanmıştır (Förster ve d'Ercole, 2005: 20).

1.3.2. Dünyada Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Yapılan çalışmalara göre, yoksulluğun nedenleri zamana, bölgelere, ülkelere, ülke içindeki bölgelere, cinsiyete, dini inançlara, ırklara ve yerleşim yerlerinin gelir düzeyine göre değişmektedir.

Yoksulluğun nedenlerini iki bölüm halinde inceleyebiliriz. Birincisi; yoksulları yoksulluğun hem kurbanı, hem de nedeni olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre; yoksulluğun nedeni yoksulların kendilerinde aranmalıdır. Yoksulların kolay yaşamayı seçme, kamusal kaynaklara bağımlılığı ve gelirlerinin bir kısmını tasarruf etme yerine dünyevi zevklerini tatmin için harcama yolunu seçmeleri yoksulluğun nedeni olarak belirtilmiştir. Bu yaklaşıma göre yoksul insanların yoksulluktan kurtulmaları insanların yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışı, tutumluluk dereceleri ve yoksulluktan kurtulmak için gösterdikleri çabaya bağlıdır (Şenses, 2014: 146).

İkinci yaklaşım ise; yoksulluğu yapısal etkenler ve sosyo-ekonomik sistemle ilişkilendiren yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, yoksulların iradeleri dışında uygulanan ekonomi politikaları, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları, düşük ücret ve ayrımcılık gibi yoksulların davranışları ve çabaları dışındaki etkenlerdir (Şenses, 2014: 146).

1.3.2.1. Küreselleşme

Dünyada yoksulluğun nedenlerinden birisi küreselleşmedir. Küreselleşme, toplumların kültürel, ekonomik, politik ve siyasi bakımdan birleşerek ulusal sınırların ortadan kalkması, dünyanın tek pazar haline gelmesi ve dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan olayların diğer bölgelerinde yaşayanları da etkilemesidir (Yılmaz, 2012: 261). Küreselleşme ile dünyadaki dengelerde değişimler olmuştur. Bu değişim bazı ülkelere olumlu yansırken, bazı ülkelere de olumsuz yansımıştır. Ekonomik küreselleşme, gelişmiş ülkelerin dünya pazarındaki paylarını maksimize etmek amacıyla kapitalizmin dünyaya yayılmak istenmesidir. Ekonomik küreselleşmeye bağlı olarak gelir dağılımı bozulmakta ve yoksulluk artmaktadır (Memiş H, 2014: 147). Küreselleşme ile ülkeler

arasındaki gelir farklılıkları artmış, zengin ülkeler daha da zenginleşirken fakir ülkeler ise daha da yoksullaşmıştır. Sayı ve büyüklükleri artan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) kâr maksimizasyonu peşinde koştuklarından dünyada çevre sorunları artmış ve yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı ülkelerin yoksulluk sarmalından çıkmaları neredeyse imkânsız hale gelmiştir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 160). Küreselleşme bazı vasıflı işçiler açısından olumlu sonuçlar doğursa da, vasıfsız işçiler ile toplumun bazı kesimlerinin gelirinin azalmasına ve yoksulluğa neden olmuştur (Zengingönül, 2004: 134). Küreselleşme, özellikle düşük ücretle çalışan vasıfsız işçilerin işgücü arzı fazlalığı nedeniyle ücretlerinin daha da düşmesine neden olmuştur (Aktan, 2002: 253). Gelişmiş ülkeler yardım ve yatırım adı altında yoksul ülkelere verdiklerinden daha fazlasını alarak o ülkelerde yoksulluğun artmasına neden olmuşlardır (Şenkal, 2017: 238). 1980’li yıllardan beri IMF ve Dünya Bankası’nın borç sarmalındaki ülkelere borçlarının yeniden görüşülmesinde dayattığı makro-ekonomik politikalar bu ülkelerin daha da yoksullaşmasına ve ekonomik krize girmelerine neden olmuştur (Yılmaz, 2012: 263).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının (UNCTAC) 1997 yılı ticaret ve kalkınma raporuna göre küreselleşme ile dünyada büyümenin azaldığı ve gelir dağılımında adaletsizliğin arttığı belirtilmektedir. Rapora göre, küreselleşmenin bu şekilde devam etmesi durumunda dünyada 1929 yılındaki ekonomik bunalıma benzer bir krizle karşı karşıya kalınabileceği, küreselleşmenin etkisiyle kuzey yarım küre ile güney yarım küre arasında gelir dağılımı farkının arttığı ve ülkelerdeki orta sınıfın gelir dağılımından aldığı payın azaldığı belirtilmektedir (Sipahi, 2005: 177).

UNCTAC raporuna göre küreselleşmenin hızlandığı 1983-1999 döneminde dünyadaki en büyük 200 şirketin geliri %362,4 oranında artarken, istihdam ettikleri işçi sayısı %14,4 oranında artmıştır. Bu şirketlerin istihdam ettikleri işçi sayısı dünya işgücünün %0,78’i iken, gelirleri ise dünyada yoksulluk içinde yaşayan 1,2 milyar insanın yıllık gelirinin 18 katıdır (Gedikli, 2010: 337). Bu da bize küreselleşmenin gelir dağılımındaki adaletsizliği ve yoksulluğu artırdığını, ÇUŞ ile diğer küçük şirketlerin rekabet edememesi neticesinde yok olma ile karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. ÇUŞ’ın dünya gelirinden aldıkları payın giderek büyüdüğünü ve sermaye sahiplerinin dünyayı sömürdüklerini göstermektedir.

Neo-liberal politikaların uygulanmasının neticesi olan küreselleşmenin gelir

dağılımında eşitsizliği ve yoksulluğu artırdığı yönündeki görüşler akademi ve politika çevrelerinin gündeminde de yerini korumuştur. Dünyada küresel servetin artmasına rağmen, bir milyardan fazla insan günlük 1,25 \$ yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır (Bilen, 2016: 21). Küreselleşme süreci dünyada gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir. 1980 sonrası dönemde gelir dağılımında önemli ölçüde bozulmalar olmuştur. Gelir dağılımındaki bozulma sadece AGÜ’de değil, GÜ’de de meydana gelmiştir. Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya, İngiltere ve ABD’nin yer aldığı OECD ülkelerinin 1980 yılında gini katsayısı ortalaması 0,285 iken, 2010 yılında 0,315’e yükselmiştir (Bilen, 2016: 22). Gini katsayısındaki bu yükselme OECD ülkelerinde gelir dağılımının bozulduğunu göstermektedir. Küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu artırdığı, zenginlerin daha zengin, yoksulların daha da yoksullaşmasına, zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki eşitsizliğin daha da fazla artmasına neden olduğu görülmektedir (Şenkal, 2017: 230; Yılmaz, 2012: 263).

Dünyadaki yoksul insanların %70’i kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Bu insanların yoksulluktan kurtulmaları için tarım sektöründe istihdamı artırıcı gelişmelerin olması gerekmektedir. IMF ve DB tarafından bu ülkelere tarımda sübvansiyonların kaldırılması dayatılırken, gelişmiş ülkeler kendi tarımlarına destek vermeye devam etmektedirler. Gelişmiş ülkeler DB ve IMF aracılığıyla uyum programları adı altında az gelişmiş ülkelerin tarım ürünlerinin ithalatında korumacılıktan vazgeçmelerini istemektedirler. Kendi fiyatlarını dünya fiyatları olarak lanse ederek az gelişmiş ülkeleri tarım ürünleri üretimini sürdüremez hale getirerek yoksulluğa itmektedirler. Bu durum az gelişmiş ülkelerde gelir kaybına, tarım sektöründe çalışanların bir kısmının işsiz kalarak iş ümidiyle göç etmelerine ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Memiş H, 2014: 154-155). 1970’li yıllarda Afrika ülkeleri gıda ihtiyacının %80’ini karşılayıp, %20’sini ithal ederken DB ve IMF politikaları neticesinde 10 yıl sonra gıda ihtiyaçlarının yarısını ithal etmek zorunda kalmışlardır (Memiş, Kara ve Tayfur, 2010: 332).

1960 yılında Güney Kore, Çin ve Malezya gibi Doğu Asya ülkeleri gelir bakımından Afrika’dan daha kötü durumdaydı. Bu ülkeler IMF ve DB politikalarını kabul etmeyip direnirken Afrika IMF ve DB politikalarını kabul edip uygulamıştır. 1980’lerde Doğu Asya ülkeleri gelişirken Afrika ülkelerindeki gelişme Asya ülkelerindeki gelişmeden daha düşük olmuştur (Muhumad, 2015: 116).

1.3.2.2. Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri

Dünyada yoksulluğun nedenlerinden biri gelir dağılımındaki aşırı dengesizliktir. Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin bireyler, gruplar ve üretim faktörleri arasında dağılımıdır (Canbey Özgüler, 2017: 59). Gelir dağılımındaki eşitsizlik sorunu sanayi devriminden sonra ortaya çıkmasına rağmen her dönemde önemini korumuş, sanayi kapitalizmi döneminde önemi daha da artmıştır (Çelik, 2004: 53). Özellikle de GOÜ’de hızlı ekonomik büyümeyle birlikte gelir dağılımının giderek bozulması ve yoksulluğun artması gelir dağılımı sorununun önemini ortaya koymaktadır (Çalışkan, 2010: 91).

Ülkelerin gelişmişlik göstergelerinden birisi de gelir dağılımının adil olmasıdır. Gelir dağılımı adaletli olan ülkelerde insani gelişme endeksi de yüksektir. İnsani gelişme endeksinin yüksek olması o ülkede insani gelişmenin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu ülkelerde yoksulluk sorunu kendini göstermektedir (Gençer, 2017: 17). Kaynakların adil paylaşılmaması toplumda ve insanlar arasında huzursuzluğa neden olmaktadır (Özdemir, 2017: 75). Kaynakların toplumun her kesimine yayılması toplumda sınıf çatışmalarını azaltacağı gibi (Kutup, 1968: 424), dünya servetinden de dünyadaki ülkelerin adaletli bir şekilde pay alması dünyadaki çatışmaları ve savaşları azaltacaktır. Kapitalist sistemin dünyada gelir dağılımı adaletini daha da bozduğu, küreselleşmenin bozulan adaletsizliği daha da derinleştirdiği bazı iktisatçılar tarafından belirtilmektedir. BM 1999 yılı raporuna göre dünyanın en zengin 200 kişinin serveti, dünyanın en yoksul %41’inin servetine eşittir (Leba, 2001). UNDP 2005 yılı Forbes dergisine göre dünyada en zengin 500 kişinin servetinin yarısı dünyadaki en yoksul 416 milyon insanın gelirinden fazladır. Dünyanın en zengin %10’unun geliri en yoksul %10’unun gelirinin 103 katıdır. Dünyada zenginlerle yoksullar arasındaki fark her geçen gün azalmayıp artmaktadır (Koray, 2010: 6). 2014 yılı Dünya Ekonomik Forumu anket sonuçlarına göre gelir eşitsizliğinin küresel ekonomiye en büyük tehdit olduğu belirtilmiştir (Memiş, 2014: 696). Dünyada gelir dağılımındaki eşitsizlik giderek bozulmaktadır. Dünya nüfusunun en zengin %20’sinin dünya gelirinden aldığı pay %70’lerden %80’lere yükselirken, en yoksul %20’nin küresel GSMH’den aldığı pay %2,3 den %1,4’e düşmüştür (Bozan, 2010: 41). Dünya nüfusunun %15’ini oluşturan yüksek gelirli ülkeler küresel servetin %79’una sahip

olurken, dünya nüfusunun %45'ini oluşturan orta gelir grubundaki ülkeler küresel servetin %18'ine, dünya nüfusunun %40'ını oluşturan düşük gelirli ülkeler ise küresel servetin sadece %3'üne sahip olmaktadır (Yılmaz, 2012: 261). Dünyada en zengin 200 kişi servetlerini 1994 yılından 1998 yılına kadar 4 yıl gibi kısa bir sürede ikiye katlayarak 1 trilyon \$'ın üzerinde bir servete sahip olmuşlardır. Dünyada en zengin üç milyarderin mal varlığı, en az gelişmiş ülkelerin GSMH'lerinin toplamından ve bu ülkelerde yaşayan 600 milyon insanın mal varlığı toplamından fazladır (Pogge, 2002: 159; UNDP, 1999: 3). 1998 yılında dünyanın en zengin 225 kişinin servetinin toplamı, dünyanın en yoksul %47'si olan 2,5 milyar insanın servetine eşittir. 84 zenginin mal varlığı 1,2 milyar nüfusa sahip Çin'in GSYH'sı kadardır. En zengin 32 kişinin mal varlığı Sahra Altı Afrika'nın GSYH'sına eşittir (UNDP, 1998: 30). Dünyada, ülkeler arasındaki gelir ve servet dağılımı eşitsizliği her geçen gün artmaktadır. Zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki gelir dağılımı makası gittikçe açılmaktadır (Şenkal, 2017: 228).

Gelir dağılımı ve yoksulluk son zamanlarda dünya gündemini çokça meşgul etmektedir. 1989 yılında dünya nüfusunun %17'sini oluşturan zengin ülkeler toplam dünya GSMH'sının %82,5'ini alırken, dünya nüfusunun %60,4'ünü oluşturan fakir ülkelerin dünya gelirinden aldığı pay %5,3'dür (Çiftlikçi, 1995: 72). Dünya gelir dağılımında en üstteki %1'lik dilim dünya servetinin %46'sına sahiptir (UNDP, 2016: 7). Dünya nüfusunun %0,7'si ise dünya servetinin %41'ine sahiptir. Dünya nüfusunun %68,7'sinin ise dünya servetinden aldığı pay %3'tür. Kıtalar bazında bakıldığında ise Avrupa ve Amerika dünya servetinin %65'ine sahiptir (Bilen, 2016: 22). Dünyanın diğer bölgelerinin tamamının dünya gelirinden aldığı pay ise %35'dir. 2000'li yıllarda zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun giderek arttığı görülmektedir. Küreselleşme, dünyanın gelişmiş bölgelerinde üretim artışı ve zenginliği beraberinde getirirken, yoksul bölgelerinde ise rekabet gücü olmaması nedeniyle yoksulluğun artmasına neden olmuştur (Gürses, 2007: 61). Bu bize dünyadaki gelir dağılımındaki dengesizliği göstermektedir.

Gelir dağılımındaki eşitsizliği dünya genelindeki ülkeler arası eşitsizlik ve ülke içi eşitsizlik şeklinde iki gruba ayırabiliriz. Küresel eşitsizliğin %60-90'ını ülkeler arası eşitsizlik, %10-40'ını da ülke içi eşitsizlik oluşturmaktadır (Habipler ve Aytaç, 2013:

76). Sosyal devlet anlayışıyla dünyada uygulanmakta olan gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele politikalarının sonucunda dünyada yoksulluk azalırken gelir dağılımı eşitsizliği sorunu devam etmektedir (Topkaya, 2017: 121). Bu da bize dünyada gelir dağılımının sadece AGÜ’de değil, GÜ’de de bozulduğunu göstermektedir. Gelir adil bir şekilde dağılmadığı müddetçe, dünya gelirinin artması ve dünyanın zenginleşmesine rağmen, yoksulluk sorunu önemini korumaya devam etmektedir (Kesgin, 2011: 74).

1.3.2.3. AGÜ’lere Uygulanan İstikrar Politikaları

AGÜ’lere uygulanan istikrar programlarının da yoksulluğu olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Örnek olarak Latin Amerika ülkelerinde işgücü arzındaki artış ve büyüme hızının düşük olması nedeniyle reel ücretler düşmüş, istihdam artışının sınırlı olması nedeniyle de işsizlik artmıştır. Reel ücretlerin ve işsizliğin artması neticesinde alt gelir gruplarının ülke gelirinden aldığı pay azalmıştır (Şenses, 2014: 199).

1.3.2.4. Hızlı Nüfus Artışı

Yoksulluğun nedenlerinden biri de hızlı nüfus artışıdır. Hızlı nüfus artışı ailede kişi başı gelirin azalmasına ve yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır. Bir ülkede reel büyümenin gerçekleşmesi için MG artış hızının nüfus artış hızından yüksek olması gerekir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 162). Eğer nüfus artış hızı MG artışından büyükse reel anlamda büyüme gerçekleşmemiş olmaktadır. Nüfus artışının yüksek olması kişi başı milli gelirin azalmasına ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Nüfusu hızlı bir şekilde büyüyen ülkeler, ekonomik sorunları büyük olan ülkelerdir (Gürak, 2006: 364).

Hızlı nüfus artışının AGÜ’de yoksulluğun nedenlerinde biri olduğu kabul edilmektedir. Sahra Altı Afrika’da yoksulluk oranının diğer bölgelere göre yüksek olması hızlı nüfus artışı ile ilişkilendirilmektedir. Nüfus artışının gıda talebini artırdığı, kısıtlı sermayeye sahip ve tarımda geri kalmış teknolojilerin kullanılması ve tarım arazilerinin fazla kullanımı neticesinde verimin düşmesi yoksulluğun nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Şenses, 2014: 155-156).

1.3.2.5. Aile Yapısı

Yoksulluğun nedenlerinden biri ailelerin yapısıyla ilgilidir. Aile reisinin kadın olduğu

ailelerde veya parçalanmış ailelerde yoksulluk oranının diğer ailelere göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2014: 159). Türkiye’de 2006 yılında 3-4 kişiden oluşan ailelerde yoksulluk oranı %8,49 iken, 7 ve daha fazla kişiden oluşan ailelerde ise yoksulluk oranı %42,98’dir (Gündoğan, 2008: 46). Hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk da artmaktadır. Ailelerdeki çocuk sayısı arttıkça yoksulluk riski ve oranı da artmaktadır. Çocuk sayısı fazla olan ailelerde yoksulluk oranı daha yüksektir (Kabaş, 2010: 198). Ailedeki bağımlı fertlerin sayısının yüksek olması ise hane halkı kişisel gelir seviyesinin düşmesine sebep olmaktadır (Gürak, 2006: 366).

Yoksulluğun yüksek olduğu Sahra Altı Afrika kıtasında da nüfus artış hızı ve doğum oranı yüksek olduğundan dolayı ailelerin üye sayısı da fazladır. Yetişkinlerin bakacağı nüfus sayısının fazlalığı gelirin daha fazla kişiye bölünmesi ve daha az kişi başı gelir demektir.

1.3.2.6. Eğitim Durumu

Aile reisinin eğitim durumu da yoksulluğu etkileyen faktörlerdendir. Aile reisinin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının düştüğü, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk oranının arttığı belirtilmektedir. Eğitim durumu düşük olan aile reislerinin çalıştığı işlerdeki aldığı ücretin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre düşük olduğu belirtilmektedir. Latin Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre düşük gelirli ailelerde çocuk sayısının daha fazla olduğu ve ailenin çocuklarını eğitmekte zorlanması nedeniyle de bu ailelerde yoksulluk oranının diğerlerine göre yüksek olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2014: 160).

Ailelerin eğitim durumu aynı zamanda nüfus artışını da etkilemektedir. Eğitim seviyesi ve gelir düzeyi düşük olan ailelerde çocuk sayısı yüksektir. Örneğin GOÜ’lerden olan Türkiye’de okuma-yazma bilmeyen anneler 5-6 çocuk sahibi olurken, eğitim düzeyi yüksek olan annelerde çocuk sayısı ortalama 1,3’dür. Nüfusu kalabalık ailelerde çocukların eğitime de yeterli kaynak aktarmak olanaksız olduğundan bu aile bireylerinin gelir seviyesi düşük kalmaktadır (Gürak, 2006: 369).

1.3.2.7. İstihdam Yetersizliği

Yoksulluğun nedenlerinden birisi de istihdam yetersizliğidir. İstihdam olanaklarının

yetersizliği nedeniyle bazı kişiler işini kaybetmekte ve iş bulmakta zorlanmaktadırlar. İşgücü arzının talepten fazla olması nedeniyle de ücretlerde düşüş olmakta ve bu da yoksulluğa sebep olmaktadır (Şenses, 2014: 165-169).

GOÜ'lerin önemli sorunlarından birisi de yüksek nüfus artışına paralel olarak istihdam olanaklarının aynı oranda artmaması neticesinde işsizlik oranlarında artış olmasıdır. Çünkü nüfus artışı yüksek olan ülkeler GOÜ'dir. Bu ülkelerin kaynakları yetersiz olup, yetersiz kaynaklarla artan iş gücüne istihdam yaratma olanakları mümkün gözükmemektedir. Bu ülkeler zaten yetersiz olan kaynaklarını daha çok birey arasında bölüştürmek zorunda kalacaklar ve kişi başı MG'de azalma olacaktır (Gürak, 2006: 331).

1.3.2.8. Savaşlar ve Terör

Dünyada yoksulluğun nedenlerinden birisi de savaşlardır. Savaşlar kamu kaynaklarının yatırım yerine savaşın finansmanını sağlamak için kullanılmasına, yatırımların ve istihdam olanaklarının azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca bazı kişilerin sakat kalmalarına, işgücü vasfını kaybetmesine ve bunun sonucu olarak da ailesinin geçimini sağlayamamasına neden olmaktadır. Yine savaş nedeniyle bazı insanlar evlerini, işlerini, malını ve mülkünü terk etmek zorunda kalmaktadır (Sarısoy ve Koç, 2010: 330). Körfez savaşı, Yemen ve Suriye'deki iç savaş ve dünyada yapılan savaşlar buna örnektir. Yemen'deki savaş sebebiyle insanlar açlık, yetersiz beslenme, bulaşıcı hastalık tehlikesiyle karşı karşıya kalmış durumdadır. Bölgede insanlar yoksulluk ve yoksunluk sorunlarıyla mücadele etmektedir.

Savaşın yoksulluk üzerindeki etkisi körfez savaşı sonunda Irak için yapılan bir çalışmada ortaya çıkmıştır. BM tarafından Irak'a yapılan yaptırımların ve savaş nedeniyle ülkede yaşanan kıtlığın gıda fiyatlarını artırdığı belirtilmektedir. Savaş nedeniyle bazı insanların yerleşim yerinden göç etmek zorunda kaldığı, bunun da yoksulluğu artırdığı belirtilmektedir (Şenses, 2014: 172). Son dönemde Suriye'deki savaşı da buna örnek olarak verebiliriz. Savaş nedeniyle milyonlarca insan evini, işini ve arazisini bırakarak başka ülkelere göç etmek durumunda kalmıştır. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 3,5 milyondur. Bu insanlara Türkiye bakmakta ve büyük çoğunluğu yoksulluk içinde

yaşamlarını sürdürmektedir. Yaşadığı bölgelerde istikrar sağlananlar evlerine dönmekte, bazıları da yaşadığı bölgelerin kurtarılmasını beklemektedir.

Günümüzde terör olayları da yoksulluğun nedenlerindendir. Terör olayları ve onun sebep olduğu kaolar dünyada para ve sermaye hareketlerinin kendilerine güvenli liman bulmak amacıyla yön değiştirmesine neden olmaktadır. Bu durum terörün etkili olduğu ülkelerin daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır. Terör eylemleri yatırımların daha güvenli bölgelere kaymasına (Altay, Ekinci ve Peçe, 2013: 270) ve dünya ticaretinin olumsuz etkilenmesine de neden olmaktadır. Terör sadece ticareti değil, yatırımları da etkilemekte ve yatırımların azalması da dolaylı olarak işsizliği ve yoksulluğu artırmaktadır (Çağlar, 2014: 75).

Ülkelerin iç ve dış güvenliklerini sağlamak devletin görevidir. Bunun için de devletler kamu harcamalarının bir kısmını savunma harcamaları için yapmaktadırlar. Özellikle terörle mücadele eden devletlerde bu harcamalar daha da yüksektir. Dünyada 2001 yılında yapılan askeri harcamaların toplamı 839 milyar \$'dır (Altay, Ekinci ve Peçe, 2013: 271).

1.3.3. İslam Ülkelerinde Yoksulluk

Bu başlık altında İslam ülkelerinde yoksulluk ve yoksulluğun nedenleri incelenmiştir. İKÖ üyesi ülkelerde yoksulluk sorunu ele alınmış ve genel olarak bu ülkelerdeki yoksulluğun nedenleri incelenmiştir. Dünyanın 49 az gelişmiş ülkesi arasında 22 İKÖ üyesi ülke bulunmaktadır. 57 İKÖ üyesi ülkenin 22'si az gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır. İKÖ üyesi ülkelerin 22'si düşük gelirli ve ağır borçlu, 28'i orta gelirli ülkeler sınıfında yer almış olup, bunların da 20'si alt orta gelirli, 8'i de üst orta gelirli ülkelerdir. 7 İKÖ üyesi ülke ise yüksek gelirli ülkeler sınıfında yer almaktadır. Bu ülkeler de petrol ihraç eden körfez ülkeleridir. 19 İKÖ üyesi ülkenin ekonomik büyümeleri ise petrole bağlıdır. 2009 yılı verilerine göre İKÖ üyesi ülkelerin toplam gelirinin %70,9'u ve ihracatlarının %73,5'i 10 ülke tarafından oluşturulmaktadır. Bu durum da İKÖ üyesi ülkeler arasında gelir uçurumu olduğunu göstermektedir (Hussain, 2010: 350).

İKÖ üyesi ülkeler tarım ve işlenebilir topraklar, enerji, madencilik ve insan kaynakları bakımından zengindir. Bu ülkeler çok geniş tarım potansiyeline sahip olmalarına

rağmen birçok düşük gelirli ülke gıda eksikliği ile karşı karşıya kalmakta ve başka ülkelerden gelecek gıda yardımlarına bel bağlamaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'ne göre dünyada 77 ülke gıda açığı olan düşük gelirli ülkeler listesinde yer almaktadır. Bu ülkelerin 21'i Sahra Altı Afrika, 5'i Avrupa ve Orta Asya, 5'i Ortadoğu ve Kuzey Afrika, 3'ü Güney Asya ve 1'i Doğu Asya ve Pasifik bölgesinden olan 35 İKÖ üyesi ülkelerdir (Hussain, 2010: 350).

1990-2005 döneminde İKÖ üyesi ülkelerde yoksulluk oranı %30 civarında kalırken, yoksulların sayısı 223 milyondan 346 milyona yükselmiştir. İKÖ üyesi ülkelerdeki toplam yoksulların yarısı Sahra Altı Afrika'da yaşamaktadır. Bölgede yoksulluk artan bir eğilim göstermiş olup yoksulluk oranı 1990-1995 döneminde %53,5 iken, 2001-2005 döneminde %57'ye yükselmiş, aynı dönemde yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların sayısı da 100 milyondan 168 milyona yükselmiştir (Hussain, 2010: 354). Dünyada yaşayan yoksulların önemli bir kısmı İslam ülkelerinde yaşamaktadır. İslam Kalkınma Bankası 2011 yılı verilerine göre İslam ülkelerinin çoğunda nüfusun yarıdan fazlası aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. İslam ülkelerinin bazılarında yoksulluk oranları ise; Burkina Faso'da %46,4, Çad'da %64, Gine'de %70,1, Gambiya'da %61,3, Mali'de %63,8, Mozambik'de %74,7, Moritanya'da %46,3, Nijer'de %63, Nijerya'da % 64,4, Sierra Leone'de %70,2, Uganda'da %51,5, Bangladeş'de %45, Benin'de %47,3, Komorlar'da %46,1, Gine Bissau'da %48,8, ve Özbekistan'da %46,3 dür. Bangladeş ve Pakistan'da 122 milyon insan yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Endonezya'da ise nüfusun yarıdan fazlası günlük 2 \$'dan az bir gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır (Ali ve Hatta, 2014: 60). 2014 yılı verilerine göre bazı İslam ülkelerinde günlük 1,25 \$'ın altında bir gelirle yaşayanların oranı Afganistan'da %35,8, Bangladeş'te %31,5, Burkina Faso'da %46,7, Çad'da %46,7, Gine-Bissau'da %69,3, Kırgızistan'da %36,8, Komorlar'da %44,8, Mali'de %43,6, Mozambik'de %54,7, Nijer'de %48,9, Nijerya'da %46, Senegal'de %46,7, Sierra Leone'de %52,9 ve Uganda'da ise %24,5'dir. Yoksulluk sınırını günlük 2 \$ düzeyine yükselttiğimizde birçok ülkede yoksulluk oranı %60'ın üzerine çıkmaktadır. Dünya Bankası ölçülerine göre İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerin yoksulluk oranı 2014 yılında %23,5 olup dünya ortalamasının 6 puan üzerindedir (Bilen, 2016: 18).

Tablo 7: İslam Ülkelerinin İnsani Gelişme Düzeyleri

Çok Yüksek İGE	Yüksek İGE	Orta İGE	Düşük İGE
Brunei Darusselam Katar Suudi Arabistan BAE Bahreyn Kuveyt	Umman Kazakistan Malezya İran Türkiye Arnavutluk Lübnan Azerbaycan Bosna Hersek Cezayir Ürdün Surinam Tunus Libya Maldivler Özbekistan	Gabon Mısır Türkmenistan Endonezya Filistin Kırgızistan Irak Fas Guyana Tacikistan Bangladeş Pakistan	Suriye Nijerya Kamerun Moritanya Komorlar Senegal Uganda Sudan Togo Benin Yemen Afganistan Fildişi Sahili Cibuti Mali Gine Bissau Eritre Sierra Leone Mozambik Gine Burkina Faso Çad Nijer

Kaynak: (Human Development Report, 2016: 22).

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) insani gelişmeleri üç boyutlu olarak ölçmektedir. Bunlar; doğuştan beklenen yaşam süresi uzunluğu, ortalama öğretim süresi ve kişi başına Gayri Safi Milli Gelirdir (GSMG). Tablo 7’de İslam ülkeleri İGE’ne göre sınıflandırılmışlardır. Brunei Darusselam ve Petrol ihraç eden körfez ülkeleri olan Katar, Kuveyt, BAE, Suudi Arabistan ve Bahreyn çok yüksek İGE’ne sahip ülkelerdir. Bu ülkelerde kişi başı GSMG de yüksektir. Bu ülkeler zengin İslam ülkeleridir. Bunları takip eden ve aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 16 İslam ülkesi yüksek İGE’ne sahip ülkelerdir. Bu ülkeler de nispeten zengin olup kişi başı GSMG 10 bin \$ üzerinde olup nispeten gelişmiş ülkelerdir. İGE bakımında 12 İslam ülkesi orta düzeyde, 23 İslam ülkesinde ise İGE düşük olup, bu ülkelerde yoksulluk diğerlerine göre daha fazladır. İnsanların yaşam süreleri daha kısa, eğitim seviyeleri çok düşük, temiz su kaynaklarına erişimleri kısıtlı ve kişi başı GSMG düzeyleri de çok düşüktür.

Tablo 8: İslam Ülkelerinin Ekonomik Durumu

Ülkeler	Kişi Başı GSYH \$	Dünya Sıralaması	Yıl	SGP' ne göre günlük 1,9 \$ altında yaşayanlar %
Katar	64.447	6	-	-
BAE	40.162	22	-	-
Kuveyt	29.240	29	-	-
Brunei	28.740	31	-	-
Bahreyn	25.495	34	-	-
Suudi Arabistan	21.848	38	-	-
Umman	17.485	44	-	-
Lübnan	11.616	63	2011	-
Maldivler	9.949	67	2009	7,3
Türkiye	9.826	68	2016	0,2
Malezya	9.623	70	2014	0,6
Kazakistan	8.667	72	2015	-
Libya	8.438	75	-	-
Türkmenistan	7.646	79	-	-
Gabon	7.448	82	2012	8
Surinam	6.373	88	-	-
Ürdün	5.680	93	2010	0,1
Irak	5.120	98	2012	2,5
İran	4.526	103	2014	0,2
Bosna Hersek	4.365	105	2011	0,1
Arnavutluk	4.265	108	2012	1,1
Cezayir	4.188	109	2011	0,5
Azerbaycan	4.032	112	2006	0,5
Endonezya	3.895	115	2012	8,3
Tunus	3.553	118	2012	2
Mısır	3.102	125	2012	2,3
Fas	3.093	127	2011	3,1
Sudan	2.841	131	2010	14,9
Özbekistan	2.154	138	2003	62,1
Nijerya	2.123	139	2013	53,5
Cibuti	2.046	142	2006	22,5
Bangladeş	1.525	148	2014	18,5
Fildişi Sahili	1.477	150	2012	29
Moritanya	1.304	155	2014	31
Pakistan	1.275	156	2013	6,1
Kamerun	1.217	158	2014	24
Kırgızistan	1.106	159	2014	1,3
Senegal	973	162	2014	38
Yemen	907	163	2014	17,3

Ülkeler	Kişi Başı GSYH \$	Dünya Sıralaması	Yıl	SGP' ne göre günlük 1,9 \$ altında yaşayanlar %
Eritre *	901	164		-
Mali	827	166	2013	49,3
Tacikistan	820	167	2012	19,5
Çad	791	169	2010	38,4
Benin	772	170	2012	53,1
Komorlar	772	171	2012	13,5
Gine Bissau	686	174	2006	67,1
Burkina Faso	647	175	2014	43,7
Uganda	642	176	2011	34,6
Sierra Leone	623	177	2013	52,3
Togo	590	178	2014	54,2
Afganistan	559	179	2011	35,8
Gine	535	180	2012	35,3
Gambiya	490	182	2010	25,1
Nijer	409	184	2012	45,7
Mozambik	378	187	2011	68,7

Kaynak: (International Monetary Fund World Economic Outlook, April 2017: 1-4).

İKÖ üyesi ülkeler içinde en yoksul bölgelerden biri de Güney Asya'dır. 1990-1995 yılları arasında bölgedeki yoksulluk oranı %46 iken, 2001-2005 döneminde %36 seviyesine gerilemiş olmasına rağmen yoksul sayısı sadece 2 milyon azalmış olup, 109 milyondan 107 milyona düşmüştür. Bölgede yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların oranı Bangladeş'te %50'nin üzerinde iken, Pakistan'da %23'tür (Hussain, 2010: 354).

Günümüzde İslam ülkelerinin ekonomik olarak imkânları gelişmesine, maddi olanaklarının artmasına rağmen birçok İslam ülkesinde açlık ve yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların olması, dünyanın en yoksul bölgesi olan Afrika kıtasında birçok Müslüman ülkenin yer alması ve bu ülkelerde açlık çeken insanların olması Müslümanların zekât müessesesini gerektiği gibi çalıştırmadığının delilidir. Açlık çeken Müslümanlardan da Peygamberimiz (sav)'in; “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” (El-Heytemi, 1986: 755) hadis-i şerifi gereği bütün Müslümanlar mes'uldür (Yaman, 2016: 84).

1.3.4. İslam Ülkelerinde Yoksulluğun Nedenleri

Dünyada yoksulluğun nedenleri İslam ülkeleri için de geçerlidir. Bunların başında da küreselleşme ve gelir dağılımındaki dengesizlik, savaşlar ve terör olayları gelmektedir.

Küreselleşme dünyanın gelişmemiş bölgelerinde yoksulluğun yayılmasına, gelir dağılımından bu bölgelerin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. İnsanların yaşam standardı yükseliyor gibi gözükmeyle beraber gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderek artmasına neden olmaktadır. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı giderek artmakta, zenginler daha fazla zenginleşirken yoksullar daha da yoksullaşmakta olup dünyada kutuplaşmanın artmasına sebep olmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 160).

İslam ülkelerinde nüfus artış hızının yüksek olması da bu ülkelerdeki yoksulluğun nedenlerindendir. Dünyanın en az gelişmiş bölgesi olan Sahra Altı Afrika ülkelerinde nüfus artış hızının yüksek olduğu gözlenmektedir (Şenses, 2014: 154) AGÜ’lerde doğum oranının dünya ortalamasının iki katı olması yoksulluğun önemli nedenlerindendir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 162). İslam ülkelerinin de yarıya yakını AGÜ grubunda yer almaktadır. Dolayısıyla İslam ülkelerinde yoksulluğun nedenlerinden birisi de bu ülkelerdeki hızlı nüfus artışıdır.

Enflasyon da yoksulluğun nedenlerindendir. Fiyatların artması özellikle gelir seviyesi düşük insanların alım gücünün azalmasına sebep olmaktadır. Yüksek enflasyon yoksulları daha çok yoksullaştırırken, zenginlerin daha da zenginleşmesine yol açmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 163). İslam ülkelerinin yarıya yakını gelir seviyesi düşük ülkelerdir. Dolayısıyla enflasyon bu ülkelerin alım gücünü daha da azaltmakta, bu ülkelerde yaşayan insanları daha da yoksullaştırmaktadır.

İslam ülkelerinde yaşanan savaşlar, krizler de yoksulluğun nedenlerindendir. İslam ülkelerinde yaşanan savaşlar bu ülkelerde yoksulluğun ve sefaletin artmasına neden olmaktadır. Buna günümüzde en güzel örnek Irak, Suriye, Yemen ve Sudan’dır. Körfez savaşı Irak’ın sömürülmesine ve yoksullaşmasına, halkının yerlerini terk ederek yoksullaşmasına neden olmuştur. Suriye’de devam eden savaş Suriye’nin, Yemen’de devam eden savaş Yemen’in daha da yoksullaşmasına neden olmuştur.

BM verilerine göre savaş, işkence ve kötü muamele nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalanların sayısı 2013 yılı itibariyle 50 milyonu aşmıştır. Günümüzde savaş halinde olan Suriye’de savaş nedeniyle yerinden ayrılmak zorunda olanların sayısı 6 milyonu geçmiş durumdadır. Dünyadaki mültecilerin %86’sı GOÜ’lerde barınırken, GÜ ise mültecilerin %14’üne ev sahipliği yapmaktadır (Ünal, 2014: 74). BM’in 2016

yılında hazırladığı rapora göre Suriye’den savaş nedeniyle göç edenlerin sayısı 4.837 bin dir. Çatışmalar nedeniyle ülke içinde 7,6 milyon insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Gerçek rakamların ise bunun üzerinde olduğu söylenmektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 6). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ise 29 Ağustos 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin sayısının 3.552.303 olduğunu açıklamıştır (multeciler.org.tr). Savaş nedeniyle evini ve malını bırakarak yurdunu terk etmek zorunda kalan bu insanların büyük çoğunluğu yoksul konumuna düşmüşlerdir.

Günümüzde orta doğuda savaşın olması bölge ülkelerinin kaynaklarını etkin kullanmak yerine savunma harcamaları için kullanmalarına sebep olmaktadır. Kamu harcamaları içinde savunma harcamalarının oranı artmakta olup bölge ülkeleri silahlanma yarışına girmektedir. Bu ise ülkelerin kalkınma ve transfer harcamalarına ayıracağı payın azalmasına neden olmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 172).

1.4. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

Yoksullukla mücadele etmede Dünya Bankası, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları ve halkın kendi aralarındaki yardımlaşma çabaları yoksullukla mücadelede önemli rol oynamaktadır (Daşlı, 2018: 465). Yoksullukla mücadelede günümüzde dünyada ve Türkiye’de çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Devletler veya hükümetler yoksullukla mücadele etmek için bazı stratejiler geliştirmektedir. Yoksullukla mücadele etmek için uygulanan stratejileri doğrudan mücadele yöntemleri ve dolaylı mücadele yöntemleri olarak iki gruba ayırabiliriz.

1.4.1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Bu yaklaşım türü 1950’li yıllarda bazı iktisatçılar tarafından savunulmuş ve 1980’li yıllarda neo-liberal iktisatçılar tarafından tekrar gündeme gelmiştir. Bu görüşü savunanlar yoksullukla mücadele etmek için sanayileşmenin hızlandırılması ve altyapı yatırımlarının artırılarak ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşeceğini belirtmektedirler. Bu görüşü savunanlara göre yoksulluğun azaltılmasına etki eden temel faktör ekonomik büyümedir (Daşlı, 2018: 466) Bu görüşü savunanlar Çin’i örnek olarak göstermişlerdir. 1981-2000 döneminde Çin’de ekonomik büyüme Yıllık ortalama

olarak %8,5 oranında gerçekleşmiş olup, sözkonusu dönemde yoksulluk oranı da %50'lerden %8 seviyesine gerilemiştir (İncedal, 2013: 115).

1.4.2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre kamu kurumları veya sivil toplum kuruluşları gibi diğer kuruluşlar yoksulluğu ve gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak için bazı politika ve stratejiler geliştirmektedirler. Bu yaklaşıma göre yoksulluğun azaltılması için ekonomik büyüme gerekli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Yoksulluğun azaltılması için gelir dağılımının daha adil bir şekilde olması gerekmektedir (İncedal, 2013: 117).

Türkiye'de yoksulluğu azaltmak için kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bunların başında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün (SYDGM) yoksullara yönelik olarak yaptıkları transfer harcamaları gelmektedir. Ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ile yerel yönetimler de yoksulluğu azaltmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (Sarısoy ve Koç, 2010: 337).

Yoksullukla mücadelede son dönemlerde dünyada Bangladeşli iktisatçı Muhammed Yunus tarafından 1976 yılında ortaya atılan mikro kredi sistemi yoksullukla mücadelede önemli bir yöntem olarak yerini almış bulunmaktadır (Burtan Doğan ve Kaya, 2013: 146). Yoksul insanların yoksulluktan kurtulmalarına katkı sağlamak amacıyla bu sistem Türkiye Gramen Mikrofinans Programı adıyla Türkiye tarafından düşük gelirli kadınlara sermaye sağlamak amacıyla ülkemizin bazı bölgelerinde uygulanmaktadır (Burtan Doğan ve Kaya, 2013: 156).

Yoksullukla mücadelede SYDGM tarafından SYDV'ları tarafından yoksullara yakacak yardımları, yoksul ailelerin çocuklarının okutulmasına yönelik olarak yapılan eğitim yardımları, Yaşlı ve engellilere yapılan yardımlar, yoksullara, yaşlılara, dul ve yetimlere yapılan barınma yardımları ile yoksul insanlar desteklenmektedir (Daşlı, 2018: 533-537).

Yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak ülkemizde planlı bir şekilde kullanılamayan mücadele araçlarından birisi de zekâttır. Zekât süreci içinde incelenecektir.

BÖLÜM 2: TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE ZEKÂT UYGULAMALARI

2.1. Zekâtın Tanımı ve Tarihçesi

Zekât, İslam'ın beş temel esasından biridir. Z-k-v kökünden türeyen zekât kelimesinin birçok anlamı vardır. Zekât sözlükte artma, çoğalma, üreme, bereket, temizlik ve arıtma anlamlarına gelir (Erkal, 2007: 422; Yavuz, 2018: 31).

Dini bir terim olarak ise zekât, nisap miktarına ulaşmış bir malın kitap ve sünnete göre belirlenmiş bölümünün belirli bir zamanda ihtiyaç sahibi Müslümanlara Allah rızası için vermektir (Yıldırım, 1980:107). İslam'a göre zengin sayılan Müslümanların altın, para, toprak mahsulleri, hayvanlar, maden, sanayi ürünü ve ticaret mallarından Kur'an ve sünnette belirtilen oranlarda Kurân'da belirtilen yerlere vermeleridir.

Zekât vermekle mükellef olmak için öncelikle Müslüman olma şartı vardır. Müslüman olmayanlar İslam'ın emirleriyle mükellef değildirler. Ayrıca bir kişinin zekât mükellefi olması için bülûğ çağına ulaşmış olması, akli dengesinin yerinde olması, hür olması, borcu ve asli ihtiyaçlarının dışında bu kişilerin nisap miktarı mala sahip olmaları ve malın üzerinden bir kameri yılın geçmiş olması da gerekmektedir. Peygamberimiz (sav)'in belirlediği nisap miktarı 20 dinar altın, 200 dirhem gümüş, 40 koyun, 30 sığır, 5 deve ve 5 vesk (653 kg) buğday olarak belirtilmektedir (Yavuz, 2017: 39-40; Karaman ve diğerleri, 2006: 710).

Yunus Vehbi YAVUZ ile yapılan görüşmede “Zekâtın gram üzerinden değilde değer üzerinden alınması gerektiği, Peygamberimiz (sav) dönemindeki nisap değerleriyle günümüzün nisap değerlerinin değiştiği, bazı malların değerinin çok düştüğünü söylemiştir. Nisapta miktar görüşünün İmam-ı Şafii'nin görüşü olduğu, İmam-ı Azam'ın değeri esas aldığını söylemiştir.”

İslam'ın beş temel esasından biri olan zekât Kur'an-ı Kerim'de 30 yerde geçmektedir. Bunların 26'sında “Namazı kılın ve zekâtı verin” veya “Onlar namazı kılar, zekâtı verirler” vb. şekilde namazla beraber aynı ayette zikredilmiştir. Bir yerde de aynı ayette olmamakla beraber peş peşe gelen ayetlerde namazla beraber zikredilmiştir. Üç yerde de namazdan ayrı olarak geçmektedir (Duman, 2017: 21). Namazdan sonra İslam'ın en

önemli rükünlerinin başında zekât gelmektedir (Mevdudi, 1968: 116). Allah (c.c.), Tövbe suresinin 103. ayetinde “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al” buyurulmaktadır. Bu ayet-i kerimeler bize zekâtın farz olduğunu göstermektedir. Zikredilen ayetin ”huz= al” diye emir kipinde olması, zekâtın İslam toplumunda devlet idaresi tarafından alınması gerektiğine işaret etmektedir. Hanefi âlimi Kemalüddin b. Humam bu ayet-i kerimenin zahiri manasına göre zekâtı alma görevinin devlet başkanına ait olduğunu bildirmiştir. Hz. Osman döneminde batını malların zekâtının mükelleflere bırakılması devlet başkanının bu hakkının iptali anlamına gelmemekte olup, hakkını saklı tutmaktadır (El-Karadavi, 2017: 97).

Yunus Vehbi YAVUZ zekâtın toplanması ve dağıtımıyla ilgili olarak “Zekâtla ilgili emrin iki aşamalı olduğunu, bunun ilk aşamasında “Namazı kılın, Zekâtı verin” ayetiyle Müslümanlara zekât vermeleri gerektiği belirtilmiştir. Sahabe-i kiram bu emirle birlikte zekâtlarını vermişlerdir. Müslümanların zekâtlarını vermekle mükellef oldukları belirtilirken, ikinci emir ise Peygamberimiz (sav)’e’dir. Tövbe suresinin 60. Ayetinde Allah (c.c.) “Sen onların mallarından zekâtı al, topla” buyurulmaktadır. Bu ayet-i kerime bize bir kurum olmadan, zekâtı toplayan olmadan zekâtın gerektiği gibi toplanıp muhtaçlara ulaştırılamayacağını, zekâtın doğrudan devlet işi olduğunu göstermektedir. Devlet olmadan zekâtın yaşanamayacağını, devletin bir kurumu olmadan zekâtın toplumda yaşatılamayacağını söylemiştir.”

Peygamberimiz (sav)’in peygamberliğinin Mekke döneminde nazil olan ayetlerde Müslümanların toplumun yoksul ve muhtaç kesimlerine yardım edilmesinin teşvik edildiği görülmektedir. Mekki surelerdeki zekâtın geçtiği ayetlere baktığımızda:

. Meryem suresinin 31. Ayetinde “ Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı, yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti” buyurulmaktadır.

. Mü’minun suresi 4. Ayetinde ise; “Onlar ki zekâtı verirler” ifadesiyle Allah (c.c.) mü’minlerin özelliklerinden birinin zekât vermek olduğunu bildirmiştir.

. Neml suresi 3. Ayetinde: “Onlar ki, namazı kılarlar, zekâtı verirler ve ahirete de kesin olarak iman ederler” şeklinde mü’minlerin özellikleri zikredilmektedir.

. Fussilet suresi 6 ve 7. Ayetlerinde ise; “ Ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermezler; ahireti de inkâr ederler” buyurulmaktadır. Bu ayetleri ele aldığımızda zekâtın Mekke döneminde emir şeklinde olmayıp, haber formatında olduğu görölmektedir (Duman, 2017: 22-23).

Bazı İslam âlimleri bu ayetlere istinaden zekâtın Mekke’de farz kılındığını söylemişlerdir. Bunlar delil olarak da Habeşistan’a hicret eden Müslümanları geri almak için Habeşistan’a giden Mekke kafirleri Müslümanları Habeş kralı Necaşı’dan istemişlerdir. Habeş kralı Necaşı görüşme esnasında Müslümanların sözcüsü Cafer b. Ebi Talip’e Peygamber sizlere neleri emretti sorusuna Müslümanların sözcüsü olan Cafer b. Ebi Talib’in namaz, oruç ve zekâtı emretti ifadesini delil olarak göstermişlerdir (Duman, 2017: 23). Mekke döneminde Müslümanların devleti olmadığı için zekâtla ilgili ayetler emir kipinde değildir ve hangi mallardan ne oranda zekât verileceğine dair sınırlar belirlenmemiştir. Bu nedenle zengin olan Müslümanlar yoksullara yardımda bulunmuşlardır.

Zekâtın farziyeti hakkında farklı görüşler olmasına rağmen Peygamberimiz (sav)’ın Medine’ye hicretinin 2. yılında ramazan orucundan sonra farz kılındığı görüşü ağırlık kazanmaktadır (Erkal, 2007: 422).

2.2. Zekâtın Önemi

İslam’ın beş temel esasından biri ve mali bir ibadet olan zekâtın Müslümanların hayatında önemi büyüktür. İslam’ın emirlerinden olan ve mali bir ibadet olan zekâtın ayet-i kerimelere göre devlet tarafından alınması gerekmektedir. Allah (cc) Tevbe suresinin 103. ayetinde: “Onların mallarından sadaka (zekât) al ki, bununla onları temizleyip arıtmış olursun” buyurmaktadır. Bu ayet-i kerimde Allah (cc), Peygamberimiz (sav)’e zenginlerin mallarından zekât almasını emretmiştir. Aynı surenin 60. Ayetinde de zekât verilecek yerleri belirtmiştir. Bu ayetlere göre zekâtın devlet tarafından alınıp, ilgili yerlere devlet eliyle dağıtılması gerekmektedir. Devlet bu işi bizzat kendi yapacağı gibi bazı sivil toplum kuruluşlarına da yaptırabilir. Veya Hz. Osman (ra)’ın batını malların zekâtının ödemesini mükelleflere bıraktığı gibi şahıslara da devredebilir. Devletin zekât işlerini sivil toplum kuruluşlarına devretmesi devletin hakkının düştüğu anlamına gelmemektedir (El-Karadavi, 2017: 97).

İslam’da sosyal güvenlik önlemlerinin başında zekât gelmektedir (Karacan: 12). İslam dininde zekâtın önemini veren açısından, alan açısından ve toplum açısından şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

2.2.1. Zekâtın Veren Açısından Önemi

Veren açısından önemi, her şeyden önce zekât vermekle Müslümanlar Allah’a karşı kulluk görevlerini yerine getirmiş olurlar. Ayrıca zekât malı temizler ve kul hakkından arındırır, insanları cimrilik ve bencillik hastalığından korur (Yiğit, 2013: 39; Özdemir, 2016: 71). İnsanları aç gözlülük, dünya malına karşı aşırı düşkünlük, kalp katılığından ve paranın esiri olmaktan korur. İnsanlarda cömertlik, başkalarını düşünme, merhamet, fedakârlık ve yardımlaşma duygusunu geliştirir (Günay, 2016: 10). Zenginlerde fakirlere karşı şefkat ve merhamet duygularını geliştirir (Özdemir, 2016: 70).

Zariyat suresi 19. Ayetinde Rabbimiz:”Zenginlerin mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır” buyurarak zenginlerin malında muhtaç ve yoksulların hakkı olduğunu belirtmektedir. Malın zekâtı verilmekle zenginler malını muhtaçların hakkından arındırmış olmaktadır. İslam inancına göre zekâtın verilmemesi muhtaçların hakkının yenilmesiyle eşdeğer olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle zekât vermekle mükellef olan kişiler zekâtlarını muhtaçlara hiçbir karşılık beklemeden vermektedirler. Cimrilik ederek zekât vermekten kaçınanların ise kıyamet gününde cezalandırılacağını Rabbimiz Al-i İmran suresinin 180. Ayetinde “Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır”buyurarak bildirmektedir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 40; Acar, 2017:131). Dolayısıyla zekâtın hedeflerinden biri muhtaçlara, fakirlere, miskinlere, yolda kalmışlara vb. insanlara yardım ederek zayıfların elinden tutarak onların da toplumda insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamalarına katkı sağlamaktır (Yavuz, 1972: 66).

Zekât vermekle mal azalmaz aksine bereketlenmiş olur. Verilen zekât görünürde her ne kadar zenginlerin malında azalma meydana getirirse de, malı bereketlendirmekte, bir nevi koruma altına almaktadır (Özdemir, 2016: 71).

Kur’an-ı Kerim’de Münafıkûn suresi 9. Ayetinde Rabbimiz: “Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah’ı zikretmekten alıkoymasın” buyurmaktadır. Zekât insanda kulluk bilincini canlı tutar ve insanın mala olan düşkünlüğünü azaltır (Yiğit,

Keskin ve Karagöz, 2013: 56). Mal sevgisinin sonucu olarak kişileri mal biriktirme, istifçilik ve stokçuluk gibi kötü davranışlardan korur (Özdemir, 2016: 71).

2.2.2. Zekâtın Alan Açısında Önemi

Zekâtın alan açısından da bazı faydaları vardır. Zekât fakirlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olur (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 59). Zekât alan yoksulun alım gücünde artış olur. Bu artış ekonomik canlılığa, toplumsal istikrarsızlığın azalmasına katkı sağlar (Özdemir, 2016: 71). Yoksul insanlar kendilerine verilen zekâtla temel ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. Temel ihtiyaçlarını aldıkları zekâtla gideren yoksul insanlarda zenginlere ve onların mallarına karşı kin ve düşmanlığın yerini sevgi alır. Zekât fakirlerin yeme, içme, barınma vb. temel ihtiyaçlarını gidermelerine katkı sağlar. Zekât muhtaçların hayatta kalma mücadelesine katkı sağlar. Peygamberimiz (sav)’in “Veren el alan elden üstündür” hadis-i şerifi gereği zekât, alan insanları çalışmaya ve zengin olmaya, kendisinin de veren el olmasına teşvik eder (Karlığa ve Çetiner, 1985: 3642).

2.2.3. Zekâtın Toplum Açısından Önemi

İslam dini, toplumda bazı insanlar lüks içinde yaşarken, bazı insanların da sefalet içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmalarını kabul etmemektedir (Kutup, 1968: 188). Dolayısıyla da toplumda aç ve sefil insanların olmasından diğer Müslümanları sorumlu tutmaktadır. Bu nedenle de yoksul insanları korumak için Müslümanların zenginlerine mallarının zekâtını vermelerini emretmektedir. Zengin Müslümanlar da zekâtlarını vererek yoksulların ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle zekât, zengin ve yoksul insanlar arasında sevgi ve saygı bağlarını kuvvetlendirmektedir (Ezherli, 1974: 7). Zengin insanların kalbinde fakirlere karşı şefkat ve merhamet duygularını geliştirir, fakirlerde de zenginlere karşı saygıyı geliştirir (Özdemir, 2016: 70).

Zekât, zenginlere toplumda var olan yoksulluğu yok etme bilinci kazandırır (Mannan, 1973: 401). Çünkü zekât zenginlerden yoksullara bir gelir transferidir. Yapılan transfer ise yoksulların alım gücünü artıracak ve yoksulluğun yok edilmesine katkı sağlayacaktır. Yoksulların ihtiyaçlarını temin etmek için kendilerine uzatılan yardım eli sayesinde zenginlere karşı sevgi ve saygı göstermelerine, toplumda karşılıklı sevgi ve

saygının artmasına vesile olacaktır. Toplumda gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Zekât, toplumda yardımlaşma duygusunu geliştirir ve insanları bencillik hastalığından korur. İnsanları sadece kendini düşünmeye değil, aynı zamanda çevresindeki diğer insanları da düşünmeye, onların sıkıntılarıyla da ilgilenmeye sevk eder. Malı bereketlendirir, kardeşlik ruhunu güçlendirir, ihtirası önler, yoksulların kıskançlık duygularını köreltir.

Zekât, fakirin kalbindeki zenginlerin servetine olan kıskançlığı ve düşmanlığı ortadan kaldırır. Zengin ile fakir arasında sevgi, dostluk ve kardeşliğe vesile olur. Servet sahiplerinin mal ve can güvenliğine katkı sağlar (Karlığa ve Çetiner, 1985: 3642-3644; Atan,1979: 229). Zekât, mal sahiplerine karşı kin ve nefret duygularının köruklenmesini ve malın belli kişilerin elinde stok edilmesini önler. Zenginlerin malında muhtaçların hakkı olan zekât sayesinde yoksullar ihtiyaçlarını giderdiği için zekât toplumda yoksulların zenginlerin servetine olan düşmanlığını azaltır. Zenginler ne kadar çok kazanırsa verecekleri zekât miktarı da o kadar artacağından yoksul olan insanlarda zenginlerin malına olan düşmanlığın azalmasına vesile olur (Zaim, 1979: 21).

Zekât toplumdaki zengin insanların servetlerinin bir kısmını muhtaçlara vererek zenginlerden yoksullara servet akışına, yoksulluğun azalmasına ve orta sınıfın çoğalmasına yardımcı olur. Zekât, Müslüman'ı çalışmaya, zengin olmaya, veren el olmaya teşvik eder (Yavuz, 2017: 22-37).

Zekâtın bir diğer özelliği de muhtaç insanların temel ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmasıdır. Düşük gelirli insanlara yapılan zekât transferi deneniyle onların maddi durumlarının iyileşmesine yardımcı olmaktadır. Zenginlerden yoksullara servet transferi olduğundan toplumdaki gelir dağılımındaki dengesizliğin bir nebze de olsa azaltılmasına yardımcı olmakta ve toplumsal ahlakın yükselmesine katkı sağlamaktadır (Yalçın, 2016: 239; Erdoğan, 1992: 50-53).

Zekât, toplumda zenginlerle fakirler arasındaki eşitsizliğin azaltılmasında güçlü bir araçtır (Falay: 226). Zekât, zenginlerin servetlerinden İslam dininin belirlediği oranda parada %2,5, madenlerde %5 ve toprak ürünlerinde %10 oranında yoksullara vererek gelir dağılımı adaletsizliğinin bir nebze de olsa giderilmesine katkı sağlamış

olmaktadırlar. Verilen zekâtlar zenginlerin servetinde azalma meydana getirirken, yoksulların gelirlerinde artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla da zekât İslam’da yoksullukla mücadelede önemli bir araçtır (Er, 2016: 65; Han, 1988: 67).

Zekât, bazı insanların dediği gibi, insanları tembelliğe sevk etmez. Bilakis çalışıp kazanmaya ve zekât verecek duruma gelmeye teşvik eder. Zekât fakirlerin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Zekâtla desteklenen kişi çalışmaya başlar ve kendi el emeğini yemek için çabalar. Başkalarına yük olmak istemez. İş yapabilecek yeteneğe sahip olup da sermaye yetersizliğinden işlerini kurup, üretime katkıda bulunamayanların işlerini kurup hem yoksulluktan kurtulmalarına hem de üretime katkı sağlamalarına yardımcı olur. Toplumda orta sınıfın oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlar. Zekât, sermayenin atıl bir vaziyette bekletilmesini önleyerek sermayenin yatırıma aktarılmasına, bunun sonucunda istihdamın artmasına, işsizliğin ve yoksulluğun azalmasına katkı sağlar (Acar, 2017: 131).

Tevbe suresinin 60. ayetinde zekât verilecek yerler belirtilirken bunların arasında “amilin” zekât toplamak ve dağıtmakla görevli memurların da yer alması, zengin veya yoksul olmasına bakılmaksızın zekât işlerinde çalışanlara da zekâttan pay verilmiştir. Peygamberimiz (sav)’in de bu ayetlere istinaden zekât memurlarına zenginlerin mallarından zekât almasını emretmesi zekâtın devlet tarafından toplanmasının gerektiğine işaret etmektedir. Peygamberimiz (sav)’den itibaren zekâtın toplanıp dağıtılması devletin görevi olarak görülmüştür (Günay, 2016: 11). Zekâtın devlet tarafından tahsil edilmesi gerektiğinin kabul edilmesi, İslam’a ve Peygamberimiz (sav)’in uygulamalarına göre zekât organizasyonunda devletin yer almasını zorunlu kılmaktadır. Devletin zekât organizasyonunda yer alması muhtaçları zenginlerle karşı karşıya getirmemekte, veren el ile alan el birbirini tanımamakta, yoksul insanların onurlarının incinmesini önlemektedir (Günay, 2016: 11; Özek ve diğerleri, 1987: 16).

Zekâtın devlet eliyle toplatılıp dağıtılması toplumda sosyal dengenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Devletin yapacağı bazı sosyal transfer harcamalarının zekât aracılığıyla yapılması devlet bütçesinde kaynak tasarrufuna ve o kaynakların başka alanlarda kullanılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca zekât vermekle mükellef olanların zekât verirken her zaman isabetli davranmaları mümkün olmayabilir veya dağıtımın dengeli olması mümkün olmayabilir. Zekâtın devlet eliyle dağıtılması muhtaçların daha

iyi tespit edilmesine ve ihtiyaç oranlarına göre zekâtın pay almalarına olanak tanımaktadır (Tuğ, 1973: 33).

2.3. Tarihte Zekât Uygulamaları

Bu başlık altında Peygamberimiz (sav) döneminden başlayarak, Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler ve Osmanlılar dönemlerinde zekât uygulamaları incelenmiştir. Çünkü bizim için en önemli uygulama örnekleri Peygamberimiz, Hulefa-i Raşidin (Halifeler) ve Emeviler dönemidir. Bu dönem sahabenin yaşadığı, Peygamberimiz (sav)'in uygulamalarının canlı şahitlerinin olduğu dönemdir.

2.3.1. Peygamberimiz Döneminde Zekât Uygulamaları

Zekâtın ne zaman farz kılındığına dair farklı görüşler vardır. Bazı âlimler Mekke surelerinde zekâtla ilgili ifadelerin geçmesine istinaden zekâtın Mekke'de farz kılındığını ileri sürmektedirler. Delil olarak da Mü'minûn suresi 4. ayetinde ve Lokman suresi 4. ayetinde: "Onlar ki, zekâtı verirler" ayetleri vb. bazı ayetleri göstermektedirler. Ayrıca zekâtın Habeşistan'a hicretten önce farz kılındığını, Habeşistan'a hicret edenleri Mekke kafirlerinin geri almak için gönderdiği heyet Habeşistan kralı Necaşi'den Müslümanları iade etmesini istemiştir. Necaşi de Müslümanları getirtip onlara ülkesine sığınmalarının nedenini sormuş, Habeşistan'a hicret edenlerin sözcüsü Cafer-i Tayyar da cevaben, Müslüman oldukları için gördükleri baskılardan dolayı ülkelerini terk ettiklerini söylemiştir. Necaşi'nin Peygamber size neyi emretti sualine Hz. Cafer'in, namaz kılmayı, oruç tutmayı ve zekât vermeyi diye cevap vermesine istinaden zekâtın Habeşistan'a hicretten önce farz kılındığını ileri sürmektedirler (Duman, 2017: 23).

Peygamberimiz (sav)'in peygamberliğinin Mekke dönemindeki ayetler emir kipinde olmadığından zekât müesseseseleşmemiştir. Mekke döneminde Müslümanların devleti olmadığı için zengin olanların yoksullara zekât vermesi emredilmeyip teşvik edilmiştir. Zekât vermek mecburi olmadığı gibi, devlet eliyle de zekâtın toplanması söz konusu olmayıp, ilgili kişilerin tasarrufuna bırakılmıştır (Dumlu, 2010: 99).

Bazı alimler ise zekât'ın hicretin ikinci yılında farz kılındığını belirtmektedir. Tevbe suresinin 103. ayetinde "Onların mallarında zekât al" ve Tevbe suresinin 60. ayetinde de zekât verilecek yerlerin belirlenmesiyle zekâtın devlet eliyle toplanıp dağıtılması ve

zekâta konu olan malların tespiti ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. İslam'ın beş temel esasından biri olan zekât kurumsal bir özelliğe kavuşmuş olup, devlet eliyle toplanmaya başlamıştır (Kılıç, 2017: 48-50; Samad ve Glenn, 2010: 307).

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Medine'de zekâtın kurumsallaşp devlet eliyle toplanmasına başlanmasından hicretin 9'uncu yılına kadar mükellefler zekâtlarını kendileri Peygamberimize teslim etmişlerdir. Hicretin 9'uncu yılından itibaren zekât merkezi otorite tarafından toplanmış ve mükellefler zekâtı kendileri muhtaçlara vermeyip, Peygamberimize teslim etmişler, O da uygun yerlere dağıtımını yapmıştır. Ayrıca bu dönemde zekât vermeyenlere müeyyide uygulandığına dair deliller de mevcuttur.

Zekâtın farz olmasıyla birlikte Peygamberimiz (sav) zekâtın toplanmasıyla ilgili memurlar görevlendirmiştir. Hicretin 9'uncu yılında Hz. Muhammed (sav) zekât toplamakla görevli amiller belirlemiş ve bunları çeşitli bölgelere göndermiştir. Ayrıca amillerin zekâtı rastgele değil de peygamberimizin belirlediği nisap miktarına ve zekât oranlarına göre mükelleflerden toplamalarını istemiştir. Zekâtın toplanması ve dağıtımı konusunda keyfi uygulamaları önlemek için de bir nizam name hazırlatmıştır. Zekât toplamakla görevli memurlara (amiller) uyması gereken kurallar mektupla bildirilmiştir (Kılıç, 2017: 51-57; Tuğ, 1961: 186). Peygamberimiz (sav)'in görevlendirdiği memurlar toprak mahsulleri ve hayvanların zekâtını Peygamberimizin belirlediği şekilde toplamış ve o bölgenin muhtaç insanlarına dağıtmışlardır (Yavuz, 1972: 309).

Ayrıca Peygamberimiz (sav) gelirlerin tahmini için gelir tahmin memurları görevlendirerek tahmini bir ulusal gelir tespit ettirmiş ve hasat zamanında da kamu hakkı olan zekâtlar mükelleflerden alınmıştır. Zekât gelirlerinin beklenenden az olması durumunda Peygamberimiz (sav) bunun gerekçesini amillere sormuştur. Zekât memurlarına tahsil ettikleri zekâtlardan maaşlarını almalarını emretmiş, geçimlerini aldıkları ücretle sağlayan memurların hediye almalarına ise izin vermemiştir (Kılıç, 2017: 61). Peygamberimiz (sav) amilleri sıkı denetimden geçirmiştir. Süleym oğullarının zekâtını almakla görevlendirdiği İbnü'l-Utbiyye'nin şahsı için hediye aldığını öğrenince ona "eğer evinde otursaydın o hediyeler sana verilecek miydi" diyerek onu azarlamış ve hediyeleri devlet bütçesine dahil etmiştir. Sonra da topluma yaptığı bir konuşmasında kamu işinde çalışanların haksız kazanca tevessül etmemeleri

hususunda ashabı uyarmıştır. Toplanan zekât mallarının korunması için de bazı sahabeler görevlendirmiştir. (Dumlu, 2010: 107).

Tablo 9: Hayvanların Zekât Nisapları

Zekât Verilecek Mal	Sahip Olunan Miktar	Verilmesi Gereken Zekât Miktarı (Adet)
Develerin Zekâtı	1-4	Zekât yoktur
	5-9	1 Koyun
	10-14	2 Koyun
	15-19	3 Koyun
	20-24	4 Koyun
	25-35	1 yaşını doldurup 2 yaşından gün almış 1 dişi deve (bint-i mahad)
	36-45	2 yaşını doldurup 3 yaşından gün almış 1 dişi deve (bint-i lebun)
	46-60	3 yaşını doldurup 4 yaşından gün almış 1 dişi deve (hikka)
	61-75	4 yaşını doldurup 5 yaşından gün almış 1 dişi deve (cezea)
	76-90	2 bint-i lebun
	91-120	2 hikka
	121-129	3 bint-i lebun
	130-139	1 hikka ve 2 bint-i lebun
	140-149	2 hikka ve 1 bint-i lebun
	150-159	3 hikka
	160-169	4 bint-i lebun
	170-179	3 bint-i lebun ve 1 hikka
	180-189	2 bint-i lebun ve 2 hikka
	190-199	3 hikka ve 1 bint-i lebun
	200-209	4 hikka veya 5 bint-i lebun
Sığırların Zekâtı	1-29	Zekât yoktur
	30-39	1 yaşını doldurup 2 yaşına girmiş 1 buzağı
	40-59	2 yaşını doldurup 3 yaşına girmiş 1 dana
	60-69	1 yaşını doldurup 2 yaşına girmiş 2 buzağı
	70-79	1 yaşını doldurmuş 1 buzağı ve 2 yaşını doldurmuş 1 dana
	80-89	2 yaşını doldurmuş 2 dana
	90-99	1 yaşını doldurmuş 3 buzağı
	100-109	2 yaşını doldurmuş 1 dana ve 1 yaşını doldurmuş 1 buzağı
	110-119	2 yaşını doldurmuş 2 dana ve 1 yaşını doldurmuş 1 buzağı
	120	1 yaşını doldurmuş 4 buzağı veya 2 yaşını doldurmuş 3 dana
Koyunların Zekâtı	1-39	Zekât yoktur
	40-120	1 koyun
	121-200	2 koyun
	201-399	3 koyun
	400	4 koyun
	500	5 koyun

Kaynak: Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 116-125; Yıldırım, 1980: 663-665; Zebidi, 1982, 222-226.

Yukarıdaki tablo Peygamberimiz (sav)’in zekât toplamakla görevlendirdiği amillere hayvanlardan alınması gereken zekât nisabını ve miktarını açıklamaktadır. Peygamberimiz (sav) hayvanların zekât nisabı ve alınacak zekât miktarıyla ilgili bir mektup yazmış fakat bu mektubu zekât memurlarına gönderemedi vefat etmiştir. Peygamberimizin yazdığı bu mektup kılıcının yanında asılıydı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer halife olduklarında bu mektuba göre hareket etmişlerdir. Hz. Ebu Bekir halife olduğunda Peygamberimiz (sav)’in yazdırdığı bu mektuba göre zekât memurlarına mektup yazarak zekâtı bu mektuba göre toplamalarını istemiştir. Bu nisap (Saime), senenin yarısından çoğunu otlaklarda geçiren hayvanlar içindir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 116). Peygamberimiz (sav) at ve kölelerden zekât almamıştır (Boynukalın, 2017: 99-100).

Peygamberimiz (sav)’in belirlediği altın için nisap miktarı 20 miskal olup bu da 80,18 gramdır.

Gümüş’ün nisap miktarı ise 200 dirhem olup 561,2 gramdır. Bunlardan nisaba ulaşanlardan 1/40 oranında zekât alınmıştır. Bu miktardan az olanlar ise zekâta tabi değildir.

Ticaret mallarının nisabı da altına göre değerlendirilip $1/40 = \% 2,5$ ’i zekât olarak verilmektedir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 91-94).

Peygamberimiz (sav) toprak mahsullerinin zekâtının nisap miktarının 5 vesk (653 kg) olduğunu bildirmiştir. Toprak mahsulleri yağmur, pınar ve göl suyu ile sulanıyorsa 1/10, dolapla sulanıyorsa 1/20 oranında zekâta tabi olduğunu Peygamberimiz (sav) bildirmiştir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 100).

Zekâtın verileceği yerler hicretin 9’uncu Senesinde nazil olan Tevbe suresinin 60’ıncı Ayetinde belirtilmiştir. Allah (c.c.) bu Ayet-i Kerime’de: “ Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslam’a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pekiyi bilendir, hikmet sahibidir.” buyurmaktadır. Peygamberimiz (sav) de uygulamada ayete göre hareket etmiştir. Ayette belirtilen zekât verilecek yerler 8 tanedir.

2.3.1.1. Fakirler

Kur'an-ı Kerim'de zekât verilecek yerlerin başında fakirler yer almaktadır. Onu ise miskinler izlemektedir. Fakirlerle miskinlerin aynı anlama geldiğini söyleyenler olduğu gibi farklı grubu oluşturduğunu söyleyenler de vardır.

Hanefi mezhebine göre; fakir, evi, ev eşyası gibi asli ihtiyaçlarını karşılamasına rağmen nisap miktarından az malı olan ve gelirleri ihtiyaçlarını karşılayamayan kimsedir (Erkal, 2008: 200; Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 167). İslam'a göre nisap miktarı altında malı olanlar fakir olarak kabul edilmişlerdir. Fakir kimselerin evi, ev eşyası, arabası, işi, belirli bir geliri olabilir. Bu kişilerin gelirleri yeme, içme, giyim, barınma, sağlık, eğitim, ulaşım, kira vb. giderlerini de karşılayabilir. Bu kişiler bunun dışında nisap miktarı mala sahip değillerse fakir sayılmaktadırlar ve kendilerine zekât verilebilmektedir.

Şafii ve Malikilere göre ise fakir; kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyacını karşılayacak yeterli malı ve geliri olmayan kişidir (Erkal, 2007; 477).

İnsanlar kendi iradeleri dışında çeşitli sebeplerle muhtaç duruma düşebilirler. Bunların alacakları tedbirler bazen muhtaç duruma düşmelerini engelleyemez. Babası ölen yetimler, bakımı olmayıp bakıma muhtaç yaşlılar, sakatlığı sebebiyle çalışamayanlar, hastalanıp çalışamayanlar, kocası ölen dul kadınları buna örnek olarak verebiliriz. Zekât verilecek yerlerin başında yer alanlar bunun gibi sebeplerle muhtaç duruma düşmüş kimselerdir. Bazen de insanlar işlerini kaybeder ve çalışacak iş bulamazlar. İşini kaybeden bu insanlar yaşamlarını sürdürebilmeleri için borçlanmak zorunda kalmaktadırlar. İslam'a göre bu kişilere yardım edilmesi ve onların ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir (Yavuz, 2008: 216).

Ayet-i Kerime'de zekâtın sarf yerlerinin başında fakir ve miskinlerin yer alması İslam'ın yoksulluğu azaltmaya verdiği önemi anlatmaktadır. Yoksul insanların zekât ve sadakalarla desteklenerek toplumda yaşanabilir bir hayat sürmeleri İslam'ın hedeflerindendir. Peygamberimiz (sav) "Allah Müslümanlara mallarının zekâtını vermeyi farz kılmıştır. Zekât, Müslümanların zenginlerinden alınır, onların fakirlerine verilir" buyurmuştur (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 168). Kendisi de o şekilde uygulamıştır. Fakirlere zekâtın ne kadar verileceği konusunda ise Hanefiler, nisap

miktarına kadar verilebileceğini benimsemişlerdir. Şafilere ise, bir daha zekât almaya muhtaç olmayacak şekilde verilebileceğini belirtmektedirler. Hanefilere göre nisap miktarı mala sahip olanlar dinen zengin sayılacağından onlara zekât verilmez (Erkal, 2008: 203).

Hiz. Peygamber (sav) zekât almak için başvuranların gerçekten muhtaç olup olmadıklarını tespit etmek için durumlarını incelemiştir. Zengin, güçlü, kuvvetli ve çalışabilecek durumda olanların Peygamberimiz (sav)’den zekâtıdan pay istemeleri üzerine Peygamberimiz “Zekât ne zengine, ne de sakatlığı olmayan güçlüye helâl değildir” (Marangozoğlu, 2005: 253) buyurarak zengin, güçlü, kuvvetli, sağlam ve çalışabilecek durumda olanlara zekâtın helâl olmayacağını belirtmiştir. Hiz. Peygamberin uygulamaları ve naslardan zekâtın toplama ve dağıtımında devletin otorite sahibi olduğu ve aynı zamanda da sorumlu olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2016: 434).

2.3.1.2. Miskinler

Hanefilere göre miskin, hiçbir geliri olmayan, yiyeceği, giyeceği, barınağı, işi olmayan, günlük zaruri ihtiyaçlarını karşılamak için dilenmek zorunda olan kimsedir. Bunlar fakirlerden daha çok muhtaç seviyededirler (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 170; Bilmen, t.y: 358; Erkal, 2008: 200). Bunların bir günlük yiyeceği olmayan kişiler olduğu kabul edilmiştir (Yavuz, 2017: 62). Bunlar fakirlerden daha çok yardıma muhtaç kimselerdir (Kutup, 1968: 189).

Hiz. Ömer miskinleri Yahudi ve Hristiyanların yoksulları olarak belirtmiş ve öncelik Müslümanların olmak üzere onlara da zekâtıdan verilebileceğini belirtmiştir (Yavuz, 2017: 62). Fakir ve miskinleri beraber değerlendirirsek, nisap miktarı mala sahip olmayan, İslam’a göre zengin sayılmayan ve günümüz şartlarında yoksul kabul edilen insanlardır. İslam dini bu insanların yoksulluktan kurtulmaları için onlara yardımcı olunmasını emretmiştir. Hiz. Muhammed (sav) de zekâtın dağıtımında önceliği bunlara vermiştir.

2.3.1.3. Amiller (Zekât İşlerinde Çalışanlar)

Amil, zekât gelirlerini toplamak ve dağıtmakla görevlendirilmiş kişidir (Erkal, 2007: 481). Amilin, zekâtın kurumsal olarak yaşatılması için gereken bütün hizmetlerde

çalışmak, zekât, öşür ve humus toplamak, tahminde bulunmak, muhasebesini yapmak, zekât verilecek yerleri belirlemek ve zekâtın dağıtımını gibi devletin zekât işlerinde görevlendirdiği kimselerdir. Zekât işlerinde çalışanlara zekâttan pay verilebileceği hakkında alimler ittifak etmişlerdir (Yavuz, 2018: 472-473). Allah (cc) Tevbe suresinin 103'üncü Ayetinde; “Onların mallarından zekât al” buyurmaktadır. Peygamberimiz (sav) hicretin 9'uncu yılında zekât toplamak ve toplanan zekâtı bölgedeki muhtaçlara dağıtmak üzere zekât memurları görevlendirmiştir. Aynı surenin 60'ıncı Ayetinde zekât verilecek yerler arasında zikredilen 8 sınıftan birinin amiller olduğu belirtilmiştir. Peygamberimiz (sav)'de zekât işlerinde görevlendirdiği memurlara zekâttan maaşlarını ödemiştir. Zekât memurluğu ile görevlendirdiği Hz. Ömer'e ücret vermek istemiş, Hz. Ömer yoksul olmadığından dolayı almak istemeyince de Peygamberimiz (sav), “Sana verileni al, ye ve tasaddukta bulun” diyerek yaptığı işe karşılık ücretini almasını söylemiş ve ona yaptığı işin ücretini ödemiştir (Dumlu, 2017: 774).

Kur'an'da zekâttan pay alacaklar arasında amillerin de zikredilmesi zekâtın toplama ve dağıtım faaliyetlerinin devlet eliyle yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna istinaden de zekâtın devlet eliyle toplanması peygamberimiz (sav) dönemine dayanır. Peygamberimiz (sav) zekât gelirlerini tahmin eden, toplayan, muhafaza eden, Kur'an'da belirtilen hak sahiplerine dağıtan, hesap işlerini yürüten, ölçen, tartanları amil olarak kabul etmiştir. Amillerin Müslüman, güvenilir, işinin ehli olması, zekâtla ilgili hükümleri bilmeleri ve tam ehliyetli olmaları gerekmektedir (Erkal, 2008: 207). Zekât amillerine zekâttan pay verilmesi yaptıkları işin karşılığı olarak kabul edilmektedir. Zekât memurlarının zengin de olsalar toplanan zekâttan kendilerine pay verilmesi, onların yaptıkları işin karşılığı olan çalışma ücreti olarak değerlendirilmiştir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 176; Dumlu, 2011:225; Kutup, 1968: 189). Amillerin maaşı topladıkları zekât mallarından ödenmiştir. Onlara ödenen maaş zekât masrafı olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2016: 57).

2.3.1.4. Müellefe-i Kulub

Tevbe suresi 60'ıncı Ayetinde kendilerine zekât verileceklerden dördüncüsü “müellefe-i kulub” yani kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenlerdir. Peygamberimiz (sav) bu sınıfa da zekâttan pay vermiştir. Müellefe-i Kulub, kalpleri İslam'a ısındırılmak, kötülüklerinden emin olunmak, İslam'a ve Müslümanlara zararsız hale getirilmek ve

dinde sebat ettirilmek istenenlerdir. Asr-ı saadette bunlar dört gruba ayrılmıştır.

- İslam'a yeni girmiş olup İslam hakkındaki düşünceleri tam olarak kalbine yerleşmemiş olan kişilerdir. Bunlara zekât verilmesinin amacı kalplerine imanın iyice yerleşmesidir.
- İslam'a ilgi duyanlar. İslam'a ilgi duyan gayr-i Müslimlere zekât verilerek onların İslam'a girmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.
- Kabile reisleri ve ileri gelenler. Bunlara zekât verilmesinin amacı kabilelerinden İslam'a girmek isteyenleri engellemelerinin önüne geçmek veya İslam'a girenlere zulmetmelerini önlemektir.
- İslam'a ve Müslümanlara zararlarından korunmak için bazı gayr-i Müslimlere zekâttan verilmiştir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 177-178).

Peygamberimiz (sav) müşrik olan Saffan İbn Ümeyye'ye Huneyn ganimetlerinden vermiştir. Saffan İbn Ümeyye şöyle demiştir. "Hz. Muhammed önceden bana insanların en sevimsizi iken bana vermeye devam etti ve sonradan bana insanların en sevimlisi oldu." (Karlığa ve Çetiner, 1985: 3518).

Peygamberimiz (sav) den sonra bu kişiler yine zekâttan pay almak için halife Hz. Ebu Bekir'e müracaat etmişler ve halife onları görüş almak için Hz. Ömer'e göndermiştir. Hz. Ömer de artık İslam'ın güçlendiğini ve müellefe-i kuluba zekât verilmesine gerek kalmadığını belirterek isteklerini kabul etmemiş ve ondan sonra da bu gruba zekâttan pay verilmemiştir (Erkal, 2008: 209; Yavuz, 2017: 65). Günümüzde Müslümanlar zekâtı kurumsallaştıramadığından Müslümanların kullanmadığı zekât fonu benzeri bir yapı gayr-i Müslimler tarafında kullanılmakta ve Müslümanlar başka dinlere ısıdırılmak istenmektedir (Yavuz, 2017: 66).

2.3.1.5. Köleler

Kur'an'da zikredilen zekât verilecek yerlerin beşincisi kölelerdir. İslam'ın ilk dönemlerinde kölelik mevcuttu. Hür insanlar kaçırılarak köleleştirilmekte, bazen de borçlu olanlar borcundan dolayı köle yapılmaktaydı. İnsanların hürriyetleri çeşitli sebeplerle ellerinden alınarak insanlar köleleştirilmekteydi. İslam insanların bu şekilde

köle yapılmalarını yasaklamış ve köleliğin kaldırılmasını hedeflemiştir. Oruç kefaretinde köle azat etmenin de yer alması bunun delilidir.

Peygamberimiz (sav) ashabının zenginlerine köle azat etmenin önemini bildirmiş ve borcunu ödeyerek kölelikten kurtulmak isteyenlere yardımcı olmalarını ashabına tavsiye etmiştir. Sahabe-i kiramın bazıları da Allah'ın rızasını kazanmak için bu yolda servetlerinin önemli bir kısmını harcamışlardır (Erkal, 2008: 210).

İslam âlimleri, ayette belirtilen bu gruba hangi kölelerin girdiği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefî ve Şafiilere göre bunlar “mükateb” yani belli bir bedel karşılığı hürriyetlerine kavuşabilecek olan kölelerdir. Malikiler ise bütün kölelerin bu sınıfa girdiğini belirtmişlerdir (Erkal, 2008: 210).

Günümüzde kölelik sisteminin kalktığını söyleyen İslam âlimleri bu ayetin uygulanabilirliği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşler, bazıları savaş esirleri veya ağır borç altında ezilenleri kurtarmanın bu sınıfa dâhil edilebileceğini belirtmişlerdir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 180).

2.3.1.6. Borçlular

Kur'an-ı Kerim'de belirtilen zekât verilecek sınıfın altıncısı borçlulardır. Borcu olup, borcundan başka nisap miktarı mala sahip olmayan ve borcunu ödeyemeyecek durumda olanlara da zekât verilir (Şentürk ve Yazıcı, 2012:152). Borçlanan kişilere zekât verilebilmesi için de bazı şartlar vardır. Öncelikle bu kişilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılarken borçlanmış olmaları, yangın, deprem, sel, kaza gibi nedenlerle veya toplumun menfaati için borçlanmış olmaları ve borcun vadesinin de gelmiş olması gerekir. Eğer elinde borcunu ödeyecek bir miktar serveti varsa, eldeki kaynağın borca yetmeyen kısmı zekât gelirleriyle ödenir (Erkal, 2008: 211-212; Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 182; Kutup, 1968: 190).

Yunus Vehbi YAVUZ “zekâtın borçlulara verilebileceğini, küçük esnaf veya diğer meslek sahiplerinden borcunu ödeyemeyenlere zekâtın verilebileceğini belirtmiştir. Ğarimini geniş manada yorumlamak gerektiğini, bazen toplumda Müslümanlar arasında husumetler olduğunu, bu husumeti ortadan kaldırmak için bazı kişilerin araya girerek maktulün yakınlarına diyet ödeyerek husumetin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak

yapılan çalışmalarda bu diyetin zekât gelirleriyle ödenebileceğini, toplumun huzur ve sükûnu için borçlananlara zekât yardımının yapılabileceğini” belirtmiştir.

2.3.1.7. Allah Yolunda Hizmet Edenler

Tevbe suresi 60’ıncı Ayetinde zekât verilecek yerlerin yedincisi ise Allah yolunda hizmet edenlerdir. Allah yolunda olmak anlamına gelen fi sebilillah konusunda fakihler arasında bazı farklı düşünceler olsa da fi sebilillah terim olarak baktığımızda Allah yolunda cihat eden Müslümanları kapsamaktadır. Fi sebilillah kavramının biri dar anlamda ve diğeri de geniş manada iki farklı tanımı yapılmaktadır. Dar anlamda İslam’ın yücelmesi için cihadda bulunmak, cihada katılacak olanların savaş için gerekli silah, savaş araçları ve azık ihtiyaçlarının karşılanmasını ifade etmektedir (Erkal, 2008: 214).

Günümüzde bazı İslam âlimleri fi sebilillah kavramını geniş manada yorumlayarak Müslümanların yararına olan her türlü faaliyetleri bu gruba dahil etmişlerdir. Cihadın sadece düşmanlarla savaşmak olmadığını, İslam’ın bilinmesi, tanıtımı, yüceltilmesi ve yaşanması için yapılan bütün çalışmaları kapsadığını belirtmektedirler. İslam’ın tebliği, tanıtımı, öğretilmesi, yayılması ve düşmanların saldırılarından Müslümanların korunması vb. bütün çalışmaları fi sebilillal olarak değerlendirmişlerdir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 185; El-Kardavi, 1984: 121). Bazı fakihler hac ve umre yapanlarla ilim tahsil edenleri de bu sınıfa dahil etmişlerdir (Erkal, 2007: 487). İslam alimlerinin büyük çoğunluğu fi sebilillal kavramını dar anlamda kabul etmişlerdir. Bu sınıfa verilecek zekâtın Allah yolunda yapılacak bir savaşa katılanlar ile savaş için gerekli olan teçhizatın alımında kullanılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Kardavi, ayetin yorumunda cihadın sadece silahla yapılan askeri savaş olmadığını, kalemle ve dille de olabileceğini, fikri, ictimai bütün cihat çeşitlerinin finansman ihtiyacının bu kalemden karşılanabileceğini belirtmiştir (Dumlu, 2011: 239-242).

Yunus Vehbi YAVUZ “fi sebilillahın yorumunu alimler zamanın ihtiyacına göre yorumlamışlardır. Günümüzde gaziler kendi mühimmatını tedarik etmediği, askeri mühimmatı devlet tedarik ettiğinden gazilere sadece savaşmak kalıyor. Bu nedenle fi sebilillahı günümüzde gazilerdir şeklinde yorumlamamak lazımdır. Teknoloji üretmek, bilgi üretmek ve ilmi araştırmalar yapmak için çalışanlara burs vermek, Allah yolunda

alimlerin düşünce üretmelerine yardımcı olmak, İslam'ın yayılması için kitap yayınlamak, faaliyetlerde bulunmak, dünyayı İslamla tanıştırmak için ne gerekiyorsa o faaliyetleri kapsayacak geniş çerçeveli bir yorum yapmanın gerektiği" şeklinde yorumlamıştır.

Günümüzde orduların ihtiyaçları devletler tarafından karşılandığı için savaşa gidecek askerlerin silahlandırılması söz konusu değildir. Zekât gelirlerinden savaşacak askerlerin değil de orduların silah ve mühimmat teminini sağlamak da mümkündür (Yavuz, 2017: 68).

2.3.1.8. Yolcular

Kur'an'da belirtilen ve kendilerine zekât verilecek sınıfların sonuncusu yolculardır. Bir kişi yolculuk yaparken beklenmedik durumlarla karşılaşp yolculuğunu sürdürememesi, parasını kaybetmesi veya çeşitli nedenlerle parasının tükenmesi neticesinde barınacak yerlerden mahrum kalması ve yolculuğunu tamamlayamaması durumunda, bu kişi memleketinde zengin bile olsa o anda muhtaç durumda olduğundan dolayı bu durumda olan kişiye zekât verilerek mağduriyeti giderilir (Yavuz, 2017: 69).

Yolculara zekât verilebilmesi için yolcunun memleketine gidecek kadar parası ve malı olmaması, yolculuğun meşru amaçlarla yapılmış olması gerekir. Bu kişilere yolculuğuna devam edebilmesi veya malının bulunduğu yere dönmesine yetecek kadar zekât verilir. Memleketine döndüğünde verilen zekât artmış ise Hanefilere göre artan kısmı geri vermesi için zorlanmaz, Şafiilere göre ise artan kısım geri alınır (Erkal, 2008: 215; Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013: 186).

Bu hükümlerin verildiği dönemde kredi kartı vb. imkânlar olmadığından kartla yolculuğa devam etme veya yapılan yardımı geri ödeme imkânı bulunmamaktaydı. Günümüzde memleketinde zengin olup da yolda kalanların aldıkları yardımları geri ödeme imkânı olduğundan yapılan yardımların borç olarak verilmesinin uygun olacağı belirtilmektedir (Yavuz, 2017: 69).

2.3.2. Hulefa-i Raşidin Döneminde Zekât Uygulamaları

Peygamberimiz (sav)'in vefatından sonra Hulefa-i Raşidin diye bilinen dört halife dönemi başlamıştır. Bu halifelerin ilki Hz. Ebu Bekir'dir. Peygamberimiz (sav)'in

vefatıyla Hz. Ebu Bekir halife seçilmiştir. Hz. Ebu Bekir halife olduktan sonra zekât konusunda Peygamberimiz (sav)’ın izlediği yolu izlemiştir. Rasûlullah (sav) zekât nisabı ve zekâtın ne şekilde alınacağı ile ilgili bir belge yazdırmıştır. O belgede zekât nisabı ve toprak mahsulleri, hayvanlar, altın, gümüş, ticaret malları ve paradan ne kadar zekât alınacağı yazıyordu. O belgeye göre nisap miktarı develer için, 5 devesi olan bir koyun, koyunlar için, 40 koyunu olan bir koyun, sığırlar için, 30 sığırı olan iki yaşında bir sığır, altın için 20 dinar olup 1/40’ı, gümüş için de 200 dirhem olup 1/40’ı, toprak mahsullerinde ise 5 vesk (653 kg) olup, eğer yağmur suyu ile sulanmışsa 1/10’u, kişilerin kendi çabalarıyla sulanmışsa 1/20’sinin zekât olarak alınacağı belirtilmekteydi (Bilmen, t.y: 340-352).

Hz. Ebu Bekir de Peygamberimiz (sav)’ın yazdırmış olduğu belgeyi ve uygulamaları esas alarak belge hazırlatıp zekât memurlarını civar kabilelere göndermiştir. Döneminde bazı kabileler irtidat etmiş, bazıları da zekât vermek istememişlerdir. Hz. Ebu Bekir irtidat edenler ve zekât vermek istemeyenlerle mücadele kararı almıştır (Demircan, 2017: 116-117). Zekât vermek istemeyenlerle mücadelesinde sahabe ihtilafa düşmüştür. Bazıları kelime-i şهادet getirenlerin Müslüman olduklarını, dolayısıyla öldürülemeyeceklerini söylerken, halife ve bir kısım sahabe de zekât vermekten kaçınanlara kılıç çekileceğini bildirmişlerdir. Hz. Ebu Bekir “Allah’a yemin olsun ki, Rasûlullah’a zekât olarak verdikleri bir keçiyi bile vermekten çekinenler ile elim kılıç tuttukça harp ederim” diyerek zekât vermenin Müslümanlığın şartlarından olduğunu bildirmiştir (Hizmetli, 1991: 192). Yine Hz. Ebu Bekir “Namazla zekâtın arasını ayıranlarla mutlaka savaşırım. Çünkü zekât malın hakkıdır. Allah’a yemin olsun ki Rasûlullah’a verdikleri bir yuları bile zekât olarak vermezlerse onlarla savaşırım” demiş ve zekât vermekten kaçınanlarla mücadele kararı almıştır (Demircan, 2017: 117).

Hz. Ebu Bekir döneminde zekâtın devlete ödenmemesi devlete başkaldırma olarak görülmüş olup, zekâtı devlete vermek istemeyenlerle savaş konusunda ashap ittifak etmiştir. Hz. Ebu Bekir hak sahiplerine atıyye (maaşlarını) dağıtırken zekât borçlarının olup olmadığını sorar, eğer zekât borcu varsa bunu mükellefin beyanına göre alacağı atıyyeden keserdi. Hz. Ebu Bekir’den sonra gelen diğer halifeler de aynı uygulamayı sürdürmüşlerdir (Boynukalın, 2017: 96).

Hulefa-i Raşidin döneminde zekât ile diğer gelirler beytülmalde toplanıp muhafaza

edilir ancak birbirine karıştırılmazdı. Hz. Ebu Bekir zekâtın dağıtımında insanlara eşit veriyordu. Hür ile köle, erkek ile kadın, büyük ile küçük aynı ölçüde pay alıyordu. Toplanan zekât Kur'an-ı Kerim'de belirtilen yerlere halifenin uygun gördüğü şekilde dağıtılmaktaydı. Ayrıca zekât amilleri maaşlarını toplanan zekâttan alıyorlardı. Yöneticiler zekât malı kullanmaktan kaçınırlardı (Demircan, 2017: 148-152). Hz. Ebu Bekir evinin bir odasını beytülmal olarak tahsis etmiş olup zekât mallarını buraya koyar ve buradan dağıtımını yapardı. Gelen malı bekletmez hemen uygun olan yerlere verirdi. Hz. Ebu Bekir vefat edince halife olan Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf ve Hz. Osman gibi bazı sahabelerle beytülmale gitmiş ve orada sadece bir dirhem bulmuşlardır (Dumlu, 2010: 103).

Hz. Ömer, Müslümanlardan zekât almakla birlikte, gayri müslimler memleketlerine uğrayan Müslüman tacirlerden öşür (1/10) aldıkları için o da müteakabiliyet esasına göre yabancı gayri müslim tüccarlardan cizye almıştır (Demircan, 2017: 119). Hz. Ömer döneminde ganimet ve fey gelirleri artınca İran ve Bizans müesseseleri örnek alınarak divan kurulmuştur. Devletin gelir ve giderleri ile devletten maaş alanlar kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Ebu Hureyre'nin Bahreyn'den getirdiği fey gelirlerinin çok olup, bunların paylaşılmasında sıkıntıların yaşanması üzerine çevre ülkelerdeki uygulamaları bilen bazı sahabeler halife Hz. Ömer'e divan kurulmasını önermişlerdir. Hz. Ömer onların bu önerisini kabul etmiştir (Boynukalın, 2017: 98). Kamu gelir ve gider dengesini sağlamak için beytülmal teşkilatı kurulmuş olup zekât beytülmalı de bu teşkilatın içinde yer almıştır. Ayrıca zekât olarak alınan hayvanlar için koru tahsisi uygulamasını devam ettirmiştir (Dumlu, 2010: 103-105).

Peygamberimiz (sav) döneminde at ve kölelerden zekât alınmıyordu. Hz. Ömer zamanında at ve kölelerden zekât alınması uygun görülmüştür. Şam halkı halifeye at ve kölelerinin zekâtını vermeyi teklif etmişler, Hz. Ömer de Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in halifeliği döneminde at ve kölelerden zekât alınmadığını söyleyerek baştan teklifi kabul etmemiştir. Sahabelerle istişare eden Hz. Ömer, Hz. Ali'nin de at ve kölelerden zekât alınması yönünde görüş bildirmesi neticesinde onların bu teklifini kabul etmiş ve zekâtın onların zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılmasını, kölelere de zekâttan verilmesini emretmiştir. Bir diğer rivayete göre ise Hz. Ömer Yemen'de bir atın yüz deveye satıldığını duyunca şartların değişmesi nedeniyle at ve kölelerin

ekonomik değerinin artmasından dolayı onlardan zekât almayı uygun görmüştür. Hz. Osman döneminde de bu uygulama devam etmiştir (Boynukalın, 2017: 99-100).

Hz. Ömer bir yere zekât memuru gönderirken oranın ahalisine, gönderdiğim kişiyi dinleyin, ona itaat edin ve adilane bir şekilde vermenizi istediği şeyi verin diye mektup gönderirdi. Amiller de halifenin kendilerine verdiği talimatlar doğrultusunda zekâtı toplamak ve dağıtmakla görevlendirilmişlerdir (Demircan, 2017: 141). Ayrıca Hz. Ömer zekât memurlarını kontrol altında tutmuş olup, hata yapmaları durumunda kendisine müracaat edilmesini istemiştir. Eğer haksızlık yapılmışsa müdahale ederek hatayı düzeltmiştir (Boynukalın, 2017: 103). Hz. Ömer amil olarak görevlendirdiği kişilerin göreve başlamadan önce tüm mal varlıklarını tespit ettirmiş ve kayıt altına aldırılmıştır. Görevden döndükten sonraki mal varlığıyla önceki mal varlığı arasında fark varsa fazlalığın yarısını veya tamamını müsadere etmiş, böylelikle personel denetimine mal beyanı esasını getirmiştir (Dumlu, 2010: 108).

Hz. Ömer döneminde zekât gelirleri artmıştır. Peygamberimiz (sav) döneminde Yemen'e vali olarak gönderilen Muaz b. Cebel Hz. Ömer zamanına kadar bu görevde kalmıştır. Hz. Ömer döneminde de bu görevini sürdürmüş olup, bir yıl zekât gelirlerinin 1/3'ünü Medine'ye göndermiştir. Hz. Ömer'in, zekâtın bölgenin zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılması gerektiğini hatırlatması üzerine Muaz b. Cebel zekâtı bölgenin fakirlerine dağıttığını, ihtiyaç fazlasını gönderdiğini bildirmiştir. İkinci yıl toplanan zekâtın yarısını göndermiştir. Aralarında yine aynı konuşma geçmiştir. Üçüncü yıl ise zekât gelirlerinin tamamını gönderip Yemen'de zekât verilecek kimsenin bulunmadığını bildirmiştir. Bu bize Hz. Ömer döneminde bazı bölgelerde zekât vasıtasıyla yoksulluk sorununun çözüldüğünü göstermektedir (Boynukalın, 2017: 97-98; Rizvi, 1981: 18; Kutup, 1968: 442). Hz. Ömer döneminde zekât alacak yoksul bulmak zorlaşmıştır. O muhtaç kişileri zengin edinceye kadar zekâttan pay verilmesi ilkesini benimsemiştir. Toplanan zekâtın tamamının dağıtılmasını emretmiştir (Saad ve Sawandi, 2016: 173).

Hz. Ömer'in zekâtla ilgili diğer bir önemli uygulaması da müellefe-i kulûb (kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler) ile ilgilidir. Halife artık İslam'ın güçlendiğini ve bu nedenle insanların kalplerinin İslam'a ısındırılmaya gerek kalmadığını belirtmiş ve bu sınıfa zekâttan pay vermeye gerek görmemiştir (Demircan, 2016: 32).

Hız. Osman döneminde zekât malları emvâl-i zahire (açık, görünen mallar) ve emvâl-i bâtine (gizli, görünmeyen mallar) olarak ikili ayrıma tabi tutulmuştur. Hayvan ve tarım ürünleri gibi mallar emvâl-i zahire, altın, gümüş ve ticaret malları ise emvâl-i bâtine olarak kabul edilmiştir. Devlet emvâl-i zahire için amil gönderirken, emvâl-i bâtinenin zekâtının ödenmesi mükelleflere bırakılmıştır. Devlet zekât verme durumunda olan mükelleflerin emvâl-i bâtineden de zekât vermelerini talep etmiş, ancak bu malların tespit ve teftişiyle ilgilenmemiştir. İnsanlar kendi iradeleriyle bu malların zekâtını hesap edip devlete vermişlerdir (Boynukalın, 2017: 106). Devletten maaş alanların emvâl-i batineden zekât borcu varsa beyanları esas alınarak maaş ödemesi esnasında kendilerinden tahsil edilmiştir.

Fıkıh açısından bakıldığında Hız. Osman'ın emvâl-i bâtinenin zekâtının verilmesini mükelleflere bırakma uygulaması devletin mükelleflere vekâlet vermesi olarak değerlendirilmektedir. Mükellefler emvâl-i bâtinenin zekâtını hesaplayıp zekât alabilecek durumda olanlara kendileri vermişlerdir. Tarihte de uygulama bu şekilde olmuş, İslam devletleri altın, gümüş, para ve ticaret mallarının zekâtının ödenmesini mükelleflere bırakmışlardır.

Hız. Osman'ın son dönemlerine doğru zekâtın toplanması ve dağıtımıyla ilgili bazı şikâyetler ortaya çıkması üzerine Hız. Ali oğlu Muhammed b. Hanefiyye'den Peygamberimiz (sav)'den yazdığı zekât belgesini gönderip Hız. Osman'ın bu belgeye göre zekât toplanmasını amillere emretmesini istemiştir. Hız. Osman bu belgeye ihtiyacı olmadığını söyleyince Hız. Ali belgeyi alıp yerine koymuştur. Zekât memurlarının kurallara uymadığı, yapılan şikâyetlerin de Hız. Osman tarafından dikkate alınmadığı, bazılarının zekât alması uygun olmadığı halde zekâttan pay almak istemeleri gibi durumlar hoşnutsuzluklara neden olmuştur (Boynukalın, 2017: 110).

Hız. Ali döneminde siyasi istikrarsızlık nedeniyle önemli bir yenilik olmamış olup, Hız. Ali genellikle Hız. Ebu Bekir ile Hız. Ömer'in yolunu takip etmiştir. Halifeliği döneminde bir kabileye zekât memuru gönderirken ona "bir kabileye vardığında onlara beni size Allah'ın halifesi zekât için gönderdi. Mallarınızda vereceğiniz zekât var mıdır diye sor. Hayır derlerse zorlama. Allah'ın hakkından fazlasını alma. Sürüleri önce ikiye ayır ve mal sahibine birini seçmesini söyle. Mal sahibinin seçtiğiyle ilgilenme. Sonra bir daha ikiye ayır ve mal sahibine birini seçmesini söyle. Zekâtı mal sahibinin

seçmediğinden al. Yaşı geçmiş, organı kesik, kusurlu hayvanları zekât olarak alma. Aldığın zekâtları da bize çabuk ulaştır ki biz de onları Allah'ın emrettiği yerlere iletelim.“şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur (Demircan, 2016: 31).

Sonuç olarak Hulefai-Raşidin dönemi zekât uygulamaları Peygamberimiz (sav)'in uygulamalarının devamı niteliğinde olmuştur.

2.3.3. Emeviler Döneminde Zekât Uygulamaları

İslâm tarihinde Emeviler dönemi Muaviye b. Ebu Süfyan'ın halifeliği Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'dan devralmasıyla başlayıp Mervan b. Muhammed'in öldürülmesine kadar devam eden dönemdir. Peygamberimiz (SAV) ile ondan sonra gelen tabiin denilen kuşak arasında köprü görevi görmesi ve 90 yıllık o dönemde yaşanan olayların Müslümanların zihninde derin izler bırakması nedeniyle de önemlidir. Emeviler döneminde Muaviye b. Ebu Süfyan halifeliği saltanata dönüştürmüştür. Hz. Hüseyin ve yanındakilerin Kerbela'da şehit edilmesi ve yönetime karşı çıkan Medine'nin işgal edilmesi, Mekke'nin muhasara altına alınarak Ka'be'nin yakılması ve pek çok müslümanın öldürülmesi bu kısa dönemin öne çıkan siyasi olaylarıdır (Apak, 2017: 303).

Emeviler döneminde zekât uygulamaları konusunda temel esaslar değişmemiş olup, teferruatta bazı uygulama farklılıkları olmuştur. Ayrıca Muaviye'nin yaptığı siyasi savaşlarla ve kaba kuvvetle hilafeti saltanata dönüştürmesi neticesindeki memnuniyetsizlikler nedeniyle Müslümanlar zekâtlarını devlete verip vermeme konusunda tereddüde düşmüşlerdir (Apak, 2017: 305). Bu dönemde Kuzey Afrika'daki zekât memurları topladıkları zekâtı uygun yerlere dağıtmada zorluk yaşayınca ülkenin merkezine göndermişlerdir. Bazı zorluklarından dolayı bu dönemde kişilerin de bireysel olarak zekâtlarını ödeyebilecekleri belirtilmiştir (Samad ve Glenn,2010: 312).

Emeviler döneminde zekât gelirlerinin bir kısmının maaş ödemelerinde kullanılmak istendiğine dair rivayetler vardır. İlk emevi halifesi Muaviye döneminde Medine valisi olarak görevlendirdiği Mervan b. Hakem bir gün minbere çıkarak halifenin halkın hakkı olan alacaklarının eksiksiz ödenmesini emrettiği, ancak ödeneklerin yüz bin dirhem az olduğunu, halifenin bunun üzerine kendisine bir yazı göndererek bunun gelecek zekât gelirleriyle tamamlanacağını bildirmiştir. Bunun üzerine toplanan Medine'liler valiye

Allah'a yemin ederiz ki o zekât malından almayacağız. Yemen'den gelecek mallar zekâttır ve zekât ise öksüz ve fakirlerin hakkıdır. Bize verilen tahsisat ise cizye ve fey gelirlerinden yapılmaktadır diye valiye itirazda bulunmuşlardır.

Hişam b. Abdülmelik zamanında da benzer olay yaşanmıştır. Medine'lilerin atalarının zekât gelirleriyle verilmesi teşebbüsünde bulunulmuştur. Halife Medine'lilerin maaşlarının ödenmesinde fey gelirleri yeterli olmadığı için Yemame'lilerin gönderdiği zekât ile tamamlanmasını emretmiştir. Zekât gelirlerinin Medine'lilere verilmek üzere hayvanlara yüklendiği haberi Medine'ye ulaşınca Medine'liler Allah'a yemin olsun ki biz maaşlarımızı insanların zekâtından almayacağız deyip zekât mallarıyla yüklü develeri Medine'ye sokmamışlardır. Bunun üzerine develer geri çevrilmiş ve halife ataların zekât mallarıyla değil de fey gelirleriyle verilmesini emretmiştir (Apak, 2017: 315).

Ömer b. Abdülaziz halife olduğu zaman zekât uygulamalarına esas teşkil etmek üzere Rasulüllah (sav) ile Hz. Ömer'in zekâtla ilgili yazdırmış olduğu kitaplarını istemiştir. Peygamberimiz (sav)'in Amr b. Hazm'a yazdığı kitap Amr b. Hazm'ın oğulları yanında, Hz. Ömer'in kitabı da akrabalarında bulunuyordu. Her iki kitap da kopya edilerek Ömer b. Abdülaziz'e gönderilmiştir. Gelen metinlerde deve, sığır, koyun, altın, gümüş, hurma veya meyva, tahıl ve üzüm zekâtına ait hükümler yazılıydı (Apak, 2017: 307). Halife elindeki metne göre zekât amillerine zekât toplamalarını emretmiştir. Kendi döneminde baldan zekât almamıştır. Deniz ürünlerinin değeri 200 dirheme ulaşırsa onlardan da zekât alınmasını emretmiştir. Peygamberimiz (sav) ve Hulefa-i Raşidin döneminde olduğu gibi hayvanların zekâtını subaşında veya evlerinin önünde alınız diye emir vermiştir. Ömer b. Abdülaziz amillerine verdiği talimatında sana zekât getirenin zekâtını al, kim de sana zekâtını getirmezse Allah onu hesaba çekecektir buyurmuştur. Yani zekât vermek istemeyeni zorlamamıştır. Halifenin amillerine yazdığı ticaret mallarının zekâtıyla ilgili mektupta ticaretle uğraşanların ticaret mallarının üzerinden bir yıl geçmedikçe zekât alınmaması talimatı vardır. Bir başka talimat ise ticaretle uğraşanların mallarının 20 dinardan az olması halinde onlardan zekât alınmaması, 20 dinarı geçmesi halinde kırkta bir oranında zekât alınması olmuştur (Apak, 2017: 311).

Ömer b. Abdülaziz zekâtın sarf yerleri ile ilgili de talimatname yazmıştır. Bu

talimatnamede zekât sekiz hissedir. Bir hissesi fakirlerin, bir hissesi miskinlerin, bir hissesi amillerin, bir hissesi müellefe-i kulübün, bir hissesi kölelerin, bir hissesi borçluların, bir hissesi Allah yolunda savaşanların, bir hissesi de yolda kalmışların hakkıdır. Halife zekâtın öncelikle toplandığı yerde dağıtılmasını esas almıştır. Amillere zekâtın yarısını toplanan yerde harcayın, yarısını da bana gönderin talimatı vermiştir. Ertesi yıl ise tamamının yerinde harcanmasını emretmiştir. Zekât hayvanlarının alındığı bölgede taksim edilmesini, burada alacak kimse olmaması durumunda oraya en yakın bölgede dağıtılmasını, burada da bulunmaması durumunda yakınlık derecesine göre sonraki yakınlık derecesine bakılması talimatını vermiştir. Bazen müellefe-i kulûba da kalplerini İslam'a ısındırmak için zekât vermiştir (Apak, 2017: 312).

Ömer b. Abdülaziz döneminde zekât alacak uygun kişileri bulmak zorlaşmıştır (Er, 2016: 65). O da zekât fonlarının dağıtımı konusunda istişare neticesinde yeni ictihadlar yaparak zekât alacak uygun kişiler bulunmayınca zekât gelirleriyle köleleri hürriyetine kavuşturmuş, evler yapıp evi olmayan yoksullara ücretsiz verilmiş, evlenmek isteyen gençlerin evlenmelerinde kullanılmış ve ulaşım aracı olmayanlara hayvan alınıp verilmiş olup muhtaçların ihtiyacına göre kullanılmıştır. Fonların artanlarının biriktirilmesinden kaçınılmış olup bir şekilde uygun yerlere kullanılmaya özen gösterilmiştir (Saad ve Sawandi, 2016: 174; Kutup, 1968: 442).

2.3.4. Abbasiler Döneminde Zekât uygulamaları

Abbasiler, miladi 750-1258 yılları arasın hüküm sürmüş olup, Osmanlı'dan sonra en uzun süre hüküm süren devlettir. Abbasiler hüküm sürdükleri dönemde İslam dünyasının manevi liderliği görevini sürdürmüşler ve İslam medeniyeti en parlak dönemini bu süreçte yaşamıştır. Abbasiler dönemi fıkıh alanında büyük ilerlemelerin olduğu bir dönem olmuştur. Fıkıh bu dönemde olgunluk çağına ulaşmıştır. Abbasiler hilafeti hakkı olana vermek ve Hulefa-i Raşidin dönemini ihya etmek gibi bir dava ile iktidara talip olmuşlardır. Halifeler din ve dünya işlerinde Peygamberimiz (sav)'ın halifesi ve Müslümanların başkanı olarak davranmışlardır. Bunun sonucu olarak da din alimlerinin söz ve düşüncelerine önem vermişlerdir. Halife Harun Reşid İmam-ı Ebu Yusuf'u yargının başına getirmiştir. Ayrıca bu dönemde dini ve ictimai alanda büyük gelişmeler olmuştur. Abbasiler döneminde vergiler şer'i esaslara göre yeniden düzenlenmiştir. Hanefi Mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam'ın talebesi olan ve Hanefi

fikhının önemli şahsiyetlerinden olan İmam-ı Ebu Yusuf bu dönemde Kitab'ul-harac adlı eserini yazmıştır (Aksu, 2017: 180-181). Bu dönem aynı zamanda büyük müctehitlerin yetiştiği bir dönem olmuştur. Günümüzde de yaşayan büyük mezhepler bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Emvâl ve Harac kitapları Abbasiler döneminde yazılmasına rağmen bu dönemde zekât uygulamaları ile ilgili fazla bir bilgi yoktur. Abbasiler'in ilk dönemlerinde yaşayan ve Kitab'l-Emvâl'i yazan Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam eserinde devlet başkanının korumak ve dağıtmakla sorumlu olduğu malları fey, humus ve zekât olarak üçe ayırmaktadır. Harac, cizye ve zekât tahsil edilirken mükelleflere zulmedilmemesini, ayrıca vergilerin de hakkıyla ödenmesini vurgulamaktadır. Zekâtın dağıtımında ise, herkese ihtiyacı kadar ilkesi benimsenmiştir. Zaruret içinde olan insanların ihtiyaçlarının giderilmesini esas almışlardır. İnsanları, zekât mükellefi olan zenginler, zekât vermekle mükellef olmayan ve aynı zamanda zekât almaları da uygun olmayan orta halliler ve zekât verilebilecek olan yoksul sınıf olarak üçe ayırmış olup, üç tabakalı bir hayat standardı ortaya koymuşlardır (Aksu, 2017: 184-185). Abbasiler döneminde baş kadılık görevine getirilen İmam-ı Ebu Yusuf, zekâtın dağıtımında Peygamberimiz ve Hulefa-i Raşidin'in yolunu takip ederek zekâtın toplandığı bölgenin fakirlerine harcanmasını, buradaki fakirlere harcanmadan başka bölgelere gönderilemeyeceğini belirtmiştir (Yeşilyurt, 2015:108). Halife Harun Reşid'e; "Ey mü'minlerin emiri! Zekât memurlarına emret, hak olan zekâtı alsınlar ve onları verilmesi gereken yerlere versinler. Bu konuda düsturunuz Peygamberimizin sünneti ve Hulefa-i Raşidin'in tatbikatı olsun demiştir" (Özek ve diğerleri, 1987: 13).

İmam-ı Ebu Yusuf ise yazdığı Kitab'ul-Harac adlı eserinde zekât verilecek yerler arasında belirtilen (vebnes-sebil) yolda kalanlar kavramını geniş tuttuğu ve yol yapım, bakım, onarım faaliyetlerine de zekâtın verilebileceğine hükmetmiştir. Ferdi haklarla kamu yararı çatıştığında kamu yararının tercih edileceğini belirtmiştir. Hz. Ömer'in harac vergisi olarak belirlediği miktara bağlı kalmayıp onu günün şartlarına göre yeniden belirlemekte sakınca görmemesi zamanın değişmesiyle bazı hükümlerin değişebileceğini bildiren kurala uyduğunu göstermektedir (Aksu, 2017: 186).

Abbasiler nisap miktarını Peygamberimiz (sav)'in belirlediği şekilde uygulamışlardır. Diğer malların nisabını da altın ve gümüş nisabına göre takdir etmişlerdir.

Peygamberimiz (sav) ve onu takip eden Hulefa-i Raşidin ve Emeviler dönemlerinde olduğu gibi Abbasiler de altın ve gümüş paralar kullandığı için altın ve gümüşün zekâtı denildiğinde bu deyim aynı zamanda paraların zekâtını da kapsamaktaydı. Ticaret mallarının zekâtında Hulefa-i Raşidin dönemi uygulamalarını esas almışlardır. Hayvanların zekâtında Peygamberimiz ve Hulefa-i Raşidin'in uygulamalarını devam ettirmişlerdir. Toprak mahsullerinin zekâtında da diğerlerinde olduğu gibi kendilerinden önceki dönemlerin uygulamalarını takip etmişlerdir. Zekât toplamak için amiller görevlendirmişlerdir. Amiller sadece zekât gelirini toplamakla değil aynı zamanda ganimet, fey, cizye ve harac gibi diğer vergileri de toplamakla görevliydi. Abbasiler döneminde amel kelimesi vergi memurlarıyla birlikte valiler için de kullanılmıştır (Aksu, 2017: 187-190).

Abbasiler, Emevilerin divan sistemini geliştirip yaygınlaştırmışlardır. Abbasiler döneminde haracın ve bazı zekât gelirlerin toplanması görevini Divân'ül-harâc, bazı zekât gelirlerinin toplanmasını da Divânü's-sadaka yerine getirmiştir (Apak, 2017: 319).

Abbasilerde divan 9. ve 10. yüzyıllarda gelişmiştir. Mahalli divan kayıtlarının kopyaları Divânü'l-harac'da toplanıyordu. Ayrıca her eyaletin merkezinde özel bir harac divanı oluşturulmuştur. Mu'tazîd-Billâh bu divanları Divân'üd-dâr adı altında birleştirmiştir. Ondan sonra gelen Müktefi-Billâh döneminde bu teşkilat doğu bölgeleri için Divân'ül-maşrık, batı bölgeleri için Divân'ül-mağrib, Irak için Divân'üs-sevâd adıyla üçe ayrılarak yeniden yapılandırılmıştır. Abbasiler hicri 301, miladi 913 yılında vakıflarla hayır işlerini ve zekât gelirlerini yönetmek için Divan'ül-birr'i kurmuşlardır. Burada toplanan gelirleri Mekke, Medine ve diğer kutsal yerler ile Bizans sınırındaki gönüllüler için harcamışlardır. Divânü's-sadakat ise hayvanlardan alınan zekâtları toplamaya devam etmiştir (Apak, 2017: 319). Halife Mansur döneminde müsadere edilen mallar ve halkın amiller aleyhindeki şikâyetlerine bakmak üzere Dîvânü'l-mezâlim kurulmuştur. Halife Mehdi ise büyük divanların işlerini ve hesaplarını denetlemek için denetleme divanları kurmuştur (Aksu, 2017: 195).

2.3.5. Osmanlı Döneminde Zekât Uygulamaları

Osmanlı Devleti beylik döneminden itibaren mali teşkilata sahip olmuştur. İlk maliye teşkilatı I. Murad zamanında Çandarlı Kara Halil ve Karamanlı Kara Rüstem tarafından

kurulmuştur. Sınırların genişlemesiyle maliye teşkilatında da gelişmeler olmuştur. Osmanlı Devletinde vergiler şer'i ve örfi vergiler olarak iki kısma ayrılmıştır. Zekât, öşür, haraç ve cizye şer'i vergiler içinde yer almaktadır (Halaçoğlu, 1991: 56).

Osmanlı devletinde zekât uygulamaları ile ilgili şeyhülislam fetvalarına baktığımız zaman nisap miktarı olarak Peygamberimiz (sav)'in belirlediği nisap miktarının esas alındığını görüyoruz. Ticaret malları ve hayvanların zekâtında nisap miktarına ulaştıktan sonra üzerinden bir yıl geçme şartı da belirtilmiştir (Kaya, 2017a: 225-226). Ancak Osmanlıda zekât adıyla toplanan bir gelir türü de yoktur. Osmanlı devleti zekâtı devlet eliyle toplanıp fakir ve muhtaçlara dağıtılan bir vergi şeklinde uygulamıştır (Demirci Akyol, : 69). Kanunnamelerde geçen ve hayvanlardan alınan sevaim zekâtı dedikleri, adet-i ağnam zekâtı vardır. Fakat bununda nisap ve oranı belli değildir. Örneğin İslam hukukuna göre koyunların zekâtı sayıları 40'a ulaşınca başlar. 40-120 arası 1 koyun. 121-200 arası 2 koyun. 201-399 arası 3 koyun. 400'de 4, 500'de 5 koyun olup bundan sonra her 100 koyunda bir koyun iken, Osmanlıda ise hayvan arttıkça vergi artma eğilimindedir. Ayrıca askeri sınıf ile Peygamberimizin soyundan gelenlere ise 150 koyuna kadar zekât mükellefiyeti yoktur. Kanunnameler zekât dese de uygulama zekât uygulamasından farklıdır (Genç, 2017: 255). Hanefi mezhebine göre hayvanların zekâtının sultana verilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin gelir kalemleri arasında Saime hayvanlardan toplanan mallar da vardır. Fakat bunların zekât olarak mı yoksa vergi olarak mı toplandığı net değildir. Bazı fetvalara göre ağnam vergisi zekât olarak kabul edilirken, birçok fetvaya göre de vergi olarak kabul edilmektedir. Bazı şeyhülislamlar zekât niyetiyle verilirse zekât yerine geçeceğine dair fetvalar vermişlerdir. Yine yaşını doldurmamış kuzulardan koyun hakkı adında vergi alınmamasını da göz önüne alırsak Osmanlının hayvanlardan aldığı vergi zekât olarak değil de vergi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Kaya, 2017a: 232-235).

Toprak ürünlerinin zekâtı ise arazi yağmur suyu ile sulanmışsa %10, bir emek mukabili sulanmışsa %5'dir. Peygamberimiz ve Hulefa-i Raşidin uygulamaları böyledir. Ayrıca harac da %25 ile %50 arasındadır. Osmanlılar Müslümanların öşür oranını yükseltip %12,5 ile %20 arasında alırken, gayri müslimlerin ödediği vergi oranlarını düşürdüler. Bu da bize Osmanlının aldığı bu vergilerin zekât olmayıp toprak vergisi olduğunu göstermektedir (Genç, 2017a: 256).

2.4. Günümüzde Zekât Uygulamaları

İslam'ın beş temel esasından olan zekât günümüzde bazı ülkelerde zorunlu olarak toplanırken, bazı ülkelerde ise gönüllülük esasına göre toplanmaktadır. Bazı İslam ülkelerinde zekât toplama ve dağıtım faaliyetlerine devlet müdahale etmezken, bazılarında ise zekât devlet eliyle toplanıp dağıtılmaktadır. Bu ülkelerin bazılarında Müslümanlardan zekât, gayr-i Müslimlerden de vergi alınarak denge sağlanmaya çalışılmaktadır. Bazı ülkelerde ise zekât mükelleflerin ödeyeceği vergiden düşürülmektedir (Yalçın, 2016: 244). Günümüzde İslam ülkelerinde zekât konusunda standart bir uygulama yoktur. İslam ülkelerinin uygulamaları farklıdır (Susetyo, 2015: 527). Suudi Arabistan, Yemen, Kuveyt, Ürdün, Libya, Sudan, Pakistan, Bangladeş, Endonezya ve Malezya gibi bazı İslam ülkeleri zekâtın toplanması ve dağıtımını kamu görevi olarak görmektedir. Zekât bu ülkelerin bir kısmında zorunlu, bir kısmında da gönüllülük esasına dayalı olarak resmi zekât kurumlarına ödenmektedir (Yalçın, 2016: 239). Bu başlık altında Endonezya, Malezya, Pakistan, Bangladeş, Suudi Arabistan, Kuveyt, Ürdün, Sudan, Yemen, Libya, Mısır ve Nijerya ülkelerindeki zekât uygulamalarına yer verilmiştir.

2.4.1. Endonezya'da Zekât Uygulamaları

Dünyanın en çok nüfusa sahip İslam ülkesi olan Endonezya 7. Yüzyılda İslam'la tanışmıştır. Endonezya 260 milyonu aşan nüfusuyla dünyanın en kalabalık 4. ülkesidir. Nüfusunun %87'si Müslüman olan Endonezya'da zekâtın tarihi gelişimine baktığımızda, ilk dönemlerde Müslümanların zekâtlarını zekât verilebilecek yerlere bizzat kendilerinin verdiği görüyoruz. Endonezya'da mükellefler zekâtlarını fakirlere, din bilginlerine, hocalara, cami ve okullara veriyorlardı. Dini liderler cami ve medreselerde toplanan zekâtı uygun yerlere dağıtıyordu. Cami ve medreseler o dönemde bir nevi zekât idare kurumları gibi hareket etmiştir. Zekât fonlarıyla o yıllarda cami ve medreseler inşa ediliyordu. Hollanda sömürgesi döneminde dini liderler zekât toplama ve dağıtım görevini sürdürmüşlerdir. Toplanan zekât fonlarını eğitim, insanların refahı ve Hollanda kolonisine karşı askeri yapılanmada kullanmışlardır. Hollandalılar kendilerine karşı olan bu yapılanmayı zayıflatmak ve Müslümanların verdikleri bağımsızlık mücadelesinde Müslümanların finansal kaynağını kesmek amacıyla zekât kurumunu kontrolleri altına almışlardır. Endonezya'da modern anlamda

zekât uygulaması 20. yüzyılda ülkenin en büyük dini kuruluşlarından birinin ulusal bir zekât kurumu kurmasıyla başlamıştır. Söz konusu dönemde zekât organizasyonu yoktur. Bu uygulama Endonezya'nın 17 Ağustos 1945'de bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir (Saidurrahman, 2013: 371).

Endonezya bağımsızlığını kazandıktan sonra zekâtla ilgili bazı düzenlemeler yapmak istese de bu mümkün olmamıştır. Zekâtın toplanması ve dağıtımı yerel kuruluşlarca yapılmıştır. 1964 yılında zekâtın toplanması, dağıtılması ve beytülmalin tesisi ile ilgili bir yasa düzenlenmiş, fakat bu düzenleme bazı belirsizlikler nedeniyle meclise ve başkanın önüne gelmemiştir. 1968 yılında Endonezya devlet başkanı Suharto zekâtın sistemli ve organize edilmiş bir şekilde toplanmasını tavsiye etmiş ve bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1968 tarih ve 4 ve 5 numaralı düzenlemeleriyle Badan Amil Zakat (BAZ) kurulmuştur. 1969 yılında ülkede başkanlığını Sosyal Yardım Bakanı'nın yürüttüğü Zekât Gelirlerini Geliştirme Komisyonu kurulmuştur (Juwaini, 2017: 463-465).

1978 yılında Cakarta valisi zekât ve fitre hakkında kararlar almış olup, ülkedeki zekât ve fitre düzenlemeleri bu kararlara dayanmaktadır. Alınan kararlara göre zekât sisteminin teşekkülünde, ülke merkezinde bir zekât kurulu olup buna bağlı olarak şehir, bölge ve köylerde de zekât kurulları oluşturulmuştur. Bu kurullar kendi bölgelerinde zekâtı toplama ve toplanan zekâtı hak sahiplerine dağıtma faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir (Cici, 2008: 245). 1989 yılında Endonezya Diyanet İşleri Bakanlığı bir yönerge çıkarmıştır. Bakanlığın talimatıyla il, ilçe, belediye ve mahalli düzeyde zekât organizasyonu tanzim edilerek zekât, infak ve sadaka yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

1999 yılında Endonezya hükümeti 38 sayılı zekât yasası çıkarmıştır. Bu yasaya göre iki farklı zekât kurumu oluşmuştur. Bunların biri Badan Amil Zakat (BAZ), ikincisi de Lembaga Amil Zakat (LAZ)'dır. Badan Amil Zakat devlet tarafından organize edilmekteyken, Lembaga Amil Zakat ise bir sivil toplum kuruluşuydu. Bu kuruluş Dompot Dhuafa, Rumah Zakah (Zekât Evi), camiler, İslami okullar gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlardan oluşmaktaydı. Bu kuruluşlardan biri olan Dompot Dhuafa 1993 yılında zekât toplamak için kurulmuş olup, topladığı zekâtları ülkedeki eğitim, sağlık, fakirlerin ücretsiz tedavisi, yatılı okullar kurma, fakirlerin temel yiyecek

ve giyecek gibi asli ihtiyaclarinin karşılanması vb. alanlarda kullanmıştır. LAZ'ı oluşturan kuruluşların biri de Rumah Zakah'tır. Bu kuruluş 1998 yılında kurulmuştur. Bu kuruluş da topladığı zekâtları eğitim, sağlık toplumun ekonomik olarak gúçlenmesi için kullanmıştır. LAZ'ı oluşturan kurumlar úlke geneline yayılmış farklı büyüklüklerde ve çeşitli alanlarda faaliyet göstermekteydi (Sari, Bahari ve Hamat, 2013. 80). BAZ ve LAZ zekâtın toplanması ve dağıtımında aynı fonksiyonlara sahip iki ayrı kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Endonezya'da 2008 yılında BAZ'ın 1'i ulusal, 33'ü il ve 300'ü de çeşitli çapta 334 şubesi bulunmaktadır. Aynı dönemde LAZ'ın ise 18'i ulusal, 70'den fazla da il ve diğer seviyelerde şubesi bulunmaktadır. BAZ ve LAZ'ın şubeleri toplamı ise 421'den fazladır (Sari, Bahari ve Hamat,2013: 83). BAZ ve LAZ'ın aynı alanda faaliyet göstermesi ve mükelleflerin zekâtını alma mücadelesi bazı karışıklıklara yol açmıştır (Saidurrahman, 2013: 373-374). 12 yıl uygulanan bu yasada bazı eksiklikler olduğu gerekçesiyle 2011 yılında yeniden zekât yasası çıkarılmıştır.

2011 yılında çıkarılan yasaya göre zekât idaresinin devletin yetkisi altında olduğu belirtilmektedir. Badan Amil Zakat Nasional (BAZNAS) tarafından yürütölen zekât idaresi merkezden il ve ilçeye doğru hiyerarşik bir şekilde yapılmaktadır. Ayrıca BAZNAS komisyonu üyelerinin 8'i sivil toplum temsilcilerinden, 3'ü ise devlet temsilcilerinden oluşmaktadır. Sivil toplum temsilcileri ilim adamları, meslek erbabı ve kanaat önderlerinden oluşmaktadır. Devlet temsilcileri ise ilgili bakanlıkların birimlerinden gelmektedir. LAZ'ın rolü zekât idaresinde BAZNAS'a yardım etmektir (Juwaini, 2017: 468).

Tablo 10'u incelediğimizde Endonezya'da toplanan zekât miktarının sürekli bir artış gösterdiğini görmekteyiz. Bu ise bize, eğer zekât toplayan kurumlar insanların güvenliğini kazanırsa mükelleflerin zekâtlarını bu kurumlara vereceğini göstermektedir. Kurumlar da konuyu güzel anlatıp, insanları bilgilendirirlerse insanların zekâta olan duyarlılığı artacak ve mükellefler bu ibadeti yerine getirmenin gayreti içinde olacaklardır.

Toplanan zekât miktarı ise 2002 yılından 2011 yılına kadar yaklaşık 25 kat artmıştır (Huda ve diğerleri, 2014: 124). 2015 yılında ise 62 kat artarak 4.250 milyar Rupiaha ulaşmıştır (Indonesia Zakat Outlook, 2017: 1). Endonezya'nın 2010 yılı toplam zekât

potansiyeli 217 trilyon Rupiah olup, ülke GSYH'sının %3,4'ü kadardır. 2011 yılı toplam zekât ve bağışlar ise 1,729 trilyon rupiah olup toplam potansiyelin % 1'inden azdır (Huda ve diğerleri, 2014: 124; Firdaus ve diğerleri, 2012: 65). 2002 ile 2015 yılları arasında ise toplanan zekât yaklaşık olarak ortalama %40 artmıştır. Aynı dönemde ise GDP %5,42 oranında artmıştır. Toplanan zekât oranındaki artış GDP'nin 7 katı olsa da potansiyelin çok altındadır. Endonezya'da yapılan zekât çalışmalarına göre 2015 yılı zekât potansiyeli 286 trilyon Rupiah olmasına rağmen toplanan zekât 7,7 trilyon Rupiah olup zekât potansiyelinin %1,3'ü kadardır. Bu da bize toplanan zekâtın hala potansiyelin çok altında olduğunu göstermektedir (Indonesia Zakat Outlook, 2017: 6). Bununla beraber zekât verme oranındaki bu hızlı artış zekât bilincinin her geçen gün arttığını göstermektedir.

Tablo 10: Endonezya'da Yıllara Göre Toplanan Zekât Miktarı

Yıllar	Toplanan Zekât (Milyar Endonezya Rupisi)	Toplanan Zekât Milyon \$
2002	68,39	-
2004	150,09	15,80
2006	373,17	39,28
2008	920	96,84
2010	1.500	166,66
2011	1.875	144,23
2012	2.061	158,54
2013	2.394	184,15
2014	3.207	246,69
2015	4.250	326,92

Kaynak: (Economic Estimation and Determinations of Zakat Potential in Indonesia, 2012: 1; Juwaini, 2017: 471; Indonesia Zakat Outlook, 2017: 1).

Zekât mükelleflerinin zekâtlarını ödeyip ödemedikleri konusunda yapılan bir araştırmada ankete katılanların %94'ü zekâtlarını ödediklerini belirtmişlerdir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Endonezya zekât ödeyenlerin oranının en yüksek olduğu ülkelerden biridir (Powel, 2010: 65).

Endonezya hükümetinin 2011 yılında çıkardığı kanun ve 2014 yılında yaptığı düzenlemeye göre Endonezya'da zekât kurumsal olarak ikiye ayrılmaktadır.

Devlet tarafından kurulan resmi zekât kurumu (BAZNAS).

Sivil toplum tarafından kurulan özel zekât kurumları (LAZ).

BAZNAS zekât kurumları arasında liderlik görevi almıştır. Lembaga Amil Zakat (LAZ) ise sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Endonezya’da Semarang’da gerçekleştirilen 6’ncı zekât forumunda zekât toplamakla ilgili yasalarda belirsizlikler olduğuna dair tartışmalar olmuştur. Bu forumda devlet taraftarları İslam’a göre zekât toplamının devletin sorumluluğunda olduğundan hareketle zekât toplama ve dağıtımıyla ilgili faaliyetleri üstlenme ve bu faaliyetleri denetlemekten vazgeçme niyetinde değillerdir (Saidurrahman, 2013: 375-376). Her iki kuruluş da ulusal, il ve ilçe şeklinde bir hiyerarşi içinde çalışmaktadır.

Tablo 11: Endonezya’da 2015 Yılında Zekât Fonlarının Dağıtımı (Milyon Rupiah)

Gruplar	BAZNAS	%	LAZ	%	Ülke	%
Fakir Miskin	644,591	73,65	879,467	74,89	1.524,058	74,36
Müellefe-i kulub	13,188	1,51	5,911	0,50	19,098	0,93
Köleler	1,236	0,14	9,391	0,80	10,627	0,52
Borçlular	10,433	1,19	2,780	0,24	13,214	0,64
Fi Sebilillah	183,734	21	275,322	23,44	459,056	22,4
Yolda Kalmışlar	21,987	2,51	1,497	0,13	23,484	1,15
Toplam	875,169	100	1.174,368	100	2.049,537	100

Kaynak: Indonesia Zakat Outlook, 2017: 15 den düzenlenmiştir.

Tablo 11’e göre Endonezya’da 2015 yılında zekât dağıtımına baktığımız zaman 2.049,537 milyon Rupiah zekâtın 875,169 milyon Rupiah’ını bir kamu zekât kurumu olan BAZNAS, 1.174,368 milyon Rupiah’ını ise sivil toplum kuruluşu olan LAZ dağıtmıştır. Dağıtılan zekâtın %42,7’sini BAZNAS, %57,3’ünü de LAZ dağıtmıştır. Zekâtın dağıtıldığı gruplara baktığımızda ilk sırayı %74,36 ile fakir ve miskinler almaktadır. İkinci sırayı ise %22,4 ile fi sebilillah almaktadır. Endonezya’daki fakir, miskin ve fi sebilillah grubunun zekâtı aldıkları pay ise %96,76’dır. Bu da bize ülkedeki zekât fonlarının yoksulluğu azaltma ve fi sebilillah için kullanıldığını göstermektedir. Diğer grupların zekâtı aldıkları pay ise %3,24 gibi cüz’i bir rakamdır.

2.4.2. Malezya’da Zekât Uygulamaları

Malezya Güneydoğu Asya’da yer almaktadır. 2016 yılında nüfusu 31milyonu aşan ülkede GDP 296,536 milyar \$’dır (World Bank, 2018). Malezya 31 Ağustos 1957

tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. 13 eyalet ve bir federal bölgeden oluşmaktadır. Yönetimin başında kral olmasına rağmen yönetim gücü başbakan ve federal parlamentodadır. Eyaletlerin yönetimi halkın seçtiği Menteri Besar adı verilen yöneticiler ve yerel parlamento tarafından yapılmaktadır (Şensoy, 2008: 85).

Federasyonun resmi dini İslam olmasına rağmen diğer dinler de ülkede barış içinde yaşanabilmektedir. Her eyalette “Eyalet Dini Kurulu” olup ülkenin din işleri bu kurullar tarafından yürütülmektedir. Federal hükümet din işlerinde otorite sahibi değildir. Dini kurullar bulundukları eyaletin hükümdarına karşı sorumludurlar. Eyaletlerdeki dini kurullar hanedan ailesinden, yerel hükümet temsilcileri, akademisyenler, iş adamları, serbest meslek mensubu ve bürokratlardan oluşmaktadır. Zekâtın toplanması ve dağıtımı bu kurullar tarafından yapılmaktadır (Şensoy, 2008: 88).

İslam’ın Malezya’ya 13. yüzyılda ulaşmasıyla beraber zekât ibadeti de ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde zekât müesseseseleşmemiş olup, zekât bölgedeki din adamlarına verilmiş ve onlar da zekâtı zekât verilmesi uygun olan yerlere dağıtmışlardır. Ülkedeki zekât uygulamasını koloni öncesi dönem, koloni dönemi, 1990 öncesi dönem ve 1990 sonrası dönem olarak tarihsel bölümlere ayırabiliriz (Selçuk ve Görmüş, 2016, 366).

Koloni öncesi dönemde resmi bir zekât uygulaması yoktur. Mükellefler zekâtlarını dini liderlere teslim etmekte olup, onlar da toplanan zekâtları uygun yerlere dağıtmışlardır. Bu dönemde zekâtın toplanması ve dağıtılması geleneksel yöntemlerle yapılmıştır (Rahman, Alias ve Omar, 2012:37).

Malezya’da koloni döneminde İngiliz sömürgecileri ibadet ve gelenek konularını sivil hukuk düzenlemesi dışında tutmuş ve bu konularla ilgili düzenlemeleri Eyalet sultanlarının yetkisine bırakmışlardır. Önceleri cami imamları cami ve medreselerde yürüttükleri hizmetin karşılığı olarak zekât toplamışlardır. 1915’te ilk İslam Konseyi Kelantan’da kurulmuş olup imamların konseye kayıt olmaları istenmiştir. 1917 yılında ise imamların topladıkları zekâtın 7/8’ini konseye teslim etmeleri istenmiştir. 1938 yılında kabul edilen Kelantan İslam Konseyi Kanununa göre toplanan zekâtların konseye teslim edilmesi ve imamlara verilecek payın buradan ödenmesi kararlaştırılmıştır. Diğer eyaletlerde de dini faaliyetleri yürütmek üzere İslam

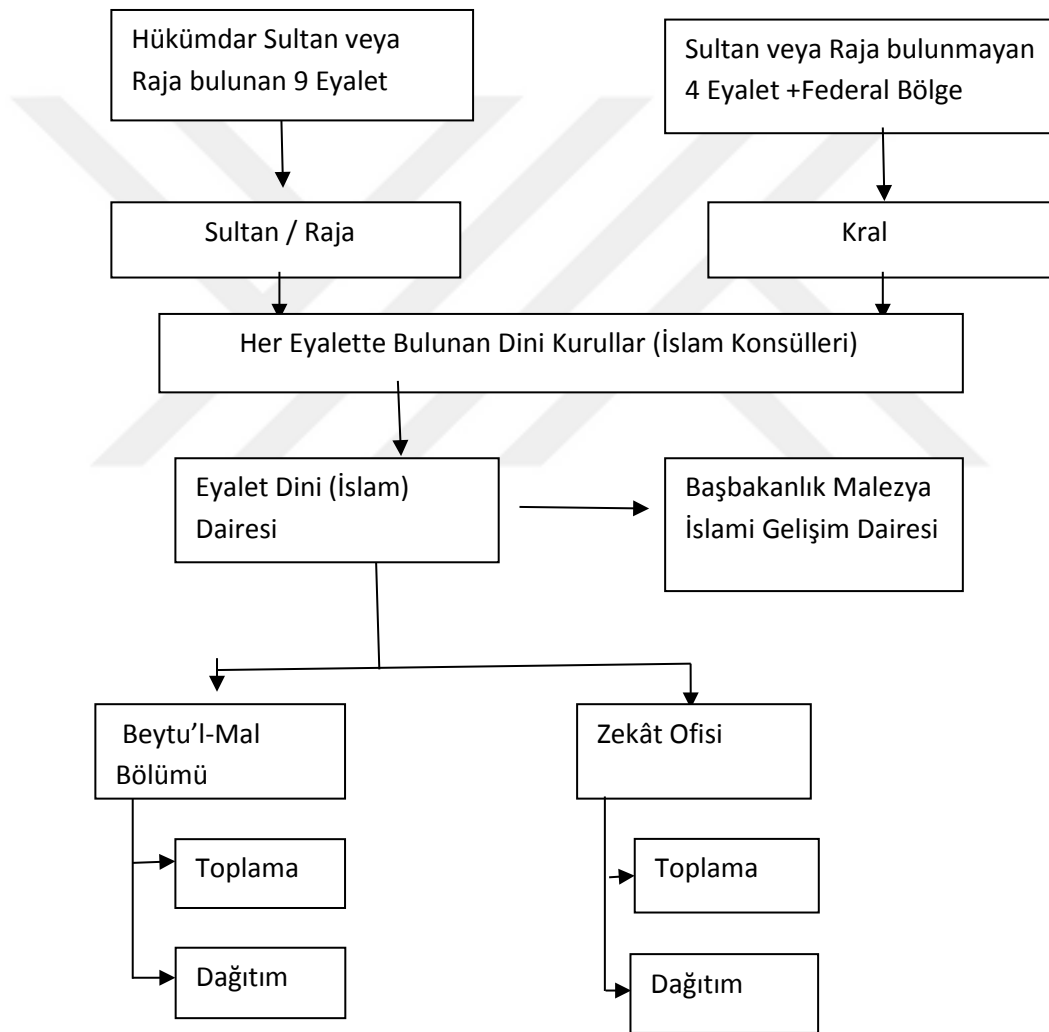
Konseyleri ve zekât komisyonları kurularak zekâtın merkezileştirilmesi cihetine gidilmiştir. Ülkede kalay, palmye yağı, kakao, kauçuk vb. yeni zenginlik kaynakları ortaya çıkmasına rağmen bu ürünlerden zekât alınmamış, mahalli imamların öncülüğünde toplanan zekât sadece fitre ve çeltikten alınan öşürle sınırlı olduğundan çok düşük düzeyde kalmıştır (Yalçın, 2016: 246).

1990 öncesi dönemde zekâtın toplanmasında önemli düşüşler olmuştur. Bunun da bazı nedenleri vardır. Bunlar; zekâtın sadece çeltikten alınıp kalay, palmye yağı, kakao, kauçuk vb. gelir getirme düzeyi yüksek ürünlerden alınmaması ve zekât toplama görevinin iyi planlanmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca geleneksel metotla zekâtın toplanması da toplanan zekâtın düşük olmasının nedenlerindendir (Rahman, Alias ve Omar, 2012: 38). 1967 yılında zekât ödemesini teşvik amacıyla gelir vergisi kanununda zekât ve fitre gibi dini ödeme yapan kişilerin yaptıkları ödemeleri gelir vergisinden düşebilmelerine imkân tanınmış ancak şirketlerin zekât ödemeleri bu kapsamın dışında tutulmuştur. 2005 yılında dönemin başbakanı Abdullah Bedevi yaptığı bütçe konuşmasında şirketlerin de toplam gelirlerinin %2,5'ini aşmayacak şekilde ödedikleri zekâtı vergi indiriminde kullanabileceklerini belirtmiş olup bu tarihten itibaren şirketlere ödedikleri vergiden %2,5 oranında vergi iadesi yapılmıştır (Yalçın, 2016: 247).

1990 yılından itibaren Malezya'da zekât konusunda bazı gelişmeler olmuştur. 1991 yılında Federal Bölge öncülüğünde zekât kurumlarının özelleştirilmesi başlamış olup bu diğer eyaletlere de yayılmıştır. 1991 yılında Pusat Pungutan Zakat Wilayah Persekutan, 1994'de Lembaga Zakat Selangor ve Pusat Urus Zakat Pulau Pinang, 1995'de Pusat Kutipan Zakat Pahang, 1998'de Pusat Zakat Negeri Sembilan ve 2001'de Pusat Zakat Melaka özelleştirilmiştir (Rahman, Alias ve Omar, 2012: 38; Alias, 2017: 449).

Federal Bölge ve Selangor gibi zengin eyaletlerde zekât toplama işleminin özelleştirilmesi ve daha profesyonel hale gelmesiyle toplanan zekât miktarında büyük artışlar görülmüştür. Ancak ülke genelinde zekât toplama ve dağıtımı konusunda eyaletlerde farklı uygulamalar olmuştur. Bu eyaletlerin bazılarında zekât toplama görevi zekât kurumuna, dağıtım görevi Eyalet İslam Konseyine, bazılarında zekât toplama ve dağıtım görevi zekât kurumuna, bazılarında ise zekât toplama ve dağıtım görevi Eyalet İslam Konseyine verilmiştir. Günümüzde de Malezya'da zekât eyalet sultanlarının yetki

alanına bırakılmış olup 14 eyaletin her birinde ayrı zekât kurumu ve ayrı uygulama bulunmaktadır. Her eyalet kendi içinde zekâtı toplamakta ve dağıtımını yapmakta olup zengin eyaletlerden fakir eyaletlere zekât transferi olmamaktadır (Yalçın, 2016: 246). Eyaletlerin topladıkları zekâtı diğer eyaletlerdeki muhtaçlara dağıtma yetkileri olmadığından zekât kurumlarının ülke genelindeki faaliyetlerinin verimli olduğu söylenemez. Eyalet içinde toplanan zekâtların yine eyalet içinde dağıtılması nedeniyle bazı eyaletlerde zekât gelirlerinin fakirlerin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalması nedeniyle zekât kurumları hedefine ulaşamamaktadır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 366).

Şekil 1: Malezya’da Zekât Organizasyonu

Kaynak: Şensoy, 2008: 89.

Malezya anayasası zekât idaresini ilgili eyaletin yetkisine bırakmıştır. Eyaletlerde zekât işlerinden sorumlu olan merci eyalet dini kuruludur. Eyaletlerde zekât yönetimiyle ilgili

yasal düzenlemeler yapılmış olup Federal Bölge için ise özel yasa çıkarılmıştır. Her eyalette Eyalet Dini Kuruluna bağlı Eyalet İslam Dairesi bulunmaktadır. Bu dairenin de Beytu'l- Mal ve Zekât Ofisi olmak üzere iki bölümü vardır.

Eyalet Dini Kurulu zekâtla ilgili politikaları belirleyen ve gözetim görevini yapan bir organdır. Eyalet İslam Dairesi ise kurula bürokratik destek vermekte ve kurulun aldığı kararların uygulanmasına yardımcı olmaktadır.

Zekât toplama ve dağıtım ofislerinin kurulması

Zekât toplayacak amillerin atanması

Zekâtın nasıl toplanıp dağıtılacağına planlanması Eyalet Dini Kurullarının sorumluluk alanına girmektedir (Şensoy, 2008: 88).

Günümüzde Malezya'da zekât vermek her ne kadar gönüllülük esasına dayansa da zekât vermeyenlere veya zekât amillerine başkalarının zekât vermesini engelleyenlere yaptırımlar mevcuttur. 1997 yılında Federal Bölge'de çıkarılan yasayanın 16. maddesine göre her mükellefin zekât vermekle mükellef olduğu belirtilmektedir. Yasaya göre bir kişi zekât vermekten kaçınırsa 1000 Ringit'i geçmeyecek şekilde para cezası veya 6 ayı geçmeyecek şekilde hapis cezasına çarptırılır. Veya ikisi birlikte uygulanır. 17. Maddede ise bir kişinin başka birini zekât vermekten alıkoyması durumunda 2000 Ringit'i aşmayacak şekilde para cezası veya 1 yılı geçmeyecek şekilde hapis cezası veya ikisiyle birden cezalandırılacağı belirtilmektedir (The Comissioner of Law Revision, 1997: 15). Yasaya göre bir kişiyi zekât vermekten vazgeçirmenin cezası zekât vermemenin cezasının iki katıdır.

1997 yılında Milli Fetva Konseyi tarafında yayınlanan gazetede nisap miktarı servete sahip olanların gerekli şartları taşıması halinde zekât vermesinin zorunlu olduğu yönündeki fetvası yayınlanmıştır. Daha sonra Federal Bölge, Selangor ve Melaka müftülükleri de aynı yönde fetvalar yayınlamışlardır. Perak müftülüğü ise gelirden zekâtın zorunlu olmadığı yönünde fetva yayınlamıştır. Federal Bölge, Selangor vb. eyaletlerde yayınlanan gelirden zekât vermenin zorunlu olduğu yönündeki bu fetvaların zekât gelirlerinin artışında etkisi olmuştur (Yalçın, 2016: 248).

Malezya'da zekât üç şekilde toplanmaktadır.

Birincisi zekât toplamakla görevli memura zekâtın verilmesidir. Bu geleneksel yöntemin devamı niteliğindedir.

İkinci yöntem zekâtın, zekât toplamakla görevli kurumun açtığı zekât bürolarına, zekât ödeme noktalarına veya kurumun anlaştığı banklara ödenmesidir.

Üçüncüsü ise aylıktan kesme yöntemidir. Toplanan zekâtın büyük bölümü bu şekilde toplanmaktadır.

Malezyalıların daha çok maaşlı işlerde çalışması, zekâtın maaştan kesinti yoluyla ödenmesi, zekât ödeme yönteminin kolaylaştırılması ve şeffaflığı, gelir sahiplerinin gelirlerinin zekâtını vermelerinin zorunlu olduğuna dair yayınlanan fetvalar, ödenen zekâtın gelir vergisinden düşülmesi, medya yoluyla yapılan tanıtım ve reklamlar ve Milli Gelirdeki artış ülkede toplanan zekâtın artma trendinde olmasının nedenlerindendir (Yalçın, 2016: 249).

Malezya’da gelir üzerinden zekât hesaplamada iki yöntem kullanılmaktadır.

Birincisi düzenli bir gelire sahip olan kişinin yıllık geliri hesaplanıp ödemesi gereken zekât miktarı bulunup 12 aya bölünerek aylık taksitler halinde ödenir.

İkincisi ise yıllık gelirden önce ailenin giderleri düşülüp geriye kalan gelir zekât matrahı olarak kabul edilir ve ödeyeceği zekât miktarı aylık taksitlere bölünür (Yalçın, 2016: 249).

Malezya’da toplanan zekât miktarı sürekli artış eğilimindedir. Ülkede toplanan zekâtın yarıya yakını Federal Bölge ve Selangor eyaletlerinden toplanmaktadır. 2003 yılından 2009 yılına kadar zekât artışı ortalama %15 civarında olmuştur. 2003 yılında toplanan zekât miktarı 408,43 milyon Ringit iken bu meblağ 2005 yılında 573 milyon Ringit, 2007 yılında 806 milyon Ringit ve 2009 yılında da 1.196,87 milyon Ringit olmuştur. 6 yılda toplanan zekât miktarı %193, yaklaşık 2 kat artmıştır (Saad ve Abdullah, 2014: 81). 2014 yılında gelir üzerinden alınan zekâtı oranı Federal Bölge’de %69, Selangor’da ise %62’dir (Yalçın, 2016: 249).

Tablo 12’ye baktığımızda ise Malezya’da toplanan zekât artma eğilimini sürdürmektedir. 2010 yılında ülke genelinde toplanan zekât miktarı 1.363,8 milyon

Ringit iken, 2011 yılında % 20 artışla 1.634,5 milyon Ringite yükselmiştir. 2012 yılında ise yaklaşık %15 artışla 1.922,8 milyon Ringite yükselmiştir. Toplanan zekât miktarının hala potansiyelin çok altında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca toplanan zekâtın bir kısmının dağıtılmadığı da görülmektedir. Dağıtılmayan zekât miktarı 2007 yılında 165 milyon Ringit iken (%20,5), 2008 yılında 288,7 milyon Ringit'e yükselmiştir (%27,8). 2009 yılında 176,1 milyon (%14,7), 2010 yılında 184 milyon Ringit (%13,5), 2011 yılında 261,9 milyon Ringit (%16) ve 2012 yılında ise 345,8 milyon Ringittir (%18). 5 yılda dağıtılmayan zekât miktarı 1.421,5 milyon Ringit olup, 2012 yılında toplanan zekât miktarının %74'üne eşittir (Saad, Sawandi ve Mohammad, 2016: 171). En çok zekât toplanan eyalet olan Selangor'da üç yılda toplanan zekât miktarı 1.181,7 milyon Ringit olup bunun %6,6'sı dağıtılmazken, onu takip eden Federal Bölge 'de ise aynı dönemde toplanan 1.040,5 milyon Ringit zekâtın %31'i dağıtılmamıştır. Dağıtılmayan zekât miktarının yüksekliği insanlarda olumsuz algılara sebep olmaktadır. Mükellefler zekâtlarını güven duygusu içinde zekât kurumlarına teslim etmekte ancak toplanan zekâtların bir kısmının muhtaçlara ulaştırılmaması mükelleflerin kalbine ibadetin yerine getirilip getirilmediği şüphesini getirmektedir.

Tablo 12: Malezya'da Eyaletlere Göre Toplanan ve Dağıtılan Zekât Miktarı (Milyon Ringit)

Eyaletler	2010			2011			2012		
	Toplanan	Dağıtılan	Atıl fon	Toplanan	Dağıtılan	Atıl fon	Toplanan	Dağıtılan	Atıl fon
Fed.Bölge	282,6	200,5	82,1	347,5	246,7	100,8	410,4	271,9	138,5
Selangor	336,9	330,4	6,5	393,5	371,7	21,8	451,3	401,7	49,6
Johor	122,3	115,1	7,2	137,5	151,4	- 13,9	171,9	143,3	28,6
Terengganu	76,4	61,7	14,7	88,3	65	23,3	107,1	84,5	22,6
Perak	69,6	66,8	2,8	86,1	67,6	18,5	99,6	82,7	16,9
P. Pinang	53,2	54,4	- 1,2	59,6	54,2	5,4	76,5	68,7	10,2
Pahang	80,9	58,6	22,3	88,8	59,6	29,2	102,9	68,4	34,5
Kelantan	70,4	64,8	5,6	94,1	79,9	14,2	113,2	100,8	12,4
Kedah	76,9	66	10,9	106,1	79,8	26,3	106,5	92,4	14,1
N.Sembilan	50,2	51,7	- 1,5	57,9	59,3	- 1,4	65,4	61,5	3,9
Melaka	34	30,2	3,8	37,9	34,3	3,6	43,9	49	- 5,1
Sarawak	39,1	23,9	15,2	44,1	27,3	16,8	46,3	36,5	9,8
Sabah	32,8	26	6,8	33,8	32,4	1,4	48,9	36,7	12,2
Perlis	38,1	29,7	8,4	59,3	43,4	15,9	28,9	-	-
Toplam	1.363,8	1.179,8	184	1.634,5	1.372,6	261,9	1.922,8	1.498,1	345,8

Kaynak: Zainal ve diğerleri, 2016: 49.

Günümüzde Malezya’da internet üzerinden zekât işlemlerinin yapılması, e-zekât uygulamaları, bilgisayar teknolojilerinin kullanımı gibi mükelleflere sağlanan kolay ödeme metotları zekâtın toplanmasında artışlara neden olmuştur. Bunun yanında zekât dağıtımında bazı sorunların olduğu, dağıtım miktarındaki artışın toplanan miktardaki artıştan daha yavaş olduğu belirtilmektedir. Bunun neticesinde toplanan zekâtın bir kısmının dağıtılmaması bazı sıkıntılara sebep olmaktadır. Toplanan zekâtın bir kısmının dağıtılmadığını veya fonun iyi yönetilmediğini gören mükellefler zekâtlarını zekât kurumu yerine bizzat muhtaçlara kendileri ulaştırma yolunu tercih edecekler ve bu da toplanan zekât miktarının azalmasına neden olacaktır (Lubis ve diğerleri; 2011: 5).

Malezya’da 2008 yılında 698 kişiyle yapılan bir anket çalışmasına göre ankete katılanların %81,5’ini oluşturan 569 kişi herhangi bir zekât kurumu tarafından yıl içinde dağıtılmayan zekâtın ihtiyaç olan diğer zekât kurumlarına aktarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece zekât kurumlarının zekât yönetiminin daha iyi olacağı belirtilmiştir (Lubis ve diğerleri, 2011: 2).

Malezya’da zekât yönetimi, insan kaynakları, dağıtım sistemi, yönetimde şeffaflık gibi konularda gelişmeler sağlansa da ulusal ve uluslararası yoksulluğun ortadan kaldırılması ve insanların yaşam standardının yükseltilmesi için bazı adımların atılması gerekmektedir.

Kurulan zekât sistemi ne kadar iyi olursa olsun eğer toplumun, özellikle de yoksul ve muhtaçların ihtiyacını karşılayamıyorsa bu kurum başarısız olarak düşünülmektedir (Rahman ve diğerleri, 2012: 39).

Malezya’da zekât kurumlarının dinamikliği de üzerinde durulması gereken hususlardan biridir. Zekât kurumlarının yerel düzeyde teşkilatlanması nispeten dinamikliği sağlayacak olup bürokrasinin olumsuz etkilerini azaltacaktır. Ancak zekât kurumundan zekât almak için yapılan başvuru sürecinin karmaşıklığı, aşırı belgelendirme, eğitim düzeyi düşük insanlar için zorlayıcı olmasından dolayı toplumdaki bazı muhtaçlar zekât fonundan istifade edememektedir (Selçuk ve Görmüş; 2016: 369). Araştırmaya göre yurt dışında okuyan öğrenciler zekât almak için başvuru yaptıklarında bürokratik problemler ve aşırı belgelendirme uygulamaları nedeniyle öğrencilerin ihtiyacı olan paraların gecikmesinden dolayı borçlanarak gerekli kaynağı sağlama yoluna

gitmektedirler (Rahman ve diğerleri, 2012: 40).

Zekât kurumlarının sağlayacağı kısa süreli ve ihtiyaçlarını giderecek yardımlar yoksulların yaşam koşullarını iyileştirmek yerine onları zekât yardımlarına bağlayan ve tembelliğe sevk eden bir yapıya dönüşebilir. Yoksulların belli yetenekleri kazandıracak eğitim almalarının sağlanması onların ileride kendi geçimlerini sağlayacak iş kurmalarına yardımcı olunması daha etkili bir yoldur (Rahman ve diğerleri, 2012: 40; Nadzri, Abdrahman, Omar, 2012: 70).

Federal Bölge Zekât Toplama Merkezi Pusat Pungutan Zakat (PPZ) ve Selangor Zekât Kurumu Lembaga Zakat Selangor (LZS) mükelleflerin zekât ödemelerini kolaylaştırıcı yöntemler geliştirmiştir. En yaygın kullanılan yöntem maaştan zekâtın kesilmesi yöntemidir. Bunu şehrin çeşitli bölgelerine kurulan zekât gişelerine yapılan ödemeler takip etmektedir. 2012 yılında Selangor eyaletinde zekât toplamada en sık kullanılan yöntem maaştan kesme yöntemi idi (Müller, 2017: 88). 2012 yılında Federal Bölgede toplanan zekâtın %55'i maaştan kesme, %39'u gişelerden ödeme şeklinde toplanmıştır. 2014 yılında Selangor'da toplanan zekâtın %44'ü maaştan kesinti, %32'si ise gişelerden ödeme şeklinde toplanmıştır (Yalçın, 2016: 251).

Tablo 13: Malezya'da 2009 Yılında Eyaletlerde Zekâtın Belirlenen Gruplara Dağılımı (Bin Ringit)

Eyaletler	Fakir ve Miskinle	Amiller	Müellef	Borçlular	Yolda Kalanla	Allah Yolund	Diğer	Toplam
Selangor	105.653	35.473	15.976	30.145	1.081	89.252	1.611	279.191
Federal Bölge	62.019	40.351	6.570	2.230	487	63.329	-	174.986
Johor	32.781	11.191	8.773	2.108	194	42.372	-	97.419
Terengganu	32.250	7.374	1.931	18	55	20	10930	52.578
Kelantan	35.404	9.245	1.173	18	9	5.961	4.668	56.478
Pahang	8.009	3.223	2.753	105	322	32.321	-	46.733
Perak	27.003	6.779	2.102	378	649	23.054	-	59.965
Kedah	23.181	8.891	1.156	2	215	22.555	-	56.000
Pulau Pinang	26.032	4.980	845	937	141	18.881	-	51.816
Negeri Sembilan	17.308	2.838	2.889	216	6.606	11.354	-	41.211
Sarawak	7.542	3.967	618	5	1	10.996	511	23.640
Melaka	13.291	5.427	5.180	1.095	7.162	2	-	32.157
Sabah	12.097	2.782	1.777	6	9	7.694	-	24.365
Perlis	8.344	1.981	148	0		16.281	-	26.754
Toplam	410.914	144.502	51.891	37.263	16.931	344072	17720	1023293

Kaynak: (Saad ve Abdullah, 2014: 84)

Malezya’da zekâtın dağıtımında muhtaçların yiyecek, giyecek, barınma, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi temel ihtiyaçları karşılanmaktadır (Embong, Taha ve Nor, 2013:143).

Tablo 13’de Malezya’da 2009 yılında zekâtın dağılımı yer almaktadır. Tabloda zekât verilebilecek yerlerden fakir ve miskinleri ikisi de yoksul olduklarından dolayı birleştirdik. Tabloyu incelediğimizde 14 eyaletin 9’unda fakir ve yoksulların toplamına verilen zekât miktarı en fazla olurken, 5 eyalette ise Allah yolunda olanlara (Fi sebilillah) verilen pay en fazladır. Fakir ve miskinlerle Allah yolunda olanların dağıtımdan aldığı pay %73,78 olup toplam dağıtılan zekâtın 3/4’üne karşılık gelmektedir. Fakir ve miskinleri ayırdığımız zaman 8 eyalette fi sebilillah, 3 eyalette fakir, 3 eyalette de miskinlere verilen pay birinci olmaktadır. Bu grupları %14 ile amillere verilen pay izlemektedir. Amillere verilen payın yüksek olmasında çalışanların ücretlerinin zekât fonundan karşılanmasının yanında biraz da çalışanların verimsiz olduğu düşünülebilir. Amillerin en yüksek pay aldığı eyalet %23 ile Federal Bölge olurken, en düşük pay aldığı eyaletler ise yaklaşık %7 ile Pahang ve Negeri Sembilan eyaletleridir. Dünyada vergi toplama maliyetinin en yüksek %2 olduğu bir durumda amillere verilen payın yüksekliği dikkat çekmektedir (Yalçın, 2016: 263).

Amilin sınıfına yapılan ödemeler çalışanların maaşlarının yanında zekâtın toplanması ve dağıtımında yapılan harcamaları da kapsamaktadır. Zekâtın toplanması, korunması, muhasebesi, zekât almak için başvuranların incelenmesi ve dağıtımında çalışanlar ile zekât toplamak ve dağıtmakla görevli kurumların giderlerinin tamamı amil sınıfında değerlendirilmektedir. Zekâtın dağıtımında barınak, gıda, giyim, ulaşım, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar dikkate alınmaktadır (Yalçın, 2016: 255). Ülke genelinde amillerin payının azaltılması ile zekâtın yoksulluğun azaltılmasında daha da olsa etkili olacağı düşünülmektedir.

2.4.2.1. Pusat Pungutan Zakat (PPZ)

Pusat Pungutan Zakat (PPZ) 1991 yılında Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan (Federal Bölge Dini Kurulu) tarafından kurulmuştur. Malezya’da zekâtın organize bir şekilde toplanmasına öncülük etmiştir. PPZ kamu kuruluşu olmayıp ticari bir şirket olarak kurulmuştur (Şensoy, 2008: 90). PPZ topladığı zekâtı öncelikle beytü’l-mal’in hesabına yatırmaktadır. Beytü’l-mal ise toplanan zekâtın 1/12’sini, yani %8,125’ini

genel giderlerini karşılamak üzere PPZ'a vermektedir. PPZ'ın aldığı bu paylar kurumun gelirini, personel ve diğer yönetim giderleri de giderlerini oluşturmaktadır (Şensoy, 2008: 95).

Federal Bölgede kurulan PPZ, diğer eyaletlerdeki yerel zekât kuruluşlarına örnek olmuştur. PPZ, Gelişmiş altyapısıyla beraber iktisadi bir kurum olmasının sağladığı hareket kabiliyetiyle daha kapsamlı faaliyet sürdürmektedir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeleri takip etmesi ve gelişmiş bilgi işlem altyapısına sahip olması, ödeme araçlarında sağladığı çeşitlilik ve kolaylıklar zekât mükelleflerinin sayısının artmasında rol oynamıştır. Bunun sonucu olarak da toplanan zekât miktarı sürekli artan bir seyir izlemiştir (Selçuk ve Görmüş, 2016: 368). Müşteri odaklı hizmet vermesi, köklü yönetim bilgisi ve çalışanların işlerinde uzman kişiler olması, işlerini ekip çalışması halinde yapmaları, çalışanlara verilen teşvikler ve her şeyden önemlisi çalışanların işlerini ibadet anlayışıyla yapması PPZ'ın başarısında önemli faktörlerdir (Şensoy, 2008: 93).

PPZ Müslümanlarda zekât konusunda farkındalık oluşturmaya gayret etmektedir. Zekât konusunu tam olarak anlatmak, deneyimli insanları çalıştırmak suretiyle zekât mükelleflerinin artışı sağlamıştır. PPZ'ın hedefleri ise:

Zekât tahsilâtının artırılması

Zekât mükelleflerin sayısının artırılması

Mevcut mesleki yönetim uygulanmalarında iyileştirme

Müşteri memnuniyeti seviyesini en üst düzeye çıkarmaktır (Hazali, 2017: 512).

PPZ zekâtın tanıtılması ve zekâtla ilgili bilgilerin topluma ulaşması için yıl boyunca brifingler vermektedir. Zekât memurları ticari bankaların ve devlet dairelerinin girişleri, konut alanları ve şirketlerin bulunduğu yerlerde kitapçık, broşür ve zekât formları dağıtmaktadırlar. Camilerde yapılan vaazlarda zekât anlatılmakta olup, istişare toplantılarıyla da katılımcıların zekât hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Zekâtlarını ödeyemeyen kişiler ve şirket yetkilileriyle görüşerek onların zekât ödemedeki başarısızlıklarının nedenlerini belirleyip onlara bu konuda yardımcı olacak stratejiler geliştirmektedirler. Dini bayramlarda mükelleflere tebrik kartları göndererek

onların gönlünde yer edinme faaliyetleri yapmaktadırlar. Mükelleflere danışmanlık hizmeti sunarak onları bilgilendirmekte ve yol göstermektedir (Hazali, 2017: 512-515). PPZ-MAIWP personelinin zaman zaman televizyon programlarında görünmesi zekât mükelleflerine ulaşmanın bir diğer yoludur. Radyo ve televizyonda yürütülen bu tür programlar zekâtı tebliğ çalışmalarına yardımcı olmakta ve iyi imaj oluşturmaktadır. Bir diğer uygulama da Ramazan ve Aralık aylarında PPZ personelinin zekâtı anlatan vaazlar vermesi de toplanan zekât miktarının artmasında etkili olmaktadır (Hazali, 2017: 516).

Mükelleflere daha iyi hizmet için on-line zekât gişeleri açılmış olup toplanan zekâtlar günlük olarak beytülmal hesabına yatırılmaktadır. Zekât toplama merkezi zekât toplamakla mükellef olup, dağıtım İslami birimin sorumluluğundadır. Zekât toplama merkezi tarım ürünlerinin zekâtından şirketlerin zekâtına kadar bölgedeki bütün zekât türlerini toplamaktadır. Mükellefler zekât ödemelerini maaştan kesinti, postayla ödeme, banka gişelerinden ödeme, telefon bankacılığı ve internet bankacılığı vb. şekilde yapabilmektedir. Zekât ödemelerindeki bu kolaylıklar her yıl toplanan zekât miktarının istikrarlı bir şekilde artmasında etkili olmuştur (Alias, 2017: 452).

Federal Bölgede zekât dağıtımı Federal Bölge İslam Konseyinin (MAIWP) sorumluluğundadır. İdari işler MAIWP' deki beytül-mal birimi tarafından yapılmaktadır. Komisyon zekât fonu harcamalarında alıcıların 8 sınıftan birinin içine girmesi hususuna dikkat etmektedir (Hazali, 2017: 518). Federal Bölgede zekât doğrudan ve dolaylı dağıtım şeklinde iki türlü dağıtılmaktadır. Doğrudan dağıtımlar ise 4 gruba ayrılır. Bunların ilki sosyal yardımlardır. Bunlar fakir ve miskinlere yapılan aylık finansal yardımlardır. Devlet hastanelerinde ücretsiz tedavi edilemeyenlere yapılan tedavi yardımları, ameliyat, ilaç, tıbbi malzeme yardımları ve hemodiyaliz hastalarına yapılan tedavi yardımlarıdır. Ayrıca borçlu olanların barınma, yiyecek, giyecek, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan yardımlar da sosyal yardımlar sınıfında yer almaktadır (Hassan ve Nasir, 2016: 446).

Doğrudan yardımların ikincisi olan ekonomik gelişme yardımlarıdır. Bu yardımlar zekât alanların hayatlarını sürdürebilmeleri için yapılan fiziksel araç ve gereçlerin temini, çalışma aletleri, tarımsal yardımlar gibi yardımlardır. Bu yardımların amacı yardım alanın üretim yaparak kendi geçimini temin etmesine, çalışacağı işini kurmasına destek

olup kendi ihtiyaçlarını karşılayarak hayatlarını sürdürmelerine katkı sağlamaktır (Hassan ve Nasir, 2016: 446).

 olan eğitim yardımları ilköğretimden başlayıp yüksek lisans mezuniyetine kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu yardımlar okul harçları, okul araç gereçleri ile bilim adamlarının daha yüksek eğitim almalarına yardımcı olmaya yönelik olmaktadır.

Sonuncusu ise refah ve takva faaliyetlerine yapılan yardımlardır. Bunlar, Kur'an ezberlemesini teşvik için yapılan yardımlar, sel, yangın, toprak kayması, ölümcül kazalar vb. felaketlere uğrayanlara yapılan yardımlar, din ve eğitim kurumlarına yapılan yardımlar ile evlenme yardımlarını içermektedir (Hassan ve Nasir, 2016: 446). Ayrıca mesleki eğitim merkezleri açma, beceri kursları düzenleme, iş kurmak isteyenlerin işlerini kurmalarına yardım etme, muhtaçlara aylık veya yıllık demeler yapma önceliğini korumaktadır (Yalçın, 2016: 256).

Tablo 14: Malezya Federal Bölgede 2008-2013 Yılları Arası Zekâtın Graplara Dağıtımı (Milyon RM)

Gruplar	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Fakir	20,5	36,1	37	56,8	64,3	69,8
Miskin	22,6	26	30,9	58,5	65,1	76,3
Amil	31,6	40,4	32,4	27,8	25,9	31
Müellef	5,6	6,6	3,5	6,6	6,3	7,4
Köleler	0	0	0	0	0	0
Borçlular	1,7	2,2	2,5	3,7	2,6	4,6
Fi Sebilillah	85	63,3	93,7	91	107,3	138,8
Yolda kalanlar	0,4	0,5	0,6	2,1	0,4	0,4

Kaynak: Hassan ve Nasir, 2016: 447.

Tablo 14'e baktığımızda Federal Bölgede dağıtılan zekâtın en büyük payı fi sebilillah grubu almaktadır. Bunun nedeni bu grubun geniş yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu grupta tıbbi yardımlar, bilim adamlarına yapılan yardımlar, Kur'an ezberleyenlere yapılan yardımlar gibi birçok destek programları yer almaktadır. Bir diğer dikkat çeken husus ise amillerin zekâtın aldığı payın miktar ve oranında düşme olmasıdır. 2008 ve 2009 yıllarında amillerin aldığı miktar fakir ve miskinlerden fazla iken, 2010 yılından itibaren fakir ve miskinlere verilen miktarın giderek arttığını, amillerin aldığı miktarın azaldığını, 2013 yılında fakir ve miskinlerin zekâtın aldığı payın amillerin aldığı payın iki katı olduğunu görmekteyiz. Bu da zekât toplama

sistemlerinin gelişmesiyle kurumun verimliliğinin arttığını, yoksullara olan ilginin ve yoksulların zekâtı aldıkları payın daha da arttığını göstermektedir.

2.4.2.2. Lembaga Zakat Selangor (LZS)

Selangor Eyaletinde zekâtla ilgili işlemler Selangor Eyalet Dini Kurulu tarafından yürütülmektedir. LZS 1992 yılında Selangor eyaletinde kurulmuş olup kuruluşundan bu yana geçen zamanda zekâtın kurumsallaşması hususunda büyük tecrübe birikimi sağlamıştır. LZS mükelleflerden topladığı zekâtı belirlenen yerlere dağıtmaktadır. LZS sadece zekât toplama ve dağıtma konusunda faaliyet göstermeyip, insanlara zekâtın özünü, önemini, amacını ve farzietini anlatarak insanların zekât konusunda bilinçlenmelerini sağlamaktadır. 2006 yılında Selangor Zekât Merkezi olan adı Selangor Zekât Kurumu olarak değiştirilmiştir (Lembaga Zakat Selangor, 2014: 32).

LZS’da çalışan memurlar alanında uzman kişilerden seçilmiş olup mükelleflere ve muhtaçlara zekât konusunda İslam’ın özüne uygun hizmet vermektedir. LZS’da 435 tane amil bulunmaktadır. 25 şubesi olan kurum günümüz teknolojilerine uyumlu olarak kullandığı ödeme teknikleriyle zekât toplamakta ve dağıtımını yapmaktadır. Bu durum kurumun verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca zekâtın toplanmasında kullanılan kaynak miktarını azaltmakta ve muhtaçlara aktarılacak kaynak miktarını ve faydalanan muhtaç sayısını artırmaktadır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 370).

Tablo 15: LZS’un 2010-2015 Yılları Arası Topladığı ve Dağıttığı Zekât Miktarı (Ringit)

Yıllar	Toplanan Zekât Miktarı	Dağıtılan Zekât Miktarı	Dağıtılmayan Miktar
2010	336.674.526	364.946.019	-28.271.493
2011	394.103.903	373.465.626	20.638.277
2012	451.325.027	401.717.682	49.607.345
2013	517.305.275	463.472.826	53.832.449
2014	582.255.890	595.745.640	13.489.750
2015	627.225.100	676.251.478	-49.026.378
Toplam	2.908.889.721	2.875.599.478	60.269.950

Kaynak: Lembaga Zakat Selangor, 2016.

Tablo 15’e göre Selangor eyaletinde toplanan zekât miktarı 2010 yılında 336,6 milyon Ringit iken bu rakam 2015 yılında 627,2 milyon Ringit’e yükselmiştir. Toplanan zekât miktarında 5 yılda %86’lık bir artış olmuştur. Aynı dönemde dağıtılan zekât miktarında

ise %85’lik bir artış olmuştur. Dağıtılan zekât miktarı 2010 yılında 364,9 milyon Ringit iken, 2015 yılında 676,2 milyon Ringit’e yükselmiştir. Tabloya baktığımızda 2010 ve 2015 yıllarında dağıtılan zekât miktarı toplanan zekât miktarından fazladır. Burada iki ihtimal vardır. Birincisi LZS’un zekât dışı gelirleri de olduğundan bazı yıllar dağıtılan zekât miktarı toplanan zekât miktarından fazla olmaktadır. İkincisi de, LZS bazı yıllarda dağıtılamayan zekât gelirlerini izleyen yıllarda dağıtmaktadır. 2010-2015 dönemi olan 6 yıllık dönemde toplanan zekât miktarı 2.908.889 bin Ringit iken, dağıtılan zekât miktarı 2.875.599 bin Ringit’tir. 6 yılda dağıtılmayan zekât miktarı ise 60.270 bin Ringit’tir. Bu bize dönem boyunca toplanan zekâtın %98’inin dağıtılıp, %2’sinin dağıtılmadığını da göstermektedir.

LZS her yıl bir önceki yıla göre daha fazla zekât toplamış ve daha fazla muhtaç insanların ihtiyacını karşılamıştır. Zekât fonundan faydalanan fakir ve miskinlerin sayısı 2010 yılında yaklaşık 23 bin iken, 2015 yılında bu sayı 45 bine ulaşmıştır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 371).

LZS zekât dağıtımında beş konu üzerinde odaklanmıştır. Bunlar sosyal gelişim, eğitim gelişimi, ekonomik gelişim, insani gelişim ve dini kurumların gelişimidir.

Sosyal gelişim programları çoğunlukla fakir ve miskinlere yapılan yardımlar olup amacı insanların yaşam standardını iyileştirmektir. Onlardan barınma ihtiyacı olanlara yardımcı olmak, yiyecek ihtiyacı olanların ihtiyacını karşılamak, hasta olup da tedavi giderlerini karşılayamayacak durumda olanlara yardımcı olmak, diyaliz hastalarına yardımcı olmak gibi tıbbi yardımları içermektedir (Hassan ve Nasir, 2016: 440).

Eğitim yardımlarının amacı ilkokuldan başlayıp üniversitelerden mezun oluncaya kadar eğitim alanlara eğitim araçları vb. ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan yardımlardır. Kur’an ezberleyenlere, yut içi ve yurt dışında okuyan üniversite öğrencilerine de yardım edilmektedir (Hassan ve Nasir, 2016: 441).

Ekonomik gelişme programlarının amacı zekât alanların yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olmaktır. Yoksulların bağımsız bir şekilde ailelerinin geçimini sağlayacak şekilde gelirlerinin artırılmasına ve uzun dönemde onların da zekât alıcısı durumundan zekât veren konumuna geçmelerine yardımcı olmaktır.

İnsani gelişme programında amaç, aileler, öğrenciler ve girişimcilere manevi motivasyon sağlamaktır.

Dini kurumları geliştirme programının amacı ise cami ve dini okulları yapmak ve tamir etmek gibi hizmetlerin finansmanını sağlamaktır (Hassan ve Nasir, 2016: 441).

Selangor'da yaşayan 2 milyon Müslüman'ın sadece 160 bini zekât ödemektedir. Bu da orada yaşayan Müslümanların %8'idir (Nadzri, AbdRahman ve Omar, 2012: 70).

Malezya'da zekât faaliyetlerini özetlersek zekât uygulamasında eyaletler arasında birlik olmadığından vatandaşlar arasında çelişkiler oluşmaktadır. Eyaletler arasında gelişmişlik farkı olmasına rağmen zengin eyaletlerden fakir eyaletlere zekât transferi olmaması, Federal hükümetin veya eyalet hükümetlerinin zekât uygulamalarına müdahale edememesi ve zekât konusunda merkezi düzenlemelerin yapılamaması, zekâtın eyalet sultanlarının yetkisine bırakılması kurumsal ve merkezi zekât uygulamalarını olumsuz etkilemektedir (Yalçın, 2016: 260). Yeterince ön çalışmalar yapılmadan zekâtın dağıtılıp toplanması, bazı eyaletlerde toplanan zekâtın %30'ları aşan oranda dağıtılamaması kurumun etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumda muhtaç insanlar varken dağıtılmayan zekâtın olması veya hak sahiplerine tam anlamıyla ulaştırılamaması dağıtım organizasyonunun eksikliği olarak görülebilmektedir (Yalçın, 2016: 264).

Malezya zekât uygulamasına göre zekât almak isteyen bir kişinin öncelikle başvuru formu doldurup gerekli belgeleri de sağladıktan sonra mülakata girmesi gerekmektedir. Bu uygulama muhtaçlar için onur kırıcı olacağından bazı ihtiyaç sahipleri bu uygulama nedeniyle muhtaç olmalarına rağmen başvuru yapmamakta ve bu da zekâtın bazı muhtaçlara ulaşmasını engellemektedir. Zekât dağıtımıyla ilgili bir diğer eleştiri konusu ise fakir ve miskinlerin zekâttan aldığı payın fisebilillah sınıfından az olmasıdır. Bu da zekâtın yoksulluğu azaltma ve zenginlerle yoksullar arasında köprü görevi görmesini olumsuz etkilemektedir. Zekâtın dağıtımında fakir ve miskinlere öncelik verilmediğini göstermektedir (Yalçın, 2016: 264).

Müslümanlara ait kurumlar hem zekât hem de vergi öderken gayrimüslimlerin veya zekât vermeyen Müslümanların sadece vergi ödemesi zekât verenlerin vermeyenlerle rekabet kabiliyetini ortadan kaldırmaktadır. Bunun için kurum veya vergi mükellefi

şahısların ödedikleri zekâtın vergiden mahsup edilmesi eşit rekabet imkânı sağlamış olacaktır (Yalçın, 2016: 261).

2.4.3. Pakistan’da Zekât Uygulamaları

Pakistan güney Asya’da yer almakta olup, doğusunda Hindistan, güneyinde Hint Okyanusu, güney batısında İran, batı ve kuzey batısında Afganistan’la çevrili, 202 milyon nüfusuyla nüfusu en kalabalık ikinci İslam ülkesidir. 1947 yılında İngiliz Hindistan’ından ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır. 1972 yılında da Batı Pakistan ve Doğu Pakistan (Bangladeş) olarak ikiye ayrılmıştır. Halkının %96’sı Müslüman olan ülkenin başkenti İslamabad’dır (Konya Ticaret Odası Pakistan Ülke Raporu, 2017: 3-4).

Pakistan’ın zekât sistemi bağımsızlığını kazandığı ve İslam alimlerinin, devlet politikalarının İslam Şeriatına uygun olması üzerinde durdukları 1947 yılına kadar gitmektedir. Pakistan Hükümeti ülkede zekât sisteminin uygulamasına yönelik bazı tavsiyelerde bulunmuş ve bu amaçla 1950 yılında zekât komisyonu kurmuş olmasına rağmen hükümetin tavsiyeleri uygulama alanı bulamamıştır. 23 Mart 1956 tarihli anayasada zekât kanunu eyalet hükümetlerinin yetkisine bırakılmıştır. Federal Hükümet 1959 yılında zekâtla ilgili kararlar almıştır (Cici, 2008: 246). Daha sonra hükümet zekât biletleri almak suretiyle mükelleflerin zekâtlarını postanelere yatırmalarına imkân sağlayan Gönüllü Zekât Sistemi kurmuş, fakat bu da başarılı olamamıştır. İnsanlar zekâtlarını kendileri hesaplayıp yakınlarına veya uygun gördükleri yerlere kendileri vermişlerdir (Kahloon, 2017: 475).

1947 yılından 1980 yılına kadar Pakistan’da herhangi bir zekât organizasyonu yoktur. Mükellefler zekâtlarını hesaplayıp kendi çabalarıyla kendi çevrelerindeki muhtaçlara vermekteydiler. Ülkede nisap miktarı hususunda bölgeler arasında farklılıklar bulunmaktaydı. Mükellefler bulundukları bölgelerdeki alimlerden zekât konusunda yardım almışlardır (İsmail: 5).

1980 yılında devlet başkanı General Muhammed Ziya-ül Haq’ın çabalarıyla 1980 yılında çıkarılan zekât ve öşür yarası ile Pakistan’da zekât ve öşür sistemi kurulmuştur. Yasa zekât ve öşr n toplanması, dağıtımı ve yönetimi ile ilgili izlenecek yolları belirtmektedir. Sistemin amacı İslam’a göre zekât almaları caiz olan fakir ve muhtaçlara parasal destek sağlayarak insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmaktır.

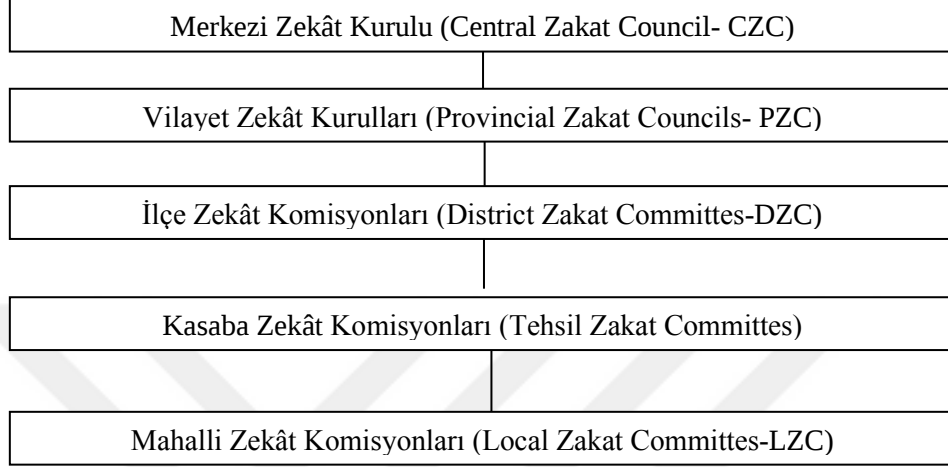
Sistemde zekât yardımları öncelikle dul, yetim, engelli vb. kişilere yönelik olup, bunda da amaç muhtaçların geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmaktır (Kahloon, 2017: 475; Ismail: 5). Zekâtın toplanması ve dağıtılmasında pek çok gönüllü görev almakta olup, zekât ve öşürlerin toplanması ve dağıtılmasına yardımcı olmaktadır (Kahf, 2000: 45).

Pakistan'da zekâtın toplanması hükümetin sorumluluğundadır. Zekât, bankalardaki tasarruf hesapları, ihbarlı mevduat hesapları, sabit mevduat hesapları, mevduat sertifikası hesapları, ulusal yatırım ortaklığı şirketleri, Pakistan mali yatırım fonları sertifikaları, kazancı hamili tarafından periyodik olarak tahsil edilen devlet tahvilleri, menkul kıymetler hisse ve tahvilleri, maaşlar, hayat sigortası poliçeleri, tasarruf sandıkları hesaplarından zorunlu olarak alınmakta olup zekât alınacak malların hesaplaması Ramazan ayının ilk günü yapılmaktadır. Zekâtın toplanması finansal kurumlar tarafından yapılmakta ve State Bank of Pakistan'daki merkezi zekât fonu hesabına yatırılmaktadır (Kahloon, 2017: 478).

Zekâta konu olan bazı varlıkların zekâtı kamu kurumu dışında diğer kurumlar tarafından da yapılmaktadır. Bankalar ve finans kurumları gibi kuruluşlar mükelleflerin bu kuruluşlarda olan varlıklarını hesaplayıp zekâtını müşterileri adına ayırmaktadır. Bu uygulama nedeniyle mükelleflerle zekât alması uygun olan hak sahipleri karşı karşıya gelmemektedir (Kahf, 2007: 10). Bu uygulama pek çok kişinin zekâtın hesaplanacağı günden önce paralarını bankalardan çekmesine veya muafiyet talebinde bulunmasına ve bunun sonucu olarak da toplanan zekât miktarının düşük seviyelerde kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca Pakistan Anayasa Mahkemesi 1999 yılında aldığı bir kararla ülkede zekât vermeyi gönüllü hale getirilmiştir. Günümüzde ülke genelinde zekât ve sadaka toplayan birçok STK bulunmaktadır. Ülkenin GSYH'sının %20'si tarımdan elde edilmesine ve ülkenin bu alanda büyük zekât potansiyeline sahip olmasına rağmen ülkede 1994 yılından beri öşür toplanmamaktadır (Kahloon, 2017: 478).

Toplanan zekât miktarı 1980 yılında 846 Milyon Pakistan Rupisi (PKR) iken, 2000 yılında 4.276 milyon Rupiyeye ulaşmıştır. Yirmi yılda dört kat artış olmuştur. Ancak toplanan zekâtı GSYH'ya oranı düşüş eğilimindedir. Toplanan zekâtın GSYH'ya oranı 1980 yılında % 0,31 iken bu oran 1990 yılında %0,20'ye, 2000 yılında ise %0,14'e gerilemiştir. Bu bize ülkede zekât verme oranının düştüğünü göstermektedir (İrfan, 2003: 20).

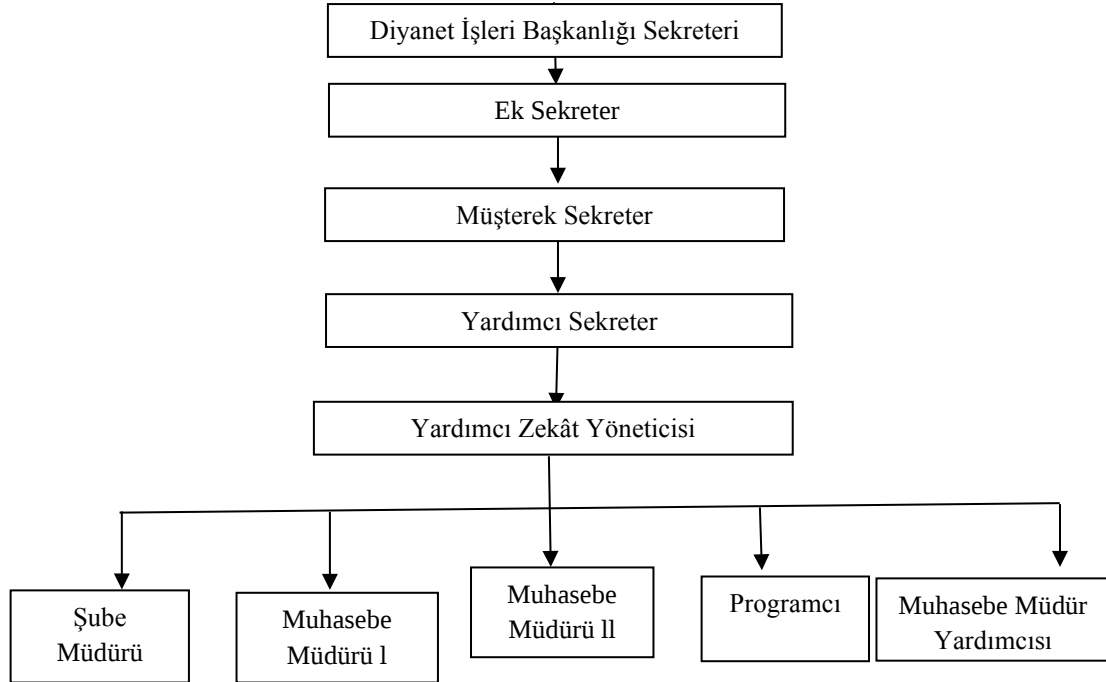
Pakistan’da zekât sistemi 5 aşamalıdır. Merkezi Zekât sistemine Vilayet Zekât Kurulları bağlıdır. İlçe Zekât Komisyonları da Vilayet Zekât Komisyonuna bağlıdır. İlçe Zekât Komisyonuna da Kasabalardaki Zekât Komisyonları bağlıdır. Köy veya Mahallelerdeki Zekât Komisyonları en alt komisyonlardır.

Şekil 2: Pakistan Zekât Sistemi

Kaynak: Zakat Practice in Pakistan, Ismail, 2015: 8

2.4.3.1. Merkezi Zekât Kurulu (Central Zakat Council- CZC)

Şekil 3: Pakistan Merkezi Zekât Birimi Organizasyon Şeması

Kaynak: Zekâtın Pakistan’da Kurumsallaşması, Kahloon, 2017: 484; Zakat Practice in Pakistan, Ismail, 9.

Merkezi zekât Kurulu, zekât ve öşür ile ilgili konularda genel gözetim ve denetim işlevini yürüten en üst oluşumdur. Kurul 1 başkan, ulemadan 4 kişi, herhangi bir ilden 1 kişi, 45 yaş üstü 2 kadın, 1 yönetici, Maliye Bakanlığı sekreteri, Din İşleri Bakanlığı sekreteri, Sağlık Bakanlığı sekreteri ve Eğitim Bakanlığı sekreterin olmak üzere 13 kişiden oluşmaktaydı. Bu kurul 2010 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Pakistan İslam Cumhuriyetinin 18. Maddesinde yapılan değişiklikle bu kurul kaldırılmış olup, kurulun görevi vilayetlere devredilmiştir. (Ismail, 2015: 6; Kahloon, 2017: 484). Günümüzde ise zekâtın toplanması vilayetlerin ittifakıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulan halen Federal Hükümetin elindedir.

2.4.3.2. Vilayet Zekât Kurulu (Provincial Zakat Council-PZC)

Vilayet Zekât Kurulu, zekâtla ilgili işlerinde vilayetteki en yüksek makamdır. Kurulun başkanı yüksek mahkeme hakimi veya vali olabilir. Kurul yüksek mahkeme hakimi veya emeklisi başkanlığında bir başkan, 3 alim, 45 yaşını geçmiş 2 erkek ve 2 bayan üye, il finans bölümü sekreteri, yerel yönetim bölümü sekreteri, sosyal refah bölümü sekreteri ve yönetici şeften oluşan 4 memur olmak üzere 12 kişiden oluşmaktadır. PZC'nin görevleri:

Zekâtla ilgili işlerin gözetim ve kontrolünü yapmak

Zekât bütçesini onaylamak

Yeni prosedür ve programları onaylamak

İlçe Zekât Kurulu başkan ve üyelerini değiştirmek veya feshetmektir (Kahloon, 2017: 484; Ismail, 2015: 6).

2.4.3.3. İlçe Zekât Komisyonu (District Zakat Committee-DZC)

İlçe Zekât Komisyonu 1 başkan, 3 bayan üye ve ilçe gelir memuru olmak üzere 5 üyeden oluşur. İlçe Zekât Komisyonunun görevleri ise;

İl Zekât Kurulunun kararlarını uygulamak

Zekât ödeneklerini Mahalli Zekât Komisyonlarına aktarmak

İlçe Zekât Fonu hesaplarını yönetmek

Mahalli Zekât Komisyonlarını oluşturmak ve bunları denetlemek

Mahalli Zekât Komisyonu başkan ve üyelerini belirlemektir (Kahloon, 2017: 486; Ismail, 2015: 7).

2.4.3.4. Mahalli Zekât Komisyonu (Local Zakat Committee-LZC)

Mahalli Zekât Komisyonu ilçedeki köy veya semtler için ayrı ayrı oluşturulmaktadır. Komisyon 1 başkan, mahallede oturan en az ortaokul mezunu ve dindar olan 3 bayan ve 6 erkek üye olmak üzere toplam 10 kişiden oluşmaktadır. Komisyonun görevleri ise;

İl Zekât Kurulu ve İlçe Zekât Komisyonu kararlarını uygulamak

Zekât alacak kişileri tespit etmek

Zekât yardımı alacaklara zekâtı ulaştırmak

Zekât ve Öşür toplamak

Mahalli Zekât Fonu hesaplarını yönetmektir (Kahloon, 2017: 486).

Pakistan’da zekâtın dağıtımını Merkezi Zekât Birimi tarafından Kamu Menfaatleri Konseyinin onayladığı kurallara uygun bir şekilde yapılmaktadır. Merkezi Zekât Biriminin dağıttığı zekâtlar vilayetlere ulaşınca her vilayet kendi zekât bütçesini hazırlamaktadır (Kahloon, 2017: 480). Zekât dağıtımında Mahalli Zekât Komisyonlarının görüşleri ve onaylarına göre dağıtım yapılmaktadır. Mahalli Zekât Komisyonları Muhtaç olan insanları belirlemekte veya zekât almak için başvuru yapanları tetkik etmekte ve zekât alması uygun olanları belirleyip İlçe Zekât Komisyonuna bildirmektedir. Ayrıca bu komisyonlarda tespit edilen Müslüman öğrencilere eğitim bursu verilmekte ve dini okullarda okuyan muhtaç öğrencilere de burs verilmektedir.

Vilayet Zekât Kurulu tarafından o vilayetteki sağık kurumlarına da zekât fonu ayrılmış olup bu fondan zekât alması uygun olan hastaların tedavi ve ilaç masrafları karşılanmaktadır. Bu fondan istifade edeceklerde de Mahalli Zekât Komisyonunun görüşüne göre hareket edilmektedir. Evli olmayan yoksul kadınlara evlenme yardımı yapılmaktadır. Bu kadınlar Mahalli Zekât Komisyonuna başvuru yapmakta, komisyon

onların durumunu inceleyip uygun olanları İlçe Zekât Komisyonuna bildirmekte ve ödenek geldiğinde Mahalli Zekât Komisyonu bir çekle ödemeyi yapmaktadır. Ayrıca yoksullara Ramazan ve Bayram yardımı gibi yardımlar da yapılmaktadır (Kahloon, 2017: 481-483).

2.4.4. Bangladeş Zekât Uygulamaları

Bangladeş 10. yüzyıldan itibaren İslam'la tanışmıştır. 12. Yüzyıldan itibaren 1757 yılına kadar ülke Müslümanların idaresinde kalmış, 1757'den 1905 yılına kadar da İngilizlerin hakimiyetinde kalmıştır. 1947 yılından 1971 yılına kadar 24 yıl Doğu Pakistan adıyla Pakistan'a bağlı bir eyalet olarak kaldıktan sonra 22 Aralık 1971'de bağımsızlığını kazanmıştır. Güney Doğu Asya'da yer alan, Hindistan ve Myanmar'a komşu olan ülkenin yüzölçümü 147.570 km² olan ülkenin nüfusu 163 milyondur. Devletin adı Bangladeş Halk Cumhuriyeti'dir. Nüfusunun %80'i kırsal kesimde yaşamakta olup bunun %31'i yoksulluk çizgisi altında yaşamaktadır (Obaidullah, 2015: 49). Ülkenin iş olanakları sınırlı olduğundan ortalama gelir seviyesi düşük olup, yoksulluk seviyesi yüksektir. Ayrıca ülke sadece yoksulluk sorunuyla uğraşmamakta, bunun yanında eğitim, sağlık hizmetleri ve çevre temizliği gibi temel ihtiyaçlar konusunda da yetersiz kalmaktadır. Kentsel kesimle kırsal kesimdeki yoksulluk arasında büyük fark vardır (Ali ve Hatta, 2014: 60).

Bangladeş'te halkın büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Gelirlerinin yetersizliği ve eğitim eksikliğinden dolayı temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekmekte ve yaşam standartları düşüktür. Hayatlarını devam ettirmek isteyen insanlar mecburen borçlanma yoluna gitmektedirler. Yoksul olan halk tefecilere gitmekte ve yüksek oranda faizle borçlanmaya mecbur kalmaktadır. Ticari bankaların, kredi işlem masraflarının yüksek olmasından dolayı yoksullara verdiği krediler onların yaşam kalitesini artıramamaktadır. Yoksul insanların problemlerine çözüm bulmak amacıyla 1976 yılında mikro kredi sistemi geliştirilse de yoksulluğun azaltılmasında önemli bir gelişme olduğunu söylemek mümkün değildir (Sohag ve diğerleri, 2015: 265-266).

Bangladeş'te Zekât Fonu Yönetmeliği 1982 yılında kabul edilmiştir. Zekât fonuna zekâtları ödemede gönüllülük esastır. Fona yatırılan paralar faizsiz bankaların hesaplarında tutulmaktadır. Mükellefler zekât veya hayır fonuna yatırdıkları miktarı

kadar gelir vergisi muafiyetinden yararlanmaktadırlar. Her iki fonun hesapları da kontrolör ve ülke müfettişleri tarafından denetlenmektedir (Cici, 2008: 252).

Bangladeş'in kırsal bölgelerinde zekât yönetimi oldukça kötüdür. Kırsal bölgelerde zekât toplamakla görevli devlet kurumu veya özel kurumlar bulunmamaktadır. Zekât ödemek isteyenler geleneksel metot denilen yollarla zekâtlarını hesaplayıp uygun gördükleri yerlere bizzat kendileri vermektedirler. Zekât organizasyonu olmadığından ve insanlarda zekât bilinci oluşmadığından dolayı pek çok insan kendilerinin zekât mükellefi olduğunun farkında olmamaktadır. İnsanların zekât konusunda yeterli bilgileri olmadığından dolayı zekâtlarını ödeyenlerin sayısı çok azdır. Aslında bölgede zekât ödeyebilecek durumda pek çok insan vardır. Araştırmaya göre bunların zekât ödememelerinin iki sebebi vardır.

Birincisi kendilerinin zekât vermeleri gerektiğini bilmemek,

İkincisi de bilgi eksikliğinden dolayı zekât ibadeti konusunda dikkatsiz davranmalarındır. Ülkenin nüfusunun %90'ının Müslüman olmasına ve yoksulluk oranında azalma olmasına rağmen azalma yavaş seyretmektedir (Obaidullah, 2015: 49). Bu da Müslümanların ülkenin zekât potansiyelini kullanmadığı ve mali bir ibadet olan zekât konusuna gerekli özeni göstermediğinin alametidir.

Ülkenin kırsal kesiminde zekât organizasyonu ve kurumunun olmaması, şehir merkezlerinde faaliyet gösteren zekât kurumlarını baskı altına almaktadır. Şehir merkezlerinde toplanan zekâtlar kırsal kesimdeki muhtaçlara ulaştırılırken koordinasyon eksikliği gözlemlenmektedir (Obaidullah, 2015. 50).

Bangladeş'te yabancı yardımlar ülkenin kalkınma bütçelerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Eğer zekât fonları verimli bir şekilde kullanılırsa ülke yabancı yardımlara gerek kalmadan, zekât fonu ile kalkınma planlarını gerçekleştirebilecektir. Bazı ekonomistlere göre eğer ülkenin zekât potansiyeli harekete geçirilse ülke büyümesine yıllık %43'e kadar katkı sağlayabilecektir (Ali ve Hatta, 2014: 64).

Bangladeş'te Masjid Council for Community Advancement (MACCA) adıyla kurulan Mescid Konseyi 1999 yılında, toplumun gelişmesi, eşitsizliği ortadan kaldırmak ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca ülkede zekât destekli

kalkınma programı olan Hasana Projesi kurulmuştur. Bu projenin amacı ise yoksullara istihdam olanakları sağlamak, yetişkin ve çocukların eğitim seviyelerini yükseltmek olup, fakir aileler bu grubun hedefindedir. Proje ile zekâtın organize bir şekilde uygulanarak yoksul kesimin yaşam standardının yükseltilmesi amaçlanmıştır (Mahmud ve diğerleri, 2015: 24-25).

Bangladeş'te zekât faaliyetleri, gönüllülük esasına göre çalışan sivil toplum kuruluşları tarafından organize edilen dini kurumlar aracılığıyla icra edilmektedir. Fakat bu kurumların şeffaflıktan ve denetlenebilirlikten uzak olması nedeniyle mükelleflerin bu kurumlara zekât vermede gönülsüz davrandığı görülmektedir. Bu verimsiz kurumların çalışmaları insanların zekâtın yoksulluk üzerindeki olumlu etkilerine inanmadığından organizasyonun çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca yoksullukla mücadele eden kamu ve özel sektör planlayıcılarının yoksulluğu azaltma politikalarında zekâta yer vermedikleri görülmektedir. Onların zekât konusundaki bilgi eksikliği ve dine bakışının yanlışlığı, bu alanda zekâtla ilerleme sağlanamayacağı inancını beraberinde getirmektedir. Bangladeş yoksulluğu ortadan kaldırmada her ne kadar istekli görünse de, yoksullukla mücadele araçları arasında zekâtın yer almaması ülkede zekâtın kurumsallaşmasının zor olacağını göstermektedir (Ali ve Hatta, 2014: 65).

Bangladeş'te nüfusunun %90'ı Müslüman olmasına ve zekâtın ülkedeki yoksulluğu azaltmak için biçilmiş bir kaftan olmasına rağmen zekâtın ülkede yoksulluğun azaltılması stratejileri arasında yer almamasının bazı nedenleri vardır. Bunlar:

İlk olarak ülkedeki müslümanların zekâtın dini önemi ve hesaplanması konusundaki bilgi eksikliği vardır.

İkincisi, Bangladeş Pakistan'dan ayrılırken verdikleri bağımsızlık mücadelesi sırasında müslümanlar müslüman kanı dökerken, hinduların bu savaş esnasında yerinden edilen müslümanları koruması ve onları barındırması nedeniyle ülkedeki entelektüel kesimde güçlü bir din karşıtı düşünce oluşmuştur.

Üçüncüsü, ülkede kamu veya sivil toplum kuruluşuna ait yoksulluğu azaltma stratejisi planlayıcıları batıda eğitim görmüş seçkin kişilerdir. Dini düşünceden uzak yetiştiklerinden mali bir ibadet olan zekâtla yoksulluğu azaltma hususunda ilerleme sağlanacağına inanmamaktadırlar.

Son olarak da, medeniyetler çatışması batıda yaşayan müslümanları İslam'ın temel ilkelerinden uzaklaştırmıştır. Bütün bunlar, ülkede yoksulluk oranı yüksek olmasına rağmen zekâtın kurumsallaşamamasının nedenlerindendir (Hossain, t.y: 7).

Bangladeş'te zekât dağıtımında yoksullara verilecek miktarla ilgili herhangi bir alt ve üst sınır belirlenmemiştir. Kişilere ödenen miktar değişmekte, bazen de mükellefler zekâtlarını kıyafet yardımı olarak da ödemektedirler. Zekât dağıtımı rastgele seçilen kişiler veya mükelleflerin seçtikleri akrabalarına yapılmaktadır. Bazen de mükellefler zekât dağıtılacağını ilan ederek belli bir yer ve günde gelenlere zekâtlarını dağıtmaktadır (Obaidullah, 50: 2015).

Sonuç olarak baktığımızda Bangladeş'te zekâtla ilgi bazı çabalar ve bazı kuruluşlar olsa da organize olmuş ve verimli çalışan bir kuruluş bulunmamaktadır. Mükellefler zekâtlarını daha çok geleneksel metotla vermekte olup, zekât verme oranı çok düşüktür.

2.4.5. Suudi Arabistan'da Zekât Uygulamaları

Orta Doğu ülkelerinden olan Suudi Arabistan Arap Yarımadasının en büyük devletidir. İslam'ın da doğduğu yerdir. Kuzeyinde Ürdün ve Irak, Kuzey Doğusunda Kuveyt, Doğusunda Basra Körfezi, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Doğuda Umman, Güneyinde Yemen ve Batısında Kızıl Denizle çevrili olup Krallıkla yönetilmektedir. Suudi Arabistan'ın ekonomisi petrole dayanmaktadır. İhracatının %85'ini petrol ihracatı oluşturmaktadır. Yüzölçümü 2.150 bin km² olup, nüfusu 31,4 milyondur. Nüfusunun %30'unu göçmenler oluşturmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2015: 2).

Suudi Arabistan'da zekâtla ilgili müstakil bir kanun yoktur. Zekâtla ilgili düzenlemeler ihtiyaç duyulduğunda çıkarılan kraliyet fermanlarından oluşmaktadır. Bu kararların ilki 13 Mayıs 1951 tarihinde çıkarılan Zekât Farızası Uygulama Talimatnamesidir. Bu talimatnamede zekâtın belirlenmesi, uygulanması ve tahsili ile ilgili hususlar yer almaktadır. 1954 yılında çıkarılan emirle zekât zorunlu hale gelmiş olup, zekât vermek istemeyenlere ceza getirilmiştir. Mükelleflerin ödemesi gereken zekâtın yarısını devlete vermemesi durumunda ödemeyi kabul edinceye kadar tutuklanmaları benimsenmiştir. 1963 yılında, zekât vermekle mükellef olan bütün insanlardan ve şirketlerden zekât alınması gerektiğine dair kararlar çıkarılmıştır. 1976 yılında kral tarafından çıkarılan talimatname ile de mükelleflerin ödeyecekleri zekâtın yarısını devlete vermeleri, diğer

yarısının ise mükellefler tarafından ilgili yerlere dağıtılması belirtilmiştir (Cici, 2008: 238-239).

Suudi Arabistan'da zekâtın hesaplanması ve tahsil edilmesi maliye ve ekonomik işler bölümü başkanlığına bağlı gelir vergisi şubesi tarafından yapılmaktadır. Ülkede Muharrem ayının ilk günü zekât hesaplama tarihi olarak kabul edilmiştir.

Ticari para ve malların zekâtının yarısını devlete vermek zorunlu olup, diğer yarısını ise mükellef olan kişi dilediği yerlere vermekte serbesttir.

Serbest meslek sahipleri, işletme sahipleri ve şirketler de gelirlerinin zekâtını vermek zorundadırlar.

Eğer şirketler Suudi ve Suudi olmayan ortaklara ait ise Suudi ortaklar kendi hisselerinin zekâtını vermek zorundadırlar. Onlardan ayrıca vergi alınmamaktadır. Bahreyn, Katar ve Kuveyt vatandaşları da Suudiler gibi vergi ödemeyip sadece zekât vermek zorundadırlar. Müslüman olmayanlar sadece gelir vergisi ödemekle mükelleftirler (Cici, 2008: 239-240).

Toplanan zekâtlar sosyal güvenlik fonlarına eklenip muhtaçlara dağıtılmaktadır. Zekât paraları işletmelerde, yol ve okul inşaatı gibi sosyal hizmetlerde kullanılmamaktadır.

2.4.6. Kuveyt'te Zekât Uygulamaları

Basra Körfezinin kuzeyinde yer alan Kuveyt'in Kuzey ve Batısında Irak, Güneyinde Suudi Arabistan, Doğusunda ise Basra Körfezi vardır. Nüfusu 4,2 milyon olup, bu nüfusun sadece 1,1 milyonu Kuveyt vatandaşıdır. Yüzölçümü ise 17.818 km² dir. Uzun yıllar Osmanlı himayesinde olan Kuveyt 1914 yılında Birinci Dünya Savaşında İngilizlerin himayesine geçmiş olup, 1961 yılında da bağımsızlığını kazanmıştır. Ağustos 1990'da Irak tarafından işgal edilmiş olup, Şubat 1991'de ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin desteğiyle tekrar bağımsızlığını kazanmıştır (T.C. Ekonomi Bakanlığı). Ülke gelirlerinin %80'i, ihracatının ise %95'i petrol gelirlerindendir (KTO, 2010: 6).

Kuveyt'te ilk zekât müessesesi 1973 yılında yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Osman Mescidinde gönüllü bir kuruluş olarak kurulmuştur (Wahid, Kader ve

Ahmad, 2012: 6). İlk resmi zekât müessesesi olan Beytü'z-Zekât ise, 16 Ocak 1982 tarihinde çıkarılan 5 sayılı yasa ile kurulmuştur. Beytü'z-Zekât Dini İşler ve Evkaf Bakanlığına bağlı olup, bağımsız bütçesi ve özel hukuki statüye sahiptir. İdare konseyi ise; Dini İşler Bakanlığından 1 kişi, sosyal güvenlik ve işçi bölümünden 1 kişi, sigorta genel yöneticisi, saray işleri sorumlusu ve Kuveyt vatandaşları arasında 6 kişi olmak üzere toplam 10 üyeden oluşmaktadır (Cici, 2008: 254). Kuveyt küçük bir ülke olduğundan dolayı Beytü'z-Zekât tek aşamalı bir yapıya sahiptir. Kuveyt zekât evinde muhtaçlara ulaşmak amacıyla gönüllü çalışan erkek ve kadınlar vardır. Ayrıca fonun kimsesiz çocukları koruma, Afrikalı fakir öğrencilere yardım, eğitim projelerine destek, öğrencilere destek, muhtaçlara kredi projesi, kurban dağıtım projesi vb. projeleri de yer almaktadır (Kahf, 2000: 32). Kuveyt Zekât Evi Bangladeş, Pakistan ve Afrika'daki fakir İslam ülkelerine zekât transferi yaparak onların ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmaktadır (Cici, 2008: 259).

Konseyin görevleri ise, zekât işlerinin ne şekilde yürütüleceğini belirlemek, şahıslar, mali kurumlar ve şirketlerden zekât toplamak ve toplanan zekâtı uygun yerlere dağıtmaktır.

Beytü'z-Zekât'ın gelir kaynağı zekât gelirleri, hükümet yardımları, bağışlar, sadakalardan oluşmaktadır. Her bir fonun hesabı ayrı ayrı tutulmaktadır. Kuveyt Zekât Evinin zekât toplamak ve dağıtımında gönüllü çalışan bazı kuruluşları da vardır (Khaf, 2000: 32).

Kuveyt'te zekât ödemek gönüllülük esasına dayanmakta olup, zekâtını ödemek isteyenler kendi rızalarıyla zekâtlarını ilgili fona ödemektedirler. Sermayesi 500 bin \$'a ulaşan ortak şirketlerde ortakların birinin Müslüman olması halinde bu şirket zekât kapsamına alınmakta ve varlığının %2,5'ini ödemek zorundadır. Ayrıca sanayi şirketleri, hayvanlar, tavuk çiftlikleri, seyahat şirketleri ve kâr amaçlı işletme şirketleri yıllık net gelirlerinin %2,5'ini zekât olarak vermekle yükümlüdürler (Cici, 2016: 51).

Zekât dağıtımında çalışanların maaşları çıkarıldıktan sonra kalan paranın %20'sini mükellef kendisi muhtaçlara verebilecek, %20'si ilgili fona verilecek, %30'u vatan savunması harcamalarına, %30'u da Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından muhtaç ailelere verilmek üzere ayrılmaktadır (Cici, 2016: 52).

2.4.7. Ürdün’de Zekât Uygulamaları

1920-1946 yılları arasında İngilizler tarafından yönetilen Ürdün 25 Mayıs 1946 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur. Kuzeyinde Suriye, batısında İsrail, güney ve doğusunda Suudi Arabistan ile komşudur. Nüfusu 6,8 milyon olup ülkede ayrıca 2,9 milyon da mülteci yaşamaktadır. Doğal kaynaklar bakımından Arap dünyasının en fakir ülkelerinden biridir (DEİK, 2017: 2-3).

Ürdün zekât fonu bölgedeki en eski fonlardan biridir. Ülkede zekâtla ilgili ilk yasa 1944 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre bütün Müslümanların zekâtlarını vermeleri zorunlu olup, uygulama hayvanlar, toprak mahsulleri ve ithal mallarla sınırlandırılmıştır. 1953 yılına kadar uygulanan bu yasada nisap miktarı İslam’ın belirlediği oranın altında belirlenmiştir. Bu yasa Ürdün’de bağımsız bir zekât fonunun kurulmasına olanak sağlamış ve hükümet tarafından bu fona yönetici kurul atanmıştır. Bu yasa zekât ödeyenlere vergi muafiyeti tanımamış ve gayri Müslimlere de Müslümanların ödediği zekâta mukabil bir vergi yüklememiştir. 1953 yılında çıkarılan sosyal hizmet vergisi yasasıyla bu yasa yürürlükten kaldırılmıştır (Kahf, 2000: 33).

Ürdün’de zekât kanunu 11 Ocak 1978’de kabul edilmiştir (Cici, 2008: 243). Kanuna göre zekât ödemek gönüllülük esasına göre yapılmaktadır. Mükellefleri zekâtlarını ödemeleri konusunda teşvik etmek amacıyla zekât fonuna ödenen zekâtların 1/4’ünün vergiden düşürülmesine olanak tanımaktadır (Kahf, 2000: 34).

1986 yılında muhtaç kişi ve ailelere yardım etmek için Ulusal Yardım Fonu kurulmuştur. Avkaf Bakanlığı bünyesinde ve merkezi Amman’da olup ülke genelinde 210 gönüllü zekât komitesinden oluşmaktadır (Zureiqat ve Abu Shama, 2015: 32; ARDD-LEGAL AID, 2016: 4). Her komitenin merkezden ayrı kendi fonları bulunmaktadır. Toplanan fonların %10’u yöredeki insanların istifade etmesi amacıyla hastane ve sağlık merkezleri inşasında kullanılmaktadır (Khaf, 2000: 35).

Ürdün Zekât Konseyi 11 üyeden oluşmaktadır. Konsey başkanı Avkaf Bakanı olup, bakanlık temsilcisi de başkan yardımcısıdır. Büyük müftü, genel yönetici, Maliye Bakanlığı temsilcisi, toplumsal işler bölümü temsilcisi konseyde üye olarak yer almaktadır. Ayrıca İslami konularda yeterliliğini kanıtlamış farklı alanlara mensup 5 üye bakanın tavsiyesi ile kabine tarafından iki yıllığına konsey üyeliğine atanmaktadır

(Cici, 2008:243).

Ürdün Zekât Fonu 2013 yılı yardım programına göre yetimlere yardım yapıldığı, 53 bin yoksul aileye parasal destek verildiği, 100 bin hastaya tıbbi yardım yapıldığı, 410 öğrenciye eğitim desteği sağlandığı belirtilmektedir. Ramazan ayında fakirlere yiyecek ve giyecek desteği sağlanmıştır. Ayrıca Zekât Fonundan Suriyeli mültecilere de yardım yapılmıştır. 2014 yılında Zaatri Kampına 200 bin Ürdün Dinarı yardım yapılmıştır (Zureiqat ve Abu Shama, 2015: 32).

Ürdün’de zekât, ihtiyaç sahipleri, muhtaç olan öğrenciler, yetimler, engelliler, yolcular, faturalarını ödeyemeyenlere faturalarının % 10’u ve darü’l-acezelere dağıtılmaktadır (Cici, 2016: 51).

2.4.8. Sudan’da Zekât Uygulamaları

Sudan, 1956 yılında İngiltere’den bağımsızlığını kazanmıştır. 1972 ve 1983 yıllarında iki iç savaş geçirmiştir. Yapılan çeşitli görüşmeler neticesinde yapılan anlaşmalarla Temmuz 2011’de Güney Sudan ayrı bir devlet olarak Sudan’dan ayrılmıştır. Kuzey Doğu Afrika’da yer alan ülkenin Kuzeyinde Mısır ve Libya, Batısında Çad ve Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Güneyinde Güney Sudan, Etiyopya ve Eritre, Doğusunda ise Kızıl Deniz ile çevrilidir. İstihdamın %80’i tarım sektöründedir. Ülkede ayrıca petrol üretimi de ekonomide önemli yer tutmaktadır (DEİK, 2014: 2). Yüzölçümü 1.861.484 km² olup, nüfusu 39,5 milyondur (The World Bank, 2016).

Sudan’da 1921 ve 1924 yıllarında öşürle ilgili iki ayrı düzenleme yapılmıştır. 1921 yılında çıkarılan öşürle ilgili düzenleme öşrün toplanması ve dağıtımıyla ilgili konuları ele almaktadır. 1924 yılında yürürlüğe giren öşür kanunu yağmurla sulanan arazilerin vergilendirilmesiyle ilgili olup, bu yasayla önceki öşür yasası da yürürlükten kaldırılmıştır. 1978 yılında ise Zekât Fonu Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, zekâta tabi varlıkların mahiyeti ve zekâtın tahsil edilmesiyle ilgili hükümleri içermektedir (Cici,2008: 229).

1980 yılında Zekât Sandığı kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, zekâtın şer’i hükümlere göre toplanması ve İslam’ın uygun gördüğü yerlere dağıtılması hakkındadır. Bu kanunun çıkarılış amacı ise, zekâtın toplanmasından dağıtımına kadar zekât sandığının

uygulama esasları, sandık yönetiminin oluşması, sandığın çalışma esasları, zekâtın kimlerden alınıp kimlere ne şekilde verileceğiyle ilgili uyulması gereken kuralları belirlemektir (Selçuk ve Görmüş, 2016: 350).

1984 yılında yeni bir zekât kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun Müslümanlara zekât, Gayri Müslimlere de aynı oranda sosyal eşitlik vergisi ödeme zorunluluğu getirmiş, daha önce çıkarılan bütün zekât kanunlarını da hükümsüz kılmıştır. Cumhurbaşkanlığına bağlı Vergi ve Zekât Divanı oluşturulmuştur. Zekâtın toplanması ve dağıtımı zorunlu hale getirilmiş ve bu görev Vergi ve Zekât Divanına bırakılmıştır. Kanunla zekât ve vergiler tek elden toplanmıştır. Zekât ve vergilerin tek elden toplanması zekât mallarından yeterince yararlanılamamasına neden olmuştur (Cici, 2008: 232). 1980 yılında çıkarılan yasa ile zekât vermek gönüllülük esasına dayanmakta iken 1984 yılında çıkarılan yasa ile zorunlu olması neticesinde toplanan zekât miktarı yaklaşık olarak 15 kat artmıştır. Bu artış zekât hacmindeki artıştan ziyade zekâtlarını geleneksel yollarla uygun gördükleri yerlere verenlerin zekâtlarını devlete teslim etmelerinden kaynaklanan bir artıştır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 351).

24 Nisan 1986 tarihinde Askeri Konsey tarafından çıkarılan zekât ve vergiler kanunu ile 1984 yılında çıkarılan kanun iptal edilmiştir. Yeni düzenleme ile ticari, zirai ve nakdi varlıkların yanında hayvan çiftliklerden ve taşıma araçlarından elde edilen gelirler de zekâta tabi olmuştur. Ayrıca görevli, memur, işçi ve sanatkârlara da net gelirlerinden zekât verme zorunluluğu getirilmiştir. Madenler ve yer altı kaynakları zekâta tabi tutulmuş, meyve ve sebzelerde zekât alanı genişletilmiştir. Müslümanlardan alınan zekâta mukabil hristiyanlardan alınan sosyal eşitlik vergisini kaldırmıştır. 1990 yılında çıkarılan ve halen yürürlükte olan zekât kanunu ile 1986 yılında çıkarılan zekât kanunu iptal edilmiştir (Cici, 2008: 233; Yavuz, 2018: 692).

1990 yılında çıkarılan zekât kanunu ile merkezde kurulan Zekât Yüksek Mütevelli Konseyi, başkanlığını bakanın yaptığı bir genel sekreter ve İslam âlimleri ve zekât ödeyenlerden seçilecek 14 güvenilir üye toplam 16 kişiden oluşurken, 2001 tarihli yeni kanunla bu sayı 20 ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca Federal başkent ve diğer eyaletlerde merkezi konseyin gözetiminde 1 başkan ve 10 üye sekreteryaya odalarından oluşan Zekât Mütevelli Konseyleri mevcuttur. Bu konsey Zekât Yüksek Mütevelli Konseyinin plan ve politikalarını uygulamakla görevlidir (Cici, 2016: 48).

Sudan’da toplanan zekât miktarına baktığımızda 1990 yılında 27,8 milyon Dinar iken 2003 yılında 19,2 milyar Dinara yükselmiştir. Bu dönemde toplanan zekât miktarı 690 kat artmıştır. Toplanan zekâtın %41,6’sı tarım ürünlerinden, %36,4’ü de ticaret sektöründendir. Bu iki kesim ülkede toplanan zekâtın %78’ini oluşturmaktadır. Tarım ürünlerinden toplanan zekât miktarı 1990 yılında 18 milyon Dinar iken, 2003 yılında 7.982,5 milyon Dinara ulaşmıştır. Bu miktar 30,7 milyon \$’ tekabül etmektedir. Aynı dönemde ticaret gelirlerinden elde edilen zekât miktarı 60 milyon Dinardan 6.993,8 milyon Dinara yükselmiş olup 1.140 kat artmıştır (Chamber of Zakat: 2). 2004 yılında 120 milyon \$ olan toplanan zekât miktarı 2013 yılında 220 milyon \$ civarına yükselmiştir. Ülkede diğer ülkelerde olduğu gibi zekât ibadeti konusunda toplumsal algılarının gerektiği şekilde yönetilememesinden dolayı mükellefler üzerine farz olan zekât beklenen düzeyde gerçekleştirilememektedir. Ülkede zekât vermek her ne kadar zorunlu olsa da toplumsal farkındalık artırılmadığı sürece ülkenin arzu edilen zekât potansiyeline ulaşması düşünülemez (IRTI, 2015: 41-44).

Sudan’da zekâtın dağıtımına baktığımızda, zekât Kur’an-ı Kerim’de belirtilen gruplara dağıtılmaktadır. Dağıtılan zekâtın %61’i fakir ve miskinlere ayrılmıştır. Bu yoksulluğu azaltma açısından olumlu bir gelişmedir. Sudan Zekât Odası’nın 2003 yılı zekât dağıtımında 4,9 milyar Dinar sosyal gelişim projelerine aktarılmıştır. Devlet hastanelerinin kurulması, ilaç ve ekipman alımı yapılarak ve eczaneler kurularak yoksul hastaların tedavilerine katkı sağlanmıştır. Ülkenin farklı yerlerinde içme suyu ihtiyacının giderilmesi amacıyla kaynak aktarımı yapılmıştır (Chamber of Zakat: 5-6).

Tablo 16: Sudan’da 2008-2012 yılları Arasında Toplanan ve Dağıtılan Zekât Miktarı (Bin SDG)

Yıllar	Toplanan	Dağıtılan	Dağıtım Oranı %
2008	445.281	428.365	96
2009	497.439	478.191	98
2010	592.637	597.739	101
2011	807.801	718.538	89
2012	1.198.636	1.093.709	91

Kaynak: Yesuf, 2017: 47; IRTI, 2015: 47).

Tablo 16’ya baktığımızda ülkede toplanan zekâtın yaklaşık olarak %94’ünün dağıtıldığı

görülmektedir. Dağıtılan miktarın da %60'dan fazlasının fakir ve yoksullara verilmesi ülkede zekâtın yoksulluğu azaltmada önemli araçlardan biri olduğunu göstermektedir. 2013 yılında dağıtılan zekât oranlarında fakir ve miskinler %71 ile ilk sırayı almaktadır. Onu %19,5 ile amilin izlemektedir (Hassanain ve Said Ali, 2016: 89). Amilinin payının yüksek oluşu toplanan zekâtın düşük olması ve sabit giderlerden kaynaklanmış olabilir.

2.4.9. Yemen'de Zekât Uygulamaları

Yemen, Orta Doğu'da Arap Yarımadası'nın güneyinde yer almaktadır. Kuzeyinde Suudi Arabistan, Kuzey Doğusunda Umman ile komşudur. 1517 yılında Memlûklüler'den Osmanlı yönetimine geçmiştir. 19. y.y. ortalarında Yemen'in güneyi İngiltere yönetimine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Kuzey Yemen'den çekilmiştir. Kuzey Yemen'de 1962 yılında Yemen Arab Cumhuriyeti kurulmuştur. Güneyde ise 1933 yılında Mısır'ın desteğiyle İngilizler'e karşı direniş başlamış ve 1967 yılında İngilizlerin çekilmesiyle 1970 yılında Yemen Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. 1990 yılında iki ülke birleşerek Yemen Cumhuriyetini kurmuşlardır. Yüzölçümü 527.970 km² olan Yemen'in nüfusu 28,3 milyondur (DEİK, 2017: 2-3; KTSO, 2016: 1).

Yemen'de zekât kanunu 1980 yılında çıkarılan Cumhuriyet Fermanı ile yürürlüğe girmiştir. Zekâtın idaresi Maliye Bakanlığının kontrolünde kurulan Zekât Komiteleri tarafından yürütülmektedir. Mükellefler zekâta tabi olan varlıklarının zekâtını hesaplamakta ve komiteler de mükelleflerin hesapladığı zekâtı tahsil etmektedirler. Mükellefler zekâtlarını yerel veya bölgesel zekât komitelerine teslim etmek zorundadır. Ülkedeki yabancı ülke vatandaşları da dahil olmak üzere varlık sahibi her Müslüman zekâtını vermek zorundadır. Şirketler, işletmeler, ticari kurumlar ve bankalar da zekâtle mükelleftir. Değişik yerlerde şubeleri olan şirketin zekâtını ana merkezin ödemesi gerekmektedir (Cici, 2008: 250).

Mükelleflerin zekâtı hesaplanırken toplam gelirlerinin yarısı mükelleflerin muhtelif harcamalar için zekâttan muaf tutulmakta, kalan miktarın %10'u zekât olarak alınmaktadır. Yer altından çıkarılan maden ve minerallerden humus (1/5) alınmaktadır. Zekât ödeme zamanı ilan edildiğinde zekât vermekle mükellef olan kişi zekâta tabi varlıklarının listesini hazırlayıp bir ay içinde bölge zekât komitesine teslim etmek

zorundadır. Eğer teslim etmezse zekât bölümü görevlisi zekât miktarını tayin etmektedir. Zekât bölümünün kararından memnun olmayanlar kararın düzeltilmesi için temyize başvurabilmektedirler (Cici, 2016: 50).

1999 yılında çıkarılan 2 numaralı zekât yasasıyla zekâtların sekiz gruba dağıtımı kararlaştırılmıştır. Mükelleflere zekâtlarının %25'ini kendilerinin diledikleri yerlere vermelerine izin verilmiştir. Yerel konseyler zekâtla sorumlu tutulmuş ve onlar da zekâtları çoğunlukla altyapı yatırımlarında kullanmışlardır (Azaki, 2015: 42).

Tablo 17: Yemen’de 2009- 2012 Yılları Arasında Toplanan Zekât Miktarı (Milyon \$)

Yıllar	2009	2010	2011	2012
Toplanan Zekât Miktarı	50,8	56,1	53,8	61,4
GSYH’nın %	0,19	0,18	0,17	0,19
MG’in %	0,81	0,35	0,66	0,53
Artış Oranı	10,9	10,4	-3,9	13,9
Yerel Konseylerin Gelirinin %	3,31	3,63	3,11	2,94

Kaynak: Azaki, 2015: 43.

Tablo 17’ye göre Yemen’de toplanan zekât miktarı dört yılda yaklaşık %20 artmıştır. 2011 yılı hariç toplanan zekât miktarında artış olmuştur. 2011 yılında düşme kaydedilmiştir. 2012 yılında GSYH’sı 35,393 milyar \$ olan Yemen’de (World Bank) toplanan 61,4 milyon \$ zekât miktarı oldukça düşüktür.

2.4.10.Libya’da Zekât Uygulamaları

Libya Akdeniz’in güneyinde yer alan bir Kuzey Afrika ülkesidir. Doğusunda Mısır ve Sudan, batısında Tunus ve Cezayir, güneyinde Nijer ve Çad ile komşudur. Yüzölçümü 1.759.540 km² olup nüfusu 6,2 milyondur (Küheylan, 2016: 2).

Libya Arap Cumhuriyeti 28 Ekim 1971 tarih ve 89 sayılı yasa ile 47 maddelik bir zekât kanunu çıkarmıştır. Bu kanun genellikle maliki mezhebi görüşlerine dayanmaktadır. Ayrıca 30 maddelik de bir uygulama talimatnamesi çıkarılmıştır. Ülkede Hazine Bakanlığı bünyesinde Zekât İşleri Genel Bölümü oluşturulmuş olup, zekât işlerini bu bölüm yürütmüştür. Bölüm mükelleflerin beyanlarını alıp kontrol ettikten sonra onaylamakta ve zekât için ayrı bir hesap açmaktadır. Ülkede dinen zengin sayılan

herkes zekât vermek zorundadır. Bülûğ çağına ulaşmayanlar ve akli dengesi yerinde olmayanlarda eğer nisap miktarı mala sahiplerse zekât vermek zorundadır (Cici, 2016: 48-52).

Zekâtlar, mükelleflerin beyanlarına göre hesaplanıp toplanmaktadır. Mükellefler, her yıl Ramazan ayını başında zekât kurumuna sahip oldukları zekâta tabi mallarla ilgili bildirimde bulunmakta ve beyanları doğrultusunda tahakkuk ettirilecek zekâtı da ödemek zorundadır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 354).

Libya’da zekât gelirlerinin %50’si fakir ve miskinlere dağıtılmaktadır. %10’a kadar idari masraflara ayrılırken, dağıtımda üçüncü sırayı İslami Davet Organizasyonunun yurt dışında İslam’ı tanıtım faaliyetleri almaktadır (Powell, 2010; 70). Zekât işlerinde çalışanlar, kalpleri İslam’a ısındırılmak istenenler, esirler ve borçlulara da zekât gelirlerinden dağıtılmaktadır. Zekât beyanı vermeyenlere 5 ile 100 Libya Dinarı arasında para cezası verilmektedir. Zekât ödemekten kaçınanlar ise ödemesi gereken miktarın iki katı para cezası ödemektedirler (Cici, 2008: 242-243).

2012 Yılında 49 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile zekât sandığı kurulmuştur. Bu sandığın kuruluş amacı İslam Hukuku’na uygun olarak ülkede zekât ibadetinin organizasyonunu sağlamaktır. Bu kurumun kendine ait bir bütçesi olup, ayrıca müstakil bir tüzel kişiliği de vardır. Kurumun faaliyetlerini yürütebilmesi için bakanlar kurulu tarafından atanan bir idare meclisi de mevcuttur. Zekât Sandığının görevi sadece zekât toplama ve toplanan zekâtı uygun yerlere dağıtma sürecini yönetmek olmayıp, vatandaşları zekâtla ilgili bilgilendirmek, zekâtın ilkelerini, zekâtın farziyeti, ödenmesi, nerelere verilebileceği gibi konularda halkı bilinçlendirme işlevlerini de üstlenmiştir. Ülkede zekât ibadetinin ifasında her türlü süreci yönlendirmek ve ihtiyaç halinde yeni tüzükler hazırlama kabiliyetine de sahiptir (Selçuk ve Görmüş, 2016: 353).

2.4.11.Mısır’da Zekât Uygulamaları

Akdeniz’in güneyinde ve Kuzey Doğu Afrika’da yer alan Mısır’ın kuzeyinde Ak Deniz, doğusunda Filistin, İsrail ve Kızıl Deniz, batısında Libya ve güneyinde Sudan vardır. Yüzölçümü 1 milyon km² olup (KTO, 2009: 1), nüfusu 95,6 milyondur (World Bank 2016).

28 Şubat 1922 tarihinde bağımsızlığını kazanan Mısır'da zekât vermek zorunlu değildir. Ülkede zekâtla ilgili yasal düzenleme mevcut değildir. Ancak zekâtla ilgili bazı projeler hazırlanıp çalışmalar yapılmaktadır. İlki 1948 yılında olmak üzere 1971 ve 1983-1984 yıllarında zekâtla ilgili bazı taslak projeler hazırlanmıştır (Cici, 2008: 236). Son olarak 2014 yılında çıkarılan 123 sayılı kanunla Beytü'z-zekât ve's-sadaka adında zekâtla ilgili tüzel kişiliğe sahip bir kurum oluşturulmuştur (Cici, 2016: 48).

1948 yılında çağımızın ünlü İslam hukukçularından Muhammed Ebu Zehra başkanlığında bir komisyon zekâtla ilgili 8 maddelik bir kanun tasarısı hazırlamış olup, bu tasarı meclise sunulmuş fakat meclis tarafından yasalaşmamıştır. 1971 yılında 66 sayılı zekât kanun taslağı hazırlanıp meclise sunulmuş, fakat bu da yasalaşmamıştır. Bu taslağa göre Benku Nasır el-İctimai adlı kuruluşa zekâtlarını gönüllü olarak verenlerin zekâtlarını toplama ve harcama yetkisi verilmiştir. 1983-1984 döneminde çıkarılan taslakla devletin zekâtları toplayıp dağıtma görevini üstlenmesi ve bu faaliyetleri gerçekleştirmek için de Beytül mali'z-zekât adında bir birimin kurulması önerilmiştir. 1948 yılındaki tasarıda Müslim, Gayri-Müslim ayrımı yapılmamıştı. 1984 yılında çıkarılan taslakla zekâtın sadece Müslümanlardan alınacağı hükmü getirilerek Gayri-Müslimler kapsam dışında tutulmuştur (Cici, 2008: 237).

Mısır'da zekâtın dağıtımına baktığımızda 1948 yılında çıkarılan taslağa göre zekâtın dağıtımında Kur'an'da belirtilen yerler dikkate alınmayıp, yoksulluk, cehalet ve hastalıkla mücadele, orduyu güçlendirmek için silah fabrikalarının yapımı gibi konular ele alınmıştır. Zekâtın harcama alanlarına sınırlamalar getirilmiştir. 1971 tarihli taslak bankaların muhtaçlara faizsiz kredi vermelerine imkân vermiştir. 1983-1984 yıllarında çıkarılan taslağa göre ise çalışabilecek durumda olan muhtaçlara durumlarını düzeltecek ve bir daha zekât almadan hayatlarını devam ettirebilecek şekilde zekât verilmesi öngörülmüştür (Cici, 2016: 51).

Mısır'da zekât hükümet veya herhangi bir merkez tarafından toplanmamaktadır. İnsanlar zekâtlarını kendi tercihlerine göre gizli olarak kendileri belirlediği yerlere, akraba veya komşularına vermektedirler (Helal, 2012: 25).

Mısır'da zekât sistemi ise dört ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar, herhangi bir kamu kuruluşu ile bağlantısı olmayan gönüllü kuruluşlar, Awqaf bakanlığı ve ona bağlı

gönüllü kuruluşlar, Nasır sosyal bank ve onun gönüllü komiteleri ve Mısır Faisal İslam bankası ve onun gönüllü komiteleridir (Kahf, 2000: 36). Ayrıca ülkede zekât toplama ve dağıtma işiyle ilgilenen pek çok küçük çapta dernek vardır. Bunların içinden 10 tanesi önemli olup toplum tarafından da bilinmektedir. Bu dernekler arasında koordinasyon bulunmamaktadır. Zekâtın yanında yoksullara yardım eden çok sayıda sosyal derneğin de bulunması zekâtın toplanma ve dağıtımıyla ilgili sağlıklı istatistiklere ulaşılmasına olanak vermemektedir (Hashem ve El-sha'er, 2015: 427-428).

Ülkelerin zekât potansiyeli hesaplamalarında en üst %20 lik grubun GSYH'dan aldığı pay dikkate alınmaktadır. Bu payın 1/40'ı ise bize zekât potansiyelini vermektedir. Buna göre Mısır'da zekât potansiyeli 2000 yılında 2,6 milyar \$, 2005'de 3,15 milyar \$ ve 2008'de ise 4,47 milyar \$'dır. Zekât potansiyelinin GSYH'ya oranı ise, 2000 yılında %1,035, 2005'de %1,04 ve 2008'de ise %1,007'dir. Günlük 2 \$ altında bir gelirle yaşayanların gelirleri ise GSYH'nın %0,590'ıdır. Bunlar da bize göstermektedir ki Mısır'da zekât müessesesi çalıştırıldığında yoksulluğu ortadan kaldırmak için yeterli olacaktır (Hashem ve El-sha'er, 2015: 429). Fakat müessese çalıştırılmadığından Mısır'da yoksulluk oranı ve yoksul sayısı artmaktadır. Ülkede yoksulluk oranı 1996'da %16,7 iken, 2009'da %21,6'ya, 2013 yılında ise %26,3'e yükselmiştir. Yoksulların sayısı ise 1996 yılında 9,9 milyon iken 2013 yılında 22 milyona ulaşmıştır (Hashem ve El-sha'er, 2015: 426).

2014 çıkarılan 123 sayılı kanunla Zekât ve Sadaka Evi adında tüzel kişiliğe sahip sandık oluşturulmuştur. Merkezi Kahire'de olan bu sandık zekât mükellefleri veya şirketlerin gönüllülük esasına göre verdikleri zekâtlarını ve sadakalarını toplamak için kurulmuştur. Bu sandık zekât mükelleflerinin gönüllülük esasına göre verdiği zekâtlarını ve yapılan bağışları toplayıp ilgili yerlere ulaştırmaktadır. Ayrıca toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamak için de çalışmalar yürütmektedir. Bu sandığın zekât fonunda tutulan varlıklar vergiden muaf olup haczedilemez niteliğe sahiptir (Selçuk ve Görmüş, 2016: 352).

2.4.12. Nijerya'da Zekât Uygulamaları

1900 yılında İngilizlerin sömürgesi olan Nijerya 1 Ekim 1960 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Zengin doğalgaz, petrol ve maden yataklarına ve elverişli tarım arazilerine

sahip olan ülke Afrika'nın zengin ülkeleri arasında gösterilmektedir (KTO, 2008: 2). Yüzölçümü 923.770 km² olup 2017 yılında nüfusu 189 milyondur. Nüfusunun %50'si Müslüman, %40'ı Hristiyan ve %10'u da yerel inanışlara sahiptir (T.C. Ekonomi Bakanlığı).

Nijerya'da zekâtın tarihçesi ülkeye İslam'ın ulaşmasıyla başlar. İlk dönemlerde zekât fonu olmayıp, İnsanlar mallarının zekâtlarını geleneksel yollarla vermişlerdir (Ayuba, 2016: 64). Ülkede zekât faaliyetleri 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Sokoto halifesi tarafından inşa edilen zekât sistemi (IRTI, 2015: 52) Sokoto halifeliğinin 1903 yılında düşmesine rağmen zekât, İslam'ın önemli bir rüknü olarak devam etmiştir (Mustafa ve Idris, 2015: 43). Sömürge sonrası dönemde de zekâtla ilgili herhangi bir ilerleme olmamış ve zekât ödemeyenlere de herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır.

Nijerya'nın kuzey bölgelerinde Müslümanlar arasında yoksulluğun yüksek olmasından dolayı 1982 yılında Kano Zekât konseyi (Kano Zakat Council) ve 1997'de Müslüman Refah Fonu (Muslim Welfare Fund) kurulmuştur. 1999 yılında ise Zamfara eyaletinde Zamfara State Zakat and Endowment (Zamfara Devlet Zekât ve Bağış) kurulmuştur. Ülkenin kuzey bölgesinde yer alan diğer 11 eyalette de benzer şekilde zekât kurumları kurulmuştur (Abioye, Mohamad ve Adnan, 2011: 135). Günümüzde ise zekâtla ilgili çeşitli kurumlar mevcuttur. Bunların bir kısmı devletin organize ettiği kurumlar iken, bir kısmı da gönüllü kuruluşlardır. Zekât mükelleflerinin çoğunluğu zekâtlarını kendileri muhtaçlara doğrudan vermeyi tercih etmektedir (IRTI, 2015: 54).

Nijerya'da Müslüman nüfusun yoğun olduğu 12 eyalette şer'i esaslar kabul edilmeye başlanmış ve bu eyaletlerin 9'unda yasal zemin de hazırlanmıştır (IRTI, 2015: 62). Zekâtın müesseseleşmesinin gerçekleşmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ülkedeki eyaletlerde zekâtla ilgili uygulamalar aynı düzeyde olmayıp, eyaletlerin durumuna göre farklılık arz etmektedir. Eyaletlerin 9'unda zekât vermek zorunlu iken, 5 eyalette ise gönüllülük esasına dayanmaktadır. 2000'li yılların başında Bauchi, Zamfara, Niger, Kano, Kebbi gibi birçok eyalette zekât fonu kurulmuştur (Selçuk ve Görmüş, 2016: 365).

Nijerya'da ülke genelinde toplanan zekât miktarını incelediğimizde 2009 yılında yaklaşık 1,5 milyon \$ zekât toplanırken bu miktar 2013 yılında 3 milyon \$ civarına

yükselmiştir (IRTI, 2015: 52). Beş yıllık dönemde iki katına çıkmıştır. Bu bize ülkedeki zekât faaliyetlerinin giderek geliştiğini ve mükelleflerin de zekât toplayan kurumlara ilgisinin arttığını göstermektedir. Eyaletlerde toplanan zekât miktarına baktığımızda ise en çok zekât Dutse eyaletinde toplanmış olup, onu Zamfara ve Lagos eyaletleri izlemiştir. En çok artış ise Zamfara ve Lagos eyaletlerinde olmuştur. Zamfara’ da toplanan Zekât miktarı 2009 yılında 121.400 \$ iken 2013 yılında 784.000 \$’ yükselmiştir. Yaklaşık 6,5 kat artmıştır. Aynı dönemde Lagos eyaletinde toplanan zekât miktarı ise 121.400 \$’ dan 687.700 \$’a yükselmiştir (IRTI, 2015: 52).

Zekâtın dağıtım yerlerine baktığımızda Kano eyaletinde zekâtın; fakir ve muhtaçlara, hastalara, imamlara, İslami okullara, engellilere, dullara, yaşlılara vb. yerlere verildiğini görmekteyiz (İbrahim ve Muhammad, 2015: 261). Sokoto eyaletinde ise %31’lik oranla en büyük payı yoksullara yapılan gıda yardımları almakta olup, bunu %26,7 ile muhtaçlara yapılan sağlık yardımları ve %17,8 ile eğitim harcamaları izlemektedir (IRTI, 2015: 60).

Bauchi eyaleti yasalarına göre zekât ödemekten kaçınanlar veya hile yaparak yükümlülüklerini yerine getirmeyen mükellefler ödeyecekleri zekâtın yarısını geçmeyecek şekilde para cezası, 3 ay hapis cezası veya 20 defayı geçmeyecek şekilde değnekle vurulma cezalarıyla cezalandırılacağı belirtilmektedir (IRTI, 2015: 68).

2.5. Günümüzde Zekât Uygulamalarına Genel Bir Değerlendirme

Zekât müessesesi olan ülkelerden bazılarını incelemiş bulunmaktayız. Tablo 18 bize ülkelerde zekât verme ilkelerini bildirmektedir. Bu ülkelerin bazılarında zekât vermek gönüllülük esasınca dayanırken, bazılarında ise zekât vermek zorunludur. Bazı ülkelerde zekât konusunda eyaletler arasında uygulama farklılıkları olmaktadır. Bazı ülkelerde ise bazı malların zekâtını vermek zorunlu olup, bazı malların zekât vermek zorunlu değildir. Bu ülkelerden Endonezya, Malezya, Bangladeş, Ürdün ve Mısır’da zekât vermek her ne kadar gönüllülük esasınca dayansa da bazı eyaletlerde zekât vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmaktadır.

Tablo 18: İncelenen Ülkelerde Zekât Uygulamaları

Ülke	Zekât Ödeme Mecburiyeti	Cezai Müeyyide	Vergi Muafiyeti
Endonezya	Zekât ödemek gönüllülük esasına dayanmaktadır.	Zekât ödemeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır.	Zekât ödeyenlere vergi muafiyeti yoktur.
Malezya	Zekât ödemek gönüllülük esasına dayanmaktadır. Her eyalet topladığı zekâtı kendi içinde dağıtıp, bir eyaletten diğer eyalete zekât transferi olmamaktadır.	Ülkede zekât uygulamalarında farklılık olduğundan dolayı bazı eyaletlerde zekât vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmazken, bazı eyaletlerde zekât vermekten kaçınanlara veya başkalarının zekât vermesini engelleyenlere eyalet konseyinin belirlediği cezai müeyyideler uygulanmaktadır.	1967 yılında çıkarılan kanunla şahısların ödediği zekât gelir vergisinden düşürülmüştür. 2005 yılında şirketlere gelirlerinin %2,5'ine kadar ödedikleri zekâtın vergiden düşürülebileceği bildirilmiştir.
Pakistan	Bazı varlıklardan zekât vermek zorunlu iken, bazı varlıklardan ise gönüllülük esas alınmaktadır. 1999 yılından Anayasa mahkemesi zekât vermeyi gönüllü hale getirmiştir.	Zekât vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır.	Zekât ödeyenlere gelir vergisini etkileyecek muafiyet verilmemektedir.
Bangladeş	Zekât vermek gönüllülük esasına dayanmaktadır.	Zekât vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır.	Mükellefler zekât veya hayır fonuna yatırdıkları miktar kadar gelir vergisinden muaf tutulmaktadır.
Suudi Arabistan	Şirketler zekâtlarının tamamını devlete vermek zorundadır. Kişiler ise zekâtlarının yarısını devlete vermek zorunda olup, diğer yarısını da kendilerinin dağıtmaları gerekmektedir.	Devlete ödemeleri gereken zekâtı ödemekten kaçınanlar zekâtı verinceye kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.	Müslüman olmayanlar gelir vergisi vermekle mükellef olurken, ülkedeki Bahreyn, Katar, Kuveyt ve Suudi Arabistan vatandaşları vergi vermeyip sadece zekât vermekle mükelleftirler.

Ülke	Zekât Ödeme Mecburiyeti	Cezai Müeyyide	Vergi Muafiyeti
Kuveyt	Zekât mükelleflerden gönüllülük esasına göre toplanırken, sermayesi 500 bin \$'a ulaşmış şirketler ile tavuk ve hayvan çiftlikleri zekâtlarını devlete vermek zorundadır.	Zekâtını vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır.	Zekât verenlere vergi muafiyeti yoktur.
Ürdün	Zekât mükelleflerden gönüllülük esasına göre alınmaktadır.	Zekâtı vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır.	Mükellefler ödedikleri zekâtın 1/4'ü kadar ödeyecekleri gelir vergisinden muaf tutulurlar.
Sudan	Sudan'da veya diğer ülkelerde yaşayan Sudanlılar ile Sudan'da yaşayan yabancı ülke vatandaşı Müslümanlar zekât vermek zorundadır.	Zekât vermekten kaçınan mükellefler ödeyecekleri zekâtın iki katı para cezasıyla cezalandırılırlar.	Mükellefler zekât sandığına ödedikleri zekât ve sadaka miktarı kadar gelir vergisi muafiyeti elde ederler.
Yemen	Yemende yaşayan yabancı ülke vatandaşı Müslümanlar ve Yemenli mükellefler zekâtlarını, zekât kurumuna teslim etmek zorundadır. Şirketler ve ticari kurumlar da zekât vermekle mükelleftir.	Mükelleflerin zekât beyanını zamanında teslim etmemesi durumunda, zekât görevlileri ödenecek zekât miktarını kendileri tayin etmektedir. Mükelleflerin tayin edilen miktara itiraz hakkı vardır.	Zekât verenlere vergi muafiyeti yoktur.
Libya	Zekâta tabi mallarda zahiri ve batini mal ayrımına gidilmiş olup, zahiri malların zekâtının devlete ödenmesi zorunludur.	Zekât ödemekten kaçınanlar, ödeyecekleri zekâtın iki katı para cezası ödemekte olup, ayrıca zekât beyanı vermeyen mükelleflere de para cezası verilmektedir.	Zekât verenlere vergi muafiyeti yoktur.
Mısır	Zekât gönüllülük esasına göre toplanmaktadır.	Zekât vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır.	Zekât verenlere vergi muafiyeti yoktur.
Nijerya	Ülkede uygulama birliği olmayıp, 9 eyalette zekât vermek zorunlu iken, 5 eyalette ise zekât gönüllülük esasına göre toplanmaktadır.	Bazı eyaletlerde zekât vermeyenlere veya hile yapanlara ödeyecekleri zekâtın yarısını geçmeyecek şekilde para cezası veya 3 ay hapis cezası ya da 20 kere değnekle vurmayı geçmeyecek şekilde cezalandırılırlar.	Zekât verenlere vergi muafiyeti yoktur.

Kaynak: Ülkelerin zekâtla ilgili durumları tarafımızdan özetlenmiştir.

Zekât vermenin zorunlu olduğu Suudi Arabistan, Sudan, Yemen ve Libya’da zekâtlarını vermeyenlere cezai müeyyideler uygulanmaktadır. Suudi Arabistan’da devlete vermeleri gereken zekâtı vermeyenlerin zekâtlarını verinceye kadar hapis cezasıyla cezalandırılacakları belirtilmektedir. Sudan ve Libya’da ise zekât vermeyenler ödeyecekleri zekâtın iki katı para cezasıyla cezalandırılmaktadırlar. Ayrıca Libya’da zekât beyanı vermeyenlere de para cezası uygulanmaktadır. Yemen’de ise mükelleflerin ödeyecekleri zekâtı teslim etmemeleri durumunda zekât görevlileri mükellefin ödeyeceği zekâtı belirlemektedir.

Zekât vermek Pakistan’da bazı mallarda zorunlu iken, bazı mallarda ise gönüllülük esasına dayanmakta olup, zekât vermeyenlere cezai müeyyide uygulanmamaktadır. Kuveyt’te ise zekât verme gönüllülük esasına dayanmakta olup, belirli özelliklere sahip bazı şirketlere zekât verme zorunluluğu getirilmiştir. Zekât vermeyenlere ise cezai müeyyide uygulanmamaktadır. Nijerya’da ise zekât vermek bazı eyaletlerde zorunlu iken bazı eyaletlerde gönüllülük esasına dayanmaktadır. Zekât vermenin zorunlu olduğu eyaletlerde cezai yaptırım uygulanırken, zorunlu olmayan eyaletlerde ise cezai yaptırım uygulanmamaktadır. Ülkede uygulama birliği yoktur.

Tablo 19 bazı İslam ülkelerinde zekâtın toplanma şeklini göstermektedir. 36 İslam ülkesi ele alınmış olup bu ülkelerin 28 tanesinde zekât vermek gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu ülkelerde mükellefler zekâtlarını dilerse vermekte, istemediği zaman da vermemektedir. Devlet mükellefleri zekât verme konusunda zorlamamakta ve hiçbir yaptırım da uygulamamaktadır. 7 ülkede ise zekât vermek zorunlu olup zekât vermeyenlere bazı müeyyideler uygulanmaktadır. Nijerya’da ise bazı eyaletlerde zekât vermek zorunlu iken bazı eyaletlerde ise gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Tablo 19: Bazı İslam Ülkelerinde Zekât Uygulamaları

Ülke	Gönüllü	Zorunlu	Devlet Kurumu
Azerbaycan	*		
Bahreyn	*		*
Bangladeş	*		
Birleşik Arap Emirlikleri	*		*
Burine		*	
Burkina Faso	*		

Ülke	Gönüllü	Zorunlu	Devlet Kurumu
Cezayir	*		*
Çad	*		
Endonezya	*		
Fas	*		
Gambiya	*		
Gine	*		
Irak	*		
İran	*		
Katar	*		
Kuveyt	*		
Libya		*	*
Lübnan	*		*
Malezya		*	
Mısır	*		*
Nijer	*		
Nijerya	*	*	
Özbekistan	*		
Pakistan		*	
Senegal	*		
Siere Lone	*		
Somali	*		
Sudan		*	*
Suudi Arabistan		*	*
Tacikistan	*		
Tunus	*		
Türkiye	*		
Türkmenistan	*		
Umman	*		
Ürdün	*		
Yemen		*	*
Toplam 36 Ülke	29	8	9

Kaynak: Bremer, 2013: 58-59

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE ZEKÂT UYGULAMALARI İLE ZEKÂT FONU UYGULANABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

Bu bölümde Türkiye’de yoksulluğun görünümü, yoksulluğun nedenleri ve yoksulluğu azaltma politikaları ele alınmıştır. Ayrıca, Türkiye’de zekât uygulamaları, Türkiye’nin zekât potansiyeli ve Türkiye’de zekât fonu çalışmaları incelenmiştir. Türkiye’de insanların zekât bilincini, zekât bilincinin artırılması için neler yapılabileceğini ve devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulması durumunda insanların zekât fonuna bakışını ölçmek ölçmek amacıyla anket çalışması yapılmıştır.

3.1. Türkiye’de Yoksulluk

Yoksulluk, Türkiye ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Adaletsiz gelir dağılımı ve ekonomik krizler yoksulluğun en önemli nedenlerindendir (Taş ve Özcan, :423). Yoksulluk, 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan ekonomik krizlerle beraber giderek yaygınlık kazanmaktadır. Günümüzde yoksulluk, sadece ulusal değil, uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bunda da kapitalist ülkelerin izlediği liberal ekonomi politikalarının ve yaşanan ekonomik krizlerin rolü büyüktür. DB ve IMF’nin GOÜ ve AGÜ’e uygulattığı ekonomik politikalar gelir dağılımının giderek bozulmasına, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Ülkemizde de yoksul olduklarını belirterek yardım alanların sayısı artmaktadır (Gül, 2002: 107).

3.1.1. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Türkiye’de yoksulluk, günümüze özgü bir olay değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşın verdiği yıkım ile başlayıp, ikinci dünya savaşı ve sonrası dönemlerde de varlığını sürdürmüştür. Türkiye her ne kadar savaşa girmese de ikinci dünya savaşının olumsuz etkilerinden ekonomik olarak olumsuz etkilenmiştir (Kayalıdere ve Şahin, 2014: 68; Kızıler, 2017: 85).

Türkiye’de yoksulluk 1950’li yıllarda kırsal kesimden kentlere göç ile toplumda yaşanan değişimlerle gündeme gelmeye başlamıştır. 1950’li yıllarda sanayileşmenin

artmasıyla kırsal kesimden kentlere göç dalgası başlamıştır. Kırsal kesimden kentlere göçün olması kentlerde gecekondulaşmaya ve altyapı sorunlarına neden olmuştur. Kırsal kesimden kentlere göç edenler ekonomik imkânların kıtlığı nedeniyle kentlerin varoşlarında daha ucuz barınma imkânları bulmuşlardır. Bazıları ise daha önceden göç eden akraba veya hemşehrilerinin de yardımıyla kentin varoşlarında buldukları yerlerde yaşamaya başlamışlardır. Önce gelenler sonradan gelenlere yardımcı olmaya çalışmışlardır. Bu dönemde geleneksel kurumlar ve manevi değerler sayesinde yoksulluk kendini fazla hissettirmemiştir. 1980’li yıllardan itibaren yoksulluk toplumsal bir sorun olarak kendini göstermeye başlamıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 82).

Türkiye’de yoksullukla mücadele uzun süre gündeme gelmemiş olup, yoksullar geleneksel dayanışma yöntemleriyle korunmaya çalışılmıştır. Konu 1980’lerin ikinci yarısından itibaren, Turgut Özal liderliğindeki ANAP iktidarı döneminde kurumsal olarak ele alınmaya başlanmıştır (Gül, 2002: 112).

1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik krizlere bağlı olarak ekonomi küçülmüş, işsizlik artmış ve gelir dağılımında bozulmada artış gözlenmiştir. Ekonomik büyümeye rağmen işsizliğin artması yoksulluğu da artırmıştır. Özellikle de 1994 ekonomik krizi neticesinde yoksulluk kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır. 1990’lı yıllara kadar kırsal kesimde yaygın olarak görülen yoksulluk 1990’lı yıllardan itibaren kentlerde de görülmeye başlamıştır. 2000’li yıllara ise ekonomik krizlerle giren Türkiye’de gelir dağılımında eşitsizlik daha da artmıştır. 2001 ekonomik krizi ile 2 milyon kişi işsiz kalmıştır. 2010 ve 2011 küresel finans krizlerinden Türkiye her ne kadar az etkilenmiş olsa da yaşanan krizler biraz iyileşme olan gelir dağılımı eşitsizliği daha da artırmıştır (Yıldırım, 2017: 248-249). Dünyada gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkeler arasında yer alan Türkiye’de krizler nedeniyle gelir dağılımı eşitsizliğinin daha da artması alt ve üst gelir grupları arasındaki farkın giderek açılmasına neden olmuştur (Arabacı, 2014: 184).

Dünyadaki ülkelerin birçoğunda olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk ölçümleri gelir veya harcama esasına göre hesaplanmaktadır. Türkiye’de yoksulluk çalışmaları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülmektedir.

Tablo 20’ye göre Türkiye’de gıda yoksulluğu (açlık) oranı oldukça düşük

görülmektedir. Bu oran 2002 yılında %1,35 iken, 2005 yılında %0,87, 2009 yılında %0,48'e gerilemiştir. Açlık oranı kentlerde dönem içinde %0,92' den %0,06'ya geriler iken kırsal kesimde ise aynı dönemde %2,01'den %1,42'ye gerilemiştir.

Tablo 20: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Fert Yoksulluk Oranları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 2,15 \$ altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4,3 \$ altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esaslı görelî yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,15
Kent								
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 2,15 \$ altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4,3 \$ altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esaslı görelî yoksulluk	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
Kır								
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 2,15 \$ altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3 \$ altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92
Harcama esaslı görelî yoksulluk	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31	34,20

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015.

Kırsal kesimdeki gıda yoksulluğu oranı kentlerde görülen gıda yoksulluğu oranının 15 katıdır. Türkiye’de gıda yoksulluğu sınırı altında yaşayanların sayısı 2002 yılında 926 bin iken bu rakam 2005 yılında 623 bin, 2006 yılında 539 bine gerilemiştir. Aynı

dönemde kentsel bölgelerde gıda yoksulluğu çekenlerin sayısı 376 binden 18 bine gerileyerek 21 kat azalırken, kırsal kesimde ise gıda yoksulluğu çekenlerin sayısı 550 binden 521 bine gerilemiş olup sadece %5 oranında azalmıştır (Kabaş, 2010: 195). Türkiye’de günlük 1 \$ altı bir gelirle yaşayan insan bulunmamaktadır. Günlük 2,15 \$ altında bir gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışanların oranı 2002 yılında %3,04 iken 2009 yılında %0,22’ye gerilemiştir. Bunda da kırsal kesimdeki oran kentlerden daha yüksektir.

Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye için belirlenen yoksulluk sınırı kişi başı günlük 4,3 \$’dır. Buna göre Türkiye’de yoksulluk oranı 2002 yılında %30,3 olup bu oran 2005 yılında %16,36, 2006 yılında %13,33, 2007 yılında %8,41, 2008 yılında %6,83 ve 2009 yılında %4,35’e gerilemiştir. Türkiye’nin de içinde bulunduğu ülkeler için belirlenen 4,3 \$ yoksulluk sınırına göre 2005 yılında yaklaşık 12 milyon insan yoksulluk sınırı altında yaşamlarını sürdürmektedir (TÜİK: 2015; Çilingir, 2009: 27; Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 20). Kentlerde kişi başı günlük 4,3 \$ altı bir gelirle yaşayanların oranı aynı dönemde %24,62’ den %0,96’ya düşerken kırsal kesimde ise %38,82’den %11,92’ye düşmüştür. Kişi başı 4,3 \$ altında bir gelirle yaşayanların oranı kırsal kesimde hala yüksektir.

Gıda + gıda dışı temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre Türkiye’de yoksulluk oranı 2002 yılında %26,96 iken 2009 yılında %18,08’e gerilemiştir. Aynı dönemde bu oran kentlerde %21,95’den %8,86’ya gerilerken kırsal kesimde ise, %34,48’den %38,69’a yükselmiştir. Kentsel kesimde gıda + gıda dışı harcamalara dayalı yoksulluk oranı azalırken kırsal kesimde artmıştır. Türkiye’nin en alt %20’lik dilimin %18,08’ini yoksullar oluşturmaktadır. Türkiye’de gıda + gıda dışı harcamaya dayalı yoksulların sayısı 2002 yılında 18.441 bin iken bu sayı 2006 yılında 12.930 bine gerilemiş, 2009 yılında ise 13.119 bine yükselmiştir. 2002-2006 döneminde kentsel bölgelerdeki yoksul sayısı 9.011 binden 4.225 bine gerilerken kırsal bölgelerde 9.429 binden 8.706 bine gerilemiştir. Bu dönemde yoksulların sayısında 5,5 milyon azalma olmuş olup bunun 4,8 milyonu kentsel kesimde 0,7 milyonu ise kırsal kesimde olmuştur (Kabaş, 2010: 197). Kentsel bölgelerde yoksulluk %53 oranında azalırken kırsal kesimde ise %7,6’lık bir azalma görülmüştür.

Görelî yoksulluk oranı ise aynı dönemde %14,72’den %15,12’ye yükselmiş olup dönem

içinde çok az bir değişikliğe uğramıştır. Göreli yoksulluk oranı kentlerde %11,33'den %6,59'a düşerken, kırsal kesimde ise %19,86'dan %34,2'ye yükselmiştir. Kırsal kesimde göreli yoksulluk oranında ciddi artış olmuştur.

2002-2009 döneminde Türkiye'de kentsel bölgelerde yoksulluk azalırken, kırsal kesimlerde ise artış göstermiştir (TÜİK, 2015; Çalışkan, 2010: 120). Türkiye'de kırsal yoksulluğun artmasında tarım sektöründe çalışanlara desteğin sınırlı olması önemli bir etkidir. Tarımsal desteklerin azalması bu sektörde çalışanların gelirlerinin azalmasına yol açmıştır. Ayrıca zaten getirisi düşük olan tarım sektöründe çalışanların çokluğu ve tarım arazilerinin küçüklüğü de bu kesimde çalışanlarda yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Bilen ve Şan, 2006: 174).

Türkiye'deki yoksulların büyük bölümü gıda yoksulluk sınırına yakın bir seviyede olduklarından küçük bir transfer desteğiyle yoksulluktan kurtulabilmeleri mümkündür. Ancak yoksullara yönelik transferlerin etkinliği henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır. 2002 yılı Hane Halkı Bütçe Anketine göre yoksul hane halkları gelirlerinin önemli bir bölümünü gıda ihtiyaçlarını karşılamak için harcamaktadır. En yoksul %20'lik dilim gelirlerinin %41'ini gıda harcamaları için ayırırken, en zengin %20'lik dilim ise gelirlerinin %18'ini gıda harcamalarına ayırmaktadır (DPT, 2010: 15-16).

Tablo 21: Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Türkiye'de 2010-2015 Yılları Arasında Fert Yoksulluk Oranı (%)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kişi Başı Günlük 2,15 \$ Altı Gelirle Yaşayanlar	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi Başı Günlük 4,3 \$ Altı Gelirle Yaşayanlar	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
Kent						
Kişi Başı Günlük 2,15 \$ Altı Gelirle Yaşayanlar	0,04	0,02	0,02	0,02	-	-
Kişi Başı Günlük 4,3 \$ Altı Gelirle Yaşayanlar	0,97	0,94	0,60	0,64		
Kır						
Kişi Başı Günlük 2,15 \$ Altı Gelirle Yaşayanlar	0,57	0,42	0,14	0,13	-	-
Kişi Başı Günlük 4,3 \$ Altı Gelirle Yaşayanlar	9,61	6,83	5,88	5,13	-	-

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015.

Tablo 21’de ise Türkiye’de 2010- 2015 yılları arasındaki yoksulluk oranları yer almaktadır. Türkiye genelinde günlük 2,15 \$ altında bir gelirle yaşamaya çalışanların oranı 2010 yılında %0,21 iken 2015 yılında %0,06’ya gerilemiştir. Günlük 2,15 \$ gelirle yaşayanların oranı kentlerde 2010 yılında %0,04 iken 2013 yılında %0,02’ye, kırsal kesimde aynı gelirle yaşayanların oranı ise %0,57’den %0,13’e gerilemiştir.

Günlük 4,3 \$ kişi başı gelirle yaşayanların oranı ise Türkiye genelinde 2010 yılında %3,66 iken, 2015 yılında %1,58’e gerilemiştir. 4,3 \$ altı gelirle yaşamlarını sürdürenlerin oranı kentlerde 2010 yılında %0,97 iken, 2013 yılında %0,64’e gerilemiştir. Aynı dönemde kırsal kesimde ise bu oran %9,61’den %5,13’e gerilemiştir. Bu tablolar bize göstermektedir ki Türkiye’de yoksulluk oranları kırsal kesimde daha yüksektir. Kişi başı günlük harcaması SGP’ne göre günlük 4,3 \$ altında olanların oranı 2002 yılında %30,30 iken 2015 yılında %1,58’e düşmüştür (Tüik: 2015; Şantaş, 2017: 29). Bu oran 13 yılda 20 kat azalmıştır.

Medyan, bir istatistik serisinde seriyi iki eşit parçaya bölen tam ortadaki terimdir. Medyan gelir, sıralamada tam ortadaki kişinin geliridir (Özdemir, 2017: 82). Tablo 22’de eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirine göre Türkiye’de 2006-2017 yılları arasında Türk Lirası cinsinden yoksulluk sınırı, yoksulluk oranları ve yoksul sayısı verilmiştir. AB üyesi ülkelerin de kullandığı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ ı dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk sınırına göre Türkiye’de yoksulluk oranı 2006 yılında %25,4 iken, 2010 yılında %23,8, 2014 yılında %21,8, 2016 yılında %21,2, 2017 yılında ise %20,1’e gerilemiştir. Yoksulluk oranında 5,3 puanlık bir azalma gözlenmiştir. Türkiye nüfusu 2006 yılında 69.729 bin iken 2017 yılında 80.810 bin olmuştur. Nüfusumuz 12 yılda yaklaşık olarak 11 milyon artarken aynı dönemde yoksul sayısı 17.165 binden 15.864 bine gerilemiş olup yoksul sayısında ise 1.301 bin azalma olmuştur (TÜİK, 2017).

Türkiye için kullanılabilir fert medyan gelirin %50’sine göre yoksulluk sınırı hesaplanırken 4 kişilik bir ailenin aylık geliri TL cinsinden baz alınarak hesaplanmıştır. Medyan gelirin %50’sine göre Türkiye için yoksulluk sınırı 2006 yılı için SGP’ne göre 2.311 TL’dir. 2008 yılında 3.075, 2010 yılında, 3.608, 2012 yılında 4.394, 2013 yılında 4.871, 2014 yılında 5.390, 2015 yılı için 6.032 ve 2016 yılı için 6.896 TL olarak hesaplanmıştır. Bu gelirin altında bir gelire sahip olan 4 kişilik bir aile yoksul kabul

edilmiştir. Kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak yapılan yoksulluk hesaplamalarına göre Türkiye'de yoksulluk oranı 2006 yılında %18,6 iken, 2010 yılında %16,9, 2014 yılında %15, 2016 yılında %14,3, 2017 yılında ise %13,5'e gerilemiştir. Bu dönemde yoksulluk oranında 5,1 puan azalma gözlenmiştir. Yoksul sayısı 2006 yılında 12.548 bin iken 2017 yılında 10.622 bine gerilemiştir. Yoksul sayısı 1.926 bin azalmıştır. GSYH 2006 yılında 552,5 milyar \$ iken 2017 yılında 851 milyar \$'a yükselmiştir. Kişi başı GSYH ise 2006 yılında 7.906 \$ iken 2017 yılında 10.602 \$'a yükselmiştir (TÜİK, 2017). Türkiye'de her ne kadar yoksulluk oranları ve yoksul sayısında azalma olsa da kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'sine göre 10,6 milyon yoksulluk sınırı altında yaşayan insan bulunmaktadır.

Tablo 22: Türkiye'de Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirine Göre 2006 - 2017 Yılları Arası Yoksulluk

Yıllar	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2017
% 40								
Yoksulluk Sınırı TL	1881	2531	2972	3611	4443	4997	5693	6355
Yoksul Sayısı (Bin)	8.665	7.021	7.355	7.344	6.572	6.652	6.482	5.865
Yoksulluk Oranı %	12,8	10,1	10,3	10	8,7	8,7	8,4	7,4
Yoksulluk Açığı	29,1	23,7	24	23,7	22,3	22,3	20,8	20
% 50								
Yoksulluk Sınırı TL	2351	3164	3714	4515	5554	6246	7116	7944
Yoksul Sayısı (Bin)	12.548	11.580	12.025	11.998	11.332	11.219	11.026	10.622
Yoksulluk Oranı %	18,6	16,7	16,9	16,3	15	14,7	14,3	13,5
Yoksulluk Açığı	31,7	25,6	26,6	26,9	24,4	25,3	24,3	22,6
% 60								
Yoksulluk Sınırı TL	2821	3797	4457	5418	6665	7495	8539	9532
Yoksul Sayısı (Bin)	17.165	16.714	16.963	16.741	16.501	16.706	16.328	15.864
Yoksulluk Oranı %	25,4	24,1	23,8	22,7	21,8	21,9	21,2	20,1
Yoksulluk Açığı	33,6	27,9	28,7	29,2	27,2	26,8	26,5	25,8

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

Türkiye’de bölgeler arasında ciddi derecede yoksulluk farklılıkları görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri yoksulluğun en yoğun olduğu bölgeler olarak görülürken, Marmara ve Doğu Karadeniz bölgeleri yoksulluğun en az olduğu bölgeler olarak görülmektedir (Duran, 2015: 101).

Tablo 23: SGP Kullanılarak Türkiye’nin Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı ve Fert Medyan Gelirinin %50’sine Göre Bölgesel Yoksulluk Oranı %

Yıllar	2006	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016
4 Kişilik Bir Ailenin Yoksulluk Sınırı TL	2.311	3.075	3.608	4.394	4.871	5.390	6.032	6.896
İstanbul	5,5	4,1	7,2	5,8	5,9	7,5	10,1	8,2
Batı Marmara	2,8	3,1	3,5	3,1	2,5	2,3	3,1	2,8
Ege	8,9	9,9	7,2	6,1	5,7	6,5	6,6	6,6
Doğu Marmara	2,9	2,9	4,6	4,7	4,1	3,7	3,3	3,9
Batı Anadolu	4,5	4,8	5,1	4,4	4,2	4,7	3,7	3,9
Akdeniz	16,3	12	10,5	15	14,1	17	15,4	17
Orta Anadolu	3,3	5	4,6	4,1	4,4	3,8	3,9	4,4
Batı Karadeniz	7	6,8	6	4,4	4,7	4,8	4,9	4,3
Doğu Karadeniz	2,4	2,9	3,1	2,7	2,1	2	2,6	1,9
Kuzeydoğu Anadolu	5,9	6,4	6,5	6,8	6,4	6,1	5,3	4,5
Ortadoğu Anadolu	10,2	11,6	11,7	12,2	13,1	11,6	11,3	10,3
Güneydoğu Anadolu	30,3	30,7	30,1	30,8	32,7	30	29,8	32,2
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
Türkiye’de Yoksulluk	18,6	16,7	16,9	16,3	15	15	14,7	14,3

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulu Araştırması.

Türkiye’de 2006 yılı için hesaplanan fert medyan gelirinin %50’sine göre görelî yoksulluk sınırı 2.311 TL olup, yoksulluk oranı %18,6 ve yoksulların sayısı 12.096 bindir. 2016 yılında ise fert medyan gelirinin %50’sine göre görelî yoksulluk sınırı cari fiyatlarla 6.896 TL olup yoksulluk oranı %14,3’e ve yoksul sayısı da 10.296 bine düşmüştür. Tablo 23’de SGP’ne göre fert medyan gelirin %50’si baz alınarak Türkiye’de yoksulların bölgesel dağılımı, tablo 24’de de Türkiye’deki yoksul sayısının bölgesel dağılımı verilmiştir. Türkiye, İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi olmak üzere 12 bölgeye ayrılmıştır.

Tablo 23’e göre Türkiye’deki yoksulların %30’u Güneydoğu Anadolu bölgesinde

yaşamaktadır. 2006 yılında Türkiye’deki yoksulların %30,3’ü Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgeyi %16,3 ile Akdeniz bölgesi, 10,2 ile de Ortadoğu Anadolu bölgesi izlemektedir. 2006 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan yoksul sayısı 3.660 bindir. Bu bölgeyi 1.974 bin ile Akdeniz bölgesi ve 1.238 bin ile de Ortadoğu Anadolu bölgesi izlemektedir. Türkiye’deki yoksulların yarından fazlası üç bölgede yaşamaktadır. Bu üç bölgede yaşayan yoksulların oranı %56,8 olup, sayısı ise 6.872 bindir. 2016 yılında ise bu üç bölgede yaşayan yoksulların oranı %59,4’e yükselmiş olup, bu üç bölgede yaşayan yoksul sayısı ise 6.122 bin olarak tespit edilmiştir. Dönem içinde yoksul sayısında 750 bin azalma olmuştur.

Tablo 24: SGP Kullanılarak Türkiye’nin Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı ve Fert Medyan Gelirinin %50’sine Göre Yoksul Sayısının Bölgesel Dağılımı (Bin Kişi)

Yıllar	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016
Yoksulluk Sınırı TL	2.311	3.075	3.608	4.394	5.390	6.032	6.896
İstanbul	667	440	820	644	781	1.059	845
Batı Marmara	335	326	406	345	239	330	288
Ege	1.071	1.046	824	683	675	692	679
Doğu Marmara	350	310	527	528	389	343	400
Batı Anadolu	545	507	579	484	494	393	406
Akdeniz	1.974	1.273	1.206	1.665	1.776	1.615	1.746
Orta Anadolu	400	529	524	459	402	408	453
Batı Karadeniz	850	717	690	492	498	513	443
Doğu Karadeniz	288	306	358	299	209	274	199
Kuzeydoğu Anadolu	720	674	740	752	640	554	461
Ortadoğu Anadolu	1.238	1.230	1.341	1.355	1.214	1.192	1.061
Güneydoğu Anadolu	3.660	3.256	3.447	3.425	3.134	3.132	3.315
Türkiye Toplamı	12.096	10.613	11.461	11.131	10.451	10.503	10.296

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranının yüksek olmasında terör olaylarının da etkisi büyüktür. Türkiye 1970’li yıllardan itibaren terörle mücadele etmektedir. 2010 yılında Türkiye’de illerin gelişmişlik sıralamasına göre listenin sonunda yer alan 20 ilin terör olaylarının yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerden oluşması terörün bölgenin gelişmesinde etkisi hakkında bize bilgi vermektedir (Yıldız, Sivri ve Berber, 2010: 9). Terör nedeniyle bölgede tarım alanları gerektiği gibi işlenememiş, bölgede hayvancılık azalmıştır. 4.000 civarında

yerleşim yeri boşalmıştır (Öztürk ve Çelik, 2009: 97). Bölgede yaşayan zenginlerin terör nedeniyle büyük şehirlere veya batıya göç etmeleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin toplam gelirden aldığı payın düşük olmasında etkisi olmuştur (İslamoğlu, 2017: 136).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun 2013 yılı raporuna göre terör ve terörle mücadele kapsamında bazı köy ve mezralar boşaltılmıştır. Bu insanların bir kısmı bölgedeki il ve ilçelere, bir kısmı da batıdaki illere veya akrabalarının yanına göç etmişlerdir. Rapora göre köylerinden göç etmek zorunda kalanların sayısı 386.360'dır (Alp, 2013: 16). Terör nedeniyle göç etmek zorunda kalan aileler geçimlerini sağlayacak iş bulma konusunda zorluklarla karşılaşmakta ve geçim sıkıntısı çekmektedirler (Dücan, 2016: 171). Göçler şehirlerde işsiz ordusunun ve sosyal sorunların artmasına neden olmuştur (Mutlu, 2002: 474). İşsizlik ise yoksulluğun artmasını etkilemiştir. Yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan bu insanların göç ettikleri yerlerde iş bulma sorunu yaşamaları bu bölgelerde yoksulluğun yüksek olmasının nedenlerindendir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin kırsal kesimlerinden Türkiye'nin batı bölgelerine veya bölgenin büyük yerleşim yerlerine göçler terörle beraber artmıştır. 1983 yılında %7 olan terör kaynaklı göç oranı 1983-1990 yılları arasında % 64,5'e, 1993 yılında %83,4'e yükselmiştir (Aksoy: 2004).

Terör nedeniyle bölgede yaşayan insanlar arazilerini ekememeleri ve hayvancılık yapamamalarından dolayı yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalmaları her ne kadar yoksulluk oranının yüksek olmasının nedenleri olarak gösterilse de Türkiye'de, özellikle de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranlarının yüksek olmasında yoksulluk sınırı rakamlarını da dikkate almamız gerekir. 4 kişilik bir aile için belirlenen yoksulluk sınırı 2006 yılında 2.311 TL, 2010 yılında 3.608 TL, 2014 yılında 5.390 TL, 2015 yılında 6.032 TL, 2016 yılında 6.896 TL ve 2017 yılı için 7.944 TL olarak belirtilmiştir. Bu rakamın altında bir gelire sahip olanlar yoksul olarak kabul edilmiştir (TÜİK).

Tablo 23 ve 24'e göre 2006-2016 döneminde Türkiye'de yaşayan yoksulların bölgesel dağılımına baktığımızda Ege, Batı Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yaşayan yoksulların Türkiye'de yaşayan yoksullara oranı azalırken, İstanbul, Doğu Marmara, Akdeniz, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu

bölgelerinde bu oran artmıştır. 2016 yılında yoksulların en az olduğu bölge %1,9 ile Doğu Karadeniz bölgesi olurken en çok yaşadığı bölge ise %32,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Yoksulların sayısına baktığımızda ise Türkiye’de en fazla yoksul Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgede yaşayan yoksul sayısı 2006 yılında 3.660 bin iken 2016 yılında 3.315 bine gerilemiştir. Yaklaşık olarak yoksulların üçte birine yakını bu bölgede yaşamaktadır. Türkiye’nin en büyük şehri olan İstanbul’da yoksul sayısı 2006 yılında 667 bin iken 2016 yılında 845 bine yükselmiştir. Yoksul sayısı Doğu Marmara’da 350 binden 400 bine, Orta Anadolu bölgesinde ise 400 binden 453 bine yükselmiş olup diğer bölgelerde azalmıştır.

Tablo 25: Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Eğitim Durumu	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	26,96	28,12	25,6	20,5	17,81	17,79	17,11	18,08
Okur-yazar Değil veya İlkokul Bitirmeyenler	36,99	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,5	29,84
İlkokul	26,13	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	26,37	29,56	25,49	22,42	18,06	19,18	17,2	17,77
Ortaokul ve Dengi	18,77	18,31	13	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
Lise ve Dengi	9,82	11,19	8,28	6,79	5,2	5,88	5,64	5,34
Yüksekokul ve Üstü	1,57	1,22	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71

Kaynak: 2009 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK: 2011.

Yoksulluk eğitime yeterince ulaşamamanın veya eğitimi tamamlayamamanın hem sebebi, hem de sonucudur. Türkiye’de yoksulluk eğitim düzeyi düşük olanlarda daha yüksektir. Eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun azaldığı görülmektedir (Demir Şeker, 2008: 51; Taban ve Şengür, 2011: 616).

TÜİK tarafından 2002-2009 yılları arasını kapsayan tablo 25’deki çalışmaya göre Türkiye genelinde yoksulluk oranının en yüksek okur-yazar olmayan veya ilkokulu bitirmeyenler arasında olduğu görülmektedir. 2002 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı %36,99 iken bu oran ilkokul mezunlarında %26,13, ilköğretim mezunlarında %26,37, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında %18,77, lise ve meslek lisesi mezunlarında %9,82 ve yüksekokul ve üstü mezunlarda %1,57’dir. 2009 yılında eğitim durumuna göre yoksulluk oranları ise okur-yazar olmayan veya ilkokulu bitirmeyenlerde %29,84, ilkokul mezunlarında %15,34, ilköğretim mezunlarında

%17,77, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında %9,76, lise ve dengi meslek okulu mezunlarında %5,34 ve yüksekokul ve üstü mezunlarda ise %0,71'e gerilemiştir. Tabloya göre eğitim durumu yükseldikçe yoksulluk oranının düştüğü görülmektedir (TÜİK, 2011; Aytaç ve Habipler, 2013: 123).

2006 yılında 3-4 kişiden oluşan ailelerde yoksulluk oranı %8,49 iken, 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerde yoksulluk oranı %42,98 olarak hesaplanmıştır (Gündoğan, 2008: 46). 2007 yılında ise, 3-4 kişiden oluşan hanelerde yoksulluk oranı %9,28 iken, 5-6 kişiden oluşan hanelerde %21,42, 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerde ise %42,07'dir. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerde kentlerde yaşayanlarda yoksulluk riski %33,14 iken, kırsal kesimde yaşayanlarda ise %50,26'dır (Çalışkan, 2010: 122). Türkiye'de hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski de artmaktadır.

Tablo 26: Türkiye'de Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Çekirdek Aile (Çocuksuz)	15,00	13,26	12,98	8,55	10,14	7,92	8,76	9,86
Çekirdek Aile (Çocuklu)	24,87	27,84	24,30	18,99	17,41	16,05	15,42	15,98
Ataerkil veya Geniş Aile	34,27	32,66	32,03	27,31	20,24	23,92	21,79	24,48
Tek Yetişkinli Aile	28,52	25,46	23,78	15,78	19,77	16,15	22,46	19,29

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları.

Tablo 26' da görüldüğü gibi hane halkı türüne göre 2009 yılında çocuğu olmayan çekirdek ailelerde yoksulluk oranı %9,86 iken bu oran çocuklu çekirdek ailelerde %15,98, tek yetişkinli ailelerde %19,29 ve geniş ailelerde %24,48'dir. Ailelerdeki fert sayısı arttıkça yoksulluk oranı da artmaktadır. Çocuklu çekirdek ailelerdeki yoksulluk oranı 2009 yılında kentsel yerlerde yaşayanlar için %8,47 iken kırsal kesimde yaşayanlar için bu oran %39,71 olmaktadır (Fırat, 2013: 199).

2009 yılında hane halkı büyüklüğü 3-4 kişi olan ailelerde fertlerin yoksulluk oranı %9,65 olurken, 7 ve daha fazla olan ailelerdeki fertlerin yoksulluk oranı %40,05 olarak hesaplanmıştır. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerde yoksulluk oranı kentlerde yaşayanlar için %25,21 iken bu oran kırsal kesimde yaşayanlar için %54,06 olmaktadır (TÜİK, 2011; Fırat, 2013: 199; Aytaç ve Habipler, 2013: 123). Bu da bize kırsal kesimde yaşayan çok çocuklu ailelerdeki yoksulluk oranının kentlerde yaşayan çok çocuklu ailelerdeki yoksulluk oranının iki katından fazla olduğunu göstermektedir.

Ailelerdeki çocuk sayısı arttıkça, yoksulluk riski de artmaktadır. Çocuk sayısı fazla olan kalabalık ailelerde yoksulluk oranı daha yüksektir (Kabaş, 2010: 198).

Türkiye’de sektör bazında baktığımızda yoksulluğun en fazla olduğu sektör tarım sektörüdür. Tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı ‘2002 yılında %36,46 iken, 2003 yılında %39,89, 2004 yılında %40,88’e yükselmiştir. 2005 yılından itibaren tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı düşmeye başlamıştır. 2005 yılında %37,24, 2006 yılında %33,86 ve 2007 yılında %30,27’ye düşmüştür (Çalışkan, 2010: 124). Tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranı 2006 yılında %33,86 iken, bu oran sanayi sektöründe çalışanlarda %10,12, hizmet sektöründe çalışanlarda %7,23’dür (Gündoğan, 2008: 46; Yükseler ve Türkan, 2008: 51). 2009 yılında tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı %33,01 iken bu oran, sanayi sektöründe çalışanlarda %9,63, hizmet sektöründe çalışanlarda %7,16, ücretli-maaşlı çalışanlarda %6,05, yevmiyeli çalışanlarda %26,86, kendi hesabına çalışanlarda %22,49, ücretsiz aile işçilerinde %29,58 ve işverenlerde ise %2,33’dür (Fırat, 2013: 199).

3.1.2. Türkiye’de Yoksulluğun Nedenleri

Ülkeler ekonomik, sosyal, kültürel, inanç vb. konularda farklıdırlar. Ülkelerdeki bu farklılık nedeniyle ülkelerin yoksulluk nedenleri de farklı olabilir. Yoksulluğu önlemek için öncelikle yoksulluğun nedenlerinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Yoksulluğun nedenlerinin tespit edilmesi, yoksullukla mücadele etmenin en önemli aşamasıdır. Eğer bu nedenler doğru tespit edilemez ise yoksullukla mücadele politikalarından istenilen verimi almamız mümkün olmayabilir (Sarısoy ve Koç, 2010: 329).

Dünyadaki yoksulluk nedenlerinin birçoğu Türkiye için de geçerlidir. Bu başlık altında Türkiye’de yoksulluk nedenlerinden bazılarına değinilecektir.

3.1.2.1. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Günümüzde yoksulluk sadece kıt kaynaklardan değil, aynı zamanda gelirin bölüşümündeki adaletsizlikten de kaynaklanmaktadır (Kesgingöz, 2016: 131). Yoksulluğun en önemli nedenlerinin başında gelir dağılımındaki eşitsizlik gelmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin artması yoksulluğun da artmasına neden olmaktadır. Gelir dağılımı düzeldikçe yoksulluk oranında da azalma görülmektedir (Eşiyok, 2018: 47).

Gelir dağılımının adil olduğu ülkelerde yoksulluk oranlarının nispeten daha düşük olduğu görülmektedir. Türkiye de gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerdendir. Gelir dağılımındaki bu adil olmayan dağıtıma bağlı olarak yoksulluk sorunu gündemdeki yerini korumakta ve tartışma konusu olmaya devam etmektedir. GSYH'dan üst gelir grubunun aldığı pay artarken alt gelir grubunun aldığı pay azalmaktadır. Bu durum alt gelir grubuyla üst gelir grubu arasındaki farkın daha da açılmasına neden olmaktadır (Arabacı, 2014: 184). Türkiye'de devletin müdahalesi öncesi piyasa gelir dağılımı eşitsizliği AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında AB ülkeleriyle hemen hemen aynı seviyelerdedir. Hatta İsveç, Belçika ve İtalya'da gini katsayısı Türkiye'den daha yüksektir. AB ülkeleri uyguladıkları etkili vergi ve transfer politikaları ile gelir dağılımı eşitsizliğini azaltırken, Türkiye bu konuda etkili politikalar uygulayamadığı için nihai gelir dağılımında AB ülkelerinin gerisinde kalmıştır (TÜSİAD, 2000:118).

Türkiye gelir dağılımı bakımından pek iç açıcı durumda değildir. Her ne kadar gelir dağılımında iyileşmeler olsa da, gelir dağılımını gösteren gini katsayısı hala yüksektir. Tablo 27'de Türkiye'nin %20'lik dilimlere göre gelir dağılımı yer almaktadır. 1963 yılı gelir dağılımı verilerine göre Türkiye'de en yoksul %20 GSYH'nın %4,5'ini alırken, en zengin grup olan 5. %20'si ise GSYH'nın %57'sine sahip olmaktadır. Gelir düzeyi en yüksek olan %20'lik grubun GSYH'dan aldığı pay gelir düzeyi en düşük olan ilk %20'nin aldığı payın 12 katından fazladır. Gelir dağılımının göstergesi olan gini katsayısı ise 0,55 olup çok yüksektir. Gini katsayısının 0'a yakın olması gelir dağılımının adil olduğunun, 1'e yakın olması da gelir dağılımının adil olmadığını göstergesidir. 1963 yılında Türkiye'nin gini katsayısının 0,55 olması gelir dağılımının adil olmadığını göstergesidir. 1968 yılında ise 1. %20'lik dilimin GSYH'dan aldığı pay %3, en zengin %20'nin aldığı pay ise %60'dır. En zengin olan 5. dilimin GSYH'dan aldığı pay en yoksul olan ilk grubun aldığı payın 20 katıdır. 1 ve 2. %20'lik grupların toplamının aldığı payın ise 6 katıdır. 1968 yılında gini katsayısı ise 0,56 olup bu bize gelir dağılımının daha da bozulduğunu göstermektedir. 1. %20'lik dilimin GSYH'dan aldığı pay 1973 yılında %3,5'e yükselmiştir. 1970'li yılların sonunda yaşanan krizler gelir dağılımının ilk grubun aleyhine bozulmasına yol açmıştır. Düşüş eğiliminde olan gini katsayısı 1987 yılında 0,43 iken 1994 yılında 0,49'a yükselmiştir. Gelir dağılımı yoksul olan %20'lik dilimin aleyhine, en yüksek gelirli %20'lik grubun lehine

bozulmuştur. En yüksek geliri alan %20'lik dilimin GSYH'dan aldığı pay %49,94' den, %54,88'e yükselmiştir (Türk; Dağdemir, 2002: 463).

Tablo 27: Türkiye'de % 20'lik Nüfus Dilimlerine Göre Gelir Dağılımı

Yıl	1.%20	2. %20	3.%20	4. %20	5. %20	Gini Katsayısı
1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57	0,55
1968	3	7	10	20	60	0,56
1973	3,5	8	12,5	19,5	56,5	0,51
1978	2,9	7,4	13	22,1	54,7	0,51
1983	2,7	7	12,6	21,9	55,8	0,52
1986	3,9	8,3	12,6	19,2	55,9	0,46
1987	5,24	9,61	14,06	21,15	49,94	0,43
1994	4,86	8,63	12,61	19,03	54,88	0,49
2002	5,3	9,8	14	20,8	50,1	0,44
2003	6	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42
2004	6	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	0,428
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,406
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,405
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,415
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,402
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,404
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,402
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0,40
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0,391
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0,397
2016	6,2	10,6	15	21,1	47,2	0,404

Kaynak: Çalışkan, 2010: 106; TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016.

2001 krizinden sonra Türkiye'de en yoksul %20'lik dilimin aldığı pay %5,3 iken bu oran 2005 yılında %6,1'e yükselmiştir. En zengin %20'lik dilimin GSYH'dan aldığı pay %50,1'den, %44,4'e düşmüştür. Bu dilimin 2002 yılında GSYH'dan aldığı gelir en yoksul %20'nin aldığı gelirin 9,45 katı iken bu oran 2005 yılında 7,28'e düşmüştür. Gini katsayı ise aynı dönemde 0,44'den, 0,38'e düşmüştür (Kabaş, 2010: 203; Türk: 2016). Bu bize bu dönemde gelir dağılımında iyileşmelerin olduğunu göstermektedir. Ancak bu iyileşme en zengin %20'lik dilimin GSYH'dan aldığı payın azalmasından

kaynaklanmaktadır. En zengin %20'nin payının küçülmesi en alt gruba +1 puan olarak yansırken daha çok orta sınıfın GSYH'dan aldığı payın artmasına olanak tanımıştır. Dolayısıyla da yoksulluğun azalmasında fazla bir etkisi olmamıştır (Çalışkan, 2014: 108). 2006 yılında birinci %20'nin GSYH'dan aldığı pay 1 puan azalırken, en zengin %20'nin aldığı pay 4 puan artmıştır. Gini katsayısı ise 0,38'den, 0,428'e yükselmiştir. Gelir dağılımında bozulma olmuştur.

2007-2016 döneminde ise en yoksul %20'lik dilimin GSYH'dan aldığı pay %5,6 ile %6,2 bandında seyrederken, en zengin %20'lik dilimin aldığı pay ise %45,9 ile 47,6 bandında seyretmektedir. Gini katsayısı da 0,391 ile 0,415 bandında seyretmektedir. Bu bize gelir dağılımında eşitsizliği azaltmaya yönelik çalışmaların yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 28'de Türkiye'nin 2006-2016 yılları arasında gelir dağılımı %5'lik dilimler halinde verilmiştir. Tablonun sonunda da her dilimin kişi başı yıllık ortalama geliri verilmiştir. 2016 yılında asgari ücret bekârlar için 1.300 TL olup, evli ve 2 çocuklu bir aile için ise 1.362 TL'dir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2016).

İlk %5'lik dilimi ele aldığımızda bu grubun GSYH'dan aldığı pay 2006 yılında %0,7'den 2016 yılında %0,9'a yükselmiştir. Bu grubun 2016 yılı ortalama kişi başı geliri yıllık 3.569 TL, aylık kişi başı geliri ise 297 TL'dir. 2016 yılında asgari ücret bekârlar için 1.301, evli olup eşi çalışmayan 2 çocuklu birisi için 1.362 TL'dir. Bu gruba ait 4 kişilik bir ailenin aylık geliri 1.190 TL olup asgari ücretin de altındadır. 2016 yılında MB ortalama dolar kuru ise 3,022 TL'dir. Bu grubun geliri 393,7 \$ olup kişi başı aylık geliri ise 98,4 \$'dır. Bu grubun günlük kişi başı geliri ise, 3,28 \$'dır. Türkiye için belirlenen yoksulluk sınırı ise kişi başı günlük 4,3 \$'dır. Tablo bize göstermektedir ki bu grup mutlak yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Grubun kişi başı yoksulluk açığı günlük 1,02 \$'dır. 2016 yılında Türkiye'nin nüfusu 79.814.871'dir. Nüfusumuzu %5'lik dilimlere ayırdığımızda her bir dilime düşen insan sayısı 3.990.743'dür. İlk %5'lik dilimi yoksulluk sınırından kurtarmak için yapılması gereken günlük transfer miktarı 4.070.557 \$, aylık transfer miktarı 122.116.735 \$, yıllık transfer miktarı ise 1.465.400 bin \$'dır. Bu 2016 yılı GSYH'sı 862,7 milyar \$ olan ülkemizin GSYH'sının %0,0017'si olup, ülkemizin altından kalkamayacağı bir meblağ değildir. 25 milyar \$ olan Türkiye'nin tahmini zekât potansiyelinin yaklaşık olarak %6'sı civarındadır.

Tablo 28: Türkiye’de Gelirin % 5’lik Dilimlere Göre Dağılımı

	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016 Yılı Yıllık Ortalama Gelir (TL)
1. %5	0,7	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	1	0,9	0,9	3.569
2. %5	1,1	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	5.465
3. %5	1,5	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	6.702
4. %5	1,8	1,9	2	2	2	2	2,1	2,1	2	7.788
5. %5	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	8.787
6. %5	2,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,5	9.716
7. %5	2,6	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	10.643
8. %5	2,9	3	3,1	3	3,1	3,1	3,1	3,1	3	11.554
9. %5	3,2	3,3	3,4	3,3	3,3	3,4	3,4	3,3	3,3	12.585
10. %5	3,5	3,6	3,7	3,6	3,7	3,6	3,7	3,6	3,6	13.672
11. %5	3,9	4	4	3,9	4	3,9	4	3,9	3,9	14.808
12. %5	4,2	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,2	16.080
13. %5	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	4,6	4,5	17.468
14. %5	5,1	5,2	5,2	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5	19.019
15. %5	5,7	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	5,6	5,6	5,5	20.927
16. %5	6,4	6,4	6,4	6,3	6,2	6,2	6,3	6,3	6,1	23.346
17. %5	7,3	7,3	7,1	7,1	7,1	7	7,1	7,1	6,9	26.343
18. %5	8,6	8,5	8,3	8,4	8,4	8,3	8,4	8,4	8,3	31.667
19. %5	11,1	10,6	10,5	10,7	10,6	10,8	10,8	10,8	10,7	40.901
20. %5	21,4	20,3	20,4	20,6	20,5	20,5	19,6	20,2	21,4	81.773

Kaynak: Çalışkan, 2010: 106; TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

İkinci %5’lik dilimin 2016 yılı yıllık kişi başı geliri 5.465 TL, aylık kişi başı geliri ise 455 TL’dir. Bu gruba ait 4 kişilik bir ailenin 2016 yılı aylık ortalama geliri 1.821 TL olup, asgari ücretin üzerindedir. Bu grubun 2016 yılı aylık geliri 602 \$, kişi başı aylık gelir 150,6 \$, kişi başı günlük geliri ise, 5,02 \$ olup bu grup 4,3 \$ olan mutlak yoksulluk sınırının üzerinde bir gelire sahiptir. Ancak bu grup göreceli yoksulluk sınırı altında bir gelirle yaşamaktadır. Bu grubun GSYH’den aldığı pay 2006 yılında % 1,1 iken, 2016 yılında %1,4’e yükselmiştir. Bu grubun GSYH’den aldığı payda bu dönemde yaklaşık %30’luk bir artış olmuştur.

Üçüncü %5'lik dilimde bir kişinin 2016 yılı yıllık geliri 6.702 TL'dir. Aylık geliri ise 558 TL olup, günlük 6,16 \$'dır. Bu gruba ait 4 kişilik bir ailenin aylık geliri ise 2.234 TL'dir. Bu grubun GSYH'dan aldığı pay 2006 yılında %1,5 iken 2016 yılında %1,8'e yükselmiş olup, bu dilimin GSYH'dan aldığı payda 0,3 puanlık bir artış olmuştur.

Türkiye'de medyan gelirin %50'sine göre yoksulluk oranı 2016 yılında %14,3'dür (TÜİK). Bu bize yaklaşık olarak ilk üç %5'lik dilimlerin göreceli yoksulluk sınırı altında yaşadıklarını göstermektedir. Medyan gelirin %50'sine göre 2016 yılında yoksullara yapılması gereken transfer miktarı yaklaşık olarak 8 milyar \$ olup aynı yıl zekât potansiyelinin %32'si kadardır.

Dördüncü %5'lik dilimin ise GSYH'dan aldığı pay 2006 yılında %1,8 iken 2016 yılında %2'ye yükselmiş olup, 0,2 puan artmıştır. İlk dört %5'lik dilimlerin toplamı olan %20'lik en düşük gelir grubunun GSYH'dan aldığı pay ise %6,2'dir. Dördüncü %5'lik dilimdeki bir kişinin yıllık ortalama geliri 7.788 TL, aylık geliri ise 649 TL'dir. Günlük geliri ise 7,15 \$'dır. Bu grupta yer alan 4 kişilik bir ailenin aylık geliri 2.596 TL olup aynı yıl 2.564 TL olan 9/1 derecedeki memur maaşı kadardır.

5, 6 ve 7. %5'lik dilimlerin GSYH'dan aldıkları pay 2006 yılından 2016 yılına kadarki dönemde 0,2'şer puan artmıştır. 8, 9 ve 10. %5'lik dilimlerin ise GSYH'dan aldığı pay ise 2006 yılında 2016 yılına kadar 0,1 puan artmıştır. 11 ve 12. %5'lik dilimlerin aldığı payda ise bir değişiklik olmamıştır. 13. %5'lik dilimden itibaren grupların GSYH'dan aldıkları payda azalma görülmektedir. 13 ve 15. %5'lik dilimlerin GSYH'dan aldıkları payda 0,2 puanlık bir azalma vardır. 13. %5'lik dilimin payı 2006 yılında %4,7 iken, 2016 yılında %4,5'e gerilemiştir. Aynı dönemde 14. %5'lik dilimin payı %5,1'den %5'e, 15. %5'lik dilimin payı da %5,7'den %5,5'e gerilemiştir. 16 ile 19. %5'lik dilimlerin GSYH'dan aldıkları payda da 0,3 ile 0,4 puanlık düşüşler olmuştur. Bu düşüşler alt gruplardaki yükseliş olarak karşımıza çıkmaktadır. 16. %5'lik grubun GSYH'dan aldığı pay 2006 yılında %6,4 iken 2016 yılında %6,1'e, 17. %5'lik grubun payı %7,3'den %6,9'a, 18. %5'lik grubun payı %8,6'dan %8,3'e, 19. %5'lik grubun payı da aynı dönemde %11,1'den %10,7'ye gerilemiştir.

En üstte yer alan %5'lik dilimin GSYH'dan aldığı payda dönem içinde bazı dalgalanmalar olsa da sabit kalmıştır. Alt dilimlerdeki iyileşmenin en üstteki %5'lik

dilime bir yansıması olmamıştır. Bu grubun GSYH'dan aldığı pay 2006 yılında %21,4 olup, '2014 yılında %19,6'ya kadar düşmüş olmasına rağmen 2015 yılında %20,2'ye, 2016 yılında da %21,4'e yükselmiştir. 2006 yılında en zengin %5'lik grubun GSYH'dan aldığı pay en yoksul %5'lik dilimin aldığı payın 30 katı iken bu oran 2016 yılında yaklaşık 24 katına düşmüştür. En zengin %5'lik dilimde yer alanların kişi başı ortalama aylık gelirleri 2.255 \$, günlük gelirleri ise 75,16 \$'dır. Bu dilimdeki 4 kişilik bir ailenin 2016 yılı ortalama aylık geliri 27.257 TL olup bu 9.020 \$ etmektedir. En alt ve en üst gelir gruplarının aldığı payda farkın azalması en üst gelir grubunun gelirinde azalmadan değil, diğer orta üstü gelir gruplarının aldığı payın azalmasından ve bunun alt gelir gruplarına yansımasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan değişim süreci gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır.

3.1.2.2. Ekonomik Krizler

Türkiye'de yoksulluğun nedenlerinden birisi de ekonomik krizlerdir. Türkiye'deki ekonomik krizleri Türkiye'nin kendisinin sebep olduğu krizler ve Rusya krizi ve ABD'de ortaya çıkan mortgaga krizi vb. krizlerin ülkeye yansıması olan dış kaynaklı krizler olarak iki gruba ayırabiliriz (Doğru, 2015: 61). Kriz nedeniyle fiyatların artması, alım gücünün düşmesi, işsiz kalma riskinin ve yoksulluğun artmasının nedenlerindendir (Bilen ve Şan, 2006: 175). Krizler, insanların işini kaybetmesine neden olmaktadır. Düzenli işini kaybedenleri ne iş bulursa yapma noktasına getirmektedir. İşsizlerin üçte biri ve geçici işçilerin de %45'i yoksuldur (Kazgan, 2012: 255).

Türkiye ekonomik krizlerle ilk kez 1929 yılında dünyada yaşanan ve ülkemizi de etkileyen 1929 yılı ekonomik buhranı ile tanışmıştır. 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler nedeniyle de IMF'nin istikrar politikaları ile tanışmıştır (Turan, 2011: 57). Türkiye 1990'lı yıllardan itibaren de önemli ekonomik krizler yaşamıştır. Nisan 1994 krizi, 2000 yılı Kasım ayında başlayıp devam eden Şubat 2001 krizi ve 2007 yılında ABD'de başlayan ve Türkiye'yi de etkileyen Mortgage krizleri Türkiye'de talebin daralmasına, üretimin azalmasına ve bunun sonucu olarak da işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur (Yıldırım, 2010: 1).

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ekonomimizin %9,5 oranında küçülmesine ve ekonomik küçülmenin sonucu olarak da işverenlerin işçi çıkarmalarına yol açmıştır.

2000 yılında %6,6 olan işsizlik oranı 2001 yılında %8,5'e, 2002 yılında da %11,8'e yükselmiştir. İşsizliğin artması yoksulluğun da artmasına neden olmuştur (Cicioğlu, 2013: 41).

2007 yılı Ağustos ayında ABD'de başlayan kriz bütün dünyaya yayılmış olup, Türkiye'de bu krizden etkilenmiştir. 2009 yılı büyüme hızı sabit fiyatlarla %-4,8 olmuştur. Ekonomide daralma yaşanmıştır. Ekonomik daralmanın sonucu olarak işsizlik oranı ve yoksulluk oranı artmıştır. İşsizlik oranı 2007 yılında %9,2 iken, 2008 yılında %10, 2009 yılında ise %13,1'e yükselmiştir (Keskingöz, 2016: 140). Yoksulluk oranı ise, 2008 yılında %17,11 iken 2009 yılında %18,08'e yükselmiştir (TÜİK, 2011). 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz çalışanların gelir düzeylerinin azalmasına neden olmuştur. Düşük ücret politikalarının izlenmesi çalışanları yoksullaştırmıştır. Gelir dağılımı adaletsizliği artmıştır. Gelir dağılımı göstergesi olan gini katsayısı 2008 yılında 0,405 iken 2009 yılında 0,415'e yükselmiştir (Keskingöz, 2016: 134).

3.1.2.3. Doğal Afetler

Yoksulluğun nedenlerinden biri de deprem, sel ve yangın gibi doğal afetlerdir (Sarısoy ve Koç, 2010: 330). Doğal afetler nedeniyle insanlar maddi zarara uğramakta, afetler bazen insanların mal varlıklarını kaybetmesine ve yoksullaşmalarına neden olmaktadır. Türkiye tarih boyunca birçok doğal afetlere maruz kalmıştır. Doğal afetler insanların yaşam düzenlerini bozmakta, bazen verdiği zararları insanların kendi imkânlarıyla gidermesi mümkün olmamaktadır. Bazen can ve mal kaybına neden olmaktadır. Ekonomik olarak insanları etkilemekte, insanların işlerini, sağlıklarını, yaşamlarını ve mallarını kaybederek yoksullaşmasına neden olmaktadır. 1999 yılında yaşanan Marmara depremi bunun örneğidir. Deprem bazı iş yerlerinde hasara neden olmuş, buna bağlı olarak da bazı işletmeler üretime ara vermek zorunda kalmıştır (Altun, 2018: 12).

Diğer doğal afetlerle karşılaştırıldığında depremler insanları diğer afet türlerine göre ekonomik olarak daha fazla etkilemektedir. Örneğin Marmara depreminin ekonomik maliyeti yaklaşık olarak 20 milyar \$ olarak belirlenmiştir (Akar, 2013: 197).

Yoksulluğa neden olan afetlerden birisi de kuraklık, dolu gibi olumsuz iklim koşullarıdır. Tarım sektörü olumsuz iklim koşullarından etkilenmektedir. Kuraklık, dolu, sel gibi afetler tarım ürünlerinde kıtlığa ve buna bağlı olarak da ürün fiyatlarında

artışa neden olmaktadır (Alpas, Saçlı ve Kıymaz, 2018: 92-98). Ürün fiyatlarındaki artış ise alım gücünün azalmasına neden olmaktadır. Tarımda verimliliğin artmasından iklim koşullarının da etkisi büyüktür (Şahin, 2000: 110). Ayrıca Türkiye’de tarım sektörü birçok kişiyi hala istihdam etmektedir. Tarım sektöründe çalışanların emeklerinin karşılığını alamamaları veya çok düşük getiri elde etmeleri kırsal kesimin yoksullaşmasına neden olmaktadır (Şahin, 2000: 270).

3.1.2.4. Terör

Terörün iki şekilde toplumu yoksullaştırdığı belirtilmektedir. Bunların ilki, terörün ülkeye maliyeti nedeniyle yoksulluğa sebep olmasıdır. Ülke kaynaklarının yatırım yerine terörle mücadele ve askeri harcamalara aktararak ülkede yatırımlara aktarılabilecek kaynağın azalmasına neden olmaktadır. İkincisi ise, terör nedeniyle güvenli olmayan bölgelere yatırımcıların yatırım yapmaması nedeniyle bölgede istihdam artışı olmaması, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Özdemir, 2013: 64).

Türkiye’de terörün başlangıcı 1950-1960 yılları arasındaki sokak ve öğrenci olaylarına dayansa da bilinen anlamıyla terörün ortaya çıkışı 1970’li yıllarda olmuştur (Şimşek ve Özkaya, 2018: 249). Türkiye’de 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör sebebiyle yaşanan çatışmalar bölge halkının yerleşim yerlerini terk etmelerine, şehirlere göçmelerine neden olmuştur. Şehirlere göç eden insanlar şehrin varoşlarında kentsel yoksullukla karşı karşıya kalmışlardır (Bilen ve Şan, 2006: 175). Türkiye’de terörün ülkeye verdiği maddi ve manevi zararın maliyeti tam olarak tespit edilememiştir. Bununla beraber ülkemize ciddi derecede ekonomik zarar verdiği belirtilmektedir. Bazı kaynaklara göre Türkiye’nin son 30 yılda terörle mücadeleye harcadığı paranın 300-400 milyar \$ civarında olduğu, bu rakamın bazı uzmanlara göre ise 1,2 trilyon \$ olduğu belirtilmektedir (Şimşek ve Özkaya, 2018: 247). Terör tehdidinin bölgenin kalkınmasını olumsuz yönde etkilediği, bölgeye yapılacak yatırımları, turizmi ve bölgenin önemli gelir kaynaklarından olan hayvancılığı olumsuz etkilediği görülmektedir. Buna bağlı olarak da bölgenin yoksullaşmasında önemli rol oynamaktadır. Terör nedeniyle güvenliğin olmamasından dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli iş adamları devlet teşviklerine rağmen kendi bölgelerine yatırım yapmamaktadır. Bölgeye yatırım yapılmaması istihdam ve gelir artışının olmamasına, bölge insanların yoksulluk içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Terör nedeniyle

bölgede yatırım yapılamaması işsizliği, alım gücünü ve yoksulluğu olumsuz yönde etkilemiştir (Öztürk ve Çelik, 2009: 93-94).

Terör, ayrıca tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan bölge halkını da olumsuz yönde etkilemektedir (KTO, 2015: 7). Türkiye’de terör olaylarının etkili olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1984-1985 dönemlerinde bölgede yaşayan insanların %75’i tarımla uğraşırken terör olaylarının yaşanmasıyla birlikte bölgede tarımsal ve hayvansal ürünlerde ciddi düşüşler yaşanmıştır. 1984 yılında hayvansal ürünlerde bölgenin payı %83 iken, bunun 1999 yılında %40 civarına düştüğü belirtilmektedir (Öztürk ve Çelik, 2009: 97). Terör eylemleri nedeniyle bölgede 945 köy ve 2.925 mezra olmak üzere yaklaşık 4000 yerleşim yeri boşaltılmıştır. Resmi verilere göre 353.000 kişi evini terk etmek zorunda kalmıştır. Bazı sivil toplum kuruluşlarına göre ise 1 milyon ile 3 milyon arası insan yerleşim yerini terk etmek zorunda kalmıştır. Tarım ve hayvancılığa elverişli 30 bin kilometre karelik bir alan terör nedeniyle atıl duruma düşmüştür. Göç eden insanlar gayrimenkullerini bırakarak yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlar ve göç ettikleri yerlerde de ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşamışlardır. PKK terör örgütü bölgede kendilerine destek vermeyen çiftçilerin hayvanlarını telef ederek onların maddi zarara uğramalarına da neden olmuştur (Öztürk ve Çelik, 2009: 97).

Türkiye’ye yönelik terör eylemlerinin arkasında dış desteğin olduğu aşîkârdır. PKK terör örgütüne Avrupa ülkeleri, Amerika, bazı İslam ülkelerinin destek verdiği saptanmış durumdadır (TBB, 2006: 537).

3.1.3. Türkiye’de Yoksulluğu Azaltma Politikaları

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de devlet yoksulluğu azaltmak için yoksul insanlara çeşitli yardımlar yapmaktadır. Bu yardımlara sosyal yardımlar diyoruz. Sosyal yardımlar herhangi bir karşılık beklemeden muhtaç olan kişilere kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan yardımlar olup, geliri kendi ve ailesinin geçimini sağlamaya yetmeyen kişilere yapılmaktadır. Bu yardımların amacı ise, yardıma muhtaç olan kişilerin geçimlerinin sağlanması ve bunların üretime katılmalarına katkı sağlayarak hayatlarını sürdürmelerine katkıda bulunmaktır (Türkoğlu, 2013: 280). Bu yardımlar aynı veya nakdi olarak yapılabilir. Yoksullara yapılan parasal,

yiyecek, giyecek, yakacak gibi bütün yardımları kapsamaktadır (Tunç, 2015: 193).

Dünyanın birçok ülkelerinde yoksul ve muhtaç kimselere sosyal yardımlar yapıldığı gibi Türkiye’de de yaşlılara, yoksullara, kimsesizlere ve muhtaçlara devlet tarafından sosyal yardımlar yapılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı vb. bazı vakıf ve kuruluşlar bu alanda faaliyetlerini sürdürmektedir (Türkoğlu, 2013: 286).

OECD tarafından yapılan çalışmalarda sosyal yardımların birçok ülkede yoksulluğu azalttığı belirtilmektedir. Ancak sosyal yardımlar her ülkede veya bölgede aynı sonuçları vermemektedir. Bazı ülkelerde sosyal yardımlar yoksulluğu azaltmada etkili olurken, bazı ülkelerde ise beklenen etki daha az olmaktadır (Güneş, 2012: 160).

Türkiye’de yoksulluğu azaltmaya yönelik ilk adımlar 1980’lerin ortalarında atılmıştır. Türkiye’de yoksulluğu azaltma politikalarına bakıldığında daha çok yoksul kesime yapılan sosyal yardımlar konusuna yoğunlaşmaların olduğu görülmektedir. Bu amaçla 1986 yılında 3294 sayılı kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) Genel Sekreterliği kurulmuştur (DPT, 2007: 30; Yay, 2015: 22). Fon faaliyetlerini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla yürütmektedir. 9 Aralık 2001 tarih ve 5263 sayılı kanunla fon Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne (SYDGM) dönüştürülmüştür (DPT, 2007: 30).

Fonun amacı; “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne surette olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek” olarak belirtilmiştir. Fondan yararlanmak için muhtaç durumda olmak, sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmamak ve onlardan maaş almamak şartı getirilmiştir. İlgili yönetmelikle fonun denetimi Başbakanlık, Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılmaktadır. 2006 yılında çıkarılan 5018 sayılı yasa ile Sayıştay tarafından da denetlenmesi sağlanmıştır (Demirhan ve Kartal, 2011: 135). SYDGM yardım faaliyetlerini 81 il ve 892 ilçe olmak üzere 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yürütmektedir (Yücesan-Özdemir ve Kutlu, 2011, 363).

SYDTF gelirleri sürekli artış göstermiş olup, fon kaynakları önceleri daha çok gıda,

yakacak ve barınma gibi temel ihtiyaçlar için kullanılırken, günümüzde farklı harcama kalemlerine de transfer yapılmaktadır. 1988-2002 arası fon kaynaklarının yarısından fazlası genel btye aktarılırken, 2002 yılında bu uygulamaya son verilmiş olup, daha fazla kaynak yoksullukla mücadele için kullanılmıştır. 1987-2001 tarihleri arasında fon kaynakları amacının dışında bt açıklarını kapatmak, savunma sanayiine kaynak sağlamak, piyasa ekonomisini desteklemek gibi kuruluş amacı dışında kullanılmıştır. 2002 yılından itibaren bu uygulamaya son verilmiş olup, fon kaynaklarından yoksullukla mücadeleye aktarılan kaynaklar artırılmıştır (Demirhan ve Kartal, 2011: 140). Vakıf 2009 yılında Türkiye genelinde 4 milyon kişiye gıda, barınma, yakacak, eğitim ve sağlık alanlarında yardımcı olmuştur. 2009 yılında SYDV 1.634 milyon TL transfer harcaması yapmıştır (Demirhan ve Kartal, 2011: 139).

Türkiye’de sosyal yardımların kuruluşlarının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde toplanarak tek elden yürütülmesi yardım politikalarında verimliliği artırmıştır. Bakanlığa bağlı yardım kuruluşları aracılığıyla muhtaçlara gıda, yakacak, barınma, sağlık ve eğitim yardımları, afet ve terörden zarar görenlere aşevleri vb. yardımlar yapılmaktadır (Türkoğlu, 2013: 287).

2002 yılında sosyal harcamaların GSYH’ya oranı %0,5 iken bu oran 2012 yılında %1,43’e yükselmiştir. Sosyal harcamalar için aktarılan kaynak 2002 yılında 1.376 milyon TL iken bu rakam 2012 yılında 19.595 milyon TL’ye yükselmiştir. Btden sosyal yardımlar için ayrılan pay 10 yılda 14 kat artmıştır. 2012 yılında sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısı 2.101.611 olup kişi sayısı ise 6.370.100’dr (Türkoğlu, 2013: 297-298). Bu bize 2012 yılında nüfusun %8,4’ne yardım yapıldığını göstermektedir.

Türkiye’de devletin yoksullukla mücadele etmek ve yoksulluğu azaltmak amacıyla yaptığı transfer harcamalarından yoksul olmayanların da yararlanması yapılan yardımların yoksulluğu azaltmadaki etkisini azaltmaktadır. Bu, kaynakların amacı dışında kullanılarak toplumda yoksul kesimin yaşadığı problemlerin azaltılmasını da olumsuz etkilemektedir. DDK raporuna göre; yardımlardan yoksul olmayan insanların da yararlandığı, buna karşılık bazı yoksulların da istifade edemediği belirtilmektedir (DDK, 2009: 28-29).

SYDV tarafından yapılan yardımların ihtiyacı karşılama düzeyi ile ilgili yapılan bir çalışmaya göre yapılan yardımların ihtiyacı karşılama düzeyi sorulmuş, katılımcıların %8'i ihtiyaçlarının karşılandığını, %41,6'sı kısmen karşılandığını belirtmiştir. %50,4'ü ise olumsuz yanıt vermiştir (Tunç, 2015: 201). Bu bize yardımların etkin bir şekilde kullanılmadığı veya yoksulların tespitinde gerekli hassasiyetin tam anlamıyla gösterilemediğini göstermektedir.

2003 yılı verilerine göre AB üyesi ülkelerde sosyal yardımlar yoksulluğu 9 puan azaltırken, Türkiye'de ise 5 puan azaltmaktadır. Türkiye'de sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadaki etkisinin az olması transfer tabanının darlığı ve yapılan yardım miktarının kısıtlılığından kaynaklandığı belirtilmektedir. AB üyesi ülkelerde yardımların ihtiyaca göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir (Şener, 2010: 6).

Tablo 29: Türkiye'de 2013-2016 Yılları Arası Sosyal Yardımlar

Yıllar	Sosyal Yardım Miktarı (Bin TL)	Sosyal Yardımların GSYH'ya Oranı %	Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı
2013	20.764.725	1,35	3.096.489
2014	20.393.993	1,38	3.005.898
2015	25.828.578	1,33	3.017.969
2016	32.000.000	1,45	3.154.069

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu: 112; 2014 Yılı Faaliyet Raporu: 74; 2015 Yılı Faaliyet Raporu: 117; 2016 Yılı Faaliyet Raporu: 48.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de bakanlığın yaptığı sosyal yardımların miktarı her geçen gün artmaktadır.

3.2. Türkiye'de Zekât

Bu başlık altında Türkiye'de zekât uygulamaları, Türkiye'nin zekât potansiyeli ve Türkiye'de zekât fonu çalışmaları incelenmiştir.

3.2.1. Türkiye'de Zekât Uygulamaları

Zekât, Peygamberimiz (sav) zamanından beri İslam'ın önemli esaslarından biri olarak yerini almıştır. Ancak son yüzyılda Müslümanların rehaveti ve umursamaması nedeniyle yeterince önem verilmemiştir. Gerçi günümüzde Endonezya, Malezya,

Pakistan, Bangladeş, Suudi Arabistan, Kuveyt, Yemen ve Sudan (Yalçın, 2016: 244) gibi bazı ülkelerde zekât kurumsallaşmış olsa da Türkiye’de maalesef kurumsallaşamamıştır. Zekât, günümüzde bazı İslam ülkelerinde zorunlu olarak toplanırken, bazı ülkelerde ise gönüllülük esasına göre toplanmaktadır. Bazı ülkelerde zekât devlet eliyle toplanırken, bazı ülkelerde de devlet zekât işlerine karışmamaktadır. Ayrıca bazı ülkelerde de rekabet eşitliği açısından mükelleflerin ödeyeceği vergiden düşürülmektedir (Yalçın, 2016: 239-244).

Türkiye’de zekât uygulamaları ile ilgili bazı girişimler olsa da önemli bir gelişme sağlanamamıştır. TBMM’de 22.06.1965 tarihinde kabul edilen ve 02.07.1965 tarihinde 12.038 sayılı resmi gazetede yayımlanan 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki kanunun 14. maddesine göre;“Ayni ve nakdi bağışların kabulünü ve sarfını düzenlemek, bağışların özel bir fonda toplanmasını sağlamak, bağışların hiçbir surette din hizmetinden başka bir yere sarf edilmemesini temin etmek, şartlı bağışlarda şarta riayeti sağlamak” ifadeleriyle Diyanet İşleri Başkanlığına ayni ve nakdi bağışları kabul etme ve toplanan bağışların din hizmetlerinde harcanmasına izin verilmiştir. Bu işleri düzenlemek için başkanlıktan bir tüzük hazırlaması istenmiştir. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı şu ana kadar konuyla ilgili bir tüzük hazırlamamıştır.

6002 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki kanun ile konu tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı görevleri arasında sayılmıştır.

27.12.1999 tarih ve 23919 sayılı yardım toplama esas ve usulleri hakkındaki kanunun 15. maddesine göre “Kurban derileri ve bağırsak toplama ile fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle toplama yetkisi Türk Hava Kurumuna aittir.” hükmüyle THK’na zarf dağıtmak suretiyle zekât ve fitre toplama yetkisi verilmiştir. Yönetmelikte, “Kurban derileri ve bağırsak toplama, fitre ve zekât zarfları dağıtmak suretiyle yardım toplama faaliyetleri, bu yönetmelikte belirlenen esaslar ile ikinci fıkra gereğince alınan kararlar doğrultusunda THK şubelerince yürütülür.” hükmüne yer verilerek zarf dağıtarak zekât ve fitre toplama işi yurt genelinde THK şubelerince toplanacağı belirtilmiştir.

23919 sayılı kanunun 22. maddesinde “Takvim yılı sonunda deri, bağırsak, fitre ve zekât gelirlerinden 20. maddede sayılan giderler düşüldükten sonra kalan gelirlerin %50’si gelirlerin toplandığı yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının

mahallindeki hesaplarına kaydolunur, %40'ı THK, %4'ü Türkiye Kızılay Derneği, %3'ü Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, %3'ü Türkiye Diyanet Vakfının merkezindeki hesaplarına ödenmek üzere THK genel merkezine gönderilir.” hükmüne yer verilmiştir.

Günümüzde Türkiye’de bazı vakıflar, cemaatler ve dernekler de zekât toplamaktadır. Bu görünürde güzel bir iştir. Ancak, bu vakıf veya derneklerin toplamış oldukları zekâtı Kur’an-ı Kerim’de belirtilen yerlere harcamaları gerekmektedir. (Yıldız, 2016: 58).

Türkiye’de zekât toplama ve dağıtma işi Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), bazı sivil toplum kuruluşları ve cemaatler tarafından da yapılmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşlarından birisi de (İHH) İnsani Yardım Vakfıdır. 1995 yılında kurulan vakıf dünyanın birçok ülkesine yayılmış durumdadır. İHH, topladığı zekât ve bağışları, yaptığı idari ve tanıtım giderlerini ve dağıtımını yaptığı yardımları şeffaf bir şekilde yerine getirmektedir. Topladığı şartlı bağışları şartlara riayet ederek bağışçının istediği şekilde ve yerde kullanmaktadır. İhtiyaç sahiplerinin tespitinde, yapılacak yardımın miktarında adaletli davranmaktadır. Üzerine aldığı emanetleri mümkün olan en kısa zamanda ilgili yerlere ulaştırmaktadır (Bilgin, 2017: 494-495).

İHH kendi iç denetim organları ve devletin denetim organları tarafından denetlenmektedir. İHH mütevelli heyeti adına denetimi denetleme kurulu, yönetim kurulu adına denetimi de uyum ve kontrol birimi yapmaktadır. Ayrıca uluslararası yetkiye sahip bağımsız denetleme kuruluşları tarafından da denetlenmekte olup denetleme raporları yayınlanmaktadır (Bilgin, 2017: 497).

Vakıf çalışmaları uzmanlar tarafından sürekli ve düzenli bir şekilde denetlenmektedir. Ayrıca toplumun çeşitli kesimlerince, toplum tarafından kabul görmüş kişiler ve meslek mensupları, uzmanlar, mali müşavirler ve ilgili bürokratlar tarafından arazi çalışmaları ve faaliyetleri denetlenmekte ve kendilerinden yazılı rapor alınmaktadır. Herhangi bir bağışçı ve dileyen kişiler de bölgedeki çalışmaları yerinde denetleyebilmekte, bağışçılar bağışlarının geri dönüş raporlarını talep edebilmektedir (Bilgin, 2017: 497).

İHH, yasaların verdiği hukuki imkânlar çerçevesinde zekât toplayıp dağıtma görevini de yürütmektedir. Bu faaliyetlerini yürütürken de topladığı zekâtları Tevbe suresinin 60. ayetinde belirtilen zekât verilecek yerlere dağıtmaya özen göstermektedir. Zekâtın

dağıtımında öncelikle fakirler ve düşkünler olmak üzere toplumun tüm muhtaç kesimlerine ulaştırmaya çalışmaktadır. Toplanan zekâtlar şartlı ve serbest şeklinde iki gruba ayrılmaktadır (Bilgin, 2017: 498).

Şartlı zekât bağışlarında, mükellefin zekâtını kimlere veya nerelere verileceğini şart koşması durumunda zekâtın dağıtımında mükelleflerin bu istekleri dikkate alınmaktadır. Serbest zekât bağışlarında ise vakıf dağıtımı acil ihtiyaç duyulan yerlere, özellikle de yetimlere öncelik vermektedir. Serbest zekât bağışlarının dağıtımında ikinci önemli harcama kalemini mültecilere yapılan yardımlar oluşturmaktadır. Bölgemizde devam eden Suriye savaşı nedeniyle 3,5 milyondan fazla mülteci Türkiye'ye sığınmış durumdadır. Yerini ve yurdunu savaş nedeniyle terk etmek zorunda kalan bu insanlara Türkiye geçmişte olduğu gibi günümüzde de kucak açmıştır. Bir sivil toplum kuruluşu olan İHH da topladığı zekât ve yardımları mültecilere de nakdi yardım, gıda ve giyecek yardımı, ev eşyalarından sağlık harcamalarına kadar çeşitli şekilde aktarmaktadır (Bilgin, 2017: 498-500).

Türkiye Diyanet Vakfı, Kızılay ve Türk Hava kurumu gibi bazı kamu kurumları da bu kurumlara zekât vermek isteyenlerin zekâtlarını almaktadır. 2016 yılında Türkiye Diyanet Vakfı genel müdürü Mustaf Tutkun'la yapılan bir söyleşide TDV'nin bankalar, internet sitesi veya müftülüklere başvurarak zekât vermek isteyenlerin zekâtlarını aldığı ve bu zekâtların 135 ülkedeki muhtaç kişilere dağıtıldığı belirtilmektedir. TDV'nin 2015 yılında 3.974.425 TL, 2016 yılında ise 6.429.747 TL zekât bağışı topladığı belirtilmiştir (İbanoğlu ve Ferşatoğlu, 2016: 76). Ancak Türkiye'deki kamu kurumları, vakıf veya cemaatlerin yıllık topladığı ve dağıttığı zekât miktarı hakkında net bilgi bulunmamaktadır. Yıllık ne kadar zekât toplanmış veya dağıtılmış, toplanan zekâtlar nerelere dağıtılmış veya toplanan zekât, zekât potansiyelin ne kadardır? Bu soruları yanıtlamamız mümkün değildir.

3.2.2. Türkiye'nin Zekât Potansiyeli

Türkiye'de ilk zekât potansiyeli çalışmaları 1980'li yılların sonlarına doğru yapılmıştır. Zekât potansiyeli hesaplamalarında üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; GSYH üzerinden zekât potansiyelini hesaplama yöntemi, Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna göre zekât potansiyeli hesaplama yöntemi ve Forbes Dergisi en zengin 100

kişinin zekât potansiyeline göre zekât potansiyeli hesaplama yöntemidir.

3.2.2.1. GSYH Üzerinden Zekât Potansiyeli Hesaplaması

GSYH üzerinden zekât potansiyelinin hesaplanmasında tarım ve sanayi gelirleri kalemlerinden %5, hizmet gelirlerinden ise %2,5 oranında zekât hesaplaması yapılmaktadır. Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ile vergi ve sübvansiyonlar zekâta girmemektedir. Tarım sektöründe genellikle sulanarak ürün alındığı için zekât potansiyelinin belirlenmesinde zekât oranı 1/20 olarak alınmıştır (Tabakoğlu ve Turan, 2017: 918). Sanayi sektöründen de zekât oranı %5, Hizmetler sektörünün zekât oranı ise %2,5'dir.

Tablo 30: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Türkiye'nin GSYH'sı. (Milyon TL)

Sektörler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	112.635	115.658	124.586	161.448	161.304	188.651
Sanayi	273.789	299.799	341.782	461.963	511.806	640.580
İnşaat	61.807	69.557	79.765	190.619	223.363	265.680
Hizmetler	815.224	903.090	1.009.365	1.246.696	1.402.413	1.655.362
Sektörler Toplamı	1.263.456	1.388.104	1.555.498	2.060.726	2.298.896	2.750.273
Dolaylı Ölçülen Mali Aracılık	22.390	25.195	25.063	-	-	-
Vergi-Sübvansiyon	175.750	204380	217.732	277.921	309.629	354.633
GSYH	1.416.816	1.567.289	1.798.293	2.338.647	2.608.525	3.104.906

Kaynak: (TOBB Ekonomik Rapor, 2012: 55; TOBB Ekonomik Rapor, 2015: 34; TOBB Ekonomik Rapor, 2017: 32):

GSYH üzerinden zekât hesaplamalarında bu gelirlerin içinde haram ve meşru olmayan gelirlerin de olmasından dolayı hepsine zekâtın farz olduğunu söyleyemeyiz. Zekâta tabi olmayacak bu gelirleri ayırt etme imkânı olmadığından dolayı bu hesaplama yöntemi bize tam anlamıyla doğru sonuçlar vermeyebilir (Tabakoğlu ve Turan, 2017:

919). Gerçek zekât potansiyelinin bunun biraz daha altında olması ihtimali vardır.

Tablo 31: Türkiye'nin GSYH'sı Üzerinden Zekât Potansiyelinin Hesaplanması (Milyon TL)

	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektör Toplamı	Zekât Potansiyeli	Zekât Potansiyelinin GSYH'ya Oranı (%)
2012	112.635/20 = 5.631,75	273.789/20 =13.689,45	815.224/40 =20.380,6	1.201.648	39.701,8	2,80
2013	115.658/20 = 5.782,9	299.739/20 = 14.990	903.089/40 = 22.772,2	1.318.486	43.545,1	2,78
2014	124.586/20 =6.229,3	341.782/20 = 17.089	1.009.365/40 = 25.234,1	1.475.733	48.552,4	2,78
2015	148.287/20 = 7.414,35	371.458/20 =18.572,9	1.120.756/40 = 28.018,9	1.640.501	54.006,15	2,76
2016	161.304/20 = 8.065,2	511.805/20 = 25.590,2	1.402.423/40 = 35.060,5	1.234.008	76.781,2	2,94
2017	188.650/20 = 9.432,5	640.580/20 = 32.029	1.655.362/40 =41.383,8	1.517.897	82.845,3	2,67

Kaynak: TOBB, 2012: 55; TOBB, 2015: 34; TOBB, 2017: 32.

3.2.2.2. Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna Göre Zekât Potansiyeli

Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna göre zekât potansiyelinin hesaplanmasında nüfusun en zengin %10'luk dilimi dikkate alınır. 20 Yaş altı nüfus dikkate alınmaz. Zekât potansiyelinin hesaplanmasında en zengin %10'luk dilimin bütün servetinin 1/40'ı (%2,5) zekât potansiyeli olarak belirlenir (Tabakoğlu ve Turan, 2017: 903).

Tablo 32: Küresel Zenginlik Raporuna Göre Türkiye'nin 2015 Yılı Zekât Potansiyeli

2015 Yılı Küresel Zenginlik Raporu Verileri	\$
Dünyadaki Toplam Zenginlik	250.145.000.000.000
Türkiye'deki Toplam Zenginlik	1.025.000.000.000
Türkiye'nin Servetinin Dünya Toplam Servetine Oranı	% 0.40
Türkiye'de En Zengin % 10'un Toplam Servetteki Oranı	% 81
Türkiye'nin En Zengin % 10'unun Toplam Serveti	830.250.000.000
En Yüksek Servet Sahibi % 10 Nüfus	5.308.300
% 10'luk Dilime Düşen Kişi Başı Servet	19.303
% 10'luk Nüfusun Zekât Potansiyeli	20.756.250.000

Kaynak: Tabakoğlu ve Turan, 2017: 922.

Tablo 32’ de Türkiye’nin 2015 yılı zekât potansiyeli Credit Suisse Küresel Zenginlik Raporuna göre hesaplanmıştır. Bu metoda göre Türkiye’nin zekât potansiyeli 20.756 250 bin \$ olarak hesaplanmıştır. Bu da 60.193.125 bin TL olup GSYH’nın %2,57’sine tekabül etmektedir.

3.2.2.3. Forbes Dergisi En Zengin 100 Kişinin Zekât Potansiyeli

Bu hesaplama yönteminde Forbes Dergisinin her yıl yayınladığı en zengin 100 kişinin sahip olduğu hisse senetleri, gayri-menkul değerleri ve diğer bütün mal varlıkları hesaplanmaktadır. Bu metoda göre Türkiye’de en zengin 100 kişinin 2015 yılı mal varlığı 100,4 milyar \$’dır. Bunun da 1/40’ı olan zekât potansiyeli 2.510 milyon \$ olup, 6.827 milyon TL etmektedir (Tabakoğlu ve Turan, 2017: 923). Bu bize aynı zamanda Türkiye’de en zengin 100 kişinin zekât potansiyelinin büyüklüğünü göstermektedir. 2016 yılı zekât potansiyeli 2.367 milyon \$, 2017 yılı zekât potansiyeli 2.572 milyon \$ ve 2018 yılı zekât potansiyeli ise 3.035 milyon \$’dır. En zengin 100 kişinin zekât potansiyelinin muhtemel potansiyelin 1/10’una yakın olduğu belirtilmektedir (Tabakoğlu ve Turan, 2017: 924).

Tablo 33: Forbes Dergisine Göre En Zengin 100 Türkün Servetleri ve Zekât Potansiyeli

Yıl	Servet (Milyon \$)	Zekât Miktarı (Milyon \$)	Zekât Miktarı (Milyon TL)
2015	100.400	2.510	6.827
2016	94.700	2.367	7.148
2017	102.900	2.572	9.387
2018	121.400	3.035	14.416

Kaynak: Forbes, 2016; Forbes, 2018.

2015 yılını baz aldığımızda zekât potansiyeli birinci yöntem olan GSYH üzerinden hesaplamada 54 milyar TL, ikinci yöntem Credit Suisse Küresel Zenginlik raporuna göre 56,4 milyar TL, üçüncü yöntem olan Forbes dergisinin açıkladığı en zengin 100 kişinin servetine göre yapılan hesaplamada da 100 kişinin zekât potansiyeli 6,8 milyar TL’dir. Forbes raporuna göre belirlenen en zengin 100 kişinin potansiyelinin ülke potansiyelinin yaklaşık olarak 1/10’una eşit olduğu belirtildiğinde 68 milyar TL etmektedir. Birinci yöntem üretim üzerinden, ikinci yöntem de servet üzerinden zekât potansiyelini verdiğine göre ve zekâtın hem üretim, hem de servet üzerinden alındığına göre 2015 yılı zekât potansiyeli $54 + 56,4 = 110,4$ milyar TL’dir. Peygamberimiz (sav)

“mahsulden alacağınız zekât hususunda tahmin yaptığınız zaman üçte birini mal sahibine bırakınız” hadis-i şerifini de dikkate aldığımızda yaklaşık zekât potansiyeli 73,6 milyar TL olarak hesaplanmaktadır. Forbes üzerinden yapılan hesaplama göre ise zekât potansiyeli 68 milyar TL’dir. Rakamların birbirlerine yakın çıkması bize tahmini zekât potansiyelini hesaplamada biraz güven vermektedir. Bu potansiyele Türkiye’de yaşayan gayr-i Müslimlerin gelirleri ile helal olmayan üretim de dahildir. Onları ayırmamız ve kesin bir rakama ulaşmamız zordur. Ayrıca Türkiye’nin zekât potansiyeli hesaplanırken kayıt dışı ekonomi ve yastık altı varlıklar da dikkate alınmamıştır. Bunları da dikkate aldığımızda gerçek zekât potansiyelinin hesaplanan muhtemel potansiyelin daha da üzerinde olması düşüncesi makul ve mantıklı bir düşüncedir.

3.2.3. Türkiye’de Zekât Fonu Çalışmaları

Zekât, Peygamberimiz ve Hulefa-i Raşidin döneminde devlet tarafından toplanmış ve o bölgenin yoksullarına dağıtılmıştır. Bu uygulamaya baktığımızda zekâtın kurumsallaşması çalışmaları önemli bir konudur. 1952 yılında Şam’da yapılan İslam âlimleri toplantısında Müslümanların zekât konusunda ihmalkâr davrandığından dolayı gizli malların zekâtının mükellefler tarafından ödenmesi şeklinde mükelleflere verilen vekâletin geçerliliğini kaybettiği, günümüzde hemen hemen bütün malların açık mal durumunda olduğu belirtilmiştir. Çünkü günümüzde banka hesaplarında tutulan paraların belirlenmesi artık çok kolaydır. Bu nedenle bütün malların zekâtının Müslüman yönetici tarafından oluşturulacak kurum vasıtasıyla toplanması ve uygun yerlere dağıtılması gerektiği, böyle bir kurum olmaması durumunda mükelleflerin zekâtlarını bizzat kendilerinin vermeleri gerektiği belirtilmiştir (Erkal, 2008: 193).

Türkiye’de devlet zekâtın toplanması ve dağıtımı konusunda faaliyet göstermemektedir. TDV, THK ve Kızılay gibi bazı kamu kurumları ile bazı sivil toplum kuruluşları, dernek ve cemaatler Türkiye’de zekât toplamaktadır. Ancak bu kurumların bazıları bu işlemi devlet adına İslam’ın belirttiği şekliyle ifa edememektedir. Türkiye’de zekâtın kurumsallaşmasına yönelik ciddi çalışmalar günümüze kadar pek yapılamamıştır. Günümüzde bazı İslam ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de zekâtın kurumsallaşması yönünde çalışmaların yapılması elzemdir.

3.3. Türkiye’de Kurulacak Zekât Fonu Nasıl Olmalı

Zekât ibadetinin düzenli bir şekilde ifa edilmesi ve zekâttan beklenen verimliliğin sağlanması için zekâtın organize bir şekilde, bir plan dahilinde toplanması ve dağıtılması gerekmektedir. Bunun için de tarihte Peygamberimiz, Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler dönemi uygulamalarında zekâtın devlet eliyle toplandığı ve uygun yerlere dağıtıldığı görülmektedir. Günümüzde de bazı İslam ülkelerinde buna paralel olarak zekât fonu kurularak zekât faaliyetlerinin bu fon aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de de zekât faaliyetlerinin daha verimli olması için böyle bir fonun kurulması elzemdir. Bu başlık altında Türkiye’de kurulması düşünülen zekât fonunun ne şekilde oluşturulması üzerinde durulacaktır.

Türkiye’de kurulacak zekât fonu öncelikle iyi ve şeffaf bir yönetime sahip olmalıdır. Bu fonda çalışacak kişiler işinin ehli, liyakat sahibi ve güvenilir insanlar olmaları gerekir. Zekât toplama ve dağıtımının iyi yönetilmesi gerekir. Fukaha zekât müessesesinde çalışacak kişiler için;

- Müslüman olmak,
- İş yapabilecek özelliklere ve vasıflara sahip olmak,
- İşle ilgili bilgi sahibi olmak ve
- Güvenilir olmak şartlarını ileri sürmüşlerdir (El-Kardavi, 2017: 105).

Müslüman olmayanlar zekât işlerinde çalıştırılmamalıdır. Zekât mali bir ibadet olduğundan dolayı zekât işlerinde çalışanların da Müslüman olmaları gerekir. Gayri Müslimlerin zekât konusunda hassas davranmaları veya bilgi sahibi olmadıklarından dolayı itinalı davranmaları mümkün değildir. Ayrıca zekât işlerinde çalışacakların bu işe ehil insanlar olmaları gerekir. Zekât konusunda iyi derecede bilgiye sahip olmaları gerekir. Mükelleflerin zekâtlarını hesaplamada onlara yardımcı olmak için bu konularda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Zekât fonunda görev verilecek insanlar iyi araştırılmalıdır. Fonun kaynaklarını etkin kullanabilecek yetenek ve kabiliyette olmalıdır. Bu kaynakların muhafazasında ve uygun yerlere ulaştırılmasında azami derecede gayret göstermelidirler. Kendi yakın çevresine karşı toleranslı davranmamalıdır.

Peygamberimiz (sav) zekât amillerini sıkı denetimden geçirmiştir. Zekât toplamakla

görevlendirdiği İbnu'l-Utbiyye'nin hediye aldığını öğrenince ona “eğer evinde otursaydın o hediyeler sana verilecek miydi?” diyerek onu azarlamış ve hediyeleri devlet bütçesine almıştır (Dumlu, 2010: 107). Türkiye’de de zekât işlerinde çalışacakların bu hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir. Bu hassasiyet insanların zekât müessesesine olan güvenlerinin artmasına ve buna bağlı olarak da toplanan zekât miktarının artmasına ve yoksullara da daha fazla kaynağın aktararak yoksulluğun azaltılmasına daha fazla katkı sağlayacaktır.

Zekât müessesesinde çalışanların çevrelerinde güvenilen, itibar edilen ve saygın kişiler olmalıdır. Mükelleflerin malında gözü olmamalı, insanlara karşı şefkat ve merhametli olmalıdır. Haksızlık yapmamalı, adaletten ayrılmamalıdır (Karadavi, 2017: 110).

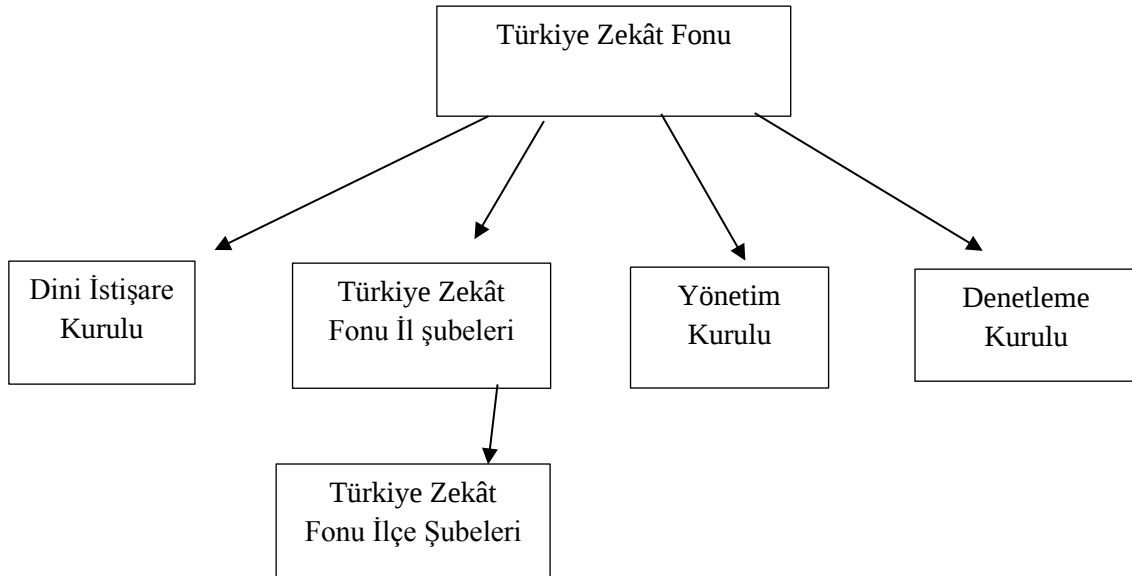
3.3.1. Türkiye’de Kurulacak Zekât Fonu Teşkilatı

Türkiye’de kurulacak zekât fonu merkezi Ankara’da olacak şekilde” Türkiye Zekât Fonu” adıyla kurulabilir. Bu fonun her ilde “İl Zekât Müdürlüğü” vb. adla şubesi olmalıdır. İl zekât teşkilatları Türkiye Zekât Fonuna bağlanmalıdır. Belki bazı küçük ilçeler hariç uygun görülen diğer ilçelerde de “İlçe Zekât Müdürlüğü” kurulmalıdır. Türkiye’de kurulacak zekât fonunun yapılanmasında ilçelerde kurulacak zekât teşkilatları ilçenin bağlı olduğu il zekât teşkilatına, il zekât teşkilatları da Türkiye Zekât Fonu’na bağlanmalıdır. İl ve ilçe zekât teşkilatları faaliyetlerini, uygulamada birliğin sağlanması açısından Türkiye Zekât Fonu’nun aldığı kararlar doğrultusunda yürütmelidir. Eğer uygulamada birlik sağlanmazsa, her il ve ilçe farklı uygulamalarda bulunursa fona olan güven zedelenir ve buna bağlı olarak da fonun verimliliğinde azalma olur. Bu Malezya örneğinde görülmektedir.

Malezya’da her eyaletin ayrı bir zekât komisyonu olduğundan, zekât toplama ve dağıtımı konusunda eyaletler birbirinden bağımsız hareket ettiğinden ve eyaletler arasında uygulama farklılıkları olduğundan dolayı zekât faaliyetlerinden beklenen verimlilik sağlanamamaktadır. Ayrıca zekât gelirleri fazla olan eyaletlerden düşük olan eyaletlere zekât transferinin yapılmaması, fazlalıkların bekletilmesi ülkede zekât müesseselerine olan güvenin azalmasına yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da yoksulluğun azaltılmasındaki hedeflere ulaşılamamaktadır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 366; Yalçın, 2016: 246). Toplanan zekâtın bir kısmının dağıtılmadığını gören

mükellefler ise zekâtlarını zekât kurumu yerine geleneksel metot dediğimiz yöntemle bizzat kendileri muhtaç insanları bulup onlara verme yoluna gidecekler, bu da toplanan zekât miktarının beklenen seviyelerde olmamasına neden olacaktır (Lubis ve diğerleri, 2011: 5).

Türkiye’de Türkiye zekât fonu adıyla bir zekât fonu oluşturulmalıdır. Bu fonun il ve ilçelerde şubeleri olmalıdır. Zekât fonunun merkezinde bazı karar organlarının olması gerekmektedir. Ülkede zekât konusunda uygulama farklılıklarının olmaması, uygulama birliğinin sağlanması açısından bu elzemdir. Uygulama birliğinin sağlanamaması insanların kuruma olan güvenini zedeleyecektir. İl ve İlçelerdeki zekât uygulamalarındaki uygulama farklılıkları insanların kuruma olan güvenlerinin sarsılmasına neden olacaktır. Türkiye’de kurulacak bir zekât fonunun bazı kurulları da olmalıdır. Çözülmesi gereken sorunlar veya atılması gereken adımların bu kurullarda istişare edilmesi verimliliğin daha da artmasına yardımcı olacaktır. Zekâtın devlet tarafından toplandığı ülkelerde benzeri kurullar mevcuttur. Türkiye’de kurulacak zekât fonunda yönetim kurulu, dini istişare kurulu ve denetleme kurulu olmalıdır.

Şekil 4: Türkiye Zekât Fonu Yapısal Şeması

Yönetim kurulu, fonun idari ve hukuki işlerini görüşmelidir. Bu kurul konuyla ilgili bazı kamu kurumlarından üst düzey bürokratlardan oluşturulabilir. Türkiye zekât fonunun işleyişinde, uygulamalarında hukuka ve kurallara uygun hareket edilmesi için çeşitli kamu kurumlarında çalışan ve değişik branşlarda bürokratlardan oluşan bu kurul teşkilatın çalışma verimliliğini artıracaktır. Bu kurul fonun işlerinin hukuka ve mali kurallara uygun şekilde yürütülmesine yardımcı olacaktır. Yönetim kurulunda alınan kararların hukuk kuralları çerçevesinde olmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca yönetim kurulunun almış olduğu kararların mali açıdan uygun ve uygulanabilir olması için bu kurulda bu alanda uzman kişilerin yer alması gerekmektedir.

Dini istişare kurulu ise, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunca zekât konusunda çalışmalar yapmış kişiler ile üniversitelerin ilahiyat fakültelerinde görev yapan ve zekât konusunda çalışmaları olan ilim adamlarından oluşturulmalıdır. Bu kurul, zekâtın tanıtımı, anlatımı ve zekâtın nerelere verilebileceği, zekât verilecek sınıfların yorumlanması gibi dini konuları görüşüp zekâtın İslam'ın belirlediği şekilde toplanması ve İslam'ın belirlediği yerlere dağıtılması konusundaki hususları belirlemelidir. Zekât verilecek yerler ve bunların öncelikli olanları bu kurulda görüşülüp kararlaştırılmalıdır. Türkiye zekât fonu şubelerinde çalışanlar her ne kadar zekât konusunda bilgi sahibi olsalar da bu konuda çalışmalar yapmış ilim adamları kadar bilgi sahibi olmaları mümkün değildir. Bu nedenle bu kurulu oluşturan ilim adamlarının alacağı kararlar önem arz edip uygulamanın da İslam'a uygun olmasına yardımcı olacaktır. Bu kurulun kararları bütün şubelerce tatbik edilmelidir. Türkiye zekât fonunda böyle bir kurulun olması zekâtla ilgili fihhi meselelerde birliğin sağlanması, uygulamaların İslami kurallara uygun olması açısından önem arz etmektedir. Zekât vermek isteyenlerin zekâtlarının hesaplanmasında, zekât verilecek yerlerin belirlenmesinde ve zekât verilecek yerlerin yorumunda bu kurulun alacağı kararlar bağlayıcı olmalıdır. Türkiye Zekât Fonunun il ve ilçe şubeleri zekâtlarını vermek isteyenlerin zekâtlarını hesaplarken Dini İstişare Kurulunun belirlediği esaslara göre zekâtı belirlemelidir. Ülke içinde uygulama birliğinin olması vatandaşların fona olan güveninin artmasına sebep olacaktır.

Ayrıca zekâtın dağıtımıyla ilgili zekât verilecek yerler tövbe suresinin 60'ıncı ayetinde belirtilmiştir. Bu sekiz sınıfın kapsamıyla ilgili olarak ilim adamları farklı yorumlar

yapmaktadır. Türkiye’de de zekât fonunun il ve ilçe şubelerinde zekât verilecek yerler hakkında yorum farklılıkları olabilir. Bu farklılıkların önüne geçmek için dini istişare kurulunun kararlarına uygun hareket edilmesi gerekmektedir. Zekât verilecek yerlerin yorumunu bu alanda bilgi ve birikim sahibi ilim adamlarına bırakmak ve onların kararları doğrultusunda uygulamalarda bulunmak isabetli bir davranış olacaktır.

Türkiye zekât fonunun ayrıca denetleme kurulu olmalıdır. Bu kurul genel merkez ve şubelerin işleyişini ve hesaplarını incelemelidir. Aksaklıkları belirlemeli, hataların giderilmesine yardımcı olmalı, hesapların şeffaf bir şekilde olmasına yardımcı olmalıdır. Toplanan zekâtların ne kadarı nerelere verilmiş, zekâtın dağıtımında ne tür uygulamalar yapılmış, zekât uygun yerlere verilmiş midir? Bütün bunların denetlenmesi bu kurul tarafından yapılmalıdır. Türkiye zekât fonu ile il ve ilçe şubelerinin hesapları denetleme kurulu tarafından denetlenmelidir. Bütün şubeler priyodik bir şekilde kontrol edilmelidir. Denetleme kurulu raporları ve zekât fonunun raporlarına arzu edenler ulaşabilmelidir. Denetlenebilirlik hem kurumların mevzuata uygun hareket etmelerine katkı sağlayacaktır, hem de fona zekâtlarını veren insanların fona olan güveninin artmasına yardımcı olacaktır. Fona olan güven arttıkça fonun topladığı zekât miktarında artış olacak ve bu da yoksullukla mücadelede daha fazla kaynağa sahip olmamız ve yoksullukla daha etkin mücadele vermemize olanak sağlayacaktır.

Abbasiler döneminde devletin idare merkezinde Divan’ül-harac adıyla zekât divanı kurulmuş olup, mahalli divanların kayıtlarının kopyaları divan’ül-harac’da toplanmıştır. Türkiye’de de benzer uygulamalar yapıp, her ilçe topladığı ve dağıttığı zekât miktarıyla ilgili faaliyet raporlarını bağlı olduğu il zekât fonu şubesine, il zekât fonu şubeleri de belli periyotlarla faaliyet raporlarını Türkiye zekât fonu merkezine göndermelidir. Bu uygulama zekât fonunun faaliyetlerinin kontrolü ve verimliliği açısından yararlı olacaktır. Her şube yıllık topladığı ve dağıttığı zekât miktarını ve zekâtı nerelere ne kadar verdiğini muhasebe kayıtlarında göstermeli ve mümkünse açıklamalıdır. Bu aleniyet kuruma olan güvenin artmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye Zekât Fonunun ilçe şubelerinin belirli periyotlarla faaliyet raporlarını bağlı oldukları il şube müdürlüklerine, il şube müdürlükleri de il içindeki zekât faaliyet raporlarını Türkiye Zekât Fonuna göndermeleri ve bu faaliyetlerin belirli periyotlarla yayınlanması Türkiye’de toplanan zekât miktarının ve zekâtın nerelere ne kadar verildiğinin, toplanan

zekât miktarının Türkiye'nin zekât potansiyelinin ne kadarı olduğunun net bir şekilde belirlenmesine yardımcı olacaktır.

3.4. Türkiye’de Zekâtın Toplanması ve Dağıtılması

Bu başlık altında Türkiye’de zekâtın toplanması ve dağıtımı ele alınmıştır. Zekâtın toplanmasında izlenecek yol ve yöntemler ile toplanan zekâtın dağıtımının ne şekilde olması gerektiği konusu tarihi ve günümüz zekât uygulamalarının ışığında incelenmiştir.

3.4.1. Türkiye’de Zekâtın toplanması

Peygamberimiz (sav)’in zekât işleriyle ilgili olarak görevlendirdiği memurlar hayvan ve toprak mahsullerinden aldıkları zekâtı o bölgenin yoksullarına dağıtmışlardır (Yavuz, 1972: 309). Dünyada, günümüzde zekâtın toplanması ile ilgili değişik yöntemler uygulanmaktadır. Toplanan zekât miktarının artması için zekâta tabi olan malların kapsamının geniş tutulması gerekir. Peygamberimiz dönemindeki ürün ve gelir çeşitleri ile günümüzdeki ürün ve gelir çeşitleri farklılaşmıştır (Mannan, 1973: 143). Günümüzde ürün çeşitleri artmıştır. Dolayısıyla da sadece Rasulüallah (sav)’in belirlediği ürünlerden zekât alıp diğerlerinden almamak potansiyelin düşük olmasına ve adaletsizliğe neden olacaktır. Bunun Malezya’da örneği mevcuttur. Malezya’da pirinçten zekât alınıp daha çok kazanç getirici palmiye yağı, kauçuk, çay, mango, kakao ve kalay gibi ürünlerden zekât alınmaması zekât potansiyelin düşük olmasına sebep olmuştur. Ayrıca getirisi yüksek olan bu ürünlerden zekât alınmaması adaletsizlik olarak algılandığından dolayı toplumda hoşnutsuzluğa neden olmuştur (Rahman, Alias ve Omar, 2012: 38). Türkiye’de de zekât gelirlerinin yüksek olması, daha çok muhtaç insanlara zekât gelirlerinden transfer yapılabilmesi için gelir getirici, üretimi ve ticareti haram olmayan her üründen zekât alınmalıdır.

Peygamberimiz döneminde atlara zekât yok iken Hz. Ömer döneminde atlar zekâta tabi olmuştur. Deniz ürünleri için de aynı durum söz konusudur. Günümüzde de zekâta tabi olan malların kapsamının geniş tutulması gerektiği, o mal için nas gelmemiş bile olsa nami olan ve helal olan her şeyin zekâta tabi olması gerektiğini Ebu Hanife belirtmiştir (Karadavi, 2017: 84). 1952 yılında İslam ülkelerinin ilim adamlarının Şam’da yaptıkları toplantıda bu konu gündeme gelmiş olup, zekâta tabi olan malların kapsamının

genişletilmesi gerektiği karara bağlanmıştır (Mannan, 1973: 143). Türkiye’de de zekâta tabi olan malların kapsamının geniş tutulmasında yarar vardır. Kapsam geniş tutulduğu zaman hem zekât potansiyeli artmış olacak, hem de yoksullara aktarılabilecek kaynak artmış olacaktır.

İşlam lkeleri günümüzde zekât toplamada çeşitli yöntemlerden yararlanmaktadırlar. Bunlar internet bankacılığı, kurumun anlaştığı bazı banka şubelerine hesap aılması, ödeme noktaları kurulması gibi yöntemlerdir. Türkiye de bu ve benzeri sistemleri kullanarak mükelleflerin zekâtlarını kolayca demelerine olanak tanınmalıdır. Türkiye zekât fonu bazı faizsiz finans kurumlarıyla anlaşmalı, o kurumlarda hesapları olmalıdır. Zekâtını ödemek isteyen kişiler zekâtlarını kendileri de bu kurumlara yatırılabilmelidir. Günümüzde internet bankacılığı gelişmiş durumdadır. Bazı iş adamları zekâtını vermek için banka veya finans kurumu şubelerine gitmeden ve zaman kaybı yaşamadan zekât fonu hesabının bulunduğu banka şubelerine internet bankacılığı üzerinden zekâtını yatırma imkânına sahip olmalıdırlar. Bu uygulama iş adamlarının zekâtlarını derken zaman kaybını yaşamalarını azaltacaktır. Ayrıca günümüzde Türkiye’de bazı insanlar zekâtlarını verecek yer aramakta, daha doğrusu uygun yer bulmaya zamanları olmamaktadır. Önlerine gelen ilk seçeneğe zekâtlarını vermekteler. Çünkü iş yoğunluklarından dolayı zekât verecekleri yerleri araştırmaya zamanları olmamaktadır. Bu insanların önüne böyle bir alternatifin sunulması onları zekâtlarını verecek yer arama zahmetinden kurtaracak, zekâtlarının güvenli bir yere teslim etmenin huzurunu yaşatacak, hem de toplanan zekât miktarının artmasına imkân sağlayacaktır. İnternet bankacılığı aracılığıyla zekâtlarını vermek isteyenlerin zekâtlarını verirken oturdukları il ve ilçenin belirlenmesi onların zekâtlarının hangi il ve ilçenin zekât şubesi hesabına aktarılmasının belirlenmesi açısından uygun olacaktır.

Ayrıca bazı zekât mükellefleri zekâtını bizzat kendileri anlaşmalı banka veya finans kurumu şubelerine yatırmak isteyebilirler. Onlar için de faizsiz finans kurumu olmayan küçük yerleşim yerlerinde finans kurumlarıyla anlaşmalı banka şubesinin olması mükelleflerin zekâtlarını kolayca yatırmalarına olanak sağlayacaktır.

Bazı mükellefler de zekâtlarını Türkiye zekât fonu şubelerine gelerek vermek isteyeceklerdir. Türkiye zekât fonu şubelerinde görevli olan kişiler her şeyden önce onları güler yüzle karşılamalı, onların gönlünü cezbedecek şekilde davranmalı ve en

kısa sürede onların işlemlerini yaparak memnun bir şekilde ayrılmasını sağlamalıdır. Çünkü onlara karşı yapılan bu güzel davranışlar onların bir sonraki sene eğer zekât vermeleri gerekiyorsa zekâtlarını yine zekât fonu şubesine vermelerine ve hatta çevresindekileri de bu yönde teşvik etmelerine neden olacaktır.

Yine Malezya’da uygulanan bir yöntem olarak mükelleflerin ödeyecekleri zekâtın 12 takside bölünmesi olayıdır (Yalçın, 2016: 249). Türkiye’de de isteyen mükelleflerin ödeyecekleri zekâtın taksitlendirilmesi durumunda bu kişilere kolaylık sağlanmış olacak ve en azından yapılan kolaylık cezbedici olacağından mükelleflerin zekâtlarını Türkiye Zekât Fonuna vermeleri teşvik edilmiş olacak ve bu uygulama zekât verme oranının artmasına olanak tanıyacaktır.

3.4.2. Türkiye’de Zekâtın Dağıtımı

Türkiye’de zekâtın dağıtımında görevli kişilerin görevlerini yaparken fonda toplanan zekât gelirlerinin kendilerine zekât mükellefleri tarafından emanet edildiğini, bu emanete en iyi şekilde sahip çıkmaları gerektiğinin bilincinde olmalıdırlar. Zekâtı dağıtırken emaneti en iyi şekilde uygun yerlere dağıtmaları gerektiği bilinciyle hareket etmelidirler. Zekâtın dağıtımında görev alacak kişiler bölgeyi yakinen tanıyan ve tanınan, güvenilir, zekât konusunda bilgi sahibi ve sorumluluğunun farkında olan kişiler olmalıdır. Adaletli davranmalı, haksızlıklara ve hoş karşılanmayacak davranışlara bulaşmamalıdır.

Zekâtın dağıtımında Peygamberimiz (sav) zekâtın toplandığı yerde dağıtılması emrini vermiştir. Görevlendirdiği zekât amillerine “Zekâtı onların zenginlerinden alıp yoksullarına dağıtmasını” emretmiştir (Erkal, 2008: 219). Peygamberimiz (sav) zekât almak için başvuranların gerçekten muhtaç olup olmadıklarını tespit etmek için durumlarını incelemiştir. Zekât almak için başvuranlardan nisap miktarı malı olan, gücü kuvveti yerinde olup da çalışabilecek durumda olanlara zekâtın helal olmayacağını söylemiştir (Marangozoğlu, 2005: 253). Peygamberimizin bu uygulamaları bize zekât dağıtımında zekât almak için başvuranların muhtaç olup olmadıklarını araştırmamız gerektiğini, bu konuda devletin otorite sahibi olduğu ve sorumluluğu olduğunu da hatırlatmaktadır (Erdoğan, 2016: 434). Türkiye’de de zekât almak için başvuranların durumları iyi tetkik edilmelidir. Öncelikle bu kişilerin ne iş yaptıkları, aylık gelirleri ve

zorunlu giderleri bizzat yerinde incelenmelidir. Kendi evlerinde mi yoksa kirada mı oturdukları, kendilerinin ve eşlerinin mal varlıkları incelenmelidir. Eğer bu incelemeler iyi yapılmazsa belki de bazı insanlar hak etmedikleri halde zekât almak isteyeceklerdir. İşe hatır ve gönül işi de girebilecektir. Bu durumda zekât gelirlerinin bir kısmı hak etmeyen insanlara verilmiş olabilecek, bu durum gerçek yoksullara aktarılacak kaynağın ve zekât fonunun verimliliğinin azalmasına neden olacaktır. Ayrıca bir emanet olan zekât gelirlerinde emanete riayet edilmemiş olunacaktır. Bunun vebali unutulmamalı ve hassas davranılmalıdır. Ayrıca zamanla yapılan yanlış uygulamalar eğer varsa mutlaka açığa çıkacak, bu da insanların zekât fonuna olan güvenlerinin azalmasına ve mükelleflerin zekâtlarını fon yerine yoksullara bizzat kendilerinin ulaştırmalarına neden olacaktır. Bu da toplumda yoksullara aktarılan kaynağın dengeli olmasını engelleyecektir. Bazı yoksullar zekâttan daha fazla pay alırken, belki de bazı yoksullar hiç alamayacaktır. Dolayısıyla da zekâtın yoksulluğu azaltmadaki etkinliği azalmış olacaktır. Bunun da örnekleri mevcuttur (Lubis ve diğerleri, 2011: 5).

Hz. Ömer (ra) da görevlendirdiği zekât memurlarına zekâtın o bölgenin zenginlerinden alınıp yoksullarına dağıtılması talimatını vermiştir (Boynukalın, 2017: 97; Rizvi, 1981: 18).

Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz de zekât memurlarına zekâtın toplandığı bölgede o bölgenin muhtaçlarına dağıtılmasını, o bölgede alacak kimse olmadığında ona en yakın bölgelerde dağıtılmasını, orada da olmazsa yakınlık derecesine göre diğer bölgelere aktarılması talimatı vermiştir (Apak, 2017: 312).

Abbasiiler döneminde baş kadılık (kadıl-kudat) görevine getirilen İmam –ı Ebu Yusuf, zekâtın dağıtımı hususunda Peygamberimiz ve Hulefa-i Raşidin'in yolunu takip ederek zekâtın toplandığı bölgenin yoksul ve muhtaçlarına harcanmasını, buradaki muhtaçlara harcanmadan başka bölgelere gönderilemeyeceğini belirtmiştir (Yeşilyurt, 2015: 108).

Yunus Vehbi Yavuz zekâtın dağıtımıyla ilgili olarak “genel prensip olarak zekâtın mahallinde sarfedilmesinin esas olduğu, toplandığı bölgede dağıtılmasının uygun olacağını, eğer o bölgeden artarsa diğer bölgelere de aktarılabilirliğini söylemiştir.”

Peygamberimiz (sav), Hulefa-i Raşidin, Ömer b. Abdülaziz ve İmam-ı Ebu Yusuf'un uygulamalarını ele aldığımızda zekâtın toplandığı bölgede dağıtılması ilkesinin esas

olduğu anlaşılmaktadır. Zekâtın dağıtımında esas olan yerel dağıtımdır. Zekâtın toplandığı bölgedeki muhtaçlar diğer bölgelerdeki muhtaçlara göre o bölgenin zekâtını almaya daha çok layıktırlar. Bir beldenin zekât gelirleri dağıtıldıktan sonra artmışsa, o beldeye en yakın olan belde zekâtı almaya diğerlerinden daha layıktır. Bölgenin ihtiyacından artan zekât gelirleri diğer bölgelerdeki muhtaçlara ulaştırılmak üzere merkezi zekât kurumuna nakledilir (Karadavi, 2017: 118).

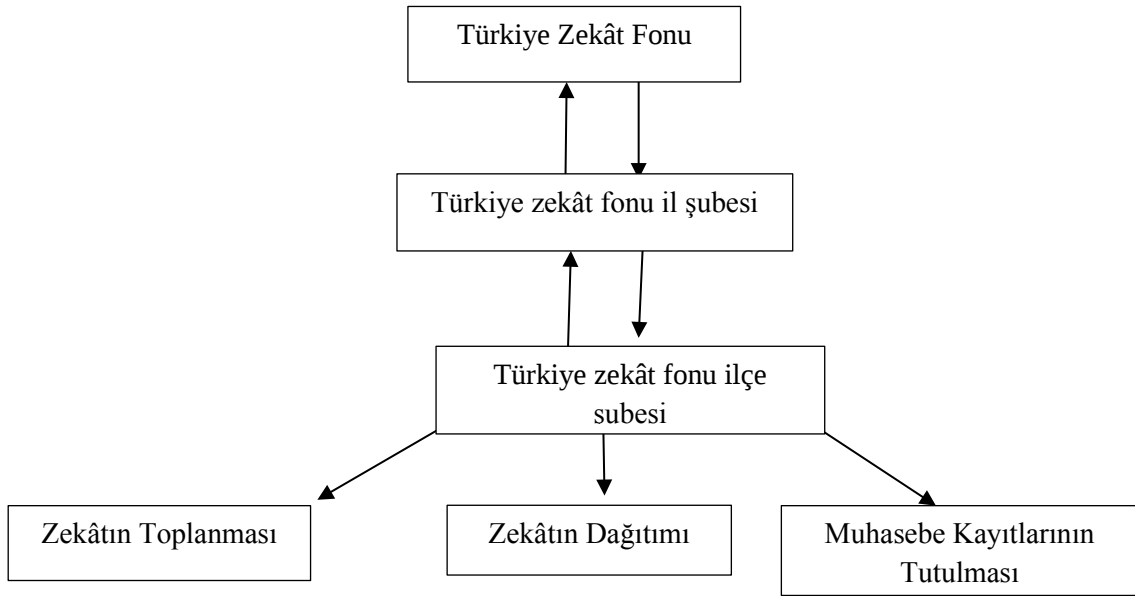
Günümüzde en gelişmiş zekât fonu olarak gösterilen Malezya uygulamasında bunu görememekteyiz. Malezya'da her eyalet topladığı zekâtı kendi bünyesinde harcamaktadır. Bazı eyaletlerde zekât gelirlerinin tamamı dağıtılmazken, bazı eyaletlerde ise zekât gelirleri çok düşük düzeyde olduğundan zekâtın yoksulluğu azaltmada etkinliği azalmaktadır. Zekâttan beklenen hedeflere ulaşamamaktadır (Selçuk ve Görmüş, 2016: 366).

Türkiye'de de toplanan zekâtlar öncelikle toplandığı merkezde muhtaç olanlara ulaştırılmalı, zekât almak için başvurular veya muhtaç olduğu bildirilenlerin muhtaç olup olmadıkları iyi tetkik edilmelidir. Öncelikle her ilçe ve ildeki yoksul insanlar objektif bir şekilde tespit edilmelidir. Yoksulların envanteri, yoksulluk oranları ve yoksulluğun nedenleri tespit edilmelidir. Yoksullara zekât verilirken onların durumları göz önünde bulundurularak ona göre verilmelidir.

İnceleme de zekâtın emanet olduğu, zekât işlerinde çalışmanın sorumluluk gerektiren bir iş olduğu bilincinden uzaklaşmamalıdır. Dolayısıyla da adaletli davranılmalı, zekât almayı hak edenlerle etmeyenler iyi tespit edilmelidir. Zekât almayı hak etmeyenlere zekâtın verilmesinin veya alması gerekenlere de verilmemesinin vebal olduğu bilinciyle hareket edilmelidir. Zekâtın öncelikli hedefi insanları yoksulluktan kurtarmaktır. Zekâtın dağıtımında önceliğin de yoksullara verilmesi gerekir (Karadavi, 2017: 125). Her ilçe kendi bünyesinde toplanan zekâtı öncelikle o ilçede ikamet eden yoksul ve muhtaçlara ihtiyacı nispetinde dağıtmalı, eğer bir ilçede toplanan zekât gelirleri dağıtıldıktan sonra artarsa, artan miktar ilçenin bağlı olduğu il zekât merkezine aktarılmalıdır. İl zekât merkezi de bünyesinde toplanan zekât gelirlerini verimli bir şekilde il içindeki yoksul ve muhtaçlara dağıtmalıdır. Bazı ilçelerden gelen zekât gelirlerini zekât gelirleri yetersiz olan ilçelere ihtiyaca göre transfer etmelidir. Her il öncelikle kendi sınırları içindeki yoksulluğu azaltma yoluna gitmelidir. Eğer herhangi

bir ilde zekât gelirleri il genelindeki bütün ilçelerdeki muhtaçlara dağıtıldıktan sonra artmışsa artan miktar Türkiye zekât fonu merkezine gönderilmelidir. Türkiye’de bazı illerin zekât gelirlerinde fazlalık olurken, bazı illerin zekât gelirlerinin ise yetersiz olması muhtemeldir. Bu durumda zekât gelirlerinde fazlalık olan iller artan miktarı Türkiye zekât fonu merkezine havale etmelidir. Türkiye zekât fonu da gelen bu zekât gelirlerini ihtiyaç olan illere ihtiyacı oranında dağıtmaya çalışmalıdır. Merkeze gelen kaynaklar ihtiyaç duyulan illere ihtiyacı miktarında transfer edilerek ülke genelinde yoksulluğun azaltılmasına çalışılmalıdır. Böyle bir uygulama Peygamberimiz (sav)’ın uygulamalarına uygun olmuş olacaktır.

İslam’da zekâtın toplandığı bölgede dağıtılması esastır. Zekâtın dağıtımında önceliğin zekâtın toplandığı bölgenin muhtaçlarına verilmesi şeklinde olmalıdır. Eğer toplandığı bölgede ihtiyaç fazlası olursa, bu fazlalıklar en yakın bölgeye veya merkeze gönderilmektedir. Merkez ise gelen bu fazlalıkları ihtiyaç olan bölgelere aktararak gelir dağılımında bir nevi denge görevi görmektedir.

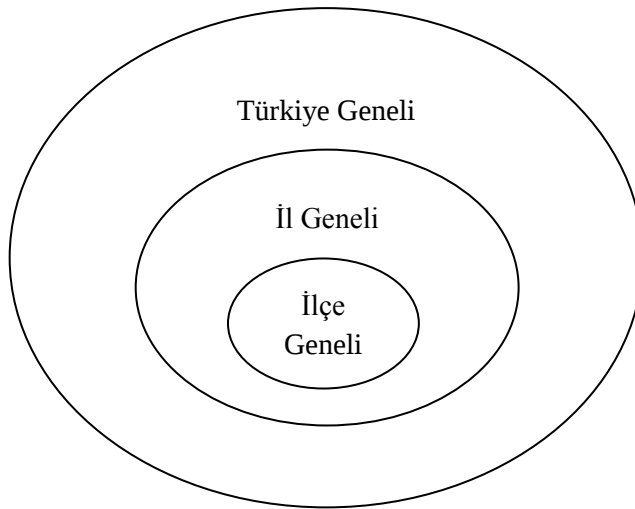
Şekil 5: Türkiye’de Zekâtın Toplanıp Dağıtılması

Kaynak: Şekil tarafımızdan geliştirilmiştir.

Gelirin en yakından başlayarak uzağa doğru harcanması kuralına kişilerin ferdi olarak zekât dağıtırken de uymaları gerekir. Eğer bir kişi zekâtını kendi dağıtacaksa öncelikle akraba ve yakın komşularından dağıtmaya başlamalıdır. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin açıklamaları bu yöndedir. Zekâtın dağıtımında önceliğin akraba ve yakın komşulara verilmesinin nedeni muhtaçların iyice seçilip bilinmesi, akrabalık ve komşuluk bağlarının kuvvetlenmesi içindir (Kutup, 1968: 440). Çünkü insanlar akrabaları ve komşularından muhtaç durumda olanları bilmektedirler.

Ayrıca, zekâtın toplandığı yerde dağıtımı, insanların muhtaç olanların gözetildiğini yakinen görmelerine ve kuruma olan güvenin artmasına yardımcı olacaktır. Kuruma olan güvenin artması ise toplanan zekât miktarının daha da artmasına ve muhtaçlara transfer edilecek kaynağın artmasına da sebep olacaktır. Yoksullara aktarılan kaynağın artması ise yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacaktır. Zekât dağıtımında bu hususlara dikkat edilmelidir.

Şekil 6'da Peygamberimiz (sav) ve İslam tarihindeki uygulamaların ışığında Türkiye'de zekât dağıtımının ne şekilde olması gerektiği belirtilmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi öncelikle her ilçenin topladığı zekâtın kendi bünyesindeki muhtaçlara dağıtılması, kendi içinde dağıtıldıktan sonra eğer artmışsa artan miktar ilçenin bağlı bulunduğu il zekât şubesine gönderilmesinin zekâtın toplandığı yerde dağıtılması ilkesine uygun olacaktır.

Şekil 6: Türkiye Zekât Fonu Zekât Dağıtım Şekli

İl zekât şubeleri de aynı şekilde toplanan zekâtın dağıtımının ilçeler tarafından il içinde gerçekleştirilmesinde bir nevi koordinasyon görevi üstlenmelidir. Toplanan zekât il içinde dağıtıldıktan sonra eğer artmışsa artan miktar Türkiye zekât fonu merkezine gönderilmeli, Türkiye zekât fonu da iller arasında zekâtın dağıtımında koordinasyon işlevini üstlenmelidir. Türkiye'nin bazı illerinden gelen zekâtları ihtiyaç olan illere aktarmalıdır.

3.5. Türkiye’de Zekât Fonu Uygulanabilirliğinin Araştırılmasına Yönelik Anket Çalışması

Bu başlık altında Türkiye’de zekât fonu uygulanabilirliğinin araştırılmasına yönelik anket çalışması yapılmış olup, Sakarya ili genelinde yapılan anket çalışmasının değerlendirilmesine yer verilmiştir. Anket sorularının güvenilirlik analizi yapılmış ve soruların güvenilir olduğu test edilmiştir. Ayrıca anket sorularının analizleri yapılmış ve tablolar yorumlanmıştır.

3.5.1. Literatür Taraması

Literatürde zekât müessesesi ile ilgili anket çalışmaları yok denecek kadar azdır. Bu alanda yapılan bazı anket çalışmaları aşağıda belirtilmiştir.

Türkiye’de bu alanda Aydın’ın (2016) toplumun zekât ve gelir dağılımını ölçmek amacıyla Uşak, Manisa ve Çanakkale illerinde yaptığı anket çalışması mevcuttur. Aydın bu çalışmasında kolayda örnekleme yöntemini kullanmıştır. Adı geçen illerden rasgele seçilen 250 kişiye anket formu göndermiş olup bunlardan 220 tanesi katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Anket formu iki bölümden oluşmakta olup ilk bölümdeki 10 sorunun 3’ü katılımcıların demografik yapısı, 7’si ise katılımcıların zekât verme yükümlülükleri ile ilgilidir. İkinci bölümü oluşturan 8 soru ise katılımcıların zekât verme konusunda teşvikin gerekliliği, zekâta muhtaç kişilerin zekât mükelleflerine bildirilmesi, kendilerine zekât farz olan kişilerin zekât verme niyeti, gelir dağılımı adaletini sağlamada zekâtın rolü, şeffaf bir zekât sistemine duyulan ihtiyacı ölçmeye yöneliktir. Aydın çalışmasında 5’li likert ölçeği kullanmıştır (Aydın, 2016: 62-63). Aydın çalışmasında toplumun zekât konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği, mükelleflerin fakirlere zekâtı ulaştırmada zorlandıklarından dolayı zekât konusunda duyarsız kaldıkları, eğer şeffaf bir zekât sistemi olursa katılımcıların büyük

çoğunluğunun zekâtlarını verecekleri bulgusuna ulaşmıştır (Aydın, 2016: 70).

Sohag ve diğerleri (2015) Bangladeş'te zekât sisteminin yoksulluğu azaltabileceği konusundaki çalışmalarında ülkedeki yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak yürütülen Hasana projesi çerçevesinde zekâtların geleneksel metot yerine bu projeye verilmesi durumunda yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağını belirtmişlerdir (Sohag ve diğerleri, 2015: 264). Hasana projesinin amacının düşük gelirli insanların gelirlerini artırmalarına katkı sağlamak için onlara destek olmak olup, bu projenin hane halklarının gelirlerine olumlu etkiler yaptığını belirtmişlerdir (Sohag ve diğerleri, 2015: 272).

Roni ve Tarmidi (2015) Malezyalı akademisyenler arasında e-zekât uygulamasını araştırmaya yönelik olarak yaptıkları çalışmada 500 akademisyene e-posta yöntemiyle anket soruları gönderilmiştir. Zekât mükelleflerinin e-zekât bilinç düzeyi, e-zekât kullanım düzeyi ve e-zekâtın kullanılmama nedeni sorulmuştur. Katılımcıların 110'u anket sorularını yanıtlamış olup bunun 106'sı analize dahil edilmiştir. Katılımcıların %29'u e-zekât uygulamasından haberdar olmadıklarını belirtirken, birkaç kişi e-zekât sistemini kullandıklarını belirtmişlerdir (Roni ve Tarmidi, 2015: 7-10).

Zeb ve Zaman (2014) Pakistan'da zekât almaya muhtaç kişilerin karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak Peshawar eyaletinde 40 erkek ve 40 kadın toplam 80 kişiye anket çalışması yapmıştır. Katılımcılara 5'i tanımlayıcı sorular olmak üzere 15 soru sorulmuştur. Anket çalışmasının amacının zekât alıcılarının ödemeler ile ilgili sorunlar konusundaki tepkilerini ölçmek olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak da Pakistan'da insanların ekonomik durumlarını düzeltmeye yönelik çeşitli programlar olmasına rağmen insanların hala temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaşadığı, zekât alıcıların kendilerine verilen destekten memnun olmadığı anlaşılmıştır. Zekât alıcıları kendilerine yapılan zekât yardımlarının onların ekonomik durumlarının gelişmesine yardım etmediğini belirtmişlerdir (Zeb ve Zaman, 2014: 142-148).

Abdullah ve diğerleri (2013) zekâtın ekonomik statüyü iyileştirmedeki rolü adlı çalışmalarında Pakistan'ın Khyber Paktunkhwa eyaletinde zekât ile zekâtтан yararlanıanlar arasındaki ilişkiyi ölçmek için 600 kişi ile anket çalışması yapmışlardır. Yapılan bu analizde zekât alanların ekonomik durumlarında ve aylık gelirlerinde önemli artışların olduğu görülmüştür. Ülke genelinde zekâtın yoksulluğun azaltılmasına önemli

katkı sağladığı görülmüştür. (Abdullah ve diğerleri, 2013: 252).

Wahid, Kader ve Ahmad (2012) Malezya'da Selengor, Pulau Pinang, Federal Territory, Meleka, Terengganu ve Kedah eyaletlerinde çoğunluğu zekât alacak durumda olan 687 kişiyle anket yapmışlardır. Anketlerinde 2'li, 3'lü ve 5'li likert ölçeği kullanmışlardır. Çalışmalarında katılımcıların %76'sı son 5 yıl içinde zekât aldığını belirtmişlerdir. Muhtaçların aylık aldığı zekât miktarı 100 ile 700 RM arasında olup aldıkları süreler de farklıdır. Katılımcıların %37,3'ü 3 yıldan az, %38,8'i 3-5 yıl aralığında, %7,9'u da 8 yıldan uzun süredir zekât aldığını belirtmişlerdir. Anketlerde bazı bölgelerde zekât toplama ve dağıtımında bozulmaların olduğu, eyaletler arasında uygulama farklılıklarının olduğu gözlenmiştir (Wahid, Kader ve Ahmad, 2012: 14-16).

Guermat, Al-Utaibi ve Tucker Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirliklerinden oluşan 4 körfez ülkesinden 159 kişiyle anket çalışması yapmışlardır. Katılımcıların %91'i üniversite mezunu olup, katılımcılar islam ekonomisi alanındaki akademisyen, araştırmacı, muhasebeci ve kamu görevlileri arasından seçilmiştir. Katılımcılara finansal yatırımlarınızın zekâtını veriyormusunuz, finansal yatırımlardan zekât alınmasının zorunlu olmasını düşünüyor musunuz şeklinde sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamı finansal yatırımların zekâtını verdiğini belirtmişlerdir. %62'si ise finansal yatırımlardan zorunlu olarak zekât alınması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. (Guermat, AL-Utaibi ve Tucker, 2003: 3-5).

3.5.2. Araştırmanın Amacı

İslam'ın temel esaslarından olan zekât mali bir ibadet olup, İslam tarihinde yoksulluğun azaltılmasında kullanılan önemli bir araçtır. Günümüzde İslam ülkelerinin bu aracı pek de verimli kullandığı söylenemez. Bir İslam ülkesi olan Türkiye'de de yoksulluğu azaltmak için önemli bir enstrüman olan zekâttan gerektiği şekilde istifade edilememektedir. İnsanlar zekâtlarını gelenkesel metot dediğimiz metotla uygun gördükleri yerlere bizzat kendileri vermektedir. Bir kısım insanlar da zekât konusunda duyarsız davranarak veya ihmâlkârlıklarından dolayı zekât vermemektedir. Zekâtın önemi, ne şekilde verileceği, zekâta önceliğin kimlere verilmesi gerektiği, hangi mallardan ne kadar ve ne şekilde zekât verilmesi gerektiği, zekât vermemenin dünyevi ve uhrevi müeyyideleri vb. konularda insanların bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de zekât fonu kurulup bu fon aracılığıyla toplanacak zekâtlarla yoksulluğu azaltmaya yönelik anket çalışması yapmamızın amacı Türkiye’de insanların zekât bilincinin ölçülmesi, insanların devlet gözetimi ve denetimindeki resmi bir zekât fonuna bakış açılarını tespit etmek ve insanların zekât bilincini artırmak için neler yapılabileceğini ölmektir. Bu amaçla gerçekleştirdiğimiz anket çalışmamız “Yoksulluğun azaltılmasına bir çözüm önerisi: Zekât fonu örneği” adlı tezimizde değerlendirilecek ve elde edilen sonuçların ışığında Türkiye’de zekât bilincinin artırılması ve zekât gelirleriyle yoksulluğun azaltılması için neler yapılması gerektiğine yönelik öneriler sunulacaktır.

Bu düşünceden hareketle Türkiye’de devletin gözetimi ve denetiminde bir zekât fonunun kurulması ve bu fon aracılığı ile zekât faaliyetlerinin yürütülmesi ve yoksulluğun azaltılmasında zekât fonu kaynaklarından istifade edilmesi gerekmektedir. Çalışmamıza yardımcı olacağı düşüncesiyle de Sakarya ili genelinde 512 kişiye bir anket çalışması yapılmıştır. Katılımcılara ait genel bilgiler grafikler halinde verilmiştir. Katılımcıların zekât algısını ve zekâtın yoksulluğu azaltmada etkisini araştırdığımız bu bölümde Sakarya ilinde yapılan anket çalışmasına ve anket sonuçlarının değerlendirilmesine yer verilmiştir.

3.5.3. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de insanların zekât bilincini, zekât bilincini artırmak için neler yapılması gerektiğini, devletin gözetimi ve denetiminde bir zekât fonuna bakış açılarını ölçmek için en iyi yöntemlerden birisi anket yöntemidir. Bu nedenle Sakarya ili genelinde insanların zekât ve zekât fonuna bakışını, zekât bilincini ve zekât yoksulluk ilişkisini ölçmeye yönelik olarak hazırladığımız anketimizde, anketin amacına ve bu amacı en iyi şekilde yansıtabilecek sorulara yer verilmiştir. Anket sorularında öncelikle katılımcıların, yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve gelir düzeyi gibi katılımcıların demografik özelliklerini yansıtabilecek 6 soru yer almaktadır. Daha sonra katılımcıların zekât verip vermedikleri, veriyorlarsa nerelere veya kimlere verdikleri, vermiyorlarsa nedeni ve Türkiyede kurulacak bir zekât fonu hangi kuruma bağlı olarak kurulmasıyla ilgili 6 soru yer almaktadır. Anket formunda Rennis Likert tarafından geliştirilen 5’li Likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmış (1 Kesinlikle Katılmıyorum, 2 Katılmıyorum, 3 Kararsızım, 4 Katılıyorum, 5 Tamamen Katılıyorum) 25 soru yer almaktadır. Sakarya ilinde

yaşayanların devletin zekât fonu kurmasıyla ilgili algı düzeyi ve zekâtın ve zekât fonunun yoksulluk üzerindeki etkisi ile ilgili algı düzeyini ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışmamızda “kolayda örnekleme” yöntemi uygulanmıştır.

Anketi oluştururken olası hataları düzeltebilmek ve anketten beklenen amaca en iyi şekilde ulaşabilmek için 30 kişiye pilot uygulaması yapılmıştır. Anket çalışması tarafımızdan yüz yüze olarak yapılmıştır.

Ankete katılanlara, çalışmanın doktora teziyle ilgili olarak bilimsel amaçla yapıldığı, katılımcıların kimliklerini belirleyen adı, soyadı gibi soruların olmadığı, kendi düşüncelerini en iyi şekilde yansıtacak şekilde soruları işaretlemelerinin önemli olduğu, ankete başlamadan önce anlatılmıştır.

Anketlerden elde edilen veriler, SPSS 22 Windows programı kullanılarak sayısal verilere dönüştürülmüştür. Hatalı veri girişi olup olmadığı kontrol edilmiş ve kullanılan verilerin ışığında oluşturulan tablolar yorumlanmıştır.

3.5.4. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kitle

Bu başlık altında anket çalışmamızın ana kütlesi ve örnek kitle ele alınmıştır. Araştırmanın ana kütlesini Sakarya ilinde yaşayan 1.010.700 kişi oluştururken, örnek kitlemizi ise ankete katılan 512 kişi oluşturmaktadır.

3.5.4.1. Ana Kütle

Türkiye'nin zekât bilincini ve bu bilinci artırmak için neler yapılması gerektiğini belirlemek amacıyla yapılan anket çalışmamızı Türkiye'nin değişik bölgelerinde yapmak zaman ve maliyet bakımından oldukça zahmetli olması nedeniyle anket çalışmamızı Sakarya ili genelinde yaptık. Anketimizin ana kütlesini Sakarya ilinde yaşayan 1.010.700 kişi oluşturmaktadır. Bunun 505.645'i (%50,03) erkek, 505.055'i (%49,97) ise kadındır.

3.5.4.2. Örnek Kitle

Anketimizin ana kütlesini Sakarya ilinde yaşayan 1.010.700 kişi oluşturmaktadır. Bunların 505.645'i (%50,03) erkek, 505.055'i (%49,97) kadındır. Sakarya ilinde yaşayan yaklaşık 1 milyon insana ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle ana kitleyi

temsilen ilin çeşitli bölgelerinde “kolayda örnekleme” yöntemiyle 512 kişiye ulaşılarak örnek kitle oluşturulmuştur. Bu yöntem ana kütlenin tamamına ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda kullanılan bir yöntem olup, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir yöntemdir.

3.5.5. Sakarya İlinde Yapılan Anket Çalışması

İnsanların zekât bilinci, devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonunun kurulması, kurulacak bu fona zekâtlarını vermek isteyip istemedikleri ve yoksulluğu azaltmada zekâtın önemi konularında görüşlerinden istifade etmek amacıyla Sakarya ilinde anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması ilin değişik bölgelerinde her kesimden insanlara uygulanmaya çalışılmıştır. Ankete katılanların demografik özellikleri de aşağıda belirtilmiştir.

3.5.5.1. Ankete Katılanlar İle İlgili Demografik Bilgiler

Ankete toplam 512 kişi katılmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıda grafikler halinde verilmiştir.

3.5.5.1.1.Yaş Dağılımı

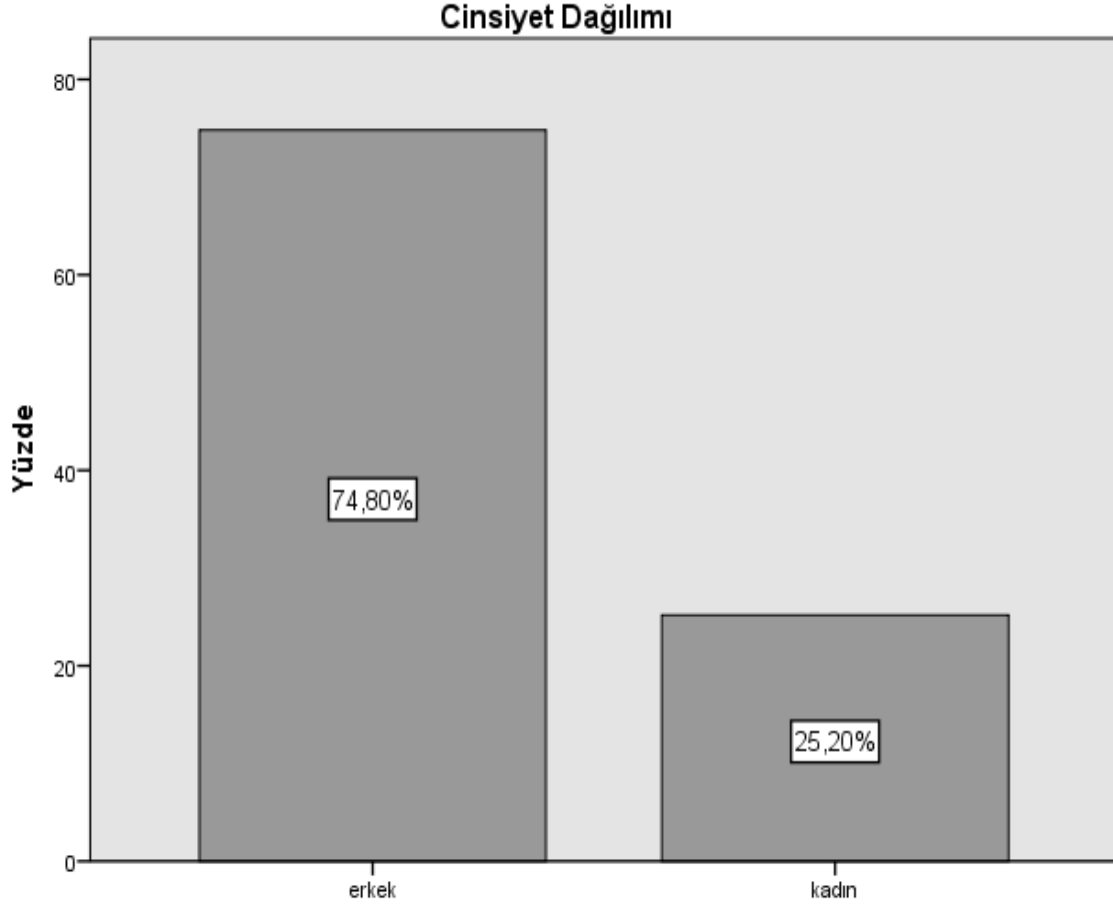
Ankete katılanların demografik yapısına baktığımızda, katılımcılar 18 ile 82 yaş arasında olup, katılımcıların yaş ortalamaları 39,85’dir. Toplumdaki her yaş seviyesindeki insanlar ankete dahil edilmiş ve zekât konusunda düşünceleri alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 34: Katılımcıların Yaş Ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Yaş	18	82	39,85	14,246

3.5.5.1.2. Cinsiyet Dağılımı

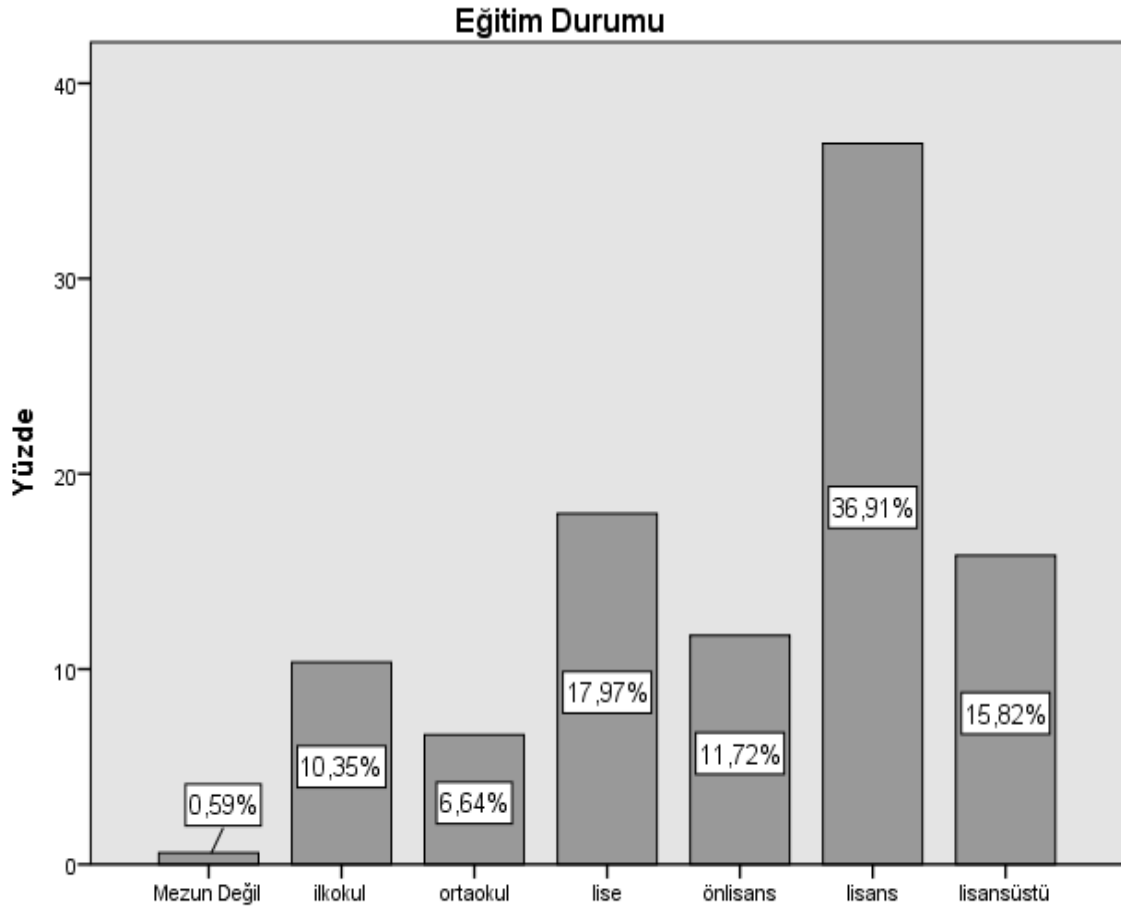
Grafik 1’de ankete katılanların cinsiyet dağılımları gösterilmektedir. Buna göre, ankete katılan toplam 512 katılımcının 383’ü erkek (%74,8) olup, 129’u ise (25,2) kadındır.

Grafik 1:Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

3.5.5.1.3. Katılımcıların Eğitim Durumu

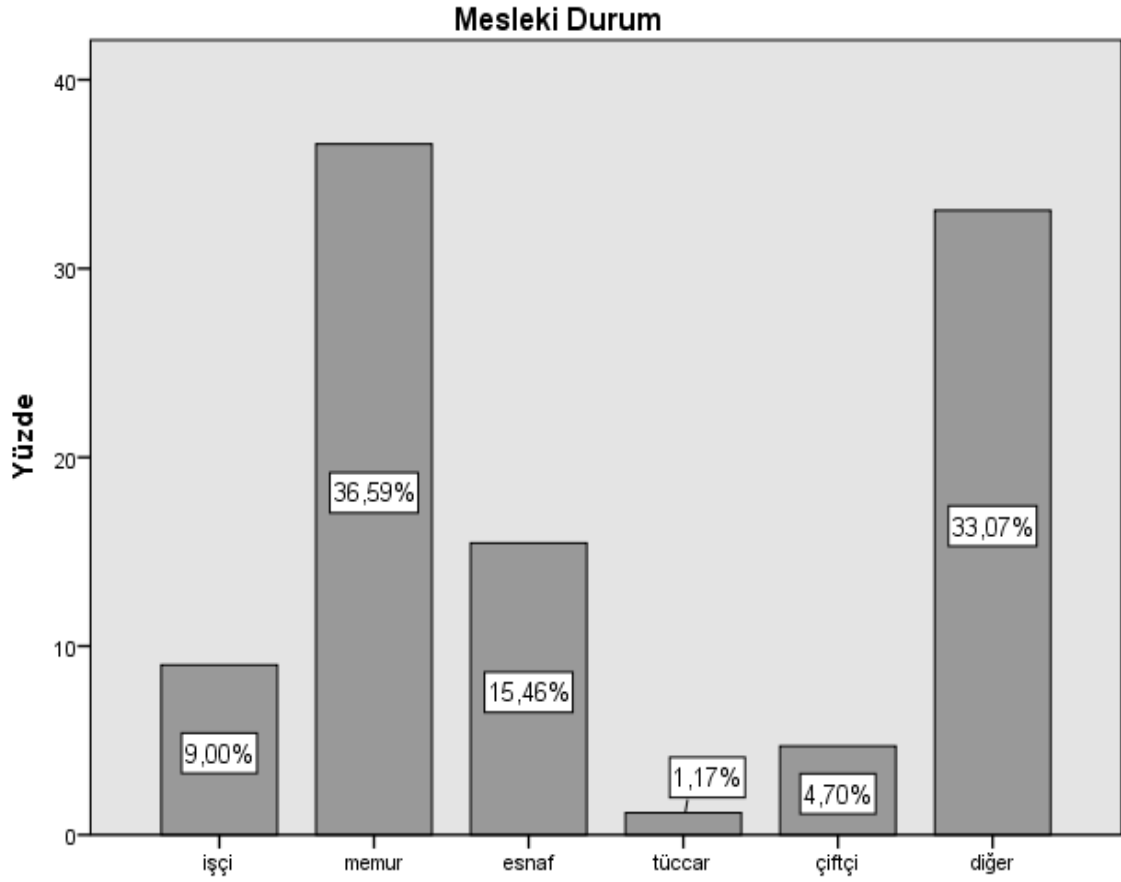
Eğitim düzeyi açısından hiç mezun olmayandan, lisansüstü düzeyde eğitim almış her seviyeden kişinin görüşlerine başvurulmuştur. Bunda da çeşitli eğitim seviyesindeki insanların görüşlerinden istifade edilmek istenmiştir. Grafik 2’de ankete katılanların eğitim durumları yer almaktadır. Buna göre Katılımcıların %0,59’u (3 kişi) herhangi bir okuldan mezun değildir. %10,35’i (53 kişi) ilkokul, % 6,64’ü (34 kişi) ortaokul, %17,97’si (92 kişi) lise, %11,72’si (60 kişi) ön lisans, %36,91’i (189 kişi) lisans ve %15,82’si (81 kişi) ise lisansüstü eğitime sahiptir.

Grafik 2: Katılımcıların Eğitim Durumu

3.5.5.1.4. Katılımcıların Mesleki Durumu

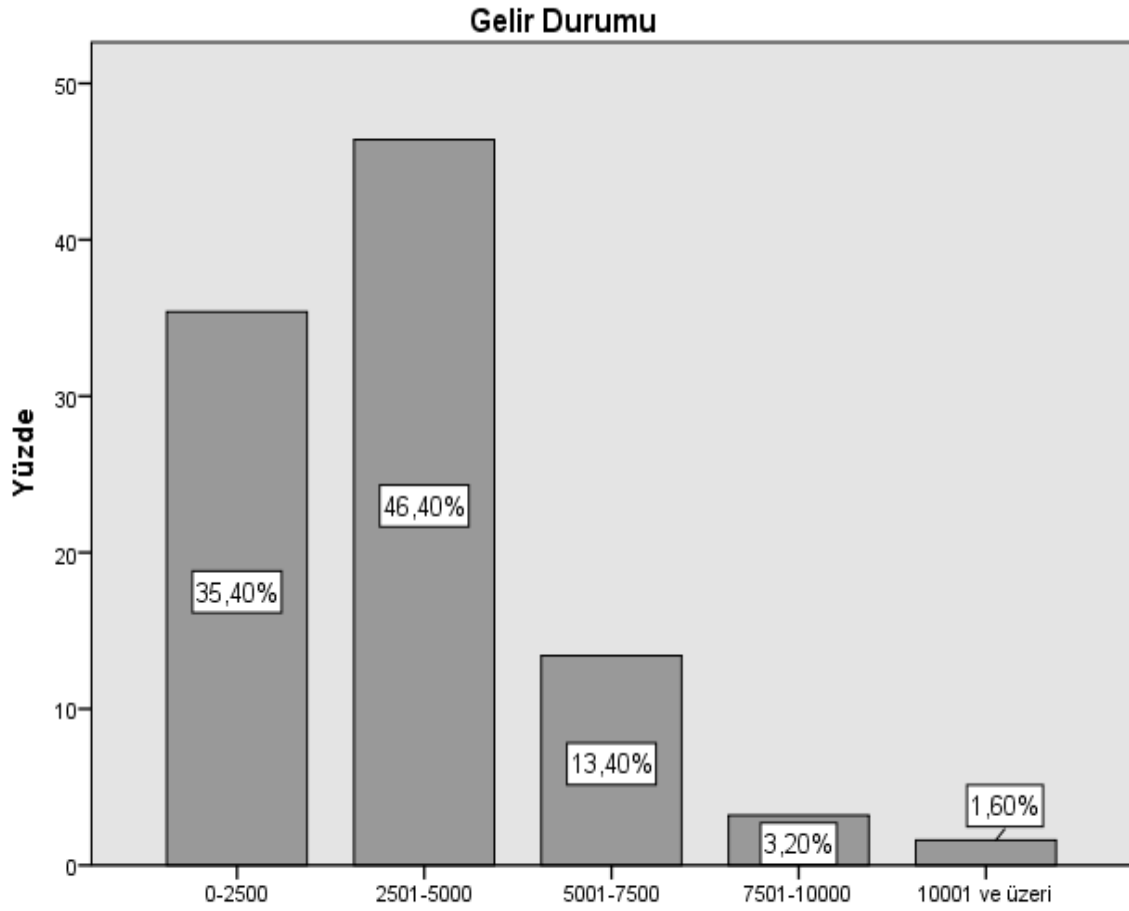
Toplumsal her kesiminin görüşünü yansıtmayı açısından çeşitli meslek gruplarına sahip kişilere anket sorularımız yönetilmiştir. Grafik 3’de ankete katılanların meslek gruplarına göre dağılımı yer almaktadır. Ankete katılanların %9’u (46 kişi) işçi, %36,59’u (189 kişi) memur, %15,46’sı (79 kişi) esnaf, %1,17’si (6 kişi) tüccar, %4,70’i (24 kişi) çiftçi ve %33,07’si (169 kişi) de diğer meslek mensubu kişilerdir. Diğer meslek mensubu kişilerin de yaklaşık üçte biri akademisyen, üçte biri de öğrenci, üçte biri de diğer meslek gruplarındandır.

Grafik 3: Katılımcıların Mesleki Dağılımı

3.5.5.1.5. Aylık Ortalama Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı

Anket çalışmamızda her gelir diliminden insanların görüşlerinden istifade edilmeye çalışılmıştır. Grafik 4’de katılımcıların gelir düzeylerine göre dağılımları yer almaktadır. Ankete katılanlar aylık 2.500’er TL aralıklarla gelir durumlarına göre de gruplandırılmıştır. Katılımcıların %35’40’ının (177 kişi) aylık geliri 2.500 TL ve altında olup, bunlar düşük gelirli kişilerdir. %46,40’ ı ise (232 kişi) 2.501-5.000 TL arası aylık gelire sahip orta gelirli kişilerdir. %13,40’ının (67 kişi) aylık geliri 5.001-7.500 TL aralığındadır. %3,20’si (16 kişi) 7.501-10.000 TL arası aylık gelir elde ederken, %1,60’ının (8 kişi) ise aylık gelirinin 10.000 TL’nin üzerinde olduğunu beyan etmişlerdir.

Grafik 4: Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı

3.5.5.2. Demografik Faktörler ile Zekât İlişkisi

Bu başlık altında demografik faktörlerle zekât ilişkisi ele alınmıştır. Katılımcıların demografik yapılarının farklı olmasının zekâta bakış açıları üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenmek istenmiştir.

3.5.5.2.1. Zekât Gelir İlişkisi

Zekât maddi durumu iyi olan ve nisap miktarının üzerinde bir servete sahip olan kişilere farz olan bir ibadettir. Nisap miktarının altında bir servete ve gelire sahip olanlar zekât vermekle mükellef değildir. Bunlar yoksul olarak kabul edilmektedir. Ankete katılanlara gelir ve giderlerinizinizi dikkate aldığınızda zekât vermeniz gerekiyor mu sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 35: Gelir ve Giderlerinizi Dikkate Aldığınızda Zekât Vermeniz Gerekliyor mu?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	294	57,4	58,0
Hayır	183	35,7	36,1
Fikrim Yok	30	5,9	5,9
Toplam	507	99	100
Cevapsız	5	1	-
Toplam	512	100	-

Katılımcılardan 294 kişi (%58) bu soruya evet yanıtı verirken, 183 kişi (%36,1) hayır demiştir. 30 kişi (%5,9) ise fikrim yok şeklinde cevap vermiş, 5 kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır. Soruyu cevapsız bırakanlarla hiç zekât vermeyenleri topladığımızda 160 kişi etmekte olup zekât vermesi gerekmeyen, bu konuda fikir beyan etmeyen ve soruyu cevapsız bırakanların toplamı olan 218 kişiden 58 kişi azdır. Bu bize bazı insanların zekât vermesi gerekmemesine rağmen bazen zekât verdiklerini göstermektedir.

Tablo 36: Zekât Verecek Mala Sahipseniz Zekâtınızı Düzenli Veriyor musunuz?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hiçbir Zaman	50	9,8	12,4
Nadiren	34	6,6	8,5
Bazen	63	12,3	15,7
Sıklıkla	46	9	11,4
Her Zaman	209	40,8	52
Cevapsız	110	21,5	-
Toplam	512	100	100

Ankete katılanlara zekât verecek mala sahipseniz zekâtınızı düzenli veriyor musunuz sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcılardan 50 kişi (%12,4) hiç zekât vermediğini belirtmiştir. 34 kişi (%8,5) nadiren zekât verdiklerini, 63 kişi (%15,7) bazen zekât verdiklerini, 46 kişi (11,4) sıklıkla zekât verdiklerini ve 209 kişi de (%52) zekâtlarını her zaman verdiklerini söylemişlerdir. Bir sonraki soruda da katılımcılara zekât vermiyorlarsa neden vermedikleri sorulmuştur. Bu soruyu 128 kişi yanıtlamış olup katılımcıların 15'i (11,7) güvenli yer bulamadığı için zekât vermediğini belirtmiştir. 97 kişi ise (%75,8) diğer

sebeplerden dolayı zekât vermediğini belirtirken bunların da büyük çoğunluğu zekât verecek düzeyde mala sahip olmadıklarından dolayı zekât veremediklerini belirtmişlerdir. Belki de diğer sebeplerden dolayı zekât veremediğini belirtenler zekât verecek düzeyde mala sahip olsalar zekât vermek isteyeceklerdir. Bu soruyu zekâtını düzenli verenler cevaplamamıştır.

Tablo 37: Zekât Gelir İlişkisi

Mevcut gelir ve giderlerinizi dikkate aldığınızda zekât vermeniz gerekiyor mu?					
Gelir Düzeyi		Evet	Hayır	Fikrim yok	Toplam
	0-2500	69	96	11	176
		39,2%	54,5%	6,3%	100,0%
	2501-5000	154	61	14	229
		67,2%	26,6%	6,1%	100,0%
	5001-7500	46	16	5	67
		68,7%	23,9%	7,5%	100,0%
	7501-10000	14	2	0	16
		87,5%	12,5%	0,0%	100,0%
	10001 ve üzeri	7	1	0	8
		87,5%	12,5%	0,0%	100,0%
	Toplam	290	176	30	496
		58,5%	35,5%	6,0%	100,0%
Pearson Ki-Kare Testi: 0,000					

Tablo 37’de de görüldüğü üzere katılımcıların zekât verme eğilimlerini gelir ve giderleri ile ilişkilendirilmiştir. Geliri 0-2500 TL arasında olanlarda mevcut gelirleri dikkate alındığında zekât vermeleri gerektiğine inananların oranı %39,2, zekât vermeleri gerektiğine inanmayanların oranı ise %54,5’dir. Bu grup düşük gelir düzeyine sahip bir grup olduğundan ve genelde asgari ücret düzeyinde bir gelirle yaşamaya çalıştıklarından dolayı bu gruba ait olanlarda zekât vermem gerekir diyenlerin oranının düşük çıkması normaldir. Bu gelir dilimindeki insanların %39’unun zekât vermesi gerektiğine inanması ya aylık geliri dışında başka gelirlerinin olduğu veya zekât konusunda bilgisinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü düşük gelir düzeyindeki insanların zekât verebilecek bir mali düzeye ulaşmaları zor görülmektedir.

Aylık geliri 2.501-5.000 TL arasında olanlar genelde kendilerini orta gelir diliminde

hissetmektedirler. Bu gelir diliminde olanlarda mevcut gelir ve giderleri dikkate alındığında zekât vermesi gerektiğine inananların oranı %67,2 iken, zekât vermem gerekmiyor diyenlerin oranı %23,9'dur.

Aylık geliri 5.001-7.500 TL arasında olanlar genelde kendilerini orta üstü grupta hissetmektedirler. Bu grupta olanlarda mevcut gelir ve giderlerini dikkate aldıklarında zekât vermem gerekiyor diyenlerin oranı %68,7 iken gerekmiyor diyenlerin oranı %23,9'dur. Bunların içinden zekât vermesi gerekmediğini belirtenlerin ev, araba gibi temel ihtiyaçlarını alıp borçlu olduklarından dolayı zekât vermesi gerekmediğini belirtenler çoğunluktadır. Çünkü zekât vermiyorsanız nedeni nedir sorusuna çoğunluğu zekât verecek malı olmadığı veya borçlu olduğundan dolayı zekât vermesi gerekmediğini belirtmiştir.

Aylık geliri 7.501-10.000 TL arası ve 10.000 TL'nin üzerinde olanlarda aylık gelir ve giderleri dikkate alındığında zekât vermem gerekir diyenlerin oranı %87,5 iken, zekât vermem gerekmemektedir diyenlerin oranı ise %12,5'dir. Bu grupta da zekât vermem gerekmiyor diyenler borçlu olduklarından dolayı kendilerinin zekâtla mükellef olmadıklarını belirtmektedirler.

Çalışmamızda da gelir düzeyi ile zekât verme eğilimi arasındaki ilişki incelenmiş ve yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Tablo 37'de görüldüğü üzere katılımcıların gelir düzeyi yükseldikçe zekât vermem gerekiyor diyenlerin oranı da artmaktadır. İnsanların gelir düzeyleri ile mevcut gelirine göre zekât vermeleri gerektiği inancı arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir.

İnsanların algı düzeyleri farklı olabilmektedir. Aynı gelir düzeyine sahip olan insanlardan bazıları kendisini orta gelir düzeyinde görürken, bazıları düşük gelir düzeyinde görmektedir. Çalışmamızda katılımcıların kendilerini hangi gelir diliminde hissettikleri ile zekât verme eğilimi arasındaki ilişki incelenmiş ve yüzde bir seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Tablo 38'de de görüldüğü gibi insanların hissettikleri gelir seviyesi yükseldikçe zekât vermem gerekiyor diyenlerin oranı da yükselmektedir. Ankete katılan 497 kişi hissettiği gelir düzeyini belirtirken, 8 kişi fikrim yok demiştir. 7 kişi ise bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Fikir belirtmeyen ve soruyu yanıtlamayanları dağıttığımızda 2.500TL ve altı gelire sahip olan 171 kişinin

139'u kendini düşük gelir düzeyinde görürken 32 kişi orta gelir diliminde olduğunu hissetmektedir. Kendini düşük gelir diliminde hissedenlerin %25'i zekât vermesi gerektiğine inanmaktadır.

Tablo 38: Gelir Dilimi - Zekât İlişkisi

Mevcut gelir ve giderlerinizi dikkate aldığınızda zekât vermeniz gerekiyor mu?					
Gelir Dilimi		Evet	Hayır	Fikrim Yok	Toplam
	Düşük Gelir	35	92	12	139
	%	25,2	66,2	8,6	100
	Orta Gelir	208	74	14	296
	%	70,3	25	4,7	100
	Orta Üstü Gelir	41	9	2	52
	%	78,8	17,3	3,8	100
	Yüksek Gelir	7	3	0	10
	%	70	30	0	100
	Fikrim Yok	2	4	2	8
	%	25	50	25	100
	Toplam	293	182	30	505
	%	58	36	5,9	100
Pearson Ki-Kare Testi: 0,000					

2.501-5.000 TL arası aylık gelire sahip olanların sayısı da aynı şekilde kararsızları ve cevaplamayanları dağıttığımızda 222'dir. Bu gelir diliminde olanlar kendilerini orta gelir düzeyi olarak algılamaktadır. Kendini orta gelir düzeyinde hissedenlerin sayısı ise 296'dır. Kendilerini orta gelir düzeyinde hissedenlerin %70'i zekât vermeleri gerektiğine inanmaktadır.

5.001-7.500 TL arası aylık gelir elde edenlerin sayısı 65'dir. Bu gelir dilimine sahip olanların çoğunluğunun kendilerini orta gelir diliminde gördüğü anlaşılmaktadır. 2.501-7.500 TL arası gelire sahip olanların sayısı 287 olup bunların çok azı kendisini orta üstü gelir diliminde hissetmektedir.

Aylık geliri 7.500 TL'den fazla olanların sayısı 24 kişi olup bunların bir kısmı kendini

orta üstü, bir kısmı da yüksek gelirli olarak görmektedir. Kendilerini orta üstü gelir diliminde hissedenlerin %78,8'i, yüksek gelir diliminde hissedenlerin de %70'i mevcut gelir dilimlerine göre zekât vermeleri gerektiğine inanmaktadır. Kendilerini orta üstü ve yüksek gelir diliminde hissedenlerin zekât vermesi gerekmediği söyleyenler gerekçe olarak borçlu olduklarını belirtmektedirler.

Tablo 39:Zekât, Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Azaltır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	24	4,7	4,8
Katılmıyorum	24	4,7	4,8
Kararsızım	20	3,9	4
Katılıyorum	173	33,8	34,6
Tamamen Katılıyorum	259	50,6	51,8
Toplam	500	97,7	100
Cevapsız	12	2,3	
Toplam	512	100	

Yoksulluğu azaltmak için İslam dininde yoksullara yönelik transfer harcamalarının başında zekât gelmektedir. Zekât toplumun zenginlerinden alınıp, onların fakir ve muhtaçlarına dağıtılarak toplumda gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır.

Ankete katılanlara, zekâtın gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Tablo 39'da da görüldüğü gibi katılımcıların 12'si (%2,3) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. 24 kişi (%4,8) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 24 kişi de (%4,8) katılmadığını belirtmiştir. 20 kişi (%4) kararsızlığını belirtirken, 173 kişi (%34,6) bu görüşe katıldığını, 259 kişi de(%51,8) tamamen katıldığını belirtmiştir. Katılımcıların %86,4'ü zekâtın gelir dağılımı eşitsizliğini azaltacağına inanmaktadır. Türkiye'de de zekât müessesesi etkin bir şekilde kullanılırsa gelir dağılımı eşitsizliğini azaltması mümkündür. Zekât vasıtasıyla düşük gelirliyle yapılan transferler bu grubun gelirinde artış, üst gelir dilimine sahip mükelleflerin de gelirlerinde azalma meydana getirecek ve alt gelir dilimindekilerle üst gelir dilimindekiler arasındaki makas daralmış olacaktır.

3.5.5.2.2. Zekât Cinsiyet İlişkisi

Yoksulluğun azaltılmasında zekâtın etkisi olup olmadığı cinsiyet faktörü dikkate alınarak incelenmiştir. Bunun için ankete katılanlara zekât yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktadır görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Tablo 40: Zekât Cinsiyet İlişkisi

Zekât yoksulluğuna azaltılmasına katkı sağlamaktadır.							
C İ N S İ Y E T		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
Erkek		23	24	30	125	173	375
		6,10%	6,40%	8,00%	33,30%	46,10%	100,00%
Kadın		2	5	11	43	68	129
		1,60%	3,90%	8,50%	33,30%	52,70%	100,00%
Toplam		25	29	41	168	241	504
		5,00%	5,80%	8,10%	33,30%	47,80%	100,00%
Pearson Ki-Kare Testi: 0, 197							

Tablo 40’da yer alan sonuca göre yoksulluğun azaltılmasında zekâtın katkı sağlama konusunda cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Katılımcıların bu soruya cevabını katılıyorum ve katılmıyorum şeklinde ikiye indirdiğimizde erkek katılımcıların %12,5’i zekâtın yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağı görüşüne katılmazken, %79,4’ü de zekâtın yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağı görüşüne katılmaktadır. Kadınlarda ise bu görüşe katılmayanların oranı %5,5 iken, katılanların oranı ise %81,1’dir. Buna göre ankete katılan kadın ve erkeklerin büyük bir çoğunluğunun zekâtın yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağı görüşüne katıldıkları görülmektedir.

Ankete katılanlara zekât vermiyorsanız sebebi nedir sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyu 384 kişi (%75) zekât verdiklerini beyan ettiklerinden ve eğer zekâtınızı veriyorsanız bu soruyu atlayınız uyarısına istinaden cevapsız bırakmıştır. Bu soruyu zekât vermediklerini beyan eden 128 kişi yanıtlamıştır. Katılımcıların %75,8’i (97 kişi) diğer

sebeplerden dolayı zekât vermediklerini beyan ederken bunların büyük çoğunluğu da zekât verecek malı olmadığını veya borçlu olduklarından dolayı zekât vermeleri gerekmediğini belirtmişlerdir. 15 kişi (%11,7) zekât verecek güvenli yer bulamadıklarından dolayı zekât vermediklerini, 10 kişi (%7,8) ise ihmalkâr davrandıklarından dolayı, 3 kişi (%2,3) kendi kazancını başkalarına vermek istemediğinden dolayı ve 2 kişi de(%1,6) zekâta inanmadıkları için zekât vermediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 41: Zekât Vermiyorsanız Sebebi Nedir?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kendi Kazancımı Başkalarına Vermek İstemem	3	0,6	2,3
Güvenli Yer Bulamadığım İçin	15	2,9	11,7
Yoksulların da Çalışıp Kazanması İçin	1	0,2	0,8
İhmalkâr Davrandığım İçin	10	2	7,8
Zekâta İnanmadığım İçin	2	0,4	1,6
Diğer	97	18,9	75,8
Cevapsız	384	75	-
Toplam	512	100	100

3.5.5.3.Zekât Bilinci

Zekât bilincinin önemi büyüktür. İnsanların zekât konusunda bilinçli olmaları mali bir ibadet olan zekâtı hayatlarında daha iyi tatbik etmelerine ve zekâtın daha etkin kullanılmasına katkı sağlayacaktır. İnsanların mali bir ibadet olan zekât vermekle mükellef olup olmadıkları, eğer zekât vermekle mükellef iseler bunun ne şekilde nerelere veya kimlere verilmesi gerektiği, verilecek yerlerde önceliğin nerelerin olması gerektiği hususunda bilgi sahibi olmaları onların ibadetlerini bilinçli bir şekilde yerine getirmelerine katkı sağlayacaktır. Ayrıca insanların zekât konusunda bilinçli olmaları zekât kurumlarının etkin bir şekilde faaliyetlerini yürütmelerine katkı sağlayacaktır. O nedenle insanlarda zekât bilincinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Yapılan anket çalışmasında katılımcılara İslam’da zekât müessesesi hakkındaki bilgileri sorulmuştur.

Tablo 42: İslam’da Zekât Müessesesi Hakkındaki Bilginiz Nedir?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Bilgim Yok	4	0,8	0,8
Biraz Bilgiye Sahibim	216	42,2	42,4
Yeterli Bilgiye Sahibim	254	49,6	49,9
İyi Derecede Bilgiye Sahibim	35	6,8	6,9
Cevapsız	3	0,6	
Toplam	512	100	100

Bu soruyu 509 kişi yanıtlamış olup, sadece 4 kişi (%0,8) bilgim yok cevabı vermişlerdir. Bu bize şunu göstermektedir ki katılımcıların tamama yakını zekâtın farz olduğunu bilmektedir. 216 kişi (%42,4) biraz bilgiye sahip olduğunu, zekât konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bunlar zekâtın farz olduğunu bilmelerine rağmen zekât konusunda fazla bir bilgiye sahip değillerdir. Bu kesimin zekât konusunda mutlaka bilinçlendirilmesi gerekmektedir. 254 kişi (49,9) zekât konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını, 35 kişi de (6,9) iyi derecede bilgiye sahip olduklarını beyan etmişlerdir. Zekât konusunda yeterli bilgiye sahip olanların oranı %56,8’dir. Katılımcıların yarıdan fazlası zekât konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 43: Türkiye’de İnsanlar Zekât Konusunda Bilinçlidir

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	105	20,5	21,8
Katılmıyorum	154	30,1	32
Kararsızım	109	21,3	22,6
Katılıyorum	57	11,1	11,8
Tamamen Katılıyorum	57	11,1	11,8
Toplam	482	94,1	100
Cevapsız	30	5,9	-
Toplam	512	100	-

Ankete katılanlara Türkiye’de insanların zekât konusunda bilinçli olup olmadıklarına dair görüşlerini bildirmeleri istenmiştir. Katılımcıların 30’u (%5,9) bu soruyu yanıtsız

bırakmıştır. 105 kişi (%21,8) Türkiye’de insanların zekât konusunda bilinçli olduğuna kesinlikle katılmadığını, 154 kişi ise (%32) bu görüşe katılmadığını belirtmişlerdir. 109 kişi (%22,6) kararsız kalırken, 57 kişi (%11,8) bu görüşe katıldığını, 57 kişi de (%11,8) tamamen katıldığını belirtmişlerdir. Türkiye’de insanlar zekât konusunda bilinçlidir diyenlerin oranı %23,6 iken, bilinçli değildir diyenlerin oranı %53,8’dir. Anketten anladığımıza göre Türkiye’de insanların zekât konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Zekât bilincinin geliştirilmesi toplumda zekât verme oranının artmasına yardımcı olacaktır.

Anket sonuçlarından Türkiye’de insanların zekât konusunda bilinçli olmadıkları anlaşılmaktadır. Zekât bilincinin artırılması için zekât konusu bilhassa Ramazan ayında camilerde vaaz ve hutbelerle, zekâtla ilgili konferans, seminer vb. çalışmalarla, görsel ve yazılı basın organları vasıtasıyla insanlara iyi anlatılmalıdır. Zekâtın İslami ve toplumsal açıdan önemi vurgulanmalı, farziyetinin hikmetleri anlatılmalı, zekâtın ihmal edilmesinin toplumda güvenin azalmasına sebep olacağı, bir de Allah (c.c.) tarafından ahirette insanların vermedikleri zekât sebebiyle hesaba çekilecekleri, zekâtın dünyevi ve uhrevi boyutu iyi anlatılmalıdır. Zekât konusunda iş adamları ve işletme sahipleri bilgilendirilmeli, onlara zekâtın önemi anlatılıp, zekât ödeme konusunda da taksitlendirme gibi bazı kolaylıklar sağlanmalıdır.

Yunus Vehbi Yavuz bu konu ile ilgili olarak “Türkiye’de belirli programlar çerçevesinde zekâtın çeşitli yönleriyle hutbe ve vaazlarda detaylı bir şekilde insanlara anlatılmasını, insanların zekâtla ilgili daha detaylı bir şekilde bilinçlendirilmesini, zekâtla ilgili bilginin halkla paylaşılması gerektiğini, bunun toplumda zekât bilincinin artmasına önemli katkı sağlayacağını belirtmişlerdir.”

Ankete katılanlara zekât konusu TV programları ve sosyal medya gibi platformlarda iyi anlatılırsa Türkiye’de zekât verme oranı artar görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların 25’i (%4,9) bu soruyu yanıtlamamıştır. 17 kişi (%3,5) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 17 kişi de (%3,5) katılmadığını bildirmişlerdir. 46 kişi (%9,4) kararsız kalırken, 179 kişi (%36,8) bu görüşe katıldığını, 228 kişi de (%46,8) tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. Zekât konusu basın-yayın organları, sosyal medyada vb. platformlarda iyi anlatılırsa zekât verme oranının artacağını belirtenlerin oranı %83,6’dır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun bu görüşte olması bize

göstermektedir ki, eğer Türkiye’de zekât verme oranının artmasını istiyorsak bu konunun reklamının ve tanıtımının iyi yapılması gerekmektedir. Zekâtın önemi basın-yayın organları ve diğer platformlarda iyi anlatıldığı takdirde zekât verme oranının da buna paralel olarak artacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 44: Zekât Konusu TV Programları, Sosyal Medya vb. Platformlarda İyi Anlatılırsa Türkiye’de Zekât Verme Oranı Artar

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	17	3,3	3,5
Katılmıyorum	17	3,3	3,5
Kararsızım	46	9	9,4
Katılıyorum	179	35	36,8
Tamamen Katılıyorum	228	44,5	46,8
Toplam	487	95,1	100
Cevapsız	25	4,9	
Toplam	512	100	

3.5.5.4.Zekât Fonu Algısı ve Güvenilirlik Analizi

Türkiye’de insanların zekât fonu algısını ölçmek için Sakarya ili genelinde yapılan anket çalışmasına katılan 512 kişinin kendilerine yöneltilen 10 soruya verdikleri yanıtların güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısı yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu yöntem hemen hemen bütün ölçme araçlarının güvenilirliğini test etmede kullanılan bir katsayı yöntemi olarak kabul edilmektedir. Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değer almakta olup katsayı 1’e yaklaştıkça ölçeğin güvenilirliği de artmaktadır (Kula Kartal, Mor Dirlik, 2016: 1869).

Literatürde ve birçok çalışmalarda alfa katsayısı 0,7’nin üzerinde ise ölçek güvenilir olarak kabul edilmektedir. Alfa değeri 0,7 ile 0,8 arası ise kabul edilebilir, 0,8 ile 0,9 arasında ise iyi, 0,9 ve üzeri ise mükemmel olarak yorumlanmaktadır (Kılıç, 2016: 47).

Katılımcıların Zekât fonu algısını ölçmek amacıyla sorduğumuz 10 likert tipi sorunun kendi içinde güvenilir olduğu görülmüştür ve bu soruların yanıtları aşağıda incelenmiştir. Buna göre Türkiye’de insanların zekât fonu ile ilgili algı düzeyleri

ölçülmek istenmiştir. SPSS 22 programı kullanılarak yapılan güvenilirlik analizinde Türkiye’de insanların zekât fonu algısını ölçmek için katılımcılara yöneltilen 10 sorunun güvenilirliği ve tek boyutluluğu Tablo 45’de de görüldüğü gibi alfa katsayısı 0,819 olduğu için ölçek güvenilirirdir.

Tablo 45: Crombach Alpha Yöntemiyle Zekât Fonu Algısı Güvenirlilik Analizi

	Soru-Bütün Korelasyonları	Soru Silindiğinde Alfa Katsayısı
Türkiye’de devlet denetimi ve gözetiminde resmi zekât fonu kurulmalıdır.	0,712	0,779
İl zekât komisyonu vali yardımcısı başkanlığında kurulmalıdır.	0,67	0,783
İlçe zekât komisyonu kaymakam başkanlığında kurulmalıdır.	0,66	0,785
İl ve ilçelerdeki zekât komisyonlarında müftülerin görüşleri dikkate alınmalıdır.	0,639	0,788
Türkiye’de zekât yönetimi ve denetimi açısından sadece devletin kuracağı zekât fonu olmalıdır.	0,472	0,806
Türkiye’de cemaatler zekât toplayabilmelidir.	0,327	0,821
Türkiye’de devletin kurmuş olduğu zekât fonuna zekâtımı vermek isterim.	0,666	0,785
Zekâtımı şahıslara vermek isterim.	0,27	0,824
Zekâtımı özel vakıflara vermek isterim.	0,253	0,828
Türkiye’de özel vakıf ve cemaatler topladıkları zekât ve fitreleri uygun yerlere harcamaktadırlar.	0,349	0,817
Güvenirlilik Alfa Katsayısı= 0,819		

Türkiye’de devletin denetimi ve gözetiminde resmi bir zekât fonunun kurulmasına katılımcıların bakış açıları ölçülmek istenmiştir. Bu soruyu 504 kişi yanıtlamış, 8 kişi ise yanıtlamamıştır. Ankete katılanlardan 64 kişi (%12,7) kesinlikle kurulmaması ve 44 kişi de (8,7) kurulmaması yönünde görüş beyan etmiştir. Bu soruya 50 kişi karasızım diye cevap vermiştir. 129 kişi (%25,6) Türkiye’de zekât fonu kurulması görüşüne katılırken, 217 kişi ise (%43,1) bu görüşe tamamen katılıyorum, bu fon kesinlikle kurulmalıdır şeklinde görüş beyan etmiştir. Türkiye’de devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulmasına olumlu bakmayanların oranı %21,4 iken

bu fonun kurulmasına olumlu bakanların oranı %68,7'dir. Bu bize göstermektedir ki katılımcıların 3/2'si Türkiye'de devlet gözetimi ve denetimi altında resmi bir zekât fonu kurulmasının faydalı olacağına inanmaktadır.

Tablo 46: Türkiye'de Devlet Denetimi ve Gözetimi Altında Resmi Bir Zekât Fonu Kurulmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	64	12,5	12,7
Katılmıyorum	44	8,6	8,7
Kararsızım	50	9,8	9,9
Katılıyorum	129	25,2	25,6
Tamamen Katılıyorum	217	42,4	43,1
Cevapsız	8	1,6	-
Toplam	512	100	100

Günümüzde bazı İslam ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulmalıdır. Kurulacak bir zekât fonu insanların zekâtlarını vermek için verecekleri yer araştırmasına gerek kalmadan güven içinde zekâtlarını verebilecekleri bir yer olacaktır. Anket sonuçlarından devletin kontrolünde resmi bir zekât fonu kurulmasına insanların olumlu baktığı anlaşılmaktadır. Böyle bir fon kurulduğu takdirde bu kuruluş yoksulların ve yoksulların yoksulluk derecelerinin tespitinde ve onlara yapılacak zekât dağıtımında daha verimli olacaktır. Muhtaçların tespit edilmesi daha kolay olacaktır.

Türkiye'de kurulacak zekât fonunun hangi kuruma bağlı bir kuruluş olarak kurulması gerektiği sorusu katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların %2,5'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Cevaplayanların %9,8'i Devlet Başkanlığına, %7,4'ü Hazine ve Maliye Bakanlığına, %15,6'sı Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığına ve %54,1'i de Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak kurulması yönünde görüş bildirmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olmasını isteyenlerin çoğunluğunun zekâtın ibadet yönüne istinaden bu seçeneği işaretledikleri tahmin edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı dini bir kurum olduğundan, zekât da mali bir ibadet olduğundan dolayı bu kuruma bağlı olması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 47: Zekât Fonu Hangi Kuruma Bağlanmalı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Devlet Başkanlığına	49	9,6	9,8
Hazine ve Maliye Bakanlığına	37	7,2	7,4
Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığına	78	15,2	15,6
Diyanet İşleri Başkanlığına	270	52,7	54,1
Fikrim Yok	65	12,7	13,0
Cevapsız	13	2,5	-
Toplam	512	100	100

Türkiye’de kurulacak zekât fonunun il ve ilçelerde de şubelerinin olması hizmetin verimliliği açısından elzemdir. İl ve ilçelerdeki şubeler bölgeyi iyi tanıma ve zekâtın uygun yerlere dağıtılması, muhtaçların tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir. Zekât almak için müracaat eden her kese gelişi güzel zekâtın dağıtılması mümkün değildir. Başvuru yapanların durumlarını görüşmek ve istişare etmek için il ve ilçelerde komisyonun kurulması verilecek kararların daha sağlıklı olması açısından önem arz etmektedir. Bu şubelerde de bir komisyonun olması, zekât almak için müracaatta bulunanların muhtaç olup olmadıklarının yerinde tetkik ve tespit edilmesi gerekir. Toplumda bazı insanlar çalışmadan, emek sarf etmeden gelir elde etmek isteyebilirler. Bazı insanlar ellerine geçecek paranın kendilerinin hakkı olup olmadığına dikkat etmeyip ne olursa olsun o parayı almak isteyebilirler. Bazı insanlar da komşusu hafif bir sıkıntıya düşse bu kişilerin muhtaç olduğunu zekât fonu şubelerine bildirebilir veya onlara zekât fonu şubelerine başvurmaları yönünde telkinde bulunarak onları buralara yönlendirebilirler. Türkiye’de yönetimin en alt birimi mahalle muhtarlıklarıdır. Bazen mahalle muhtarları çeşitli nedenlerle aslında zekât alacak derecede ihtiyaç sahibi olmamalarına rağmen bazı insanları muhtaç diye bildirebilirler. Bu ihtimalleri çoğaltmak mümkündür. İlgili zekât fonu şubeleri başvuruları mutlaka yerinde incelemeli ve inceleme neticelerini de görüşmelidirler. Bunun için il ve ilçelerde komisyonlar kurulmalı ve zekât almak için müracaat edenlerin başvuruları bu komisyonda görüşülmelidir.

Katılımcılara il zekât komisyonunun vali yardımcısı başkanlığında kurulmasına katılıp

katılmadıkları sorulmuştur.

Tablo 48: İl Zekât Komisyonu Vali Yardımcısı Başkanlığında Kurulmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	85	16,6	17,4
Katılmıyorum	86	16,8	17,6
Karasızım	105	20,5	21,5
Katılıyorum	115	22,5	23,5
Tamamen Katılıyorum	98	19,1	20,0
Toplam	489	95,5	100
Cevapsız	23	4,5	-
Toplam	512	100	-

Katılımcıların 23'ü (%4,5) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Ankete katılanlardan 85 kişi (%17,4) Bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 86 kişi de (%17,6) katılmadıklarını bildirmişlerdir. 105 kişi (%21,5) kararsız olduğunu bildirirken, 115 kişi (%23,5) bu görüşe katıldığını, 98 kişi de tamamen katıldığını bildirmişlerdir. İl zekât komisyonuna vali yardımcısının başkanlık etmesini kabul etmeyenlerin oran %35'iken, kabul edenlerin oranı %43,5'dir. Bu soruda katılımcılar ortada bir görüş belirtmişlerdir.

Tablo 49: İlçe Zekât Komisyonu Kaymakam Başkanlığında Kurulmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	71	13,9	15,2
Katılmıyorum	76	14,8	16,3
Karasızım	87	17	18,6
Katılıyorum	122	23,8	26,1
Tamamen katılıyorum	111	21,7	23,8
Toplam	467	91,2	100
Cevapsız	45	8,8	-
Toplam	512	100	-

Ankete katılanlara ilçe zekât komisyonunun kaymakam başkanlığında kurulması

görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcılardan 71 kişi (%13,9) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 76 kişi (%14,8) bu görüşe katılmadığını bildirmişlerdir. 87 kişi kararsız kalırken, 122 kişi (%23,8) bu görüşe katıldıklarını, 111 kişi de (%19,1) tamamen katıldıklarını bildirmişlerdir. İlçe zekât komisyonunun kaymakam başkanlığında oluşturulmasını olumlu karşılayanları oranı %49,9 iken olumsuz bulanların oranı %31,5’dir.

Zekâtın mali olduğu kadar dini bir yanı da vardır. Zekât mali bir ibadettir. Bu özelliğinden dolayı katılımcılara il ve ilçe zekât komisyonlarında müftülerin görüşlerinin dikkate alınması sorulmuştur. Ankete katılanlardan 18 kişi bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. 51 kişi (%10,3) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 40 kişi ise (%8,1) katılmadığını bildirmişlerdir. 40 kişi (%8,1) kararsız kalırken, 149 kişi (%30,2) bu görüşe katıldığını, 214 kişi ise (%43,3) tamamen katıldıklarını bildirmişlerdir. Müftülerin görüşlerinin dikkate alınmasını benimseyenlerin oranı %73,5 iken, kabul etmeyenlerin oranı %18,4’dür. Bu sonuç bize göstermektedir ki komisyonlarda müftülerin mutlaka yer alması ve görüşlerin de dikkate alınmasını katılımcılar uygun bulmaktadır.

Tablo 50: İl ve İlçelerdeki Zekât Komisyonlarında Müftülerin Görüşleri Dikkate Alınmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	51	10	10,3
Katılmıyorum	40	7,8	8,1
Kararsızım	40	7,8	8,1
Katılıyorum	149	29,1	30,2
Tamamen Katılıyorum	214	41,8	43,3
Toplam	494	96,5	100
Cevapsız	18	3,5	
Toplam	512	100	

Türkiye’de günümüzde bazı vakıflar, cemaatler, dernekler, şahıslar zekât toplamaktadır. İnsanların da bir kısmı bu dernek, vakıf veya cemaatlere geçmişte zekâtlarını vermiş veya vermektedir. Bunların belki bir kısmı topladıkları zekâtları İslam’a göre zekâtın sarf edileceği yerlere harcamaktadır. Ancak bir kısmının da uygun olmayan yerlere

harcadıkları söylenmektedir. Toplanan zekâtların İslam’a göre zekât verilmesi uygun olmayan yerlere transfer edildiği belirtilmektedir. İnsanlar bu vakıf, dernek veya cemaatlerin topladıkları zekâtı uygun yerlerde kullandıklarını ayırt etmede zorluk yaşadıklarından dolayı ülkemizde devletin kuracağı zekât fonuna sıcak bakmaktadır. Türkiye’de zekât yönetimi ve denetimi açısından sadece devletin kuracağı zekât fonu olmalıdır görüşünü ankete katılanların 18’i (%3,5) yanıtsız bırakmıştır. Soruyu cevaplayanlardan 70 kişi (%14,2) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 77 kişi de (%15,6) katılmadığını belirtmiştir. 65 kişi (%13,2) kararsızlığını bildirirken, 112 kişi (%22,7) bu görüşe katıldığını, 170 kişi ise (%34,4) tamamen katıldığını bildirmiştir.

İkili ayrıma tabi tutarsak Türkiye’de devletin gözetimi ve denetimi açısından sadece devletin kuracağı zekât fonu olmalıdır görüşünü kabul edenlerin oranı % 57,1 iken, kabul etmeyenlerin oranı ise %29,8’dir. Anket göre katılımcılar Türkiye’de devlet tarafından bir zekât fonu kurulmasına olumlu bakmaktadır. Devletin kuracağı zekât fonu insanların zekâtlarının akıbetini bilmeleri açısından da önem arz etmektedir.

Tablo 51: Türkiye’de Zekât Yönetimi ve Denetimi Açısından Sadece Devletin Kuracağı Zekât Fonu Olmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	70	13,7	14,2
Katılmıyorum	77	15	15,6
Kararsızım	65	12,7	13,2
Katılıyorum	112	21,9	22,7
Tamamen Katılıyorum	170	33,2	34,4
Toplam	494	96,5	100
Cevapsız	18	3,5	-
Toplam	512	100	-

Günümüzde Türkiye’de bazı özel vakıf ve cemaatler ile bazı dernekler de zekât toplamaktadır. Bu vakıf ve cemaatlerin bir kısmı topladıkları zekâtı uygun yerlere harcarken, bazılarının da başka yerlere ve amacı dışında harcadığı belirtilmektedir. Belki de bazılarının topladıkları zekâtı amacı dışında kullanması bu kuruluşlara olan güvenin azalmasına neden olmaktadır. Yaşadığımız son olaylar bunu göstermektedir.

Tablo 52: Türkiye’de Özel Vakıf ve Cemaatler de Zekât Toplayabilmelidir

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	176	34,4	35,7
Katılmıyorum	113	22,1	22,9
Kararsızım	65	12,7	13,2
Katılıyorum	92	18	18,7
Tamamen Katılıyorum	47	9,2	9,5
Toplam	493	96,3	100
Cevapsız	19	3,7	-
Toplam	512	100	-

Ankete katılanlara, Türkiye’de bazı özel vakıf ve cemaatlerin de zekât toplayabilmeleri hususunda görüş bildirmeleri istenmiştir. Katılımcıların 19’u (%3,7) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Soruyu yanıtlayan 493 kişinin 176’sı (%35,7) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 113 kişi ise (%22,9) katılmadığını belirtmiştir. 92 kişi (%18,7) bu görüşe katıldığını belirtirken, 47 kişi ise (%9,5) tamamen katıldığını bildirmiştir. 65 kişi ise (%13,2) kararsız kalmıştır. Ankete göre Türkiye’de özel vakıf ve cemaatlerin zekât toplamasını olumlu bulanların oranı % 28,2 iken, olumsuz bulanların oranı %58,6’dır. Türkiye’de sadece devletin kuracağı zekât fonuna olumsuz bakanlarla (%29,8), özel vakıf ve cemaatlerin de zekât toplamalarına olumlu bakanların oranları (28,2) birbirine yakındır.

Ankete katılanlara Türkiye’de bir zekât fonu kurulması durumunda bu fona zekâtlarınızı verir misiniz sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan 22 kişi bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Türkiye’de devletin kurmuş olduğu zekât fonuna zekâtımı vermek isterim görüşüne 57 kişi (%11,6) kesinlikle katılmadığını, 46 kişi (%9,4) katılmadığını belirtmiştir. 71 kişi (%14,5) kararsız kalırken, 140 kişi (%28,6) bu görüşe katıldığını, 176 kişi ise (%35,9) kesinlikle katıldığını bildirmişlerdir. Katılımcıları bu görüşe katılanlar ve katılmayanlar şeklinde ikili ayrıma tabi tutarsak katılımcıların %21’i devletin kuracağı zekât fonuna zekâtını vermek istemedikleri, %64,5’i ise vermek istedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Kararsız olanları devre dışı bırakırsak katılımcıların görüşlerine istinaden insanların 3/4’ünün devletin kuracağı zekât fonuna zekâtlarını vermek istedikleri sonucuna ulaşabiliriz.

Tablo 53: Türkiye’de Devletin Kurmuş Olduğu Zekât Fonuna Zekâtını Vermek İsterim

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	57	11,1	11,6
Katılmıyorum	46	9	9,4
Kararsızım	71	13,9	14,5
Katılıyorum	140	27,3	28,6
Tamamen Katılıyorum	176	34,4	35,9
Toplam	490	95,7	100
Cevapsız	22	4,3	-
Toplam	512	100	-

Anket sonuçları bizlere Türkiye’de devletin kuracağı bir zekât fonuna insanların zekâtlarını vermek istediklerini göstermektedir. Böyle bir fonun olmasının pek çok yararları da olacaktır. Öncelikle zekât mükellefleri zekâtlarını verebilecekleri güvenli bir yere kavuşmuş olacaklardır. Bu durum onların zekât verme oranlarının artmasına katkı sağlayacaktır. Devletin zekât fonunda toplanan zekât miktarının artması ise devletin yoksullukla mücadelede elindeki kaynağın artmasına ve yoksulluğun azaltılmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

Tablo 54: Zekâtını Şahıslara Vermek İsterim

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	30	5,9	6,4
Katılmıyorum	30	5,9	6,4
Kararsızım	44	8,6	9,4
Katılıyorum	176	32,6	35,5
Tamamen Katılıyorum	199	38,9	42,3
Toplam	470	91,8	100
Cevapsız	42	8,2	-
Toplam	512	100	-

Türkiye’de devletin zekât fonu olmadığından insanlar geleneksel metot denilen yöntemle zekâtlarını muhtaç olanları bulup bizzat kendileri vermektedir. Zekâtını, yoksul insanlara aracı olmadan bizzat kendisi verdiği için içinde şüphe olmamaktadır. Ankete katılanlara zekâtlarını şahıslara da vermek isteyip, istemedikleri sorulmuştur.

Katılımcılardan 42 kişi (%8,2) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Zekâtımı şahıslara da vermek isterim görüşüne 30 kişi (6,4) kesinlikle katılmıyorum cevabı verirken, 30 kişi de (%6,4) katılmıyorum cevabı vermiştir. Katılımcıların 167'si (%35,5) bu görüşe katılırken, 199'u ise kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Anket sonucuna göre Türkiye'de insanlar geleneksel metotla zekâtlarını verdiklerinden katılımcıların %77,8'i zekâtlarını şahıslara da verebileceklerini belirtmişlerdir. Bunda mükelleflerin zekâtlarını verdikleri yeri bizzat görmek istemelerinin payı büyüktür.

Türkiye'de çeşitli sosyal faaliyetlerde bulunan bazı özel vakıflar ve cemaatler de mevcuttur. Bu vakıf veya cemaatlerin bir kısmı faaliyetlerini yürütmek için zekât ve fitre toplamaktadır. Ankette katılımcılara zekâtını özel vakıflara da vermek isteyip istemedikleri sorusu yöneltilmiştir. 21 kişi bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Katılımcılardan 142 kişi (%28,9) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 123 kişi ise (%25,1) katılmadığını belirtmiştir. 92 kişi kararsız kalırken, 91 (%18,5) kişi bu görüşe katıldığını, 43 kişi (%8,8) ise tamamen katıldığını bildirmiştir. Katılımcıların %27,3'ü özel vakıflara da zekâtımı vermek isterim derken, %54'ü özel vakıflara zekâtımı vermek istememektedir. Bunda da son zamanlarda yaşanan olayların etkisi kaçınılmazdır. İnsanların bazı vakıf veya cemaatlere verdikleri zekât, fitre ve kurbanların amacı dışında kullanıldığının anlaşılması toplumun haklı olarak cemaatlere ve derneklere olan güvenini zedelemiştir.

Tablo 55: Türkiye'de Özel Vakıflara da Zekâtımı Vermek İsterim

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	142	27,7	28,9
Katılmıyorum	123	24	25,1
Kararsızım	92	18	18,7
Katılıyorum	91	17,8	18,5
Tamamen Katılıyorum	43	8,4	8,8
Toplam	491	95,9	100
Cevapsız	21	4,1	-
Toplam	512	100	-

Türkiye'de bazı özel vakıf ve cemaatler ile sivil toplum kuruluşları topladıkları yardım veya bağışlarla güzel hizmetler yaparken, bazılarının da topladıkları paraları amacı

dışında kullandıkları yönünde rivayetler mevcuttur. Katılımcılara Türkiye’de özel vakıf ve cemaatlerin topladıkları zekâtları uygun yerlere harcayıp harcamadıkları sorulmuştur. Ankete katılanlardan 14 kişi (%2,7) bu soruyu yanıtlamamıştır. Özel vakıf ve cemaatlerin topladıkları zekâtı uygun yerlere harcamaktadır görüşüne kesinlikle katılmıyorum diyenlerin sayısı 136 (%27,3) iken, katılmıyorum diyenlerin sayısı ise 88’dir (17,7). Bu görüşe katılanların sayısı 53 iken (%10,6), tamamen katılıyorum diyenlerin sayısı ise 31’dir (%6,2). Bu soruda kararsız kalanların sayısı ise 190 kişi olup oldukça fazladır (%38,2). Bunda da insanların bilmedikleri bir şey hakkında fikir yürütmek istememelerinin payı vardır. Kararsız olduğunu belirtenlerin çoğunluğu özel vakıf ve cemaatlerin paraları uygun yerlere harcayıp harcamadıklarını bilmediklerinden dolayı kararsız kaldıkları tahmin edilmektedir.

Tablo 56: Özel Vakıf ve Cemaatler Topladıkları Zekâtı Uygun Yerlere Harcamaktadır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	136	26,6	27,3
Katılmıyorum	88	17,2	17,7
Kararsızım	190	37,1	38,2
Katılıyorum	53	10,4	10,6
Tamamen Katılıyorum	31	6,1	6,2
Toplam	498	97,3	100
Cevapsız	14	2,7	-
Toplam	512	100	-

3.5.5.5. Zekât - Yoksulluk İlişkisi Algısı ve Güvenilirlik Analizi

Türkiye’de zekât-yoksulluk ilişkisini ölçmek için Sakarya ili genelinde 512 kişi ile yapılan anket çalışmasında katılımcıların yanıtladığı 14 sorunun güvenilirliği Crombach Alpha Katsayısı yöntemiyle derlendirilmiştir. SPSS 22 programı kullanılarak yapılan güvenilirlik analizinde zekât-yoksulluk ilişkisini ölçmeye yönelik olarak kullanılan 14 sorunun güvenilirliği ve tek boyutluluğu tablo 57’de gösterilmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi alfa katsayısı 0,910 olduğu için ölçek güvenilir ve tüm soruların soru-bütün katsayısı 0,3’ten büyük olduğu için hiçbir sorunun anketten çıkarılmasına gerek yoktur.

Tablo 57: Zekât Yoksulluk İlişkisi Algısı için Güvenilirlik Analizi

	Soru-Bütün Korelasyonları	Soru Silindiğinde Alfa Katsayısı
Zekât gelirlerinin iyi bir şekilde yönetilmesi ve zekâtın yoksul insanlara ulaştırılması durumunda zekât yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar.	0,731	0,9
Zekât, gelir dağılımı eşitsizliğini azaltır.	0,698	0,901
Zekât, toplumda orta sınıfın büyümesine katkı sağlamaktadır.	0,688	0,901
Zekât, yoksulların alım gücünü arttırmaktadır.	0,814	0,897
Zekât, sosyal bir adalet vergisidir.	0,765	0,898
Zekât, tüketim artışına bağlı olarak istihdamın ve üretimin artmasına ve böylece yoksulluğuna azaltılmasına katkı sağlamaktadır.	0,753	0,899
Zekât, sosyal barışa katkı sağlamaktadır.	0,785	0,899
Zekât, zenginle fakir arasında köprüdür.	0,793	0,899
Zekât, vergi matrahından düşürülmelidir.	0,397	0,918
Zekât, malı berektlendirir.	0,713	0,902
Zekât, insanlardaki mal hırsını azaltır.	0,687	0,901
Türkiye'de insanlar zekât konusunda biliçlidir.	0,067	0,928
Zekât konusu TV programları, sosyal medya vb. platformlarda yeterince anlatılırsa, Türkiye'de zekât verme oranı artar.	0,596	0,905
Zekât almak için müracaat edenlerin muhtaç olup olmadıkları iyi tetkik edilmelidir.	0,577	0,906
Güvenirlilik Alfa Katsayısı= 0,910		

Bir organizasyonun başarılı olması için bazı kurallar vardır. Bunlardan birisi de iyi yönetimdir. Yönetimin şeffaf olması, disiplinli olması, çalışanların belirlenen kurallara

uygun hareket etmeleri gerekir. Bu zekât gelirleri için de geçerlidir. Öncelikle zekâtın bir ibadet olduğu ve zekât gelirlerinin de ilgili yerlere ulaştırılması gereken bir emanet olduğu bilinciyle hareket edilmelidir. Yapılan bütün işlerin sorumluluk bilinciyle yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Zekât işlerinde çalışanlar bu saydığımız şartları göz önünde bulundurarak daha da titiz davranmalıdırlar. Zekât gelirlerini artırmak için neler yapılabileceğini araştırmalı ve bu yönde gereken çabayı göstermelidirler. Çünkü ne kadar çok kaynak elde edilirse o kadar çok muhtaç olan kişilerin ihtiyacı karşılanmış olacaktır. Toplanan kaynak ne kadar fazla olursa yoksulluğu azaltmak için transfer edilen kaynak o kadar fazla olacaktır. Bu kaynakları artırmak kadar verimli kullanmak da gereklidir. Kaynakları israf etmeden maksimum fayda sağlayacak şekilde kullanmak gerekir. Zekât gelirlerinin etkin kullanılması durumunda zekâtın yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayacağı, aksi durumunda ise zekâttan istifade etmede verimliliğin düşeceği ve zekâtın yoksulluğu azaltmada istenilen sonucu veremeyeceği unutulmamalıdır.

Toplanan zekâtların ayrıca yoksul insanlara ulaştırılması da önemlidir. Eğer toplanan zekâtın bir kısmı ilgili yerlere değil de uygun olmayan yerlere verilirse zekâttan beklenen verim alınamaz. Muhtaç insanların yanında muhtaç olmayanlar da zekâttan almak isterlerse ve görevliler de iyi tetkik etmeden, muhtaç durumda olup olmadığını araştırmadan zekâttan bazı muhtaç durumda olmayanlara da pay verilirse zekât gelirleri iyi yönetilmemiş, emanete riayet edilmemiş ve sorumluluklar gereği gibi yerine getirilmemiş olur. Mali bir ibadet olan zekâtın amacı toplumda yoksul insanların gözetilmesidir. Bu sayede toplumda yardımlaşma duygularının geliştirilmesi, yoksul insanların yoksulluktan kurtulmalarıdır. Yoksul olmayanlara da zekâttan verilmesi durumunda yoksullara aktarılacak kaynakta azalma olacaktır. Zekâtın yoksulluğu azaltmadaki etkinliği azalmış olacaktır.

Zekât, İslam dininde yoksullara yönelik bir transfer harcamasıdır ve etkin kullanıldığı takdirde yoksulluğu azaltmada etkili bir araçtır. Kurulacak bir zekât fonunda zekât gelirlerinin etkin kullanımı önem arz etmektedir. Kaynakların verimli kullanmaması durumunda istenilen verimi almak mümkün değildir. Fonda toplanan gelirler amacının dışında kullanıldığı takdirde zekâtın yoksulluğun azaltılmasındaki etkinliği de azalmış olacaktır. Bu nedenle zekât gelirlerinin iyi yönetilmesi önem arz etmektedir. Ankete

katılanlara zekât gelirlerinin iyi bir şekilde yönetilmesi ve zekâtın yoksul insanlara ulaştırılması durumunda zekât yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Katılımcılardan 6 kişi (%1,2) bu soruyu yanıtsız bırakırken, 25 kişi (%4,9) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 13 kişi ise (%2,6) katılmadığını bildirmişlerdir. 12 kişi kararsız olduğunu bildirirken, 157 kişi (%31) bu görüşe katıldığını, 299 kişi ise (%59,1) tamamen katıldığını bildirmişlerdir. Katılımcıların %90'ı zekât gelirlerinin iyi bir şekilde yönetilmesi ve zekâtın yoksullara ulaştırılması durumunda zekâtın yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağı görüşündedir. Anket sonuçları bize toplumun zekâtın yoksullukla mücadelede etkin bir araç olduğuna inandığını göstermektedir.

Tablo 58: Zekât Gelirlerinin İyi Bir Şekilde Yönetilmesi ve Zekâtın Yoksul İnsanlara Ulaştırılması Durumunda Zekât Yoksulluğun Azaltılmasına Katkı Sağlar

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	25	4,9	4,9
Katılmıyorum	13	2,5	2,6
Kararsızım	12	2,3	2,4
Katılıyorum	157	30,7	31
Tamamen Katılıyorum	299	58,4	59,1
Toplam	506	98,8	100
Cevapsız	6	1,2	-
Toplam	512	100	-

Gelir dağılımı eşitsizliği günümüzde dünyanın ve devletlerin önemli sorunlarından. Gelir dağılımının adaletli olup olmadığını anlamak için gini katsayısına bakılmaktadır. Gini katsayısının sıfıra yakın olması gelir dağılımının adaletli olduğuna, 1'e yakın olması ise gelir dağılımının adaletsiz olduğuna işaret etmektedir. Gelişmiş ülkelerde gini katsayısı 0,20 ile 0,30 arasında olurken, gelişmemiş veya gelişmiş ülke olup da gelirin adaletli dağıtılmadığı ülkelerde ise 0,40 ve üzerinde görülmektedir. Kuzey Avrupa ülkelerinde gini katsayısı 0,30'un altında iken gelişmiş bir ülke olan ABD'de ise 0,40 civarındadır. Bu bize ABD gelişmiş bir ülke olmasına rağmen gelir dağılımının ABD'de adaletli olmadığını göstergesidir. Türkiye de gini katsayısı bakımından iyi bir

görüntü vermemektedir. Türkiye'nin gini katsayısı 1983 yılında 0,52, 1987 yılında 0,43, 1994 yılında 0,49, 2002 yılında 0,44, 2005 yılında 0,38, 2010 yılında 0,402 ve 2016 yılında da 0,404'tür. Türkiye'de yaşanan her kriz den sonra GSYH'dan en üstteki zengin grubun aldığı pay artarken, alt gelir grubuna mensup kişilerin GSYH'dan aldıkları pay azalmıştır. Gelir dağılımında bozulma olmuştur. Yoksulluk artmış, düşük gelirliilerin alım gücünde azalma olmuştur. Devletler ülkelerindeki gelir dağılımı eşitsizliğini gidermek ve yoksulluğu azaltmak için yoksul kesime transfer harcamaları yapmaktadır.

Toplumda insanlar gelirlerine göre sınıflara ayrılmaktadır. Toplumun en alt grubunda yer alanlar yoksul insanlardır. Zekâtın amaçlarından biri de yoksul insanları yoksulluktan kurtarmaktır. İnsanlar yoksulluktan kurtulduklarında düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine yükselmiş olurlar. Böylece de zekâtın orta sınıfın büyümesine katkısı vardır.

Ankete katılanlara zekâtın toplumda orta sınıfın büyümesine katkı sağladığı görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların 14'ü (%2,7) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. 28 kişi (%5,6) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 46 kişi de (%9,2) katılmadığını belirtmiştir. 50 kişi (%10) kararsız kalırken, 158 kişi (%31,7) bu görüşe katıldığını, 216 kişi ise (%43,4) kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Katılımcıların %75'i zekâtın toplumda orta sınıfın büyümesine katkı sağlayacağı görüşündedir.

Tablo 59: Zekât Toplumda Orta Sınıfın Büyümesine Katkı Sağlar

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	28	5,5	5,6
Katılmıyorum	46	9	9,2
Kararsızım	50	9,8	10
Katılıyorum	158	30,9	31,7
Tamamen katılıyorum	216	42,2	43,4
Toplam	498	97,3	100
Cevapsız	14	2,7	-
Toplam	512	100	-

İnsanların gelirlerindeki artış alım gücünün artmasına neden olmaktadır. Yoksullara yapılan transfer harcamaları da onların gelirlerinde ve alım gücünde artışa neden olmaktadır. Zekât da bir nevi transferdir. Toplumda zenginlerden yoksul ve muhtaç durumda olanlara yapılan transferdir. Dolayısıyla da zekât, yoksulların gelirlerinde ve alım gücünde artışa neden olmaktadır.

Ankete katılanlara zekât yoksulların alım gücünü artırır görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların 8'i (%1,6) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. 20 kişi (%4) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 16 kişi ise (%3,2) katılmadığını belirtmiştir. 20 kişi (%4) kararsız kalırken, 186 kişi (%36,9) bu görüşe katıldığını, 262 kişi de (%52) tamamen katıldığını belirtmiştir. Katılımcıların yaklaşık %89'u zekâtın yoksulların alım gücünü artırdığı görüşündedir. İnsanların alım gücünün artması talep artışına ve buna bağlı olarak da üretim ve istihdamın artmasına, istihdam artışı da gelir artışı ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Tablo 60: Zekât, Yoksulların Alım Gücünü Artırır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	20	3,9	4
Katılmıyorum	16	3,1	3,2
Kararsızım	20	3,9	4
Katılıyorum	186	36,3	36,9
Tamamen Katılıyorum	262	51,2	52
Toplam	504	98,4	100
Cevapsız	8	1,6	-
Toplam	512	100	-

Zekât, toplumda gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığından dolayı zekâta toplumda sosyal adaleti sağlayan bir vergi gözüyle de bakabiliriz. Çünkü zekât toplumda gelir dağılımında adaletin sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Zekât mükelleflerinin gelirlerinin bir kısmını yoksul insanlara vermeleri nedeniyle zenginle yoksul arasındaki makasta daralma olacaktır. Buna bağlı olarak da toplumda sosyal adaletin sağlanmasına, gelir dağılımı adaletsizliğinin bir nebze de olsa azalmasına katkı sağlayacaktır. Ankete

katılanlara zekât bir sosyal adalet vergisidir görüşüne katılıp, katılmadıkları sorusu yöneltildiğinde bazıları zekât ayrı, vergi ayrı şey diye söylemişlerdir. Zekâtı devlete verilen vergi gibi algılayanlar olmuştur. Bazı katılımcılar da zenginlerin ödedikleri zekâtın ödeyecekleri vergi yerine mahsup edileceğini algıladıklarından dolayı zekât ve verginin ayrı olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılara zekât bir sosyal adalet vergisidir. Bu görüşe katılıyor musunuz sorusu yöneltildiğinde 19 kişi (%3,7) cevap vermemiştir. 25 kişi (%5,1) kesinlikle katılmadığını, 27 kişi ise (%5,5) katılmadığını belirtmiştir. 24 kişi (%4,7) kararsızım şeklinde görüş belirtirken, 158 kişi (%32) bu görüşe katıldığını, 259 kişi de (%52,5) bu görüşe kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Katılımcıların % 84,5'i zekâtın sosyal bir adalet vergisi olduğu yönde görüş bildirmiştir.

Tablo 61: Zekât Sosyal Bir Adalet Vergisidir

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	25	4,9	5,1
Katılmıyorum	27	5,3	5,5
Kararsızım	24	4,7	4,9
Katılıyorum	158	30,9	32
Tamamen Katılıyorum	259	50,6	52,5
Toplam	493	96,3	100
Cevapsız	19	3,7	-
Toplam	512	100	-

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için bütçeleri sınırlıdır. İnsanlar sınırlı bütçe imkânlarıyla maksimum fayda sağlamak istemektedirler (Bulmuş,2008: 37). Zekât, yoksul insanlara yapılan kaynak transferi nedeniyle yoksul insanların alım gücünü artırmaktadır. Tüketicilerin gelirlerindeki artış talebin artmasına, düşüş de azalmasına neden olmaktadır (Akai, 2008: 176; Dinler, 1998: 97). Yoksul insanlara yapılan transferler onların gelirlerinin artmasına ve bunun sonucu olarak da ihtiyaç duydukları malları almalarına olanak sağlamaktadır. Malların fiyatları sabitken, insanların gelirlerinin artması durumunda insanlar karşılayamadıkları ihtiyaçlarını karşılayarak

faydalarını maksimize etmek isteyeceklerdir (Dinler,1998: 61-62). İnsanların ihtiyaçları sınırsızdır. Yoksul insanlar almak istedikleri bir kısım ihtiyaçlarını kaynak yetersizliği sebebiyle ertelemektedirler. Elleri ne kaynak geçtiği zaman bu kaynağı ertelemiş oldukları ihtiyaçlarını karşılamak için kullanacaklardır. Yoksulların gelirlerinin artması tüketim artışına neden olmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2010: 552). Tüketim artışı aynı zamanda üretilen mallarda talep artışı demektir. Üretici firmalar artan talebi karşılamak için istihdam artışına gideceklerdir. İstihdam artışı ise yeni işe başlayanlarda gelir artışına, gelir artışı da yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacaktır.

Ankete katılanlara zekât, tüketim artışına ve buna bağlı olarak da istihdamın ve üretimin artmasına ve böylece de yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %5'i bu görüşe kesinlikle katılmadıklarını, %5,8'i katılmadıkları yönünde görüş bildirirken, %8,1'i kararsızım demiştir. Bu görüşe katılıyorum diyenlerin oranı %33,3 iken, tamamen katılıyorum diyenlerin oranı ise %47,8'dir. İkili ayrıma tabi tutarsak katılımcıların %81'i zekâtın yoksulların alım gücünü artırarak muhtaç durumda olanların ertelemiş oldukları bazı ihtiyaçlarını yapılan zekât transferleri vasıtasıyla gidereceği, bunun sonucu olarak da zekâtın tüketim artışına, tüketim artışı üretilen mallara talebin artmasına, talebin artması da istihdamın artmasına ve istihdam artışının da yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 62: Zekât, Tüketim Artışına ve Buna Bağlı Olarak da İstihdamın ve Üretimin Artmasına ve Böylece Yoksulluğun Azalmasına Katkı Sağlar

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	25	4,9	5
Katılmıyorum	29	5,7	5,8
Kararsızım	41	8	8,1
Katılıyorum	168	32,8	33,3
Tamamen Katılıyorum	241	47,1	47,8
Toplam	504	98,4	100
Cevapsız	8	1,6	-
Toplam	512	100	-

Zekâtın özelliklerinden biri de sosyal barışa katkı sağlamasıdır. Toplumda huzurun artmasına vesile olmasıdır. Zenginler, yoksul insanlar sayesinde mallarını temizleyebilmektedir. Çünkü Allah (c.c) Zariyat suresinin 19. ayetinde “Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için hak vardır” buyurmaktadır. Zenginler mallarının zekâtını vererek mallarını yoksulların hakkından arındırmış olmaktadır. Zenginlerin mallarının zekâtını vermeleri, yoksulların kalbinde zenginlere karşı kin ve nefret duygularını ortadan kaldırıp, iyi niyet ve sevgi ve saygının toplumda yerleşmesine yardımcı olacaktır. Zekât zenginlerle - fakirler arasında sosyal barışın sağlanmasına vesile olacaktır.

Ankete katılanlara zekât sosyal barışa katkı sağlar görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların 8’i (%1,6) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. 4 kişi (%2,8) bu görüşe kesinlikle katılmadığını belirtirken, 17 kişi (%3,4) bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. 21 kişi (%4,2) kararsız kalırken, 174 kişi (%34,5) bu görüşe katıldığını belirtirken, 278 kişi ise (55,2) tamamen katıldığını belirtmektedir. Zekâtın sosyal barışa katkı sağladığına inananların oranı % 89,7’dir.

Tablo 63: Zekât, Sosyal Barışa Katkı Sağlar

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	14	2,7	2,8
Katılmıyorum	17	3,3	3,4
Kararsızım	21	4,1	4,2
Katılıyorum	174	34	34,5
Tamamen Katılıyorum	278	54,3	55,2
Toplam	504	98,4	100
Cevapsız	8	1,6	-
Toplam	512	100	-

Ankete katılanlara zekât zenginle fakir arasında köprüdür görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların 7’si (1,4) bu soruyu cevapsız bırakırken, 17’si (%3,4) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 11’i de (%2,2) katılmadığını belirtmişlerdir. 16 kişi (%3,2) kararsız kalırken, 145 kişi (%28,7) bu görüşe katıldığını,

316 kişi ise (%62,6) tamamen katıldığını belirtmiştir. Zekâtın zenginlerle yoksullar arasında köprü olduğu görüşünü kabul edenlerin oranı %91,3'tür.

Tablo 64: Zekât, Zenginle Fakir Arasında Köprüdür

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	17	3,3	3,4
Katılmıyorum	11	2,1	2,2
Kararsızım	16	3,1	3,2
Katılıyorum	145	28,3	28,7
Tamamen Katılıyorum	316	61,7	62,6
Toplam	505	98,6	100
Cevapsız	7	1,4	-
Toplam	512	100	-

İslam'ın ilk dönemlerinde vergi olmayıp, devlet Müslümanlardan zekât, gayr-i müslimlerden de cizye almaktaydı. Böylece Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında rekabet eşitliği sağlanmış olmaktadır. Günümüzde Suudi Arabistan'da zekât vermek zorunlu olup, devlet Müslüman olanlardan zekât, Müslüman olmayanlardan da vergi almaktadır. Türkiye laik bir devlet yapısına sahip olduğundan dolayı zekâta mukabil zekât vermeyenlerden ek vergi alınması mümkün değildir. Zekât verenler devlete hem zekât, hem de vergi vermeleri durumunda iki kere vergilendirilmiş olacaktırlar. Bu durum devlete vergi verip zekât vermeyenlerle hem vergi, hem de zekât verenlerin rekabet eşitliğini ortadan kaldıracaktır. Rekabet eşitliğinin sağlanması açısından zekâtın hepsi olmasa da bir kısmının vergiden düşürülmesi hem rekabet eşitliğini sağlayacak, hem de insanları zekât vermeye de teşvik edecektir. Mükellefler devlete vergilerini vermenin yanında zekâtlarını ödemenin de mutluluğunu yaşayacaklardır. Devletin vergi kaybı ise yoksul kesime SYDV aracılığıyla yaptığı sosyal transferlerin Zekât Fonu aracılığıyla yapılması neticesinde telafi edilecektir.

Tablo 65'de ankete katılanlara rekabet eşitliğinin sağlanması açısından zekât vergi matrahından düşürülmelidir görüşüne katılıp katılmadıkları sorusu sorulmuştur. Katılımcıların 21'i (%4,1) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. 90 kişi (%18,3) bu görüşe

kesinlikle katılmadığını, 64 kişi de (%13) katılmadığını belirtmişlerdir. 89 kişi (%18,1) kararsız kalırken, 99 kişi (%20,2) bu görüşe katıldığını, 149 kişi ise (%30,3) tamamen katıldığını belirtmişlerdir.

Tablo 65: Zekât, Rekabet Eşitliğinin Sağlanması Açısında Vergi Matrahından Düşürülmelidir

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	90	17,6	18,3
Katılmıyorum	64	12,5	13
Kararsızım	89	17,4	18,1
Katılıyorum	99	19,3	20,2
Tamamen Katılıyorum	149	29,1	30,3
Toplam	491	95,9	100
Cevapsız	21	4,1	-
Toplam	512	100	-

Katılımcıların yarısı zenginlerin Türkiye zekât fonuna verecekleri zekâtı ödeyecekleri vergi matrahından düşürebilmeleri yönünde görüş belirtmiştir. Diğer yarısı ise bu olaya sıcak bakmamış veya kararsız kalmıştır.

Tablo 66: Zekât Almak İçin Müracaat Edenlerin Muhtaç Olup Olmadıkları İyi Tetkik Edilmelidir

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	16	3,1	3,3
Katılmıyorum	9	1,8	1,9
Kararsızım	9	1,8	1,9
Katılıyorum	120	23,4	24,8
Tamamen Katılıyorum	329	64,3	68,1
Toplam	483	94,3	100
Cevapsız	29	5,7	-
Toplam	512	100	-

İslam'da zekâtın verileceği yerler bellidir. Zekâtın bu yerlerin dışında kullanılması söz konusu değildir. Zekât verilecek kişilerin muhtaç olmaları gerekir. Peygamberimiz

(sav)’den genç ve çalışabilecek durumda olan birisi zekât isteyince Peygamberimiz ona senin çalışmaya gücün yeter sana zekâtta pay yoktur diyerek isteğini geri çevirmiştir. Günümüzde de bazı insanlar muhtaç olmadıkları halde zekât almak için müracaat edebilirler. Bu nedenle zekât almak için müracaat edenlerin veya başkaları tarafından yoksul diye bildirilenlerin yoksul olup olmadıkları iyi tetkik edilmelidir.

Ankete katılanlara zekât almak için müracaat edenlerin yoksul olup olmadıkları iyi tetkik edilmelidir görüşüne katılıp katılmadıkları sorusu yönetilmiştir. 16 kişi (%3,3) bu görüşe kesinlikle katılmadığını, 9 kişi de (%1,9) katılmadığını belirtmiştir. 9 kişi (%1,9) kararsız kalırken, 120 kişi (%24,8) bu görüşe katıldığını, 329 kişi ise (%68,1) tamamen katıldığını belirtmiştir. Ankete göre zekât almak için müracaat edenlerin muhtaç olup olmadıkları iyi tetkik edilsin diyenlerin oranı yaklaşık %93’tür.

Tablo 67: Devletin Zekât Fonuna Zekât verme ile Muhtaçların iyi Tetkik Edilmesi İlişkisi

Zekât Almak İsteyenlerin Muhtaç Olup Olmadıkları İyi Tetkik Edilmeli							
Devletin Zekât Fonuna Zekâtını Vermek İsterim		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	6	0	1	15	33	55
		10,9%	0,0%	1,8%	27,3%	60,0%	100,0%
	Katılmıyorum	4	3	1	15	21	44
		9,1%	6,8%	2,3%	34,1%	47,7%	100,0%
	Kararsızım	4	1	3	24	37	69
		5,8%	1,4%	4,3%	34,8%	53,6%	100,0%
	Katılıyorum	1	3	3	47	78	132
		0,8%	2,3%	2,3%	35,6%	59,1%	100,0%
	Tamamen Katılıyorum	1	0	1	11	154	167
		0,6%	0,0%	0,6%	6,6%	92,2%	100,0%
	Toplam	16	7	9	112	323	467
		3,4%	1,5%	1,9%	24,0%	69,2%	100,0%
Spearman Korelasyon Katsayısı:0,343 (std.Hata: 0,042), p=0,000							

Devletin kurmuş olduğu zekât fonuna zekâtımı vermek isterim görüşüne tamamen katılıyorum diyenlerin %92,2'si aynı zamanda zekât almak isteyenlerin muhtaç olup olmadıkları iyi tetkik edilmelidir demektedir. Buradan devletin zekât fonuna zekâtlarını vermek isteyenler aynı zamanda buraya verdikleri zekâtın verileceği yerlerin iyi tetkik edilmesi ve zekâtlarının muhtaç kimselere ulaştırılmasını istemektedirler görüşüne ulaşabiliriz.

Tablo 67'deki iki değişken arasında uygulanan Spearman sıra korelasyonu sonuçlarına göre devletin zekât fonuna zekât vermek isteyenlerin zekât verilecek kişilerin muhtaç olup olmadıklarının iyi tetkik edilmesi gerektiği düşüncesi arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 68: Türkiye’de Devletin Gözetiminde Resmi Bir Zekât Fonu Kurulması ile Bu Fona Zekâtı Verme İlişkisi

Türkiye'de devletin kurmuş olduğu zekât fonuna zekâtımı vermek isterim.							
Devlet gözetiminde resmi zekât fonu kurulmalıdır		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	42	9	6	4	0	61
		68,9%	14,8%	9,8%	6,6%	0,0%	100,0%
	Katılmıyorum	9	19	9	5	2	44
		20,5%	43,2%	20,5%	11,4%	4,5%	100,0%
	Kararsızım	3	9	21	11	4	48
		6,3%	18,8%	43,8%	22,9%	8,3%	100,0%
	Katılıyorum	0	5	21	73	22	121
		0,0%	4,1%	17,4%	60,3%	18,2%	100,0%
	Tamamen Katılıyorum	2	4	14	47	147	214
		0,9%	1,9%	6,5%	22,0%	68,7%	100,0%
	Toplam	56	46	71	140	175	488
		11,5%	9,4%	14,5%	28,7%	35,9%	100,0%
Spearman Korelasyon Katsayısı: 0,344 (std.Hata: ,040), p=0,000							

Tablo 68’de devletin gözetiminde resmi bir zekât fonu kurulması ile bu kurulacak fona zekât verme arasında uygulanan Spearman sıra korelasyonu sonuçlarına göre devletin zekât fonuna zekât vermek isteyenlerin zekât verilecek kişilerin muhtaç olup olmadıklarının iyi tetkik edilmesi gerektiği düşüncesi arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu anket sonuçları göstermektedir ki devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulmasını insanlar istemektedirler. Bu fonun kurulmasını isteyenler aynı zamanda devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulursa bu fona zekâtlarını vereceklerini de belirtmektedirler. Tablo 68’e baktığımızda devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulmasına tamamen katılıyorum ve böyle bir fon olursa bu fona zekâtımı veririm diyenlerin oranı %68,7’dir. Bu görüşe katılıyorum diyenleri de dahil edersek %90 civarında bir orana ulaşılmaktadır ki bu da bize böyle bir fonun ihtiyaç olduğunu ve bu alanda boşluğu doldurmak için kurulması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 69: Aylık Toplam Gelir ile Zekât Gelirleri Yoksullara Ulaştırılırsa Yoksulluğu Azaltır Arasındaki İlişkisi

Zekât Gelirleri İyi Yönetilir ve Yoksullara Ulaştırılırsa Zekât Yoksulluğu Azaltır							
Aylık toplam Geliriniz		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	0-2.500	5	5	6	47	113	176
		2,8%	2,8%	3,4%	26,7%	64,2%	100,0%
	2.501-5.000	11	4	5	75	133	228
		4,8%	1,8%	2,2%	32,9%	58,3%	100,0%
	5.001 ve üzeri	8	3	1	29	50	91
		8,8%	3,3%	1,1%	31,9%	54,9%	100,0%
	Toplam	24	12	12	151	296	495
		4,8%	2,4%	2,4%	30,5%	59,8%	100,0%
	Pearson Ki-Kare Testi: 0,346						

Tablo 69’da katılımcıların gelir dilimleri ve bu gelir dilimine mensup kişilere zekât gelirleri iyi yönetilir ve yoksullara ulaştırılırsa zekât yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar görüşü arasındaki ilişki incelendiğinde katılımcıların bu görüşe katılanların oranı gelir dilimleri arasında az bir fark vardır. Dolayısıyla da istatistiksel olarak anlamlılık yoktur.

Katılımcılar farklı gelir dilimlerine sahip olmalarına rağmen yaklaşık %87-91 aralığında zekâtın iyi yönetildiğinde yoksulluğu azaltacağına inanmaktadır. Buradan da zekâttan arzu edilen verimliliği elde etmek için zekât gelirlerinin iyi yönetilmesi gerektiği sonucuna ulaşabiliriz. Zekât gelirleri iyi yönetilmezse ve zekât verilecek yerler iyice tetkik edilmeden hak etmeyenlerin bir kısmına da zekâttan verilirse kaynakları etkin kullanmamış oluruz ve zekâttan beklenen verimliliği de elde edemeyiz.

Tablo 70: Meslek İle Zekât Vergi Matrahından Düşürülmelidir İlişkisi

Zekât Vergi Matrahından Düşürülmelidir.							
Mesleğiniz Nedir?		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	İşçi	7	4	6	12	14	43
		16,3%	9,3%	14,0%	27,9%	32,6%	100,0%
	Memur	30	22	40	41	49	182
		16,5%	12,1%	22,0%	22,5%	26,9%	100,0%
	Esnaf	24	13	5	5	24	71
		33,8%	18,3%	7,0%	7,0%	33,8%	100,0%
	Tüccar	0	0	1	1	4	6
		0,0%	0,0%	16,7%	16,7%	66,7%	100,0%
	Çiftçi	6	6	1	5	5	23
		26,1%	26,1%	4,3%	21,7%	21,7%	100,0%
	Diğer	23	19	36	35	52	165
		13,9%	11,5%	21,8%	21,2%	31,5%	100,0%
Pearson Ki-Kare Testi: 0,003							

İstatistiksel olarak anlamlılık vardır. Mükelleflerin ödedikleri zekât rekabet eşitliği açısından vergi matrahından düşürülmelidir görüşüne katılanların katılımcıların mesleklerine göre dağılımı tablo 70’de verilmiştir. İşçilerin %60,5’i zekât rekabet eşitliği açısından vergi matrahından düşürülmelidir görüşüne katılmıştır. Bu görüşe katılım oranı, memurlarda %49,4, esnafta %40,8, Tüccarlarda %83,4, çiftçilerde %43,4 ve diğer meslek grubunda olanlarda %52,7’dir.

Tablo 71: Zekât Bilinci İle Zekât TV programlarında İyi Anlatılırsa Zekât Verme Oranı Arasındaki İlişki

Zekât Konusu TV programlarında İyi Anlatılırsa Zekât Verme Oranı Artar							
Türkiye’ de İnsanlar Zekât Konusunda Bilinçlidir		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4	6	25	59	103
		8,7%	3,9%	5,8%	24,3%	57,3%	100,0%
	Katılmıyorum	0	8	20	65	61	154
		0,0%	5,2%	13,0%	42,2%	39,6%	100,0%
	Kararsızım	4	4	12	51	38	109
		3,7%	3,7%	11,0%	46,8%	34,9%	100,0%
	Katılıyorum	1	1	2	32	21	57
		1,8%	1,8%	3,5%	56,1%	36,8%	100,0%
	Tamamen Katılıyorum	3	0	3	3	48	57
		5,3%	0,0%	5,3%	5,3%	84,2%	100,0%
	Toplam	17	17	43	176	227	480
		3,5%	3,5%	9,0%	36,7%	47,3%	100,0%
Spearman Korelasyon Katsayısı:0,065 (std.Hata:0,047), p=0,155							

Türkiye’de insanlar zekât konusunda bilinçlidir görüşüne katılanlar ile bu görüşe katılmayanlar arasında zekât konusu Tv programlarında iyi anlatılırsa Türkiye’de zekât verme oranı artar görüşüne katılanlar arasında istatistiksel olarak anlamlılık yoktur.

Tablo 72: Zekât Fonu ile Zekât Verilecek Yerlerin Tetkiki Arasındaki İlişki

Zekât Almak İçin Müracaat Edenlerin Muhtaç Olup Olmadıkları Tetkik Edilmeli							
Türkiye’ de Resmi Zekât Fonu Kurulmalıdır		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	9	1	2	15	34	61
		14,8%	1,6%	3,3%	24,6%	55,7%	100,0%
	Katılmıyorum	5	1	0	18	19	43
		11,6%	2,3%	0,0%	41,9%	44,2%	100,0%
	Kararsızım	0	2	6	17	22	47
		0,0%	4,3%	12,8%	36,2%	46,8%	100,0%
	Katılıyorum	0	2	0	45	74	121
		0,0%	1,7%	0,0%	37,2%	61,2%	100,0%
	Tamamen Katılıyorum	2	2	1	24	179	208
		1,0%	1,0%	0,5%	11,5%	86,1%	100,0%
	Toplam	16	8	9	119	328	480
3,3%		1,7%	1,9%	24,8%	68,3%	100,0%	
Spearman Korelasyon Katsayısı:0,343 (std.Hata:0,042), p=0,000							

İstatistiksel olarak anlamlılık vardır. Tabloya baktığımızda Türkiye’de resmi bir zekât fonunun kurulması görüşüne katılmayanların %80’i zekât almak için müracaat edenlerin yoksul olup olmadıklarının iyi tetkik edilmesinden yana görüş bildirmişlerdir. Zekât fonunun kurulması görüşüne katılanların ise yaklaşık %98’i zekât almak için müracaat edenlerin yoksul olup olmadıklarının iyi tetkik edilmesi yönünde görüş belirtmişlerdir. Tabloya göre katılımcıların büyük çoğunluğu zekât almak isteyenlerin muhtaç olup olmadıklarının iyi araştırılması yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu oran Türkiye’de devletin gözetiminde resmi bir zekât fonu kurulması görüşüne katılanlarda bu görüşe katılmayanlara göre 18 puan yüksektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada yoksulluk olgusu geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Daha çok az gelişmiş ve GOÜ'ler de görülen yoksulluk olgusu GÜ'lerde de görülmektedir. Dünyada yoksulluk oranlarında ve yoksul insan sayısında her ne kadar azalma kaydedilmiş olsa da halen günümüzde yoksulluk sorunu önemini korumakta ve ülkeler yoksullukla mücadele etmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadır.

Yoksulluğun daha çok gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklandığı, GÜ ile GOÜ arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğinin her geçen gün arttığı belirtilmektedir. UNCTAD'ın verilerine göre küreselleşen dünyada güney ile kuzey arasındaki gelir farkı giderek büyümektedir. Dünya Bankası verilerine göre ise dünyanın en zengin ülkeleri ile yoksul ülkeleri arasındaki gelir farkı giderek büyümektedir. Küreselleşmenin hakim olduğu günümüzde yoksul ülkeler zengin ülkelerle rekabet edememekte, GOÜ'deki küçük şirketler ÇUŞ ile rekabet edemeyerek faaliyetlerine son vermek zorunda kalmaktadır. Bu durum yoksul ülkelerin daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk günümüzde dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de önemli sorunlarından biridir. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından beri mevcut olan yoksulluk sorunu önceleri akraba yardımlaşmaları ve hemşehricilik dayanışması gibi insanların tanıdıklarına destek olmalarından dolayı fazla gündeme gelmemiş olup, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye'de de yoksulluk sorununu çözmek veya azaltmak için çalışmalar yapılmış, bu amaçla 1986 yılında SYDTF kurulmuştur. 2001 yılında bu kuruluşun adı SYDGM olarak değiştirilmiştir. Bu kuruluşun kuruluş amacı yoksul olan insanlara ayni veya nakdi yardım yaparak ülkemizde yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktır. Bu kuruluş yoksulluğun azaltılmasına katkılar sağlamıştır. Fakat istenilen düzeyde verim alınamamıştır. Bunda bir dönemler vakfın kaynaklarının başka alanlara da aktarılmasının ve gerçekten muhtaç olmayanların da bu vakfın kaynaklarından istifade etmek istemesinin ve buralardan yardım alanların gerçekten muhtaç olup olmadığının tespitinin de iyi yapılamamasının da payı vardır.

Türkiye'de yoksullukla mücadele neticesinde yoksulluk oranlarında ve yoksul sayısında azalmalar kaydedilmiştir. Günlük 4,3 \$ kişi başı yoksulluk oranı 2002 yılında %30,30 iken 2015 yılında %1,58'e, Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirine

göre yoksulluk oranı da 2006 yılında %18,6'dan 2017 yılında %13,5'e düşmüş olmasına rağmen hala Türkiye'de yoksul insanlar bulunmaktadır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de yoksulluğun nedenleri arasında gelir dağılımı eşitsizliği, küreselleşme ve terör olaylarının payı büyüktür. Terör nedeniyle birçok insan evinden ve işinden olmuş, yaşadığı yerleri terketmek zorunda kalmış ve yoksul duruma düşmüştür.

İslam dini insanların maddi ve manevi gelişimini sağlamak ve insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için bazı emir ve yasaklar koymuştur. Toplumda yoksul insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri ve asli ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olunması için zenginlere mallarının bir kısmını belirlenen oranda zekât vermelerini farz kılmıştır. Zekât toplumda zenginlerle yoksullar arasında bir nevi köprü görevi üstlenmiş, toplumda sosyal kaynaşmaya vesile olmuştur. Devletler de zekâtı toplumun zenginlerinden alıp yoksullarına ihtiyacı oranında dağıtarak bu görevin ifasında bir nevi organizatörlük ve yürütme görevi üstlenmiştir. Peygamberimiz (sav), Hulefa-i Raşidin, Emeviler gibi sahabenin yaşadığı dönemlerde ve sonraki dönemlerdeki zekât uygulamaları buna örnektir. Bu dönemlerde zekât devlet eliyle toplumun zenginlerinden alınıp yoksullarına dağıtılmıştır. Emeviler devrinin halifelerinden Ömer b. Abdülaziz döneminde ülkede zekât verilecek yoksul kalmamıştır. Aynı uygulama günümüzde de yapıldığı takdirde benzer sonuçların alınması mümkündür.

Birçok islam ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluğun azaltılmasında zekâttan istifade edilememektedir. Bunun için öncelikle devletin gözetimi ve denetiminde resmi bir zekât fonu kurulmalıdır. Ülkemizde zekâtın toplanması ve dağıtımı bu fon aracılığıyla yapılmalıdır. Türkiye'de zekâtın Zekât Fonu aracılığıyla toplanması zekât gelirlerinin daha planlı ve programlı bir şekilde kullanılmasına olanak sağlayacaktır. Zekât Fonunda toplanan zekâtların muhtaç kişilere ihtiyacı oranında ve dengeli bir şekilde ulaştırılmasına yardımcı olacaktır. Zekât Fonunda biriken kaynakların etkin kullanımı yoksulluğun azaltılmasına veya ortadan kaldırılmasına birçok katkıları olacaktır.

Sakarya ilinde 512 kişiyle yapılan anket çalışmasına göre Türkiye'de insanların zekât fonu kurulması fikrine sıcak baktığı, böyle bir fonun kurulması durumunda zekâtlarını

bu fona verebilecekleri belirtilmektedir. Böyle bir fonun olması bilhassa iş yoğunluğu olan mükelleflerin zekâtlarını verecekleri güvenli yer arama zahmetinden kurtaracaktır. Yapılan araştırmada Türkiye’de insanların zekât konusunda pek de bilinçli olmadığı, zekât bilincinin artırılması için zekât konusunun basın ve yayın organları vb. araçlar kullanılarak iyi anlatılması, tanıtımının ve fonun işleyiş şeklinin iyi anlatılması gerektiği gözlemlenmiştir.

Türkiye’de kurulacak Zekât Fonunun öncelikle zekât konusunda iyi derecede bilgi ve birikimi olan ilim adamlarından müteşekkil bir dini istişare heyeti olmalıdır. Uygulama esaslarının islam’a uygun olup olmadığını bu kurul belirlemeli, kurulun kararları ülke genelinde titizlikle uygulanmalıdır. Bunun ülkede uygulama birliğinin sağlanması açısından önemi büyüktür. Uygulama birliğinin sağlanması zekât fonuna olan güvenin artmasına, bunun sonucu olarak da fon kaynaklarının artmasına ve yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacaktır. Uygulama birliğinin sağlanmaması insanların zekât fonuna olan güveninin azalmasına ve zekâtlarını geleneksel yollarla vermeye çalışmalarına neden olacaktır.

Türkiye’de kurulacak zekât fonunun iyi tanıtılması, reklamının ve işleyiş şeklinin insanlara iyi anlatılması gerekmektedir. Bunun için de DİB’nden destek alınmalıdır. Zekâtın önemi, devlet eliyle toplanıp dağıtılmasının önemi ve faydaları, zekâtın kimlerin hakkı olduğu, nerelere verilmesi gerektiği, nerelere harcanmasının uygun olmadığı iyi anlatılmalıdır. Tv, gazete vb. basın yayın organları aracılığıyla ve şehirlerdeki reklam panoları ve bilboardlardaki reklamlar ile zekât fonu tanıtılmalıdır. Ramazan ayında zekât konusu camilerde vaaz ve hutbelerle iyi işlenmelidir.

Zekâtın toplanmasında Endonezya ve Malezya gibi bazı ülkelerde olduğu gibi katılım bankalarında zekât fonunun hesapları olmalı, zekâtını vermek isteyenler zekâtlarını elektronik bankacılık dediğimiz sistemle zaman kaybı yaşamadan fonun hesabına yatırabilmelidir. Bu bilhassa iş çevreleri için önem arz etmektedir. Elektronik bankacılık sistemiyle zekâtını yatıranların ikamet yerinin belirtilmesi ve zekâtının ikamet ettiği yerdeki zekât fonu şubesi hesabına yatırılması sağlanmalıdır. Ayrıca katılım bankaları olmayan yerlerde de katılım bankalarıyla anlaşmalı kamu bankalarına ve zekât fonu şubelerine de zekât vermek isteyenler şahsen başvurarak zekâtlarını verebilmelidirler. Zekât şubelerinde çalışanlar müracaat edenlerin zekâtlarının hesaplanmasında onlara

yardımcı olacak düzeyde bilgiye sahip olmalı ve gerekli yardımları da yapmalıdırlar.

Zekâtın dağıtımında Peygamberimiz, Hulefa-i Raşidin ve sahabenin izlediği yol takip edilmelidir. Öncelikle her ilçede toplanan zekâtlar toplandığı ilçenin yoksul ve muhtaçlarına dağıtılmalı, eğer artmışsa artan miktar ilçenin bağlı olduğu il zekât fonu şubesine gönderilmeli, eğer bir ilçede toplanan zekât miktarı o ilçedeki yoksullara yapılması gereken transfer miktarını karşılamıyorsa eksik olan miktar ilçenin bağlı olduğu il zekât fonu şubesine bildirilmelidir. Zekât fonu il şubeleri aynı zamanda il sınırları içinde koordinasyon ve denetim görevi üstlenmelidir. Türkiye zekât fonu il şubeleri de il genelinde zekât gelirlerinin artması durumunda artan miktarı Türkiye Zekât Fonu merkezine göndermelidir. Eğer il içinde toplanan zekât gelirleri ilin ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, ihtiyaç duyulan miktar Türkiye Zekât Fonu merkezine bildirilmelidir. Türkiye Zekât Fonu da ülke genelinde koordinasyon görevi üstlenmelidir. Bu uygulama fona olan güvenin artmasına ve fon kaynaklarının etkin kullanılmasına yardımcı olacaktır.

Zekâtın dağıtımında hassas davranılmalıdır. Yoksul olanlar bizzat zekât fonu şubelerine başvurarak veya mahalle muhtarlıkları ve cami imamı tarafından bildirilerek incelemeye alınmalıdır. Yoksul diye bildirilenlerin muhtaç olup olmadıkları incelenmeden zekât verilmemelidir. İnceleme işlemi de uzun sürmemelidir. Zekât fonu şube görevlileri, yoksul olduğu bildirilen kişilerin yoksul olup olmadığını tetkik etmek için bizzat o kişinin yaşadığı evine gitmeli, incelemelerini iyi ve adil bir şekilde yapmalıdır. Gelirleri tespit edilmeli, aile üyelerinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılama gayreti ve oranı tespit edilmelidir. Bu tespitte Peygamberimiz (sav)’den zekât isteyen bir gence Peygamberimiz (sav)’in, “istersen vereyim ama sana zekâttan pay yoktur” sözü dikkate alınmalı, gücü ve kuvveti yerinde olup da çalışmayanlara öncelikle çalışmaları telkin edilmelidir. Çalışmasına rağmen geliri zorunlu giderlerini karşılamayanlara yardımcı olunmalıdır.

Mükelleflerin Türkiye Zekât Fonuna verdikleri zekâtın vergi matrahından düşürülmesi veya bir kısmının vergiden mahsup edilmesi düşünülmelidir. Bu uygulama vergi mükellefi olup zekâtını verenlerle vermeyenler arasında rekabet eşitliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca zekâtını vermek isteyen mükelleflerin zekâtlarını devletin zekât fonuna vermelerine teşvik vesilesi olacak ve fonun zekât gelirlerinin

artmasına olumlu katkı sağlayacaktır. İslam tarihi uygulamalarına baktığımızda Müslümanlar zekât vermeye zorlandığı gibi Müslüman olmayanlardan da cizye alınmıştır. Türkiye laik bir devlet yapısına sahip olduğundan zekât vermesi gerekenleri zekât vermeye zorlayamayacağımız gibi Müslüman olmayanlardan da devletin cizye benzeri ek bir vergi alması mümkün değildir. Bu durumda devletin zekât fonuna zekâtlarını verenler ödedikleri zekât miktarını belgelemek şartıyla verdikleri zekâtın bir kısmının vergiden muaf tutulması düşünülmelidir.

Bazı insanlar zekâtla verginin ayrı olduğunu, zekât verenlerin vergilerini de vermeleri gerektiğini söyleyebilirler. Ancak burada devletin zekât fonuna zekâtlarını verenlerin çifte vergi ödedikleri, bunun da zekâtını verenlerin zekât vermeyenlerle rekabet gücünü zayıflattığı göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü devlet zekât fonu aracılığıyla yoksullukla mücadele edeceğinden genel bütçeden yoksullukla mücadele için devletin ayırması gereken kaynağın bir kısmı devlete kalacak ve bu kaynakların yatırım gibi başka alanlara aktarılmasına olanak sağlanmış olunacak veya devletin yoksulluğu daha da azaltmak için transfer etmesi gerek kaynak miktarını artırmasına gerek kalmayacaktır.

Zekâtın dağıtımında yoksullara öncelik verilmelidir. Müracaat edenler iyi tetkik edildikten sonra yoksulların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilmelidir. Yoksullara yoksulluktan kurtulmaları için bir defaya mahsus olmak üzere mikro kredi şeklinde geri ödemesiz zekât gelirlerinden yardım yapılmalı ve bu destekle üreterek yaşamını sürdürmesi telkin edilmelidir. Yoksullara yapılan yardımlar çalışamayacak durumda olanlara her ay periyodik olarak yapılırken, çalışabilecek yaşta ve sağlıklı olan yoksullara kendi ayakları üzerinde durabilecek ve çalışıp gelir elde etmesini sağlayacak şekilde bir defaya mahsus yapılmalıdır.

İkinci aşamada ise eğer zekât gelirleri istenilen seviyelere gelmişse, yoksul öğrencilere verilen devlet bursu bu fondan verilmelidir. Bu uygulama devletin vergi kaybının da telafisine olanak tanıyacaktır. Muhtaç durumda olan öğrenciler tespit edildikten sonra onlara belli miktarda burs verilmesi onların eğitimlerini tamamlamalarına katkı sağlayacaktır. Eğer yeterli kaynak varsa maddi durumu iyi olmayan öğrencilerin yurt masraflarının karşılanmasına yardımcı olunmalıdır.

Zekât gelirlerinden eğer fazlalık varsa evlenecek gençlere evlenme yardımı yapılarak gençlerin aile yuvası kurmalarına yardımcı olunmalıdır. Emevilerde halife Ömer b. Abdülaziz döneminde zekât verilecek yoksul kalmayınca zekât gelirleriyle evlenen gençlere yardım yapıldığı belirtilmektedir. Günümüzde de evlenmelerin maliyeti yükseldiğinden zengin olmayan gençlere evlenme yardımı yapılması düşünülmelidir.

Meşru ölçülerde borçlanan ve iflas etmiş durumda olup da az bir destekle tekrar toparlanması mümkün gözükenlere bir kısmı bağış, bir kısmı da geri ödeme koşuluyla zekât gelirlerinden verilerek onların tekrar işlerine dönmelerine yardımcı olunmalıdır.

Türkiye zekât fonu ilçe şubeleri bağlı bulundukları il şubelerine, il şubeleri de Türkiye Zekât Fonuna dönemler halinde toplanan ve dağıtılan zekât miktarının raporlarını sunmalı ve bu şubeler merkez tarafında denetlenmelidir.

İKÖ'ne üye ülkelere de zekât fonu kurmaları telkin edilmeli ve İKÖ bünyesinde zekâtla ilgili ülkeler arası “Zekât Koordinasyon Kurulu” oluşturularak İslam ülkelerindeki zekâtın koordinasyonu bu kurulda görüşülmeli, bilhassa açlık sorunuyla karşı karşıya olan İslam ülkelerine zengin ülkelerden zekât transferi yapılarak bu ülkelerdeki yoksulluğun azaltılmasına çalışılmalıdır. Böylece de İslam dünyasında yoksulluk sorununun çözümüne katkı yapılmış, açlık sorununa çözüm bulunulmuş olunacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKAL, Mustafa(2008), Mikroekonomi, Tüketici ve Üretici Teorisi, Kateks Matbaası, Sakarya.
- AKAR, Muhlis, ESER, Ercan(2012), Zekâtı Anlamak, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- AKSU, Ali(2017), “Abbasiler Döneminde Zekât Uygulaması”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- ALIAS, Haji Mohd Rais Haji(2017), “Malezya’da Zekâtın Kurumsallaşması”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- APAK, Adem(2017), “Emevi ve Abbasiler Döneminde Zekât Uygulamaları”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- ARABACI, Rabihan Y.(2014), “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk” Sosyal Politika, Editörler: TOKOL, Aysel, ALPER, Yusuf, Dora Basım Yayın, Bursa.
- AVCI, Nazmi(2003), “Yükselen Bir Değer Olarak Yoksulluk ve Türkiye”, Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, birinci baskı.
- AYTAÇ, Ayhan, HATİPLER, Mustafa(2013), Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele, Paradigma Akademi Yayınları, 2. Baskı, Edirne.
- BARBER, William J. Çev. DURDU, İhsan(1999), İktisadi Düşünce Tarihi, Şule Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- BARRİENTOS, Armando, SHEPHERD, Andrew(2003), “Chronic Poverty and Social Protection”, CPRC Conference on Chronic Poverty, University of Manchester, April, 2003.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü(2010), Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması, Ermat Matbaacılık, Ankara.
- BEŞER, Faruk(2016), İslam’da Zenginlik ve Fakirlik, Nun Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.
- BİLGİN, Yusuf(2017), “Türkiye’de Zekât Çalışmaları: İHH Örneği”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- BOYNUKALIN, Mehmet(2017), “Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı İlk Kurumsal Tecrübeler (Hulefa-i Râşidîn Dönemi)”, Tarihte ve Günümüzde Zekât

Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

BOZAN, Mahmut(2010), “Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı, SYDGM Yayınları, Cilt 1, Ankara.

BULMUŞ, İsmail(2008), Mikroiktisat, Okutman Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara.

CANBEY ÖZGÜLER, Verda(2017), “Gelirin Yeniden Dağılımı”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, M. Çağlar, İslamoğlu, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

CİCİ, Recep(2008), “Günümüzde İslam Ülkelerinde Zekâtın Kurumsallaştırılması Çabaları”, Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnet'te Zekât, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

COŞKUN, Selim, TİRELİ, Münir(2008), Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

ÇİFTLİKÇİ, Mehmet(1995), Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı, Ege Üniversitesi Matbaası.

DAĞDEMİR, Özcan(2002), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994” Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-iş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

DEMİRCAN, Adnan(2017), “Dört Halife Döneminde Zekât Uygulamaları”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

DEMİRCİ AKYOL, Esra(2010), “Osmanlı Devleti’nde Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Bu Stratejilerin Sürekliliği ve Değişimi”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, Deneyimler ve Yeni Fikirler, Cilt 2, SYDGM Yayınları, Ankara.

DEMİRHAN, Yılmaz, KARTAL, Nazım(2011), “Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler, Cilt 2, SYDGM Yayınları, Ankara.

DOĞRU, Bülent(2015), Türkiye’nin Yakın Dönem Ekonomik Krizleri, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

DUMAN, Soner(2017), “Zekât Ahkâmının Teşri Süreci”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

DUMANLI, Recep(2002), “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-iş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

DYE, Thomas R.(2011), Understanding Public Policy.

- EL-HAZİMİ, İbrahim b. Abdullah, Çeviri: Hanifi AKIN(2006), 7 Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler, Polen Yayınları, İstanbul.
- EL-HEYTEMİ, İbn Hacer, Çeviri: SERDAROĞLU, Ahmet ve ŞENTÜRK, Lütfi(1986), İslam'da Helaller ve Haramlar “Büyük Günahlar”, Kayıhan Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- EL-KARDAVİ, Yusuf, Tercüme, SARMIŞ, İbrahim(1984), İslam Hukukunda Zekât, Kayıhan Yayınları Cilt 1, İstanbul.
- EL-KARDAVİ, Yusuf, Tercüme, SARMIŞ, İbrahim(1984), İslam Hukukunda Zekât, Kayıhan Yayınları, Cilt 2, İstanbul.
- EL-KARADAVİ, Yusuf(2017), Ekonomik Sorunların Çözümünde Zekâtın Rolü, Tercüme: Yunus ARAZ, Nida Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- ERDOĞDU, M. Sabri(1992), İslam Ekonomisinde Tasarruf ve Ekonomik Gelişme, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, No 61, 1. Baskı, Marmara LTD, İstanbul.
- ERKAL, Mehmet(2007), İlmihal 1 İman ve İbadetler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ERKAL, Mehmet(2008), Zekât Bilgi ve Uygulama, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- EZHERLİ, İsmail(1974), Zekât, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- FUSFELD, Daniel R.(1988), Çağdaş İktisadi Düşüncenin Gelişimi, Çev.Orhan Sezgin, Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GEDİKLİ, Ayfer(2010), “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Olgusu ve Mücadele Yolları”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler, 13-15 Ekim 2010 İstanbul.
- GENÇ, Mehmet(2017), “İktisadi Açından Osmanlıda Zekât Uygulamaları” Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- GENÇLER, Ayhan(2017), “Gelir Dağılımının Kavramsal Çerçevesi”, Gellir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, M. Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- GÖNEL, Feride Doğaner(2010), Kalkınma Ekonomisi, Efil Yayınevi, Ankara.
- GÜL, Hüseyin, ERGUN, Cem (2003),“Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği” Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, birinci baskı.
- GÜL, Songül Sallan(2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin

- Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) yayınları, Ankara.
- GÜNDOĞAN, Naci(2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, Ankara Sanayi Odası, asodosya, Ankara.
- GÜRAK, Hasan(2006), Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi, Ekin Yayınları, Bursa.
- HABİPLER, Mustafa, AYTAÇ, Ayhan(2013), Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele, Paradigma Akademi Yayınları, İkinci Baskı, Edirne.
- HALAÇOĞLU, Yusuf(1991), XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Seri- SA127, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HAN, Muhammed Ekrem, Çeviri: DİNÇER, Ömer(1988), İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri, Kayıhan Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- HAZALİ, Amran(2017), “Malezya’da Zekât Çalışmaları”, Günümüzde Zekât Çalışmaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- HİZMETLİ, Sabri(1991), İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 189, Ankara.
- İSLAMOĞLU, emel(2017), “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, M. Çağlar, İslamoğlu, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- ICELAND, John(2006), Poverty in Amerika, University of California Pres Ltd, London, England.
- JUWAİNİ, Ahmad(2017), “Endonezya’da Zekâtın Gelişimi ve Dünya Zekât Forumunun Çalışmaları”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- KABAKÇI KARADENİZ, Hülya(2017), “Yoksulluğun Nedenleri”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram – Teori – Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KABAŞ, Tolga(2014), Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- KARAMAN, Fikret, KARAGÖZ, İsmail, PAÇACI, İbrahim, CANBULAT, Mehmet, GELİŞGEN, Ahmet, URAL, İbrahim(2006), Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Erce Matbaası, Ankara.
- KARAMAN, Hayrettin, ÖZEK, Ali, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, ÇAĞRICI, Mustafa,

- GÜMÜŞ, Sadrettin, TURGUT, Ali(2010),Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- KARLIĞA, Bekir ve ÇETİNER, Bedrettin(1985), Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri (İbn Kesir), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- KARTAL; Nazım, DEMİRHAN, Yılmaz(2010), “Kırsal Yoksulluktan Kentsel Yoksulluğa”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, Deyimler ve Yeni Fikirler, T.C. Başbakanlık SYDGM, Cilt 1, İstanbul.
- KAYA, Süleyman(2017a), “Fıkî Açısından Osmanlıda Zekât Uygulamaları”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- KAZGAN, Gülten(2012), Türkiye Ekonomisinde Krizler Ekonomi Politik Açısından İrdeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- KAZGAN, Gülten(1999), İktisadi Düşüne veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, İstanbul.
- KILIÇ, Ünal(2017), “Hz. Peygamber Döneminde Zekât Uygulaması”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- KUTUP, Seyyid(1968), İslam'da Sosyal Adalet, Çevirenler: TUNAGÜR, Yaşar, MANSUR, M. Adnan, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul.
- KUYURTAR, Erol(2003), “Mutlak Yoksulluğa İlişkin İki Etik Yaklaşım”, Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, birinci baskı.
- MANNAN, M. A.(1973), İslam Ekonomisi Teori ve Pratik, Çeviri: ZENGİN, Bahri, Fikir Yayınları, İstanbul.
- MARANGOZOĞLU, İzzet(2005), Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebu Davud, Nesâî, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel ve Malik'ten 1001 Hadis, Saadet Yayınları, İstanbul.
- MEVDUDÎ, Ebul-âlâl(1968), İslam ve Muasır Nizamlara Göre İktisat Prensipleri, Çeviri: TOKSARI, İhsan, Nida Yayınevi, İstanbul.
- MUTLU, Servet(2002), Doğu Sorununun Kökenleri Ekonomik Açısından, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ÖRNEK, İbrahim(2010), “Türkiye’de Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Etkinliği”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler, 13-15 Ekim 2010 İstanbul, SYDGM Yayınları, 2. Baskı, Cilt 1, İstanbul.
- ÖZDEMİR, M. Çağlar(2017), “Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ÖZEK, Ali, HAMİTOĞULLARI, Beşir, SINAV, Tahsin, BAYRAKDAR, Mehmet, ADALI, Sacit, ENSARİ, Sıddık, BULAÇ, Ali, Türkiye’de Zekât Potansiyeli,

İSAV Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Şinasi(2008), “Kırsal Yoksulluk”, Türkiye Yoksulluk Çalışmaları, Ed. Ayça Duru SALICI, Etki Matbaacılık, İzmir.

POGGE, Thomas W(2002), Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar Çeviren: KÖMÜRCÜLER, Güneş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 143, 1. Baskı 2006, İstanbul.

ŞAHİN, Hüseyin(2000), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Bursa.

ŞENKAL, Abdülkadir(2017), “Küresel Yoksulluk Sorunu”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram – Teori – Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, M. Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., Ankara.

ŞENKAL, Abdülkadir(2017, “Küresel Yoksulluk Sorunu”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Editörler: ÖZDEMİR, M. Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ŞENSES, Fikret(2014), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ŞENSES, Fikret(2006), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ŞENSOY, Necdet(2008), “Çağdaş Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Zekât Malezya Zekât Sandığı Örneği”, Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnet'te Zekât, İsav: Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyet, İstanbul, 2008.

ŞENTÜRK, Lütfi, YAZICI, Seyfettin(2012), İslam İlmihali, Özgün Matbaa San: Tic. A.Ş, DİB Yayınları: 334, Ankara.

TABAKOĞLU, Ahmet, TURAN, Melih(2017), “Türkiye’de Zekât Potansiyelinin Yeniden Tespiti”, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

TABAN, Sami, ŞENGÜR, Mehmet(2011), “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler, 13-15 Ekim 2010 İstanbul, SYDGM Yayınları, İkinci Baskı, Cilt 1, İstanbul.

TAŞ, H. Yunus, ÖZCAN, Selami(2012), “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, International Conference On Eurasian Economies, avekon.org/papers/544.pdf

TBB(2006), Türkiye ve Terörizm, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 107, Şen Matbaası, Birinci Baskı, Haziran 2006, Ankara.

TOPKAYA, Özgür(2017), “Küresel Gelir Dağılımı”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

- Kavram- Teori- Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- TUĞ, Salih(1961), “İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı”, Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları Dergisi, Sayı 7, İstanbul.
- TUĞ, Salih(1973), “Zekâtın Yeniden Merkezileştirilmesi”, İslam Medeniyeti Aylık Mecmuası, İrfan Matbaası, İstanbul.
- TURANLI, Rona(2000), İktisadi Düşünce Tarihi, Bilim Teknik Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- UYANIK, Yücel(2017),” Gelir Dağılımı Teorileri”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YAVUZ, Yunus Vehbi(1972), İslam’da Zekât Müessesesi, Feyiz Yayınları, No 3, İstanbul.
- YAVUZ, Yunus Vehbi(2017), Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Zekât, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- YENİÇERİ, Celal(1980), İslam İktisadının Esasları, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- YILDIRIM, Celal(1980), Kaynaklarıyla İslam Fıkhı, 3. Baskı, Cilt 2, Uysal Kitabevi, Konya.
- YILDIRIM, Kemal, KARAMAN, Doğan, TAŞDEMİR, Murat(2010), Makroekonomi, Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara.
- YILDIRIMALP, Sinem(2017), “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu”, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram – Teori – Uygulama, Editörler: ÖZDEMİR, M. Çağlar, İSLAMOĞLU, Emel, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara.
- YİĞİT, Yaşar, KESKİN, Mehmet ve KARAGÖZ, İsmail(2013), Zekât İlmihali, 2. Baskı, DİB Yayınları, Ankara.
- YÜCESAN-ÖZDEMİR, Gamze, KUTLU, Denizcan(2011), “Türkiye’de Sosyal Yardımlar: İktisadi, Siyasi ve Kültürel Yapılar Üzerine Bir Çözümleme”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler 13-15 Ekim 2010 İstanbul, SYDGM yayınları Cilt 1, ‘. Baskı Ankara.
- YÜKSELER, Zafer, TÜRKAN, Ercan(2008), Türkiye’de Hane Halkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi, TÜSİAD, Graphis Matbaa, İstanbul.
- ZAİM, Sabahattin(1979), İslam ve İktisadi Nizam, Zafer Matbaası, İstanbul.
- ZEBİDİ, Zeynü’d-din Ahmed b. Ahmed b. Abd’l-Latifi, Mütercim ve Şarih: MİRAS, Kamil(1982), Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, DİB

yayınları, 6. Cilt, 6. Baskı, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul(2004), Küreselleşme, Adres Yayınları, Ankara.

DİĞER YAYINLAR

DDK(2009), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu, 04.06.2009, Sayı 2009/4.

DEİK(2014), Sudan Ülke Bülteni, Temmuz 2014.

DEİK(2017), Ürdün Ülke Raporu, Ağustos 2017.

DEİK(2017), Yemen Ülke Raporu, Ekim 2017.

DPT(2008), “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele”, Resmi Gazete 28 Ekim 2007, Sayı: 26684, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.

DPT(2007), Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.

DPT(2010), Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, Ankara.

Global Monitoring Report(2015/2016), A Joint Publication Of The World Bank Group and The International Monetary Fund.

Indonesia Zakat Outlook(2017), BAZNAS, Center of Strategic Studies the National Board of Zakat, Republic of Indonesia.

International Monetary Fund World Economic Outlook (April-2017).

IRTI(2015), Islamic Social Finance Report, Jeddah, Saudi Arabia.

KTO(2010),Kuveyt Ülke Raporu, Konya Ticaret Odası, www.kto.org.tr/d/file/kuveyt-ülke-raporu.doc.

KTO(2009), Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu Eylül 2009, Konya.

KTO(2008), Konya Ticaret Odası Nijerya Federal Cumhuriyeti Ülke Raporu, Konya.

KTO(2015), Terörün, Türkiye ve Bölge Ekonomisine Etkileri, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu, Eylül 2015, Konya.

KTO(2017), Konya Ticaret Odası Pakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu(2017), Konya.

KTSO, Yemen Ülke Raporu(2016).

KÜHEYLAN, Zeynep(2016), Libya Ülke Raporu, İzmir Ticaret Odası, İzmir.

Lembaga Zakat Selangor(2016), Lembaga Zakat Selangor Yıllık Faaliyet Raporları,

internet, [http://www.zakatselangor.com.my/laporan-kutipan,](http://www.zakatselangor.com.my/laporan-kutipan_agihan-zakat) agihan-zakat adresinden erişildi

The Comissioner of Law Revision, Syariah Criminal Offences (Federal Territories) Act 1997. Laws of Malaysia.

The Millennium Development Goals Report(2014). United Nations, New York.

The Republic of the Sudan, Chamber of Zakat, Start & Performance of Zakat, www.zakat-sudan.org/download/ZAKAT_STAE.doc internet adresinden erişildi.

The World Bank Group(2018), Malaysia, <https://data.worldbank.org/country/> internet adresinden erişildi.

The World Bank Group(2016), Egypt, <https://data.worldbank.org/en/country/egypt-arab-rep> internet adresinden erişildi.

The World Bank Open Data-Sudan, World Bank Group(2016), <https://data.worldbank.org/country/sudan>

TOBB Ekonomik Rapor(2012), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No 2013/198, Özyurt Matbaacılık, Ankara.

TOBB Ekonomik Rapor(2015), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No 2016/270, Gökçe Matbaacılık, Ankara.

TOBB Ekonomik Rapor(2017), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No 2018/306, Özyurt Matbaacılık, Ankara.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı Faaliyet Raporu, <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar> internet adresinden 18.01.2019 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu, <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar> internet adresinden 18.01.2019 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar> internet adresinden 18.01.2019 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar> internet adresinden 18.01.2019 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı(2016), <https://www.csqb.gov.tr/media/1692/2016>

T.C. Ekonomi Bakanlığı, Suudi Arabistan Krallığı Ülke Raporu(2015), T.C. Riyad

Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Temmuz 2016.

T.C. Ekonomi Bakanlığı(2016), Kuveyt Ülke Raporu, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disiliskiler/ulkeler-detay/Kuveyt>.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/homes/disiliskiler/ulkeler/ulke-detay/Nijerya> adresinden erişildi. 1900 yılında İngilizlerin sömürgesi olan Nijerya 1 Ekim 1960 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.

TÜİK(2008), Tüketim Harcamaları, Yoksulluk Ve Gelir Dağılımı.

TÜİK(2011), 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları.

TÜİK(2013), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

TÜSİAD(2000), Türkiye’de Bireysel Gelir dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma, Aralık 2000, Yayın No. TÜSİAD-T/ 2000-12/295, İstanbul.

UNDP(1998), Human Development Report 1998, Oxford University Press, Oxford, New York.

UNDP(1999), Human Development Report 1999, Oxford University Press, Oxford, New York.

UNDP(2016), Human Development Report 2016, New York.

United Nations The Millennium Development Goals Report (2013), New York.

World Bank Group, 02.05.2018 tarihinde <https://data.worldbank.org/country/yemen-rep> adresinden ulaşıldı.

World Development Report(2000), Oxford University Press, Oxford.

TEZLER

DEMİR ŞEKER, Sırma(2008), Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri, DPT-Uzmanlık Tezleri, Ankara.

DOĞAN, Eda(2014), Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi.

İNCEDAL, Sümer(2013), Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

KUNDURACI, Nevzat Fırat(2009), Yoksullukla Mücadele – Beşeri Sermaye İlişkisi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

ÖZDEMİR, Oğuz(2013), Yoksulluk ve Terör İlişkisi, Aile ve Sosyal Politikalar

Uzmanlık Tezi, Ankara.

TATLI, Halim(2013), Yoksulluk Ve Sosyal Sermaye, TRB1 Bölgesinde (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) Bir Araştırma, Doktora Tezi, Erzurum.

TİRELİ, Münir(2009), Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

YÜCEL, Duygu(2011), Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı- Yoksulluk Sorunu, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SÜRELİ YAYINLAR

ABDULLAH, MUHAMMAD, Niaz, ALİ, Syed Rashid, IMRAN(2013), “The Role of Zakat Improving the Economic Status of Beneficiaries in Khyber pakhthunkhwa”, Journal of Managerial Sciences Volume VII, Number 2, Pakistan.

ABİÖYE, Mustafa Murtala Oladimeji, MOHAMAD, Muslim Har Sani, ADNAN, Muhammad Akhyar(2011), Antecedent of Zakat Payers Trust: The Case of Nigeria, International Journal of Economics, Management& Account, Supplementary Issue 19: 133-164.

ACAR, İbrahim(2017), Zekâtın Önemi, Temel İhtiyaçlar ve Nisab miktarıyla İlgili Değerlendirmeler, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı 18.

AÇIKGÖZ, Reşat, YUSUFOĞLU, Ö. Şükrü(2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.

AK, Muammer(2016), “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 54, Mart-Nisan 2016.

AKAR, Sevda(2013), “Doğal Afetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı 21.

AKILLI, Hüsniye, DİRİKOÇ, Abdullah(2017), Türkiye’de Kent Yoksulluğu ve Çocuk: Nevşehir Örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 26, Ocak 2017, Denizli.

AKSA, Gamze(2012), Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya.

AKSOY, Mustafa(2004), Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Terörün Neden ve Sonuçları, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1/1.

- AKTAN, Coşkun Can, VURAL, İstiklal Yaşar(2002a), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can, VURAL, İstiklal Yaşar(2002b), “Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler”,Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can(2002), “Dünyada Ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can, VURAL, İstiklal Yaşar(2002c), “Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- ALİ, Isahaque ve HATTA, Zulkarnain A.(2014), Zakat as a Poverty Reduction Mechanism Among the Muslim Community: Case Study of Bangladesh, Malaysia, and Indonesia, Asian Social Work and Policy Review 8 59-70.
- ALP, İnönü Akgün(2013), Terörün Ekonomik Etkileri, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 4 (1).
- ALPAS, Hami, SAÇLI, Yurdakul, KIYMAZ, Taylan(2018), “İklim Değişikliğinin Tarımsal Üretim ve Gıda Fiyatları Üzerine Etkileri”, İklim Değişikliği ve Kalkınma, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
- ALTAY, Hüseyin, EKİNCİ, Aykut, PEÇE, M. Akif(2013), Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 37
- ALTIOK, Metin(2009), Keynes ve Keynesci Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları, Toplum ve Demokrasi 3, dergipark.gov.tr.
- ALTUN, Fatih(2018), “Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme”, Sosyal Çalışma Dergisi, Yıl 2018, Cilt 2, Sayı 1.
- Arab Renaissance Democracy & Development(2016), Zakat for Social Justice.
- ARPACI Özge, YILDIRIM, Metin(2011), “ Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Niğde.
- ATAN, Fahreddin(1979), “İslam Hukukunda Zekât ve Vergiler”, Diyanet Dergisi, Cilt 18, Sayı 4, Temmuz-Ağustos 1979.
- AYUBA, Mahmud Adesina(2016), Islamic Economic System, Poverty and Insurgency: From Zakah Disribution to Capacity Building, International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, Vol: 2, Issue: 3, November 2016
- AZAKİ, Ali(2015), social Protection and Safety Nets in Yemen, Institute of

Development Studies, Centre For Social Protection, UN World Food Programme, December 2015.

BATAL, Salih(2016), “Yoksulluk Kavramının Yerelleşmesi: Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetimlerin Konuya Yaklaşımı”, The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS), International Journal of Social Science, Doi number.<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3767> Number:52, Winter I 2016.

BIÇKI, Doğan, ÖZGÖKÇELER, Serhat(2010), “A Conceptional Examination Of Urban Poverty: Under- Class Or Ghetto Poverty?”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, <http://İstanbul.dergipark.gov.tr/iusskd/issue/886/9854>.

BİLEN, Mahmut(2016), Küresel Servet Eşitsizliği: Piyasa veya Devlet Eksenli Çözümde İslam Ekonomisinin Konumu, Türkiye İslam İktisadı Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Şubat 2016.

BİLEN, Mahmut, ŞAN, Mustafa Kemal(2006), “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu”, Sivil Toplum Dergisi, Ocak-Haziran 2006.

BREMER, Jennifer(2013), Zakat and Economic Justice: Emerging International Models and Their Relevans for Egypt, June 2013, Tunisia.

BURTAN DOĞAN, Bahar, KAYA, Mehmet(2013), “Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 45, Bahar 2013.

CİCİ, Recep(2016), Günümüz İslam Ülkelerinde Zekât Kanunları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış, Din ve Hayat Dergisi, Sayı 29, TDV İstanbul Müftülüğü, Ekin 2016, TDV Yayın Matbaası, Ankara.

CİCİOĞLU, Şükrü(2013), “Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları ve Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi”, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt 2, Yıl 2, Sayı 4, 2013/2.

ÇAĞLAR, Ünal(2014), “Terror and Economy”, Journal of Economic Policy Researces, Volume 1, Issue 1.

ÇALIŞKAN, Şadan(2010), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı 59, 2010/2.

ÇELİK, Aziz(2004), “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, Çalışma ve Toplum, 2004/3.

ÇİLİNGİROĞLU, Nesrin(2009), “Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2002-2009 Yılları Arası Yoksulluk Bulguları”, Toplum Hekimliği Bülteni, Cilt 28, Sayı 3, Eylül-Aralık 2009.

DAŞLI, Yılmaz(2018), “Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: İşlevsel Yoksulluk, Turkish Studies, Volume 13/26, Ankara.

- DAŞLI, Yılmaz(2018), “Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2.
- DEMİRCAN, Adnan(2016), Dört Halife Döneminde Zekât, Din ve Hayat Dergisi, Sayı 29, TDV, İstanbul Müftülüğü, TDV Matbaası, Ekim 2016, Ankara.
- DOĞAN, E. Muhsin, TATLI, Halim(2014), “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye’nin Dünyadaki Yeri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 28, Sayı 1.
- DUMLU, Emrullah(2010), “İslam’ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Erzurum.
- DUMLU, Emrullah(2011), “Kamu Harcamaları Açısından Zekât”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 36, Erzurum.
- DURAN, Hasan Engin(2015), “Türkiye’de Yoksulluğa Bölgesel Bir Bakış”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2. İzmir
- DÜCAN, Engin(2016), “Türkiye’de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 12 Yıl 12 Sayı 2.
- EMBONG, Mohd Rodzi, TAHA, Roshaza, NOR, Mohd Nazli Mohd(2013), Role of Zakat to Eradicate Poverty in Malaysia, Journal Pengurusan 39.
- ENSARİ, Sıddık(2010), “TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine”, Maliye Finans Yazıları, Yıl 24, Sayı 87.
- ER, İzzet(2016), “Zekâtın Manevi ve Sosyo-Ekonomik Anlamı”, İstanbul Müftülüğü, Din ve Hayat Dergisi, Sayı 29, İstanbul.
- ERDOĞAN, Suat(2016), “Zekâtın Devlet Tarafından Toplanması Fıkhiîliği”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.28, Konya.
- EMİN, Emin(2016), Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu, İNSAMER (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), Pelikan Basım, İstanbul.
- EŞİYOK, Bayram Ali(2018), “OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı, Yoksulluk Oranı ve Sefalet Endeksi”, İktisat ve Toplum, Sayı 93.
- FALAY, Nihat(t.y), “İslam Ekonomisi – Maliyesi: Çözülemeyen Sorunlar”, dergipark.gov.tr/download/article-file/7360,
- FIRAT, Meral(2013), Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Yoksulluk, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2013, Cilt 15, Sayı 1.
- FİRDAUS, Muhammad, BEİK, Irfan Syauqi, IRAWAN, Tonny, JUANDA, Bambang(2012), Economic Estimation and Determinations of Zakat Potentialin

Indonesia, Islamic Research and Training Institute IRTI Working Paper Series, WP#1433-07.

Forbes, En Zengin 100 Türk, <http://www.cnnturk.com>, 29.02.2016.

Forbes, En Zengin 100 Türk, <https://www.ntv.com.tr/galeri/ekonomi/forbes-zenginler-listesi-2018>, No 3, Mart 2018.

FÖRSTER, M, d'ERCOLE, M. Mira(2005), "Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990's", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No 22, OECD Publishing, Paris.

GÜL, Songül Sallan, GÜL, Hüseyin(1997), Yoksulluk ve Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt 21, Sayı 199, Mayıs 1997.

GÜNAY, Hacı Mehmet(2016), "İbadet ve Müessese Olarak Zekât", İstanbul Müftülüğü, Din ve Hayat Dergisi, Sayı 29, İstanbul.

GUERMAT, C, AL-UTAIBI, A.T, TUCKER, J.P(2003), "The Practice of Zakat: An Empirical Examination of Four Gulf Countries", Economics department Discussion Papers Series, Paper Number 03/02, November 2003.

GÜNER, Osman(2002), Erdem ve Esaret Arasında Yoksulluk, İslam Geleneğinde Yoksulluk Söyleminin İzdüşümleri, Marife, Yıl 2, Sayı 2. [Dergipark.gov.tr/](http://dergipark.gov.tr/)

GÜNEŞ, Mehmet(2012), "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Cilt 12, Sayı 24.

GÜRSES, Didem(2007), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, Haziran 2007.

HASHEM, Eman Ahmed, EL-SHA'ER, Shaimaa(2015), Can Zakat Help to Enhance Financial Inclusion? Case Study Egypt, International Journal of Education and Research, Vol.3, No 3, March 2015.

HASSAN, Rusni ve NASİR, Nur I'ffah binti Muhammad(2016), "Prioritization of Zakat Distribution in Selangor and Federal Territory of Malaysia: Are They Following the Right Distribution Principles According to Shariah?", [Journals.iium.edu.my/intdiscourse/index.php/İslam](http://journals.iium.edu.my/intdiscourse/index.php/İslam), Intellectual Discourse, Vol 24.

HASSANAİN, Khalife M A, SAAİD ALİ, Abd Elrahman Elzahi(2016), Zakah for Poverty Alleviation: Evidence From Sudan, International Research Journal of Finance and Economics ISSN 1450-2887, Issue 154, October 2016.

HELAL, Hosam Elyased Abdelhalim Aamr(2012), What is the Required Role of the State in Egypt Concerning Zakat? ISS International Institute of Social Studies, July 2012, Netherlands.

HOSSAIN, Monowar, Zakat Based Poverty Eradication in Bangladesh: The Millennium Development Goal is Exceed Able, ihmsaw.org/resourcefiles/1261372867.pdf, Dhaka, Bangladesh.

<http://multeciler.org.tr/suriyeli-sayisi>

HUDA, Nurul, AGGRAINI, Desti, ALI, Khalifah Muhamad, RINI, Nova, MARDONI, Yosi(2014), "Solution to Indonesian Zakah Problems Analytic Hierarchy Process Approach", Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Vol. 10, No. 3, July-September 2014.

HUSSAIN, Mazhar(2010), "İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) Üyesi Ülkelerde Yoksulluğun Durumu", Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, Deyimler ve Yeni Fikirler, T.C. Başbakanlık SYDGM, Cilt 1, İstanbul.

IBRAHİM, Sheriff Muhammad, MUHAMMAD, Aliyu Dahiru(2015), In Search of an Effective Zakat Distribution System in Kano State Nigeria, Journal for Studies in Management and Planning, Volume 01, Issue 07, August 2015.

IRFAN, Mohammad(2003), Poverty and Social Safety Nets: A Case Study of Pakistan, Mimap Technical Paper Series No. 15, Pakistan

ISMAIL, Muhammad(2015), Zakat Practice in Pakistan, <http://www.academia.edu/10078909>.

İBANOĞLU, Fulya, FERŞATOĞLU, Hilal(2016), "Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü Mustafa Tutkun'la Söyleşi", Din ve Hayat Dergisi, Ekim 2016.

KABAŞ, Tolga(2010), Türkiye'de En Yoksul % 20'nin Yoksulluk Profili, Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 19 Sayı 2

KAHF, Monzer(2000), Zakah Management in Some Muslim Societies, Islamic Development Bank, Islamic Research and Training Institute, Jeddah.

KAHF, Monzer(2007), Zakah, <http://monzer.kahf.com/papers/english/Zakah.pdf> adresinden erişildi.

KAHLOON, Ali Haider(2017), "Zekâtın Pakistan'da kurumsallaşması", Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

KARACAN, Rıdvan(t.y), İslam Medeniyeti, Batı Medeniyeti ve Gelir Dağılımında Adalet, internet, <https://docplayer.biz.tr/15142790-islam-medeniyeti-bati-medeniyeti-ve-gelir-dagilimi...>

KARTAL, Nazım, DEMİRHAN, Yılmaz(2014), "Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, Sivas.

- KAYALIDERE, Gül, ŞAHİN, Hande(2014), “Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi Yıl 2, Cilt 2, Sayı 2.
- KESGİN, Bedrettin(2011), “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar”, İş Ahlakı Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, Mayıs 2011.
- KESGİNGÖZ, Hayrettin(2016), “Türkiye’de Yaşanan 2008 Ekonomik Krizinin Yoksulluk ve Emeklilik Kararları Üzerine Etkisi” SGD Sosyal Güvenlik Dergisi Mart 2016, Cilt 6, Sayı 1, Ankara.
- KHAN, Mahmood Hasan(2000), Rural Poverty in Developing Countries Issuesw and Policies, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0078>.
- KILIÇ, Selim(2016), “Crombach Alfa Güvenirlik Katsayısı”, Journal of Mood Disorders, Volume: 6, Number: 1.
- KIZILER, Neslihan(2017), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları”, Journal of Life Economic, dergipark.gov.tr
- KORAY, Meryem(2010), “Büyüyen Yoksulluk-Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No 42, Mart 2010.
- Lembaga Zakat Selangor(2014), Az-Zakah: Spirit, Realisation and Obligation Achievement of Lembaga Zakat Selangor, (MAIS), Selangor, Malaysia.
- KULA KARTAL, Seval, MOR DİRLİK Ezgi(2016), “Geçerlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Güvenirlikte En Çok Tercih Edilen Yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
- LEBA, Reyhan(2001), “Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Mevzuat Dergisi, yıl 4, Sayı 43, Temmuz 2001, <https://www.mevzuatdergisi.com> internet adresinden 30.01.2019 tarihinde erişildi.
- LUBİS, Muharman, YAACOB, Nurul Ibtisam, OMAR, Yusoff, DAHLAN, Abdurrahman A.(2011), “Enhancement of Zakat Distribution Management System: Case Study in Malaysia”, Kulliyyat of Information and Communication Tecnology (ICT).
- MAHMUD, Kazi Tenvir, HASSAN, M. Kabir, SOHAG, Kazi, ALAM, Ferdous(2015), Impact of Zakat in Alleviating Rural Poverty: A Case Study of Masjid Council for Community Advancement (MACCA) in Bangladesh, Developing Inclusive and Sustainable Economic and Financial Systems.
- MEMİŞ, Emel(2014), “Kronik Yoksulluk ve Eşitsizlik Üzerine: Eski Mesele, Yeni Aktörler, Yine Düş Kırıklığı”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, January 2014.
- MEMİŞ, Hasan(2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Bahar 2014.

- MEMİŞ, Hasan, KARA, Mehmet, TAYFUR, Lütfü(2010), “Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2010, Cilt 7, Sayı 4.
- MUHUMAD, Abdirahman(2015), Economic and Politikal Impact of Globazation of Africa, SoSYOLOJİ Konferansları, No 51, 01.02.2019 tarihinde dergipark.gov.tr/download/article-file/101353 internet adresinden erişildi.
- MUSTAFA. Daud A, IDRIS, Mansur(2015), The Contribution of Islamic Economics and Institutionsto Modern Nigeria, Journal of Islam in Nigeria, Vol. 1, No 1, June 2015.
- MÜLLER, Dominik M.(2017), From Consultancy to Critique: The Success Story of globalized Zakat Management in Malaysia and its Normative Ambiguities, Globalization, Vol. 14, No. 1, <http://dx.doi.org/10.1080/14747731.2016.1200309>.
- NADZRİ, Farah Aida, ABDRAHMAN, Rashidah, OMAR, Normah(2012), Zakat and PovertyAlleviation: Roles of Zakat Institutions in Malaysia, International Journal of arts and Commerce Vol. 1 No. 7.
- NAQVİ, Syed Nawab Haider, BEG, H. U, AHMED, Rafiq, NAZEER, Mian M.(1984), Principles of Islamic Economic Reform, Pakistan Institute of Development Economics, Islamabad, Pakistan.
- OBAİDULLAH, Muhammad(2015), Zakah Management in Rural Areas of Bangladesh: The Maqasid al-Shariah (Objectivesof Islamic Law)Perspective, Middle-East Journal of Scientific Research 23, Bangladesh.
- ÖNDER, Harun, ŞENSES, Fikret(2006), İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Google. Com.
- ÖNDER, Harun, ŞENSES, Fikret(2010), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, <https://tekniksosyoloji.wordpress.com>.
- ÖZTÜRK, Mustafa, ÇETİN, Başak Işıl, “Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar”, Journal of Yaşar University <http://joy.yasar.edu.tr>.
- ÖZDEMİR, Sadettin(2016), “Yardımlaşmanın İnsan Psikolojisine Etkileri: Yardımlaşmak Huzur Verir”, İstanbul Müftülüğü, Din ve Hayat Dergisi, Sayı 29, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Serdar, ÇELİK, Kamil(2009), Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 1/2.
- PARLAKKAYA, Raif, ÇÜRÜK, Suna Akten(2015), Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 2015, Cilt 1, Sayı 2.
- POWELL, Russel(2010), “Zakat: Drawing Insights for Legal Theory and Economic

- Policy from Islamic Jurisprudence”, Pittsburgh Tax Review, 43.
<https://digitalcommons.law.seattleu.edu>.
- RAHMAN, Azman Ab, ALIAS, Mohammad Haji, OMAR, Syed Mohd Najib Syed(2012), Zakat Institution in Malaysia: Problems and Issues, Global Journal of Al-Thalaqah (GJAT), Vol 2.
- RIZVI, S. Ameenul Hasan(1981), “Zakat: Its Place and Position in Islam”, The MWL Journal, Vol 8 (3), January 1981, Makkah.
- RONI, Rusli Abdul, TARMIDI, Mahlindayu(2015), “An Exploratory Study of e-Zakat Usage Among Malaysian Academician”, Proceedings of the Fourth Asia-Pacific Conference on Global Business, Economics, Finance and Social Sciences (AP15 Malaysia Conference) ISBN-978-1-63415-9, 7-9 August 2015, Kuala Lumpur, Malaysia.
- ROSER, Max, ORTIZ-OSPINA, Esteban(2017), Global Extreme Poverty, <https://ourworldindata.org/extreme-poverty/I>. Introduction.
- SAAD, Norma, ABDULLAH, Naziruddin(2014),” Is Zakat Capable of Alleviating Poverty? An Analysis on the Distribution of Zakat Fund in Malaysia”, Journal of Islamic Economics, Banking, Vol-10 No 1, January- March 2014.
- SAAD, Ram Al Jaffri, SAWANDI, Norfaiezah, MOHAMMAD, Rayahu(2016), Zakat Surplus Funds Management, International Journal of Economics and Financial Issues, Vol 6, Spesial Issues (S7).
- SAIDURRAHMAN(2013), “The Politics of Zakat Management in Indonesia, The Tension Between BAZ and LAZ”, Journal of Indonesian Islam, Volume 07, Number 02, December 2013.
- SAMAD, Abdus, GLENN, Lowell M.(2010), “Development of Zakat Coverage in Monotheistic Faiths”, International Journal of Social Economics, Vol 37, No 4, March 2010.
- SARISOY, İdris, KOÇ, Selçuk(2010), “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, Maliye Dergisi, Sayı 158, Ocak-Haziran 2010.
- SARI, Mutiara Dwi, BAHARI, Zakaria, HAMAT, Zahri(2013), Review on Indonesian Zakah Management and Obstacles, Social Sciences 2 (2).
- SAYIN, Yusuf, USANMAZ, Ahmet, ASLANGIRI, Fırat(2016), Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi (KMÜ), Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18
- SELÇUK, Mervan, GÖRMÜŞ, Şakir(2016), Zekâtın Kurumsallaşmasının Seçilmiş İslam Ülkeleri Tecrübeleri Çerçevesinde Analizi, ICPEES 2016, İstanbul.
- SİPAHI, Esra Banu(2005), Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk:

Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi

- SOHAG, Kazı, MAHMUD, Kazı Tanvır, ALAM, Ferdous, SAMARGANDI, Nahla(2015), Can Zakat System Alleviate Rural Poverty in Bangladesh? A Propensity Score Matching Approach, Journal of Poverty, 19.
- SOLMAZ, Erol(2008),İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış, Mevzuat Dergisi, Sayı 132, Aralık 2008.
- SUSETYO, Heru(2015), Contestation Between State and Non-State Actors in Zakat Management in Indonesia socio Political Dynamic of Islamic Law in Semi Seculer Country, shariah journal, Vol. 23, No. 3.
- ŞANTAŞ, Fatih(2017), “Yoksulluk Olgusu ve Türkiye’de Yoksulluk ve Hane Refahının DHS Wealth Index ile Değerlendirilmesi” C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt 18, Sayı 2.
- ŞENER, Ülker(2010), Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Şubat 2010
- ŞİMŞEK, Türker, ÖZKAYA, Yavuz(2018), “Türkiye’de Terörizm ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17.
- TUNÇ, Ahmet(2015), Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Açısından ”Sosyal Yardım Yönetimine” Yönelik Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl 2015, Cilt 7, Sayı 13.
- TURAN, Zübeyir(2011), “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 1.
- TÜRKOĞLU, İrfan(2013),Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik, Akademik İncelemeler Dergisi Cilt 8, Sayı 3, Yıl 2013.
- ÜNAL, Serdar(2014), Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: “öteki” Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi, ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of Word of Turks, Vol 6, No 3.
- WAGLE, Udaya(2002),” Rethinking Poverty: Definition and Measurement”, International Social Science Journal, Vol 171.
- WAHID, Hairunnizam, KADER, Radiah Abdul, AHMAD, Sanep(2012), “Localization of Zakat Distribution, Religiosity, Quality of Life and Attitude Change, (Perceptions of Zakat Recipients in Malaysia), Proceeding The 13. Malaysia Indonesia Conference on Economics, Management and Accounting (MIICEMA) 2012.

- YALÇIN, İsmail(2016), Malezya Kamusal Zekât Uygulaması Üzerine, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, Sayı 2, Aralık 2016,
- YAMAN, Ahmet(2016), “Zekât Duyarlılığı”, İstanbul Müftülüğü, Din ve Hyat Dergisi, Sayı 29, İstanbul.
- YAY, Serdar(2015), 1980’den Günümüze Türkiye’de Sosyal Yardım Alanında Gelişmeler ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 7, No 1
- YESUF, Abdurrahman Jemal(2017),Islamic Economics and Finance in Sudan: An Overwive, Country Report-2, December 2017, Report No 4, IKAM, İstanbul.
- YEŞİLYURT, Şahin(2015), “İmam Ebu Yusuf’un Kamu Maliyesi Alanına Katkısı”, Maliye Dergisi, Sayı 169, Temmuz-Aralık 2015.
- YILDIRIM, Süreyya(2010), 2008 Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 12 (18).
- YILDIZ, Ezgi Baday, SİVRİ, Uğur ve BERBER, Metin(2010), Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.
- YILDIZ, Kemal(2016), “Zekâtın Mahiyeti ve Vergi İle Münasebeti”, İstanbul Müftülüğü, Din ve Hayat Dergisi, Sayı 29, İstanbul.
- YILMAZ, Mevlüt(2012), “Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 4.
- ZAİNAL, Hafızah, BASARUD-DİN, Siti Khalilah, YUSUF, Rahayu Muhamad, OMAR, Siti Nur Zahirah(2016), Managing Zakat Fund in Malaysia, Journal of Global Business and Social Entrepreneurship (GBSE),Vol. 1, no 2.
- ZEB, Arooj, ZAMAN, Gohar(2014), “Assessing the Role of Zakat as a Social Safety Net and Problems Faced by Zakat Recipients in Receiving Zakat Asistance İn Pakistan”, Abasyn Journal of Social Sciences, Vol: 7, Issue: 1, December 2014.
- ZUREİQAT, Ghaith, ABU SHAMA, Hadeel(2015), Social Protection and Safety Nets in Jordan, Institute of Development Studies, Centre for Social Protection, United Nations World

ÖZGEÇMİŞ

Niyazi GÜMÜŞ 1 Mayıs 1964'te Sakarya ili, Geyve ilçesi, Çine Mahallesi'nde doğdu. İlkokulunu mahallesinde okuyup, 1982 yılında İzmit İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. 20 Eylül 1982 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığında Din Görevlisi olarak memuriyete başladı. 1983 yılında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümünü kazandı. 1984 yılında Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi İktisat bölümünü kazanıp, 1988 yılında mezun oldu. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalında yüksek lisans eğitime başlayıp 2001 yılında mezun oldu. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi İktisat Anabilim dalında doktora sınavını kazandı fakat devam etmedi. 2011 yılında öğrenci affıyla tekrar eğitime başlayan Niyazi GÜMÜŞ Evli ve 3 çocuk babası olup halen Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki görevini sürdürmektedir.